

CALVIJNS COMMENTAREN OP DE ZENDBRIEVEN VAN PAULUS

UITLEGGING VAN DE PASTORALE BRIEVEN

DOOR
JOHANNES CALVIJN

UITGAVEN IN DEZE SERIE ONDER REDACTIE VAN

Prof. Dr. J. VAN GENDEREN

Prof. Dr. G. P. VAN ITTERZON

Prof. Dr. S. VAN DER LINDE

Prof. Dr. A. D. R. POLMAN

Prof. Dr. R. SCHIPPERS

Prof. C. VEENHOF

WOORD VOORAF

Een korte verantwoording moge deze vertaling begeleiden.

Als eerste deel in deze serie is in 1950 bij H. A. van Bottenburg N.V. te Amsterdam verschenen de 'Uitlegging van de Zendbrief van Paulus aan de Romeinen' van Johannes Calvijn, opnieuw vertaald uit het Latijn naar de uitgave van Baum, Cunitz en Reuss, door dr. D. J. de Groot, destijds Gereformeerd predikant te Woudsend, enige jaren later te Kampen overleden.

Het was toen de bedoeling om, althans voorlopig, ons te beperken tot een geheel nieuwe vertaling van Calvijns Commentaren op al de Zendbrieven, door een 'team' van vijf theologen. Schrijver dezes had op zich genomen de vertaling van de Commentaren op de 'Pastorale Brieven'. Toen hij deze vrijwel gereed had bleek hem echter, dat de uitgave door Van Bottenburg N.V. niet zou worden voortgezet, om redenen die hier niet ter zake doen.

Het is mij een grote vreugde, dat de Uitgeverij J. H. Kok N.V. deze uitgave heeft overgenomen en op groter schaal zal voortzetten. Niet alleen omdat een gereedliggende vertaling niet onbenut blijft, maar vooral omdat een overzetting van Calvijns Commentaren in hedendaags Nederlands broodnodig is naast de bekende vertaling van Calvijns Institutie door dr. A. Sizoo. In zijn Institutie verwijst Calvijn telkens naar zijn Commentaren, en omgekeerd. Om Calvijn te leren kennen moet men zijn Commentaren lezen. Dan kan men hem niet meer zien als een dor systematische dogmaticus, maar wordt men meer en meer geboeid door deze Schrifttheologie, die slechts wil trachten de Bijbelschrijvers zelf aan het woord te laten komen en een uitleg te geven, die ook voor niet-theologen gemakkelijk te volgen is.

Voorts moge ik verwijzen naar de 'Inleiding' van dr. D. J. de Groot en hier slechts de laatste alinea daaruit herhalen:

'De tekst, welke aan deze vertaling ten grondslag ligt, is die, welke door Baum, Cunitz en Reuss in hun uitgave van de Omnia opera Calvini in het Corpus Reformatorum wordt gegeven. De Bijbeltekst, welke tussen de pericopen is afgedrukt, kon geen andere zijn dan die, welke Calvijn zelf gebruikt heeft. Daarom hebben wij ook deze uit het Latijn vertaald, al zijn wij ons volkomen bewust, dat wij tegenwoordig over een betere tekst beschikken.'

Aan deze afspraak heb ik mij ook gehouden.

Evenals dr. D. J. de Groot heb ik ook de opdrachtbrieven, die Calvijn aan sommige Commentaren

laat voorafgaan, vertaald, hoewel zij niet voorkomen in de mij ter beschikking staande delen van het Corpus Reformatorum: hier volgt mijn vertaling de tekst van de uitgave van A. Tholuck, Berlijn 1834.

Verklarende noten worden slechts bij uitzondering gegeven, waar dit voor goed begrip noodzakelijk geacht moest worden.

Wat de vertaling zelf betreft, meen ik enkele opmerkingen met nadruk onder de aandacht te moeten brengen.

Het Latijnse 'doctrina' wordt gewoonlijk vertaald met 'leer'. Doch bij Calvijn heeft 'doctrina' een veel minder 'doctrinaire' betekenis, dan 'de leer' in onze taal verkregen heeft. 'Doctrina' is bij hem dikwijls vrijwel synoniem met 'prophetia', d.i. getuigenis. Dit vindt m.i. zijn oorzaak daarin, dat Calvijn, als hij dit woord gebruikt, de 'doctor' ziet 'in actu', *de leraar in actie*, de 'doctor docens'. Het Latijnse 'docere' betekent: leren, in de zin van: onderrichten, onderwijzen. Zo betekent 'doctrina': leer, onderricht, onderwijs, vgl. het hebreeuwse 'thora'. Welk een misverstanden zijn al voortgevloeid door de vertaling van 'thora' als 'wet' en 'doctrina' als 'leer'! Om zulke misverstanden te voorkomen, heb ik doorlopend 'doctrina' vertaald met 'onderricht'; slechts bij uitzondering met 'de leer', waar deze onmiskenbaar bedoeld was.

De verouderde vertaling van 'salus' met 'zaligheid' heb ik eveneens laten varen. Calvijn was een Fransman van geboorte. Als hij van 'salus' spreekt, moet wel het Franse 'salut' als zijn moedertaal meegesproken hebben. Derhalve vertaalde ik 'salus' doorlopend met 'heil', slechts bij uitzondering met 'zaligheid', waar duidelijk ons eeuwig heil in de toekomstige eeuw bedoeld was.

Het Latijnse 'ecclesia' vertaalde ik in de regel met 'Kerk', een enkele maal met 'gemeente'. De afkeer van het woord 'Kerk' dunkt mij eveneens verouderd. En in de 'Pastorale Brieven' kan men het woord 'Kerk' niet vermijden.

Tenslotte: wie Calvijn wil verstaan, moge bedenken, dat het woord 'spiritualis' bij hem nooit wordt gebruikt in de filosofische, spiritualistische zin van dit woord, doch altijd zuiver theologisch: 'spiritualis' is: 'geestelijk' d.w.z. van de (Heilige) Geest!

Dr. H. Schroten

*Aan de zeer Doorluchtige en waarlijk Christelijke Vorst,
Heer Eduard,
Hertog van Somerset, Graaf van Hertford enz.,
Protector van Engeland en Ierland,
en Voogd des Konings¹,*

¹ Tot goed begrip van titels en positie van de geadresseerde en van diverse toespelingen in deze brief, of beter: opdracht van Calvijn mogen de volgende gegevens dienen, ontleend aan: Winkler Prins Encyclopedie dl. 16, 1953⁶, blz. 774 v.: Somerset of Somersetshire is een graafschap in het Z.W. van Engeland, aan het kanaal van Bristol.

Johannes Calvijn
Groetenis.

Daar die voortreffelijke geruchten, die verteld worden, zowel aangaande uw andere ontegenzeggelijk heldhaftige deugden, als ook vooral aangaande uw bijzondere Godsvrucht, zeer Doorluchtige Vorst, overall een zo grote liefde tot U wekken in de harten van alle goede mensen, aan wie gij overigens van aangezicht onbekend zijt, is het noodzakelijk dat allen, die in het Koninkrijk Engeland een juist inzicht hebben, U bejegenen met een ongelooflijk gevoel van liefde en eerbied: zij, aan wie het gegeven is niet alleen duidelijk de goede dingen te zien, welke anderen, als zij daarvan horen, bewonderen, maar ook daarvan de zo rijke vrucht te genieten, welke pleegt tevoorschijn te komen door een zeer uitmuntend bestuurder, zowel voor heel het volks lichaam, als voor ieder lid daarvan. Want de lofredenen aangaande U, die door een eenstemmige faam algemeen verbreid worden, kunnen ook niet verdacht worden van onbetrouwbaarheid, alsof zij van vleiers afkomstig zouden zijn, daar in uw daden een schitterend getuigenis daarvan voor ieders oog voorhanden is. De verzorging van de voogdij over een gewone onmondige knaap van onbeduidend vermogen is reeds moeilijk: gij echter vervult het voogdijschap, dat U niet slechts over een Koning, maar over een zeer omvangrijk koninkrijk is opgedragen, met zulk een tact en inzicht, dat allen zich over het succes verwonderen. En opdat niet slechts in vredetijd en in een rustige toestand van het gemenebest uw deugd zou schitteren, heeft God haar ook openlijk te aanschouwen gegeven in de oorlog, die met gelijke voorspoed en dapperheid tot hiertoe onder uw opperbevel gevoerd is.

Intussen echter zijn ook zovele en zo grote moeilijkheden, als iedereen gemakkelijk kan overwegen, maar die gij ervaren hebt, geen belemmering voor U geweest om de zorg voor de hernieuwing der religie in de eerste plaats op U te nemen. Een gedachte, inderdaad evenzeer een vorst waardig, als nuttig voor het algemeen welzijn van het koninkrijk. Want dit is eerst het onwankelbaar geluk en de betrouwbare bescherming van koninkrijken, als Hij, in Wie zij gegrondvest zijn, en door Wie zij bewaard worden, de Zoon van God, aan het hoofd daarvan staat. Derhalve had gij het Engelse gemenebest niet beter kunnen bevestigen, dan door na vernietiging der afgoden de zuivere verering van God daar op te richten. Want dat kan niet geschieden, zonder dat hersteld wordt het echte onderricht der Godsvrucht, dat door de heiligschennende tirannie van de Roomse Antichrist al te lang onderdrukt terneergelegen heeft: dat is Christus op Zijn rechterstoel zetten. En deze ook overigens reeds uitnemende daad is daarom des te meer lof waardig, naarmate er heden ten dage onder hen, die het bestuur in handen hebben, minder gevonden worden die deze kentekenen van hun oppergezag aan de geestelijke scepter van Christus onderwerpen.

Graaf (later *hertog*) *van Somerset* is een titel, gedragen door de familie Beaufort. Van een bastaardtak stamt: *Edward Seymour*, eerste *hertog van Somerset*, protector (beschermer) van Engeland, geboren ca. 1506, terechtgesteld te Londen 22 januari 1552. Hij was verwant aan de Tudors en werd page bij Maria Tudor, de gemalin van Lodewijk XII van Frankrijk, en diende ook onder kanselier Wolsey. Toen Hendrik VIII in 1536 zijn zuster Jane huwde, ontving Seymour de titel viscount Beauchamp en in 1537 de titel *graaf van Hertford*. Hij streed in 1544 in Schotland en volgde de koning naar Frankrijk. Hendrik VIII be noemde hem in zijn testament tot *lid van de voogdijraad voor de minderjarige Edward VI*. Terstond liet hij zich door de overige raadsleden verheffen tot protector met volle regeringsmacht en tot hertog van Somerset (16 febr. 1547). Hij *herriep alle wetten tegen de kettert* en liet door Cranmer (Thomas Cranmer, sinds 1533 aartsbisschop van Canterbury, de Hervorming toegedaan, eerst onder Lutherse, later meer onder Gereformeerde invloed staande, zie W.P., dl. 6, 1949⁶, blz. 488) *de Anglicaanse Kerk in Protestantse zijn hervormen*. Daarop ondernam hij in 1547 een succesvolle veldtocht in Schotland. Dit is voldoende om Calvijns opdrachtbrief te begrijpen. Eén ding is mij echter niet duidelijk: W.P. noemt als datum van zijn terechtstelling 22 januari 1552. Calvijns 'opdracht' aan hem (in de uitgave Tholuck zowel als in de Schipperseditie) is gedateerd 25 juli 1556. De vraag is nu maar: welke datum is fout? – Vert.

Op schitterende wijze is derhalve gezorgd voor de zeer Doorluchtige Koning, aan wiens kinderjaren zulk een leidsman uit zijn bloedverwanten ten deel is gevallen. Want alhoewel allen zijn bij uitstek edele aanleg roemen, toch was zulk een leermeester meer dan noodzakelijk, zowel om zijn karakter te vormen tot mannelijke standvastigheid, als om de Engelse Kerk in te richten, zolang zijn leeftijd hem nog niet toelaat deze taak op zich te nemen. En ik betwijfel ook niet, of hijzelf erkent reeds nu, dat hij van Godswege hem gegeven is om uit zijn hand de zaken, naar wens geordend, een weinig later te ontvangen.

Mij evenwel heeft noch de zo grote afstand van plaats, noch de nederigheid van mijn positie kunnen weerhouden om U geluk te wensen met deze zeer voortreffelijke uitwerking der verbreiding van de eer van Christus. En inderdaad, daar God heeft gewild, dat ik één zou zijn van hen, door wier moeite en arbeid Hij de leer van het Evangelie heden ten dage zuiverder aan de wereld heeft teruggegeven, waarom zou ik niet ook U, die door een bijzondere weldaad Gods tot verdediger en beschermer van dezelfde leer zijt aangesteld, door welk een afstand van plaats ik ook van U gescheiden ben, met de grootst mogelijke oplettendheid begeleiden? En aangezien het mij niet vergund was een ander getuigenis hiervan te geven, heb ik gemeend, dat althans als onderpand deze mijn Commentaren op twee brieven van Paulus aan U moesten worden opgedragen. Doch ik heb ook niet zo maar een toevallig geschenk aangegrepen om U aan te bieden, maar met oordeel heb ik uitgekozen, wat het best scheen te passen. Hier vermaant Paulus zijn geestelijke zoon Timótheüs, door welk een soort van onderricht de Kerk Gods moet worden opgebouwd, aan welke gebreken en vijanden weerstand geboden moet worden, hoeveel bewijzen van afkeer geslikt; hij spoort hem aan om voor geen moeilijkheden te wijken, om alle gevaren door dapperheid van hart te overwinnen, om de onbeschaamdheid van verdorven mensen door zijn gezag te bedwingen, om niets uit gunstbejag toe te staan om mensen te behagen.

Tenslotte bezitten wij in deze twee brieven als op een levende tafel afgeschilderd de ware regering der Kerk. Daar gij voor de hernieuwing der Engelse Kerk, welke de misdadige goddeloosheid van het Pausdom, evenals bijna alle andere (Kerken) van de Christelijke wereld, op ellendige wijze had verdorven, krachtige moeite aanwendt onder het opperbevel van uw Koning, en daartoe vele Timótheüssen aan het werk hebt, kunt gij (allen) stellig uw heilige ijver niet beter ordenen, dan door die hieraan als een voorschrift van Paulus af te meten. Want hier wordt ook niets behandeld, dat niet zeer gepast is voor onze tijden; en omgekeerd is er vrijwel niets, noodzakelijk in het bouwplan der Kerk, dat meen niet ook hieruit kan putten. Mijn arbeid echter zal (naar ik hoop) althans een geringe hulp aanbrengen, welke ik echter liever door de ervaring gekend wil zien, dan haar met woorden te roemen. En als het voorts door U, zeer edele Vorst, goedgekeurd zal zijn, zal dit reden zijn, waarom ik mijzelf het meest geluk zal wensen. Overeenkomstig uw bijzondere vriendelijkheid echter twijfel ik niet, of gij zult over deze mijn dienstvaardigheid tevreden zijn.

De Heere, in Wiens hand de einden der aarde zijn, bescherm de stand van het Engelse Koninkrijk lange tijd ongedeerd en bloeiend: Hij moge de zeer Doorluchtige Koning zowel toerusten met een Vorstelijke geest, als overladen met alle goede dingen, en geve U in die schitterende loopbaan van U op gelukkige wijze voort te gaan, opdat door U Zijn naam meer en meer worde voortgeplant.

Genève, 25 juli 1556.

INHOUD

Ik ben van oordeel, dat deze brief meer terwille van anderen dan van Timothéüs geschreven is; en dit zullen mij toestemmen, wie alles zorgvuldig overwogen zullen hebben. Ik ontken zeker niet, dat Paulus ook met het onderwijzen en vermanen van hem rekening gehouden heeft; maar ik zeg, dat hier vele dingen gevonden worden, waarvan het overbodig geweest zou zijn die te schrijven, indien hij met Timothéüs alleen te maken had gehad. Hij was een jongeman, nog niet toegerust met dat gezag, dat voldoende zou zijn om brutale mensen, die zich tegen hem verheffen zouden, in toom te houden. Voorts blijkt uit de woorden van Paulus, dat er toen sommigen waren, die, daar zij door grootspraak invloed hadden, niet graag voor wie dan ook zouden wijken; die verder van zulk een eerezucht brandden, dat zij nooit zouden ophouden de kerk in verwarring te brengen, als niet iemand, groter dan Timótheüs, zich tussenbeide zou stellen. Het blijkt eveneens, dat te Eféze vele dingen geregeld moesten worden, die de berekening en de naam van Paulus vereisten. Derhalve heeft hij, hoewel hij van plan was om Timótheüs aangaande vele dingen te vermanen, onder diens naam ook anderen in één moeite willen vermanen.

En juist in het eerste hoofdstuk wapent hij hem tegen sommige eerezuchtigen, die zich trachtten in te dringen door het opwerpen van ijdele strijdvrage. Men kan verder de gevolgtrekking maken, dat dit Joden geweest zijn, die, hoewel zij een ijver der wet voorwendden, met verwaarlozing van wat sticht, slechts nieuwsgierige redeneringen inbrachten. Dit is echter een ontwijding der wet Gods, die geenszins verdragen mag worden, als men uit haar niets haalt wat tot nut is, maar slechts jacht maakt op stof tot gewauwel, en haar als voorwendsel misbruikt om de gemeente te bezwaren met waardeloze beuzelarijen. Een dergelijk bederf heeft namelijk méér eeuwen dan behoorlijk was geheerst in het pausdom. Want wat was de scholastische theologie anders, dan een onmetelijke chaos van ijdele en nietswaardige bespiegelingen? Ook heden ten dage bestaan er nog zeer velen, die, om hun scherpzinnigheid ten toon te spreiden, bij het behandelen van Gods Woord niet anders dan bij de ongewijde wijsbegeerte zich veroorloven er spelenderwijs mee om te gaan. In het aantonen van een dergelijk vergriep toont Paulus zich een raadsman voor Timótheüs; en hij vermaant hem, wat uit de wet voornamelijk geleerd moet worden, opdat moge blijken, dat het bedervers der wet zijn, wie haar anders gebruiken. En opdat verder zijn gezag niet tot verachting zij, vertelt hij op eervolle wijze, nadat hij zijn onwaardigheid beleden heeft, tegelijkertijd wat voor iemand hij is begonnen te zijn door Gods genade. Eindelijk besluit hij dit hoofdstuk met een ernstige oproep, waardoor hij zowel Timótheüs bevestigt in de gezonde leer en in een goed geweten, als ook anderen verschrikt, door het voorbeeld van Hymenéus en Alexander voor ogen te stellen.

In het tweede hoofdstuk beveelt hij, dat allen in de openbare gebeden Gode bevolen worden, en met name vorsten en overheidspersonen; waar hij in het voorbijgaan ook aanroert, welk nut de wereld ontvangt uit het burgerlijk bestuur. Als reden nu, waarom voor allen gebeden opgezonden moeten worden, wordt er aan toegevoegd: omdat God, door het evangelie en Christus als Middelaar aan allen aan te bieden, duidelijk toont, dat Hij wil dat allen behouden worden. Wat hij ook bevestigt uit zijn apostelschap, dat in het bijzonder voor de heidenen bestemd was. Daarom nodigt hij allen, van welke plaats of landstreek zij ook zijn, uit om tot God te bidden; en bij deze gelegenheid zet hij uiteen, welke ingetogenheid en onderworpenheid de vrouwen moeten tonen in de heilige samenkomst.

In het derde hoofdstuk, zodra hij heeft aangewezen welk een voortreffelijk ambt het opzienerschap

is, schildert hij de ware opziener, en somt de gaven op die in hem vereist worden. Daarna schrijft hij voor, hoedanig de diakenen moeten zijn en de vrouwen, zowel van dezen als van genen. En opdat Timótheüs des te meer nauwgezetheid en vroomheid betone in het letten op allen, brengt hij hem weer in herinnering, wat het is zich bezig te houden met het bestuur der Kerk, die het huis Gods is en de zuil der waarheid. Tenslotte vermeldt hij het voornaamste hoofdstuk en als het ware de spil van heel de hemelse leer aangaande de Zoon Gods, in het vlees geopenbaard; in vergelijking waarmee licht te achten zijn alle overige dingen, waarin hij mensen, overgegeven aan uiterlijk vertoon, zich uitsluitend zag verdiepen.

Wat verder het volgende betreft, in het begin van het vierde hoofdstuk veroordeelt hij streng zowel de valse leringen aangaande het verbod van het huwelijk en van spijzen, als de dwaze fabels, die met deze hoofdzaak niet overeenstemmen. En vervolgens voegt hij er aan toe, dat voor hem en voor alle Godvruchtige mensen, die deze hoofdzaak vasthouden, alleen zij tegenstanders zijn, die het niet kunnen verdragen dat de hoop wordt gesteld op de levende God. Aan het einde van dit hoofdstuk bemoedigt hij Timótheüs nog eens door een nieuwe aansporing.

In het vijfde hoofdstuk, zodra hij hem gematigdheid en zachtzinnigheid in berispingen heeft aanbevolen, geeft hij een uiteenzetting aangaande de weduwen, die toen tot de dienst der kerk erbij gekozen werden. En hij gebiedt, dat zij niet allen zonder onderscheid worden aanvaard, maar zij die, door heel haar levenswijze beproefd, de zestigjarige leeftijd bereiken zullen hebben, en geen enkele huiselijke taak hebben. Daarop gaat hij over tot de ouderlingen; en hij vermaant, hoe zij behandeld moeten worden, zowel in hun levensonderhoud als in de tucht. Deze leer bekrachtigt hij als het ware door een ernstige betuiging; en nog eens verbiedt hij hem om ook maar iemand zo maar op te nemen in de rang van het ouderlingschap. Hij spoort hem aan om terwille van de verbetering van zijn gezondheid wijn te drinken in plaats van water. Aan het einde van dit hoofdstuk spoort hij hem aan om bij verborgen zonden zijn oordeel op te schorten.

In het zesde hoofdstuk geeft hij voorschriften aangaande de plicht der slaven; en bij deze gelegenheid vaart hij uit tegen de valse leraars, die door te twisten over nutteloze bespiegelingen meer op gewin dan op stichting bedacht zijn; en hij leert hem, welk een verderfelijke pest de gierigheid is. Daarna keert hij nog eens terug tot een betuiging, gelijk aan de vorige, opdat hij niet tevergeefs aan Timótheüs deze dingen voorgeschreven zal hebben. Tegen het einde, nadat hij in het voorbijgaan melding heeft gemaakt van de rijke mensen, verbiedt hij Timótheüs nogmaals om zich te verstrikken in ijdele leringen. Met het algemeen bekende onderschrift der Grieken, hetwelk inhoudt, dat deze brief uit Laodicéa verzonden is, stem ik niet in. Want daar Paulus, uit de gevangenis schrijvend aan de Kolossenzen betuigt, dat hij de Laodicezen nooit gezien heeft, worden zij, die in die mening verkeren, welke ik verwerp, gedwongen twee Laodicéa's in Klein-Azië aan te nemen, hoewel de schrijvers een tweede niet verder vermelden. Vervolgens had Paulus Timótheüs te Efeze achtergelaten, zoals zijn woorden verklaren, toen hij naar Macedonië ging. Deze brief heeft hij óf op reis geschreven, vóórdat hij daar geland was, óf toen de tocht reeds volbracht was, na zijn terugkeer. Maar het staat toch vast, dat Laodicéa verder van Macedonië verwijderd ligt, dan Efeze zelf. En omgekeerd is het niet waarschijnlijk, dat hijzelf bij zijn terugkeer met voorbijgaan van Efeze zich naar Laodicéa begeven heeft; vooral daar vele oorzaken hem daarheen [naar Efeze] riepen. Derhalve ben ik veeleer van mening, dat hij hem ergens anders vandaan geschreven heeft. Ofschoon dit op zichzelf niet van zoveel gewicht is, dat ik er over wil twisten met hen, die van mening verschillen; laat ieder zich in zijn eigen mening verlustigen; ik geef slechts aan wat (naar mijn mening) het meest waarschijnlijk is.

HOOFDSTUK I

1. *Paulus, apostel van Jezus Christus naar de ordening van God onze Heiland, en van de Heere Jezus Christus, onze hope,*
2. *aan 'Timótheüs, mijn echte zoon in het geloof, genade, barmhartigheid, vrede van God onze Vader, en van Christus Jezus onze Heere.*
3. *Zoals ik u gevraagd heb, dat gij te Eféze zoudt blijven, toen ik vertrok naar Macedonië, zo wil ik dat gij sommigen aanzegt, dat zij niet op andere wijze onderrichten,*
4. *en zich niet toeleggen op fabels en op geslachtsregisters, waaraan nooit een einde komt; die twistvragen opleveren méér dan stichting Gods, die in geloof bestaat.*

1. *Paulus, apostel ...* Als hij aan Timótheüs alleen geschreven had, was het niet nodig er deze titel bij te schrijven, en daarop zó aanspraak te maken, als hij doet. Want zonder twijfel zou Timótheüs tevreden geweest zijn met zijn naam alleen. Want hij wist, dat hij een apostel van Christus was; en hij had geen behoefte aan enige bewijsvoering, om daardoor hem geloof te schenken, omdat hij daartoe uit eigen beweging reeds voldoende geneigd en door langdurige omgang daaraan gewend was. Hij let dus veeleer op anderen, die niet zo gewillig waren om naar hem te luisteren, of niet zo gemakkelijk berustten in zijn uitspraken. Terwille van zulke mensen betuigt hij, dat hij een apostel van Christus is, opdat zij het niet zullen wagen weinig waarde te hechten aan wat hij schrijft. En hij bevestigt zijn apostelschap door de ordening, of het besluit, omdat niemand zèlf zich kan aanstellen tot apostel; maar wie God geordend heeft, die is een waar apostel, en eer waardig. En hij maakt ook niet God de Vader alleen tot de auteur van zijn apostelschap, maar aan Hem voegt hij Christus toe. En stellig doet in het bestuur der Kerk de Vader niets, dan door de Zoon, en aldus gemeenschappelijk met de Zoon. Hij noemt God 'Heiland': welke titel hij vaker aan de Zoon pleegt toe te kennen; voor de Vader echter is hij gepast juist daardoor, dat Hij het is, die ons de Zoon gegeven heeft. Terecht wordt derhalve de eer van ons heil aan Hen toegeschreven. Want tengevolge waarvan zijn wij behouden? Immers omdat de Vader ons zó heeft liefgehad, dat Hij ons door de Zoon heeft willen vrijkopen, en behouden. Dat hij voorts *Christus* noemt *onze hope*, past in het bijzonder voor Hem. Want dan beginnen wij iets goeds te hopen, wanneer wij op Christus zien, aangezien in Hem alleen berust heel de stof van ons heil.

2. *Aan Timótheüs, mijn echte zoon ...* Geen geringe lof bevat deze vleierende uitspraak, waardoor Paulus te kennen geeft, dat hij Timótheüs erkent als zijn ware en niet ontaarde zoon, en hem als zodanig door anderen erkend wil zien. Ja, hij beveelt Timótheüs op gelijke wijze aan, alsof hij zijn tweede ik was. Maar hoe zal dit overeenstemmen met de uitspraak van Christus: Wilt niemand uw vader noemen op aarde (Matth. 23 : 9)? Eveneens met dat getuigenis van de apostel (1 Kor. 4 : 15): En indien gij vele vaders hebt naar het vlees, één is toch de Vader der geesten? Ik antwoord, dat Paulus zó voor zich aanspraak maakt op de naam van vader, dat hij aan God geen stukje van Zijn eer onttrekt of afneemt. Het is een algemeen bekend gezegde, dat niet tegenstrijdig is, wat ondergeschikt wordt gemaakt. Zodanig is de vadersnaam bij Paulus, met betrekking tot God. In het geloof is God de enige Vader van allen, omdat Hij allen door Zijn Woord en de kracht van Zijn Geest herboren doet worden; omdat Hij alleen het is, die het geloof aanbrengt. Maar hen, die Hij waardig keurt als Zijn dienaren daartoe te gebruiken, laat Hij ook toe tot het deelhebben aan Zijn eer, zonder echter Zichzelf iets tekort te doen. God was dus de geestelijke Vader van Timótheüs; en wel Hij alleen, in eigenlijke zin gesproken. Maar Paulus, die de dienaar was geweest van God in het verwekken van Timótheüs, eist als het ware met een ondergeschikt recht de titel voor zich op.

Genade, barmhartigheid... Dit tweede, dat is: het woord 'barmhartigheid', heeft hij tegen zijn gewoonte ingevoegd, wellicht door zijn bijzondere liefde jegens Timótheüs aangedreven. Verder bewaart hij niet de nauwkeurige volgorde; want wat het laatste van beide is, heeft hij op de eerste plaats gezet, namelijk de genade, die uit de barmhartigheid voortvloeit. Want dáárom neemt God ons in den beginne in genade aan, en begeleidt Hij ons vervolgens met Zijn liefde, omdat Hij barmhartig is. Maar toch is het niet ongewoon, dat de oorzaak wordt toegevoegd aan de uitwerking, terwille van de verklaring. Over de woorden 'genade' en 'vrede' is elders gesproken.

3. *Zoals ik u gevraagd heb...* Of het is een gebrekkige spreekwijze, óf het voegwoord (Grieks *ινα*) (=dat) is overtoollig. Op beide manieren zal de bedoeling duidelijk zijn. Ten eerste brengt hij Timótheüs weer in herinnering om welke oorzaak hem gevraagd was te Eféze te blijven. Want omdat hij een hem zo dierbare en trouwe helper niet dan met moeite en door de nood gedwongen van zich weggestuurd had, opdat hij daar zijn eigen taak, tegen de vervulling waarvan geen ander, wie het ook zij, opgewassen zou zijn geweest, op krachtige wijze zou aanvaarden, daarom heeft Timótheüs door deze gedachte scherp geprikkeld moeten worden, niet alleen om niet doelloos de tijd te verspillen, maar om zich voortreffelijk en niet op alledaagse wijze te gedragen. Om deze reden derhalve spoort hij hem als het ware door middel van een gevolgtrekking aan om zich te stellen tegenover valse leraars, die de zuivere leer verontreinigden. Daarin, dat hij aan Timótheüs te Efeze zijn eigen taak had opgedragen, moet gelet worden op zijn liefderijke bezorgdheid. Want in zoverre deed hij moeite in het vergaderen van méér gemeenten, dat hij de vorige niet achterliet, verstoken van een herder. En inderdaad (zoals die bekende man zegt): Het is geen mindere deugd, het verworvene te beschermen, dan zoeken te verwerven. Het woord *aanzeggen* duidt bevoegdheid aan. Want Paulus wil hem toerusten met bevoegdheid om anderen binnen de perken te houden.

Dat zij niet op andere wijze onderrichten... Het Griekse werkwoord, dat Paulus gebruikt heeft, is samengesteld; en daarom kan het vertaald worden, Cd als: anders onderrichten, en wel op een nieuwe wijze, óf als: een verschillende leer overleveren. Dat Erasmus vertaalt 'sectari' (nalopen), bevalt mij niet, omdat het van de hoorders opgevat zou kunnen worden. Paulus echter bedoelt hen, die uit eerezucht een nieuwe leer invoerden. Als wij lezen: anders onderrichten, zal dit wijdere strekking hebben. Want dan zal hij door dit woord verbieden, dat Timótheüs zou toelaten, dat nieuwe vormen van onderrichten worden ingevoerd, die minder goed overeenkomen met de ware en echte, die hij had overgeleverd. Zo beveelt hij in zijn tweede brief aan: het voorbeeld, dat is: de levende afbeelding van zijn leer. Want evenals de waarheid Gods één is, zo is de wijze om haar over te leveren eenvoudig, namelijk allerm minst opgesmukt, en die méér smaakt naar de majesteit van de Geest dan naar de woordenpraal van menselijke welsprekendheid. Al wie hiervan afwijkt, misvormt de leer zelve en bederft haar. Dus zal men 'anders onderrichten' moeten betrekken op de vorm. Indien wij lezen 'iets anders onderrichten', zal het in verband gebracht worden met de inhoud. Opgemerkt moet echter worden, dat niet slechts een ander onderricht genoemd wordt dat, hetwelk openlijk in strijd is met het zuivere onderricht van het evangelie, maar elk onderricht, wat dan ook, dat het zuivere evangelie óf bederft door nieuwe en van buitenaf komende verzinsels, óf door ongewijde bespiegelingen verduistert. Want alle verzinsels van mensen zijn even zovele bederfselen van het evangelie. En wie met de Schriften spelen op ongewijde manier, zodat zij het Christendom verkeren in een soort van vertoning, hullen het evangelie in duisternis. Heel deze aard van onderrichten is derhalve vreemd aan het Woord Gods, en aan die zuiverheid van onderricht, waarin Paulus de Efeziërs beveelt te blijven.

4. *En zich niet toeleggen op fabels ...* Fabels noemt hij (naar mijn mening) niet zozeer verdichte

leugens, als wel beuzelarijen of dwaasheden, die geen enkele vastheid hebben. Want het kan gebeuren, dat iets niet onwaar is, wat toch fabelachtig zal zijn. En in deze betekenis heeft Tranquillus de uitdrukking 'een fabelverhaal' gebruikt; en Livius' fabels vertellen' voor: dwaas en redeloos wauwelen. En het is niet twijfelachtig, of 'mythe' (welk woord Paulus hier gebruikt heeft) voor de Grieken betekent *cp1.uap(a)* (geleuter), dat is: beuzelarijen. Wanneer hij verder één soort heeft toegevoegd bij wijze van voorbeeld, heeft hij alle twijfel weggenomen. Want uiteenzettingen over geslachtsregisters telt hij onder de fabels; niet omdat verzonnen is, al wat daarover gezegd kan worden, maar omdat het zinledig en onvruchtbaar is. Zo zal men dus deze tekst kunnen oplossen: laten zij zich niet toeleggen op fabels, zoals of van welke soort bijvoorbeeld geslachtsrekeningen zijn. En dit is een fabelverhaal, waarvan Suetonius melding maakt, dat ook onder taalkundigen door verstandige mensen terecht altijd bespot is. Want deze nieuwsgierigheid kon ook niet anders dan belachelijk schijnen, om, met achterstelling van een nuttige kennis van zaken, zijn tijd te verdoen met het instellen van een onderzoek naar het geslacht van Achilles of Ajax, zijn vernuft te vermoeien met het tellen van de zonen van Priamus. Als dit niet wordt verdragen in een kinderlijke wetenschap, waar plaats is voor een zich-vermaken, hoeveel minder zal het dan verdraaglijk zijn in de hemelse wijsheid? De *geslachtsregisters* noemt hij *eindeloos*, omdat een zinledige nieuwsgierigheid geen enkele maat houdt, maar uit de ene doolhof onmiddellijk opnieuw in de andere verval.

Die twistvragen ... Hij waardeert een leer naar haar vrucht. Want elke leer, die niet opbouwt, is verwerpelijk, ook al heeft zij geen enkel ander gebrek; elke leer evenwel, die alleen tot het oproepen van twistgesprekken in staat is, is om dubbele reden te veroordelen. Zodanig zijn voorts alle spitsvondigheden, waarmee eerezuchtige mensen hun vernuft oefenen. Laten wij dus in gedachten houden, dat alle leringen naar deze regel gemeten moeten worden, opdat slechts die leer deugdelijk bevonden worde, die tot stichting dient; maar leringen, die stof verschaffen tot twistgesprekken zonder vrucht, moeten afgewezen worden als de Kerk Gods onwaardig. Indien deze maatstaf enige eeuwen vroeger in het oog gehouden was, ook al was de religie bezoedeld geweest door vele dwalingen, dan zou tenminste niet zózeer de overhand verkregen hebben die duivelse kunst van twisten, die de naam heeft verkregen van scholastieke theologie. Want wat houdt die in behalve twisten, of nutteloze bespiegelingen, waaruit geen enkel profijt voortkomt? Daarom, hoe knapper iemand daarin is, voor des te ongelukkiger moet hij gehouden worden. Ik weet, met welke kleuren van verontschuldigen zij haar omzomen maar nooit zullen zij bewerken, dat Paulus door dezulke alle te veroordelen gelogen heeft.

Stichting Gods ... Want dergelijke spitsvondigheden bouwen op in hoogmoed, zij bouwen op in ijdelheid; maar niet in God. Hij noemt 'stichting Gods' een stichting die Of door God wordt goedgekeurd, Of die naar God is. Hij leert verder, dat die bestaat in geloof. Door welk gezegde hij de liefde niet uitsluit, noch de vreze Gods, noch het berouw; want wat zijn deze alle anders dan vruchten van het geloof, dat altijd Godsvrucht uit zich voortbrengt? Omdat hij dus wist, dat heel de dienst Gods in het geloof alleen gegrond is, daarom heeft hij het voldoende geacht het geloof te noemen, waarvan de andere deugden afhangen.

5. *Verder, het einddoel van het gebod is de liefde, uit een rein hart, en uit een goed geweten, en uit een geloof dat niet geveinsd is.*
6. *Sommigen, nadat zij daarvan afgedwaald zijn, hebben zich afgewend tot snoever, daar zij leraars der*

wet willen zijn, terwijl zij niet verstaan wat zij zeggen, noch waarover zij met zekerheid spreken.

7. Wij weten echter dat de wet goed is, indien iemand die wettelijk gebruikt,
8. dit wetende, dat de wet niet is gesteld voor de rechtvaardige, maar voor de onrechtvaardigen en ongehoorzamen, voor de goddelozen en zondaren, voor de oneerbiedigen en ongewijden, voor de vadermoorders en moeder-moorders, voor de doodslagers,
9. voor de hoereerders, voor wie bij mannen liggen, voor mensenrovers, leugenaars, meinedigen, en indien er iets anders is, dat tegen de gezonde leer is,
10. naar het evangelie der heerlijkheid van de zalige God, dat aan mij is toevertrouwd.

Aangezien die windbuilen, met wie Timótheüs te maken had, met de wet als voorwendsel zich druk maakten, daarom grijpt Paulus vooruit, en leert dat de wet niet alleen in niets hen steunt, maar veeleer tegen hen is; dat zij echter zeer goed overeenkomt met het evangelie, dat hijzelf onderwezen had. Want hun verdediging was niet ongelijk aan die, welke heden ten dage onze bestrijders Ons tegenwerpen: dat wij namelijk niets anders in het schild voeren dan dat de heilige godgeleerdheid wordt afgeschaft; alsof zij alleen die koesterden in hun schoot. Zo spraken zij over de wet, om misnoegen tegen Paulus aan te stoken. Maar wat doet hij? Om dat rookgordijn te verdrijven toont hij, door uit eigen beweging al bij voorbaat argumenten aan te voeren en te weerleggen, aan, dat zijn leer zeer goed met de wet overeenstemt; en dat zij allen op verkeerde wijze de wet misbruiken, die haar tot een ander doel gebruiken. Evenals tegenwoordig, nadat het begrip der ware theologie is bepaald, duidelijk blijkt, dat wij haar hersteld wensen te zien, daar zij op ellendige wijze verscheurd en misvormd is geweest door die praatjesmakers, die, door de titel van theologen zonder reden opgeblazen, niets dan verwaterde en flauwe onzin vertellen. 'Gebod' neemt hij hier voor 'wet', als een deel voor het geheel.

5. *Liefde uit een rein hart ...* Indien de wet op dit doel gericht moet worden, dat wij onderwezen worden in de liefde, die voortkomt uit het geloof en uit een goed geweten, dan volgt daaruit omgekeerd, dat het verkeerde uitleggers der wet zijn, die haar leer omwenden tot nieuwsgierige strijdvrage. Overigens doet het er niet veel toe, of ge 'liefde' op deze plaats in verband brengt met de beide tafels der wet, of alleen met de tweede. Ons wordt bevolen God van ganser harte lief te hebben, en onze naasten als onszelf. Maar wanneer in de Schrift melding wordt gemaakt van de liefde, wordt zij meermalen beperkt tot het tweede lid. Hier echter zou ik niet twijfelen er de liefde tot God en tot de naaste onder te verstaan, als alleen het woord 'liefde' door Paulus was neergeschreven. Doch daar hij eraan toevoegt het geloof, en een goed geweten, en een rein hart, zal deze verklaring, welke ik er aan ten grondslag zal leggen, niet vreemd zijn aan zijn bedoeling, en op geschikte wijze passen bij het verband van de tekst. Dit is de hoofdzaak der wet, dat wij God dienen met een oprecht geloof, en met een zuiver geweten; vervolgens, dat wij elkander wederkerig liefhebben. Al wie hiervan afwijkt, die misvormt de wet Gods, door haar te verdraaien tot een doel, dat haar vreemd is. Maar hier rijst twijfel, omdat Paulus de liefde schijnt te stellen boven het geloof. Ik antwoord, dat zij, die van dat gevoelen zijn, al te kinderachtig redeneren. Want als de liefde in de eerste plaats wordt genoemd, dan heeft zij daarom nog niet de eerste rang in eer; aangezien Paulus tegelijkertijd leert, dat zij voortvloeit uit het geloof. En de oorzaak gaat stellig aan haar uitwerking in rangorde vooraf. En indien heel het tekstverband naar behoren wordt overwogen, betekent wat Paulus zegt hetzelfde, alsof hij gezegd had: met deze bedoeling is de wet ons gegeven, dat zij ons zou opvoeden in het geloof, dat de moeder is van een goed geweten en van de liefde. Zo moet men beginnen bij het geloof, niet bij de liefde. Een rein hart en een goed geweten verschillen onderling maar weinig. Beide vloeien voort uit het geloof. Want van een rein hart wordt in Hand. 15 : 9

gezegd, dat God door het geloof de harten reinigt. Van een goed geweten getuigt Petrus, dat het gegrond is in de opstanding van Christus (1 Petr. 3 : 21). Hieruit wordt ons voorts geleerd, dat er nergens ware liefde is, waar niet is de vreze Gods en gaafheid van geweten. En niet achteloos moet men voorbijgaan, dat hij aan elk afzonderlijk bijvoeglijke naamwoorden toevoegt. Want niets is méér algemeen, zoals ook niets gemakkelijker is, dan zich te beroemen op geloof en op een goed geweten. Maar op de hoeven is er één, die door zijn daden bewijst, dat hij van alle huichelarij verre is? Vooral moet gelet worden op het bijvoeglijk naamwoord bij het geloof, waardoor hij aanduidt, dat bedriegelijk is de belijdenis daarvan, waar niet blijkt een goed geweten, waar de liefde zich niet openbaart. Verder, daar het heil der mensen bestaat in het geloof, de volmaakte dienst Gods echter bestaat in geloof en een goed geweten en liefde, is het niets verwonderlijk als Paulus vaststelt, dat in deze dingen de hoofdzaak der wet gelegen is.

6. *Sommigen, nadat zij daarvan ...* Hij volhardt in het overdrachtelijk gebruik *van* het woord 'doel', of 'einde'. Want het werkwoord *ἄστοχειν* (afdwalen), welks verleden deelwoord hier staat, betekent: van een doel afwijken, of afdwalen. Maar het is een opvallende tekst, waardoor hij aan *snoevers* schuldig verklaart alle leringen, aan welke dit éne doel niet voor ogen staat. En tegelijk waarschuwt hij, dat de vernuftige invallen en gedachten van allen vergaan, wanneer zij iets anders op *het* oog hebben. Het zal weliswaar kunnen gebeuren, dat onnutte spitsvondigheden velen verستeld doen staan in bewondering daarvoor; toch staat Paulus' gevoelen vast, dat al wat niet opbouwt in Godsvrucht, *μάταιολογία* (snoeverij) is. Daarom moeten wij ons er wel zeer voor wachten om iets anders te zoeken in het hoogheilig Woord van God, dan waarachtige stichting, opdat niet Hijzelf in het tegenovergestelde *geval* het misbruik daarvan in ons wreke door een zo streng voorbeeld.

7. *Daar zij willen zijn ...* Hij hekelt niet hen, die openlijk de leer der wet aanvallen, maar die veeleer onder haar naam met zichzelf te koop lopen. Hij zegt, dat dezulken niets verstaan, daar zij op onnutte wijze hun vernuft vermoeien in nieuwsgierige strijdvrage. En tegelijkertijd berispt hij hun aanmatiging, wanneer hij er aan toevoegt: *noch waarover zij met zekerheid spreken*. Want er zullen geen mensen gevonden worden, stoutmoediger om onbekende zaken blindelings staande te houden, dan de leermeesters van dergelijke fabels. Wij zien heden ten dage, met welk een hooghartigheid en trots de scholen der Sorbonne ⁶⁾ hun meesterlijke begripsbepalingen verkondigen. Aangaande welke zaken echter? Immers, die door en door verborgen zijn voor het menselijk verstand, door geen enkel woord der Schrift, door geen enkele openbaring ooit bekend gemaakt. Met groter zelfvertrouwen spreken zij met zekerheid van hun vagevuur, dan van de wederopstanding *der* doden. Als hetgeen zij aangaande de voorbede der heiligen verzonnen hebben, niet voor een stellige godsspraak wordt gehouden, schreeuwen zij luid dat heel de religie ontwricht is. En waartoe zou ik vermelden de onmetelijke doolhoven aangaande de hemelse rangorden, hun onderlinge verhoudingen, en dergelijke verzinsels? De soort zelf is oneindig. De apostel spreekt uit, dat in al deze mensen wordt vervuld, wat door een oud spreekwoord algemeen bekend is: dat de onwetendheid stoutmoedig is. Zoals hij ook tot de Colossenzen (2 : 18) zegt, dat zij, die opgeblazen zijn door de gezindheid *van* het vlees, zich indringen in die dingen, die zij niet weten.

8. *Wij weten, dat de wet goed is ...* Voor de tweede maal vermeldt hij bij voorbaat de laster, waarmee zij hem bezwaarden. Want zo dikwijls als hij aan hun grootspraak weerstand bood, beschermden zij zich hiermee als met een schild: 'Wat dan? beweert ge soms dat de wet begraven is, en uitgewist uit de herinnering der mensen?' Derhalve bekent Paulus, om hen van deze laster af te

brengen, dat de wet goed is, maar dat een wettelijk gebruik van haar vereist wordt; waar hij argumenteert uit verwante dingen, want het woord *wettelijk* is van *wet* zelf afgeleid. Maar hij gaat verder; want niet alleen leert hij, dat de wet voortreffelijk overeenstemt met zijn leer, maar ook keert hij haar tegen henzelf. *Dat de wet niet is gesteld voor de rechtvaardigen...* De apostel neemt zich niet voor te redetwisten over heel de taak der wet, maar hij ziet op de mensen zelf. Want bijna altijd gebeurt het, dat zij, die er naar streven om de grootste ijveraars der wet te schijnen, door heel hun levenswandel verraden, dat zij haar grootste verachters zijn. Hiervan straalt ons heden ten dage een schitterend voorbeeld tegen in hen, die opkomen voor de gerechtigheid der werken, en de verdedigers van de vrije wil. Voortdurend hebben zij de mond vol van de volmaakte heiligheid des levens, de verdiensten en de boetedoeningen; heel hun levenswandel echter schreeuwt het luid uit, dat zij meer dan goddeloos en onheilig zijn, op alle mogelijke wijzen de toorn Gods opwekken, en in valse rust Zijn oordeel verachten. Op hoogdravende wijze verheffen zij de vrije keus van goed en kwaad; door hun daden echter verraden zij, dat zij slaven van Satan zijn, en wel door de meest knellende boeien van slavernij vastgeklonken. Daar de tegenstanders van Paulus zulke lieden waren, heeft hij, om hun domme onbeschaamdheid te bedwingen, hen gewaarschuwd, dat de wet is als een zwaard Gods, uitgestrekt om hen te slachten; dat er evenwel voor hem en zijns gelijken geen reden was, waarom zij de wet zouden vrezen of haten, omdat zij niet is tegen de rechtvaardigen, dat is, tegen de Godvruchtigen en de vrijwillige vereerders van God. Ook ontgaat het mij niet, dat sommige geleerde mannen uit deze woorden een finzinniger betekenis tevoorschijn halen; alsof Paulus op door en door theologische wijze een betoog hield over het wezen der wet. Want zij maken de gevolgtrekking, dat de wet de kinderen Gods, die door de Geest wedergeboren zijn, niets aangaat; omdat zij niet voor de rechtvaardigen is gegeven. Maar het verband van de tekst dwingt mij om deze uitspraak eenvoudiger op te vatten. Want hij neemt die algemeen erkende stelregel aan, dat goede wetten zijn geboren uit slechte zeden; en hij verzekert, dat de wet Gods gegeven is om de slechtheid der goddelozen te beteugelen; aangezien zij, die uit eigen beweging goed zijn, de heerschappij der wet niet nodig hebben. Nu wordt gevraagd, of wel iemand van de stervelingen, wie hij ook zij, uitgezonderd wordt van dit getal. Ik antwoord, dat Paulus hier rechtvaardigen noemt, niet wie in alle opzichten volmaakt zijn (zoals er niemand gevonden zal worden), maar wie door een bijzondere begeerte des harten streven naar het goede; zodat voor hen hun Godvruchtige begeerte als het ware een vrijwillige wet is, zonder aandrang of beteugeling van anderen. Dus heeft hij de onbeschaamdheid van zijn tegenstanders duidelijk willen aantonen, die zich in naam der wet wapenden tegen Godvruchtige mannen, die de ware regel der wet door heel hun levenswandel tot uitdrukking brachten; hoewel zijzelf de wet het meest nodig hadden, en toch zich hoegenaamd niet om haar bekommerden. En dit wordt beter uitgedrukt door de tegenstelling. Maar indien iemand niet toegeeft, dat stilzwijgend of zijdelings aan zijn tegenstanders verweten wonden de schanddaden, die Paulus hier opsomt, dan zal toch de eenvoudige afweer van de laster overblijven; maar indien zij door een rechte en niet door een valse ijver der wet geleid werden, hadden zij zich veeleer met haar wapenen moeten toerusten om oorlog te voeren ,met misdadigers en boosdoeners, dan hun eigen eerzucht en ongepaste praatzucht te tooien met haar kleur.

Voor de onrechtvaardigen ⁷⁾ en ongehoorzamen... In plaats van 'onrechtvaardigen' konden de vertalers beter vertalen 'wettelozen'; want in het Grieks staat er antinomia, van wie maar weinig verschillen de ongehoorzamen, die hij op de tweede plaats heeft gesteld. *Zondaren* vat hij op als misdadigers, of die van een schandelijke en eerloze levenswandel zijn. In plaats van *oneerbiedigen* en *ongewijden* zou men niet ongeschikt vertalen: ongewijden en onreinen; maar ik voor mij heb in woorden van weinig gewicht niet zo eigenzinnig willen zijn. 'Mensenroof' werd bij de ouden genoemd de ontvreemding of

ophitsing van de slaaf van een ander, of de bedrieglijke verkoop *van* een vrij mens. Indien iemand meer wil weten, laat hij het putten uit de rechtsgeleerden, bij de Flavische wet. Maar Paulus vermeldt hier enige soorten, die in het kort alle overtredingen omvatten. De wortel is weerspannigheid en opstandigheid, welke hij door de eerste twee benamingen heeft aangeduid. Door 'goddelozen en zondaren' schijnen de overtreders van de eerste en tweede tafel der wet aangewezen te worden. Op deze laat hij volgen de ongewijden en onreinen, of door een schandelijke levenswandel bezoedelden. Daar echter vooral op drie manieren onze naasten gekwetst worden, door gewelddadigheid, bedrieglijke handelingen en wellust, heeft hij die drie manieren in volgorde gehekel, zoals gemakkelijk is te zien.

Want gewelddadigheid is er in doodslagers en moordenaars van hun ouders; ten tweede worden schandelijke wellusten gelaakt; ten derde daalt hij af tot bedrieglijke handelingen en andere misdaden.

10. *Indien er iets anders is...* Door dit zinsdeel verzekert hij dat zijn evangelie zó weinig in strijd is met de wet, dat het de beste bevestiging daarvan is. Want hij betuigt, dat hij door zijn prediking datzelfde gevoelen staft, dat de Heere door Zijn wet heeft uitgesproken tegen al die dingen, die met de gezonde leer in strijd zijn. Waaruit volgt, dat zij die van het evangelie afwijken, de geest der wet allerminst vatten, maar dat zij slechts een schaduw najagen. *De gezonde leer* wordt gesteld tegenover de onbeduidende strijdvragen, rondom welke hij elders zegt dat verkeerde leraars kwijnen, en die naar hun uitwerking terecht ongezond geoordeeld worden. *Het evangelie der heerlijkheid*, voor: heerlijk evangelie. Waarin hij echter scherp berispt hen, die, door het te verzwakken, het evangelie bedreigden, waarin God Zijn heerlijkheid ten toon spreidt. Uitdrukkelijk voegt hij eraan toe, dat het hem *toevertrouwd* is, opdat allen begripen, dat het evangelie Gods geen ander is, dan wat hij predikt; en dat daarom alle fabels, die hij tevoren heeft afgekeurd, vreemd zijn zowel aan de wet als aan het evangelie Gods.

12. *En ik dank Hem, die mij krachtig gemaakt heeft, Christus Jezus onze Heere, omdat Hij mij getrouw geoordeeld heeft, door mij in de bediening te stellen,*

13. *die tevoren een godslasteraar was, en een vervolger, en een geweldenaar. Maar ik heb ook barmhartigheid verkregen, omdat ik het onwetend gedaan heb in ongelovigheid.*

12. *Ik dank ...* Groot is de waardigheid van het apostelschap, op welke Paulus voor zich aanspraak gemaakt heeft. Hijzelf echter kon, met het oog op zijn vorige levenswijze, geenszins een zo grote eer waardig geschat worden; daarom gaat hij, om niet van aanmatiging beticht te worden, noodzakelijkerwijze over tot de vermelding *van* zijn persoon; en ongetwijfeld spreekt hij een vrijmoedige belijdenis van zijn onwaardigheid uit. Maar niettemin verkondigt hij, dat hij door de genade Gods een apostel is. Ja wat meer zegt, wat hem gezag scheen te ontnemen, wendt hij aan in zijn voordeel: dat des te meer in hem weerkaatst *de* genade Gods. Terwijl hij aan Christus dank brengt, houdt hij de afgunst van zich zelf verwijderd, en snijdt hij bij voorbaat af de aanleiding tot deze vraag, of hij een zo eervolle functie waardig is of niet. Daar het toch, hoezeer hij ook op zichzelf beschouwd, niet uitmunt, nochtans voldoende is, dat hij door Christus uitverkoren is. Velen lopen weliswaar door dezelfde formulering van woorden met hun nederigheid te koop, maar zij zijn verwijderd *van* de oprechtheid van Paulus, wiens bedoeling is geweest, niet slechts hartstochtelijk te roemen in de Heere, maar ook afstand te doen van alle eigen roem. Waarvóór echter brengt hij dank? Omdat hij in de bediening gesteld is; *want* daaruit maakt hij op, dat hij trouw geacht is. Want Christus neemt niet op eerezuchtige wijze iedereen aan, wie het ook zij, maar kiest slechts de geschiktsten uit: laten wij dus allen, wie dan ook, die Hij eer waardig heeft gekeurd, als waardigen

aanvaarden. En hiermee is niet in strijd, dat Judas volgens de voorzegging van de Psalm (109 : 9) voor korte tijd verheven is, om weldra te vallen. Want juist tegenovergesteld was de zaak van Paulus, evenals hij tot een ander doel, en op een andere voorwaarde eer verkregen heeft, toen Christus openlijk verklaard heeft, dat hij Hem een uitverkoren vat zou zijn (Hand. 9 : 15). Maar toch schijnt Paulus op deze wijze de getrouwheid, waardoor hij tevoren sterk was, tot de oorzaak van zijn roeping te maken. Als het zó zou zijn, zou zijn dankbetuiging gehuicheld zijn en ongerijmd. Want dan zou hij zijn apostelschap niet zozeer aan God te danken hebben, als wel aan zijn eigen verdienste. Ik ontken derhalve, dat dit de betekenis is, dat hij dáárom tot de rang van apostel gekozen is, omdat zijn geloof van tevoren aan God bekend was. Want Christus heeft niets goeds van tevoren in hem kunnen zien, dan wat de Vader hem geschonken had. En daarom blijft dat altijd waar: Gij hebt Mij niet uitverkoren, maar Ik heb u uitverkoren (Joh. 15 : 16). Veeleer heeft hij het bewijs *van* zijn geloof daaruit willen afleiden, dat hij tot apostel *was* aangesteld door Christus. Want wie Hij zo aanstelt, *van* hen verklaart Hij als het ware door Zijn besluit, dat zij voor gelovigen gehouden moeten worden. Kortom, dit oordeel wordt niet in verband gebracht met de vóórwetenschap Gods, maar duidt veeleer het getuigenis aan, dat aan de mensen wordt gegeven. Alsof hij gezegd had: Ik breng dank aan Christus, die, door mij tot de bediening te roepen, openbaar gemaakt heeft dat mijn geloof Zijn goedkeuring wegdraagt. Hij plaatst er ook een andere weldaad van Christus tussen: dat Hij hem bevestigd heeft, of *krachtig gemaakt heeft*; door welk woord hij niet alleen bedoelt, dat hij door Gods hand in den beginne éénmaal gevormd is, opdat hij tot zijn ambt geschikt zou zijn, maar tegelijkertijd vat hij daaronder samen de voortdurende verlening *van* genade. Want het zou ook niet genoeg geweest zijn, dat hij éénmaal tot gelovige verklaard was, indien Christus hem niet door *Zijn* onafgebroken hulp versterkt had. Hij bekent dus, dat hij beide door de genade van Christus heeft: dat hij éénmaal verheven is, en dat hij voortdurend blijft in zijn staat.

13. *Een godslasteraar en een vervolger ...* Een lasteraar tegenover God, een vervolger en geweldenaar tegenover de gemeente. Wij zien, hoe openhartig hij erkent, wat hem tot smaad aangerekend kon worden; hoe hij zijn zonden niet verkleint; hoe gaarne hij, door zijn onwaardigheid te bekennen, de grootheid der genade Gods verheerlijkt. Want niet tevreden met de naam van *vervolger*, heeft hij zijn razernij en wreedheid door een ander woord nog meer tot uitdrukking willen brengen.

Omdat ik het onwetend gedaan heb in ongelovigheid. Vergiffenis, zegt hij, van mijn ongelovigheid heb ik verkregen, omdat zij uit onkunde voortvloeide. Want de vervolging en gewelddadigheid waren niets dan vruchten van ongelovigheid. Maar toch schijnt hij er op te duiden, dat er geen enkele plaats voor vergeving is, dan waar voorhanden is de verontschuldiging van onwetendheid. Wat dan? Zal God soms nooit vergeving schenken, indien iemand willens en wetens gezondigd heeft? Ik antwoord, dat gelet moet worden op het woord 'ongelovigheid', dat het gezegde van Paulus beperkt tot de eerste tafel der wet. De overtredingen *van* de tweede tafel, al zijn ze moedwillig, worden vergeven; wie willens en wetens de eerste tafel schendt, aangezien hij zich rechtstreeks tegen God stelt, zondigt hij tegen de Heilige Geest. Want hij glijdt ook niet door zwakheid uit, maar door op goddeloze wijze voort te stormen tegen God, geeft hij een zéker teken van zijn verwerping. En hieruit *kan* opgemaakt worden een definitie van de zonde tegen de Heilige Geest; ten eerste, dat zij is een rechtstreekse weerspanning tegen God in de overtreding van de eerste tafel; vervolgens, dat zij is een boosaardige verwerping der waarheid. Want waar de waarheid Gods niet wordt versmaad door opzettelijke boosaardigheid, daar wordt de Heilige Geest niet weerstaan. Tenslotte wordt 'ongelovigheid' gesteld voor het algemeen begrip: een boosaardig voornemen echter, dat tegenover onwetendheid wordt gesteld, is als het ware een soort daarvan. Verkeerd doen derhalve zij, die de

zonde 'tegen de Heilige Geest laten bestaan in een overtreding van de tweede tafel. Verkeerd doen ook zij, die een ondoordachte en verblinde heftigheid schuldig verklaren aan een zó grote misdaad. Want dan eerst wordt er gezondigd tegen de Heilige Geest, wanneer sterfelijke mensen een moedwillige oorlog ondernemen tegen God, om het licht van de Geest, dat hun aangeboden is, uit te blussen. Want huiveringwekkend is een dergelijke goddeloosheid, en een ontzettende vermetelheid. En het is ook niet twijfelachtig, of hij heeft door een stilzwijgende aanzegging willen verschrikken allen, die éénmaal verlicht zijn geweest, opdat zij niet tegen de bekende waarheid te keer gaan; aangezien dit is een val ten verderve.

Want indien God aan Paulus om zijn onwetendheid zijn godslasteringen heeft vergeven, moeten op geen enkele vergeving hopen, wie willens en wetens en met opzet lasteren. Maar dat schijnt tevergeefs gezegd te worden; want ongelovigheid kan nooit zonder onwetendheid zijn, daar zij altijd blind is. Ik antwoord, dat van de ongelovigen sommigen in zoverre blind zijn, dat zij door een valse voorstelling van het goede bedrogen wonden; dat anderen echter zó verblind zijn, dat de boosaardigheid nochtans de overhand heeft. Paulus was niet geheel en al vrij van boze begeerte; maar een ondoordachte ijver sleepte deze mens mee, zodat hij meende dat het goed was, wat hij deed. Hij was dus niet met opzet een tegenstander van Christus, maar door dwaling en onwetendheid. De Farizeeërs, die met een kwaad geweten Christus valselyk aanklaagden, waren volstrekt niet vrij van dwaling en onkunde; maar eerezucht en een goddeloze haat tegen de gezonde leer, ja zelfs een woedende weerspanning tegen God dreef hen aan, zodat zij op boosaardige wijze en met opzet, niet onwetend, zich tegenover Christus stelden.

14. *Doch bovenmate overvloedig is geweest de genade van onze Heere met geloof en liefde, die is in Christus Jezus.*
15. *Betrouwbaar is het woord, en volstrekt waardig om te worden aangenomen, dat Christus Jezus in de wereld is gekomen om zondaren te behouden, van welke ik de eerste ben.*
16. *Maar daarom heb ik barmhartigheid verkregen, opdat Jezus Christus in mij als eerste alle zachtmoedigheid zou betonen, tot een voorbeeld voor hen, die in Hem zouden geloven ten eeuwiggen leven.*
17. *Aan de Koning der eeuwen nu, aan de onsterfelijke, onzichtbare, alleen wijze God eer en heerlijkheid in de eeuwen der eeuwen. Amen.*

14. *Doch overvloedig is geweest...* Nogmaals verheerlijkt hij de genade Gods jegens hem, niet alleen om afgunst weg te nemen en zijn dankbaarheid te betuigen, maar ook om haar te stellen tegenover de valse aanklachten der onbeschaamden, die geheel hierop uit waren, dat zij zijn apostelschap naar beneden zouden halen. Wanneer hij echter zegt, dat zij overvloedig is geweest, en wel bovenmate, duidt hij er op, dat de herinnering aan de vorige dingen uitgewist is, en zelfs verzwolgen, opdat het hem bij de goeden in geen enkel opzicht nadelig zou zijn, dat hij vroeger een zodanige geweest was.

Met geloof en liefde... Beide kunnen met God in verband gebracht worden, in deze zin, dat God Zich waarachtig heeft betoond, en van Zijn liefde in Christus een voorbeeld gegeven heeft, toen Hij hém verwaardigd had met Zijn genade. Ik wil het echter liever eenvoudiger opvatten, dat geloof en liefde tekenen zijn en getuigenissen van die genade, waarvan hij melding had gemaakt, opdat men niet zou menen dat hij zonder reden en zó maar zich op iets beroemde. En ongetwijfeld wordt geloof gesteld tegenover ongelovigheid; de liefde in Christus tegenover de wreedheid, die hij had uitgeoefend

tegenover de gelovigen; alsof hij zei, dat hij zó door God veranderd is, dat hij een andere en nieuwe mens is. Uit haar tekenen en uitwerkingen dus beveelt hij de uitnemendheid der genade aan, die de gedachtenis aan zijn vorige levenswandel moet uitwissen.

15. *Betrouwbaar is het woord ...* Nadat hij zijn bediening van kwaad gerucht en onbillijke kleineringen bevrijd heeft, wendt hij, daarmee niet tevreden, in zijn voordeel om, wat hem door zijn tegenstanders als smaad voor de voeten geworpen kon worden. Want hij leert, dat het voor de gemeente nuttig is geweest, dat hij een zodanige gebleken was, vóórdat hij tot het apostelschap geroepen werd, omdat Christus op deze wijze alle zondaren, als door het geven van een onderpand, heeft geroepen tot de zékere hoop op het verkrijgen van vergeving. Want toen hij als het ware uit een vreselijk en woest ondier veranderd was in een herder, had Christus een opvallend voorbeeld van Zijn genade gegeven, opdat allen daaruit het vertrouwen zouden krijgen, dat door geen zonden, hoe zwaar en gruwelijk ook, de toegang tot het heil voor hen werd afgesloten. Maar in de eerste plaats vermeldt hij de algemene uitspraak, *dat Christus gekomen is om zondaren te behouden*; en hij tooit die (met een inleiding, welke hij pleegt te gebruiken in de meest ernstige zaken. Zoals stellig in de leer der religie dit het voornaamste hoofdstuk is: tot Christus te komen, opdat wij, in onszelf verloren, van Hem het heil terug zouden krijgen. Deze inleiding zij ons dus gelijk aan een horen, die klinkt om de boodschap der genade *van* Christus bekend te maken, opdat zij meer geloof bij ons hebbe; zij worde ons als een zegel om in onze harten in te prenten het vertrouwen aangaande de vergeving der zonden, dat anders moeilijk doordringt in de zielen der mensen. Wat is ook anders voor Paulus de reden geweest, waarom hij aandacht trachtte te wekken door deze woorden: *'betrouwbaar is het woord'*, dan dat de mensen altijd bij zichzelf debatteren over hun zaligheid? Want al biedt God de Vader ons duizendmaal heet heil in Christus aan, en al spreekt Christus Zelf openlijk over Zijn ambt, toch houden wij daarom niet op angstig te zijn, of althans met onszelf te disputeren, of het wel zo is. Daarom, zo dikwijls ons in gedachten zal komen enige twijfeling aangaande de vergeving der zonden, laten wij dan leren die als met dit schild moedig af te weren: dat zij een ontwijfelbare waarheid is, en waardig dat zij zonder tegenspraak wordt aangenomen.

Om zondaren te behouden... Er ligt nadruk op dit woord. Want wie erkennen, dat dit het ambt van Christus is om te behouden, zijn toch moeilijker toegankelijk voor deze gedachte, dat zulk een behoud betrekking heeft op zondaren. Want altijd wordt ons gevoel meegesleept tot het acht slaan op onze waardigheid. En zodra onze onwaardigheid blijkt, stort ons vertrouwen ineen. Daarom, naarmate iemand door zijn zonden meer bezwaard wordt, met des te groter moed neme hij zijn toevlucht tot Christus, namelijk steunend op deze leer, dat Hij gekomen is om behoud aan te brengen niet voor rechtvaardigen, maar voor zondaren. Ook moet opgemerkt worden, dat Paulus uit het algemene ambt *van* Christus een bewijs afleidt, opdat het ongewone niet ongerijmd zou maken, wat hij kort tevoren aangaande zijn persoon getuigd heeft.

Van welke ik de eerste ben ... Meen niet, dat de apostel uit bescheidenheid gelogen heeft. Want hij heeft een belijdenis willen uitspreken, niet minder waar dan nederig, en tevoorschijn gebracht uit het diepste gevoelen des harten. Doch hier zal iemand vragen, waarom hij zich toch als de voornaamste onder de zondaars rekent, hij, die slechts door onbekendheid met de ware leer gevallen is, overigens door heel zijn levenswandel onberispelijk bij de mensen? Maar door deze woorden worden wij er aan herinnerd, welk een zwaar en gruwelijk vergrijp bij God het ongeloof is; vooral, waar er bijkomt halsstarrigheid en een razende lust om te woeden. Het is weliswaar gemakkelijk bij de mensen om al

,datgene, wat Paulus aangaande zichzelf beleden heeft, te verzwakken door de verontschuldiging van ondoordachte ijver. Maar God hecht te hoge waarde *aan* de gehoorzaamheid des geloofs, dan dat Hij ongeloof, met koppigheid verbonden, voor een licht vergrijp houdt. En daarom moet deze tekst nauwkeurig opgemerkt worden, dat een mens, voor de wereld niet alleen onschuldig, maar ook uitmuntend door voortreffelijke deugden en van de meest lofwaardige levenswandel, omdat hij een tegenstander is geweest van de leer van het evangelie, wegens de weerspanning van zijn ongeloof voor één van de ergste zondaars wordt gehouden. Want daaruit is gemakkelijk op te maken, welke waarde voor God alle woordenpraal van huichelaars heeft, zolang zij Christus hardnekkig weerstand bieden.

16. *Opdat Jezus in mij als eerste zou betonen ...* Wanneer hij zegt 'als eerste', zinspeelt hij op dat, wat hij kort tevoren had gezegd, dat hij de eerste was onder de zondaren. Daarom betekent het zoveel als 'voornamelijk' of 'bij uitstek'. En het duidt aan, dat God terstond van den beginne zulk een voorbeeld voor ogen heeft gesteld, dat als vanaf een schitterend en verheven toneel kon worden aanschouwd, opdat niemand zou wantrouwen dat voor hem vergeving bereid is, mits hij door het geloof tot Christus zou komen. En stellig wordt ons aller wantrouwen voorkómen, wanneer wij het beeld van die genade, welke wij zoeken, in Paulus zo zien afgedrukt.

17. *Aan de Koning der eeuwen nu ...* Vanwege hevige aandoening breekt hij uit in die uitroep; omdat hem de woorden ontbraken, waardoor hij zijn dankbaarheid tot uitdrukking zou brengen. Want uitroepen hebben vooral plaats, waar wij gedwongen worden onze woorden af te breken, omdat de grootheid der zaak hen te boven gaat. En wat is verwonderlijker dan de bekering van Paulus? Hoewel hij tegelijkertijd ons allen door zijn voorbeeld vermaant, dat nooit gedacht moet worden over de genade der Goddelijke roeping, zonder dat wij tenslotte door verwondering meegesleept worden. Voeg hierbij, dat deze zo prachtige lofprijzing de gedachtenis van heel zijn vroegere levenswandel verzwelgt. Want welk een afgrond is de heerlijkheid Gods? De bijstellingen, die hij hier aan God toekent, hoewel zij eeuwig zijn, passen toch in het bijzonder bij het verband van de tekst. Hij noemt Hem de eeuwige Koning of Koning der eeuwen, Wien geen enkele verandering overkomt; de *onzichtbare*, omdat Hij een ontoegankelijk licht bewoont, zoals hij daarna zal zeggen: de *alleen wijze*, omdat Hij alle wijsheid van mensen dwaas maakt en wegens haar ijdelheid veroordeelt. Het geheel evenwel komt neer op die zinsnede, welke hij gebruikt in Rom. 11 : 33: O diepte des rijkdoms, enz. Hoe verborgen zijn Gods raadsplannen? Hoe onnaspeurlijk Zijn wegen? Want hij wil, dat tegen de onmetelijke en onbegrijpelijke wijsheid Gods zó eerbiedig door ons wordt opgezien, dat, indien Zijn werken onze zintuigen te boven gaan, toch bewondering ons in toom houdt. Het is echter twijfelachtig, wanneer hij in de laatste bijstelling zegt 'alleen', of hij alle heerlijkheid voor God alleen wil opeisen, of dat hij Hem alleen wijs noemt, of dat hij zegt, dat in waarheid Hij alleen God is. De tweede betekenis behaagt mij het meest. Want voor de zaak in kwestie was het van het grootste belang, dat alle mogelijke inzicht van mensen onderworpen wordt *aan* het verborgen raadsplan Gods. Ik looch echter niet, dat hij verkondigt dat God alleen alle heerlijkheid waardig is. Want zó strooit Hij de vonkjes van Zijn heerlijkheid herwaarts en derwaarts in de schepselen uit, dat zij geheel en onwankelbaar bij Hem blijft berusten. Maar in beide gevallen drukt het uit, dat er niets van heerlijkheid is buiten God.

18. *Dit voorschrift beveel ik u aan, mijn zoon Timotheüs, overeenkomstig de voorafgaande profetieën over u, dat gij daarin strijdt de goede strijd,*

19. *houdende het geloof en een goed geweten, van hetwelk afkerig, sommigen schipbreuk geleden hebben met betrekking tot het geloof;*
20. *dewelke zijn Hymenaeüs en Alexander, die ik aan Satan heb overgegeven, opdat zij leren niet kwaad te spreken.*

18. *Dit voorschrift ...* Al wat hij aangaande zijn persoon heeft ingelast, was als het ware een afdwaling van zijn voornemen. Want daar hij Timótheüs wilde toerusten met gezag, behoorde hijzelf van het hoogste gezag voorzien te zijn. Tijdig heeft hij derhalve een mening weerlegd, die hem in de weg kon staan. Nu echter, nadat hij bewezen heeft, dat bij de Godvruchtigen zijn apostelschap niets minder gewaardeerd moest worden, omdat hij eens het Koninkrijk van Christus bestreden had, nu keert hij, als het ware na het uit de weg ruimen van een hinderpaal, naar het verband van zijn aansporing terug. Het is dus het voorschrift, waarvan hij in het begin melding heeft gemaakt. Door hem zijn zoon te noemen, betuigt hij niet alleen zijn welwillendheid bij hem, maar beveelt hem ook bij anderen aan door deze naam. Verder, om hem meer te bezielen, brengt hij in herinnering, welk een getuigenis hij gehad heeft door de Geest Gods. Want dit was geen geringe prikkel, dat zijn bediening van Godswege was goedgekeurd; en dat hij eerder door uitspraken Gods geroepen was geweest, dan verkozen door de stemmen van mensen. Het is schandelijk niet te beantwoorden aan de verwachting van mensen: hoeveel schandelijker derhalve zal het zijn om het oordeel Gods, voorzover het in uw vermogen is, krachteloos te maken? Maar eerst moet men weten, over welke *profetieën* hij spreekt. Sommigen menen, dat Paulus door openbaring vermaand is, dat hij aan Timótheüs het ambt zou opdragen. Ik erken, dat dit waar is; maar ik voeg er aan toe: openbaringen, door anderen bekendgemaakt. Want Paulus heeft niet zonder reden het meervoud gebruikt. Verder maken wij uit zijn woorden op, dat er méér profetieën aangaande Timótheüs uitgesproken zijn om hem aan te bevelen bij de Kerk. Want daar hij nog een jongeman was, kon zijn leeftijd tot verachting zijn; ook Paulus zou aan lasteringen blootgesteld zijn geweest, omdat hij jonge mannetjes vóór de tijd bevorderde tot een ambt, dat een oud man toekomt. Bovendien had God hem tot grote en moeilijke dingen bestemd. Want hij was niet één uit de grote hoop, maar de naaste in rang aan de apostelen, die bij afwezigheid van Paulus dikwijls diens positie innam. En daarom heeft hij een bijzonder getuigenis nodig gehad, waaruit duidelijk zou zijn, dat niet door de roekeloosheid van mensen een zo grote taak hem opgedragen werd, maar dat hij door God Zelf was uitverkoren. Want het was ook toen niet gewoon of aan velen gemeen, te worden getooid met lofredenen van profeten; maar omdat er in het geval van Timótheüs buitengewone oorzaken waren, heeft God niet gewild dat hij door mensen werd toegelaten, tenzij door Zijn stem reeds goedgekeurd; Hij heeft niet gewild, dat hij naderde tot de aanvaarding van zijn functie, tenzij ontboden door profetische godsspraken. Zoals het ook aan Paulus en Barnabas te beurt gevallen is, toen zij geordend zijn tot leraars voor de heidenen. Want het was een nieuwe en ongewone zaak, en anders hadden zij het gerucht van roekeloosheid niet kunnen ontkomen. Nu zal iemand tegenwerpen: als God door Zijn profeten tevoren openlijk verkondigd had, wat voor een dienaar Timótheüs zou zijn, waartoe diende het dan, dat hij vermaand werd om zich als zodanig te gedragen? Of heeft hij soms aan uitspraken Gods geloofwaardigheid kunnen ontzeggen? Ik antwoord, dat het niet anders heeft kunnen uitkomen dan God beloofd had; maar intussen heeft Timótheüs zich niet moeten overgeven aan luiheid en verslapping, maar zich een levend en beweeglijk werktuig moeten tonen door zich te laten leiden door Gods voorzienigheid. En daarom vermeldt Paulus, terwijl hij hem een aansporing wil geven, niet zonder reden de profetieën, door welke God Zich voor hem als het ware borg had gesteld bij de Kerk. Want dientengevolge wordt hij er aan herinnerd, waartoe hij geroepen was.

En daarom voegt hij er aan toe: *dat gij daarin strijdt*; waardoor hij te kennen geeft, dat Timótheüs, steunend op zulk een goedkeuring Gods, des te dapperder moet strijden. Want wat moet of kan ons meer vurigheid aanbrengen, dan wanneer wij weten, dat wij van Godswege zijn geordend om te doen wat wij doen? Dit zijn onze wapenen, dit de bescherming, door welke beveiligd wij nooit bezwijken. Het woord *strijd* geeft terloops aan, dat er gevochten moet worden. En dit past in het algemeen voor de Godvruchtigen; in het bijzonder echter voor de christelijke leraars, die als het ware voorvechters of aanvoerders zijn. Het is dus evenals of hij zei: Gij, indien ge niet zonder strijd uw ambt kunt vervullen, herinner u, dat gij door de uitspraken Gods zijt toegerust tot de meest zekere hoop op de overwinning; en wek uzelf op door deze herinnering. Want goed, dat is roemrijk en heilzaam, is de strijd, welke wij strijden onder het opperbevel Gods.

19. *Houdende het geloof en een goed geweten ...* Het woord 'geloof' vat ik in het algemeen op als 'gezonde leer'. In welke betekenis hij ook in hoofdstuk 3 : 9 schrijft: de verborgenheid des geloofs. En stellig worden deze twee vooral in een leraar vereist: dat hij de zuivere waarheid van het Evangelie bewaart, vervolgens haar bedient met een goed geweten en oprechte ijver. Waar elk van die beide aanwezig zal zijn, zullen ook de overige dingen vanzelf volgen.

Van hetwelk afkerig, sommigen ... Hij toont aan, hoe noodzakelijk het is, dat een goed geweten met het geloof verbonden wordt; omdat in het tegenovergestelde geval de straf van een kwaad geweten is de afval van het goede. Wie niet met zuivere rechtschapenheid der ziel de Heere dienen, maar toegeven aan boze begeerten, ook al hebben zij tevoren een gezond inzicht gehad, verliezen zij dat volkomen. Een tekst, die zorgvuldig in het oog gehouden moet worden. Wij weten, dat onvergelykelijk is de schat van een gezonde leer. En daarom is niets méér te vrezen, dan dat zij ons ontroofd wordt. Als de enige wijze nu om haar te bewaren schrijft Paulus hier voor: als zij afgegrendeld is door een goed geweten. En dat ervaren wij dagelijks. Want waardoor komt het, dat na verwerping van het evangelie zo velen voortstormen naar goddeloze sekten, of verstrikt worden in monsterachtige dwalingen? Immers, omdat God door deze soort van verblindende huichelarij wreekt; evenals een oprechte vreze Gods bevestigt tot volharding. Twee dingen zijn hieruit te leren. Ten eerste worden leraars en dienaars van het evangelie, en in hun persoon de gezamenlijke gemeenten vermaand, hoezeer zij moeten huiveren voor een vervalste en bedrieglijke belijdenis der ware leer, waarvan zij horen dat deze zo streng gestraft wordt. Vervolgens wordt de ergernis weggenomen, welke zeer velen niet weinig in verwarring brengt, wanneer zij zien dat sommigen, die eerst Christus en het evangelie beleden hadden, niet alleen terugvallen in hun vroegere bijgelovigheden, maar, wat veel erger is, door wonderbaarlijke dwalingen betoverd gehouden worden. Want door dergelijke voorbeelden wordt de majesteit van het evangelie openlijk gehandhaafd, en toont God openlijk dat Hij de ontwijding daarvan op geen enkele wijze kan verdragen. En dat heeft de ervaring van alle eeuwen geleerd. Al wat er aan dwalingen bestaan heeft vanaf het begin der Christelijke Kerk, is uit deze bron voortgevloeid; aangezien in sommigen de eierzucht, in anderen de hebzucht de oprechte vreze Gods bedolf. Een kwaad geweten is derhalve de moeder van alle ketterijen. En tegenwoordig zien wij dat zeer velen, omdat zij het rechte geloof niet in oprechtheid hadden omhelsd, als het vee worden meegevoerd tot de dwaasheden der Epicureeërs, opdat hun huichelarij ontdekt worde. Ja zelfs, daar overal de verachting van God voortschrijdt, en de schandelijke en heilloze zeden van vrijwel alle standen aantonen, dat er niets of hoegenaamd niets aan rechtschapenheid is in de wereld, is het zeer te vrezen, dat binnenkort het licht, dat ontstoken was, wordt uitgedoofd, en dat God aan zeer weinigen het zuivere inzicht in het evangelie overlaat. Het overdrachtelijk woordgebruik, aan een schipbreuk ontleend, is zeer passend. Want het duidt aan dat, zal het geloof behouden de haven bereiken, de

koers van onze vaart door een goed geweten bestuurd moet worden; dat er anders gevaar van schipbreuk is; dat is, dat ons geloof door een kwaad geweten, als door een maalstroom, in een stormachtige zee verdrinkt.

20. *Hymenaeüs en Alexander ...* De eerste zal hij nogmaals noemen in de tweede brief; waar ook van de schipbreuk, die hij geleden had, een bepaalde soort wordt aangeduid. Want hij zei, dat de opstanding reeds geschied was. Het is geloofwaardig, dat ook Alexander door een zo ongerijmde dwaling buiten zijn zinnen was geraakt. En verwonderen wij ons heden ten dage als Satan sommigen door verschillende begoochelingen bedriegt, wanneer wij zien, dat één van de metgezellen van Paulus door een zo huiveringwekkende afgrond is omgekomen? Overigens noemt hij beiden aan Timothéüs als bekende mensen. Ik voor mij althans twijfel niet of dit is die Alexander, van wie Lukas melding maakt in Hand. 19 : 33, die een oproer heeft gestild door zijn verzonnen en onheilige redevoering. Hij was echter een Efeziër. En wij hebben reeds gezegd, dat deze brief vooral terwille van de Efeziërs geschreven was. Nu horen wij, hoe het met hem afgelopen is. Als wij dit horen, laten wij dan door een goed geweten het bezit van ons geloof verzorgen, opdat het voor ons behouden blijve tot het einde.

Welke ik heb overgegeven aan Satan... Zoals wij gezegd hebben bij het vijfde hoofdstuk van de eerste brief aan de Korintheërs, zijn er, die het zo uitleggen, dat zij door buitengewone kwellingen bedwongen zijn; en dat voeren zij terug op de Suvatu (kracht), waarvan Paulus melding maakt in hoofdstuk 12 : 28 van dezelfde brief. Want zoals de apostelen begiftigd waren met de gave der genezing, om jegens de Godvruchtigen te getuigen van Gods genade en weldadigheid, zo waren zij tegenover de goddelozen en opstandigen gewapend met de macht, óf om hen ter kwelling aan de duivel over te geven, óf om hen met andere gesels 'te straffen. Van deze macht heeft Petrus een proeve gegeven in Ananias en Saffira, Paulus echter in Bar-Jezus de tovenaars. Maar mij behaagt het meer, dit te verklaren van de excommunicatie; want er wordt geen enkele waarschijnlijke gissing aangevoerd, dat wij zouden geloven dat die ontuchtige Korintheër op andere wijze dan door excommunicatie getuchtigd is. Indien Paulus hem echter aan de Satan heeft overgegeven door hem te excommuniceren, waarom zal dezelfde spreekwijze dan hier niet dezelfde betekenis hebben? Voeg daarbij, dat zij de kracht der excommunicatie zeer goed ontvouwt. Want daar Christus in de kerk de zetel van Zijn Koningschap heeft, is daar buiten niets dan Satans domein. Daarom is het noodzakelijk dat hij, die uit de Kerk gebannen wordt, zó lang onder de tirannie van Satan vertoeft, totdat hij, met de Kerk verzoend, tot Christus terugkeert. Eén voorbehoud maak ik, dat hij overeenkomstig de afgrijselijkheid van het kwaad aan die lieden een eeuwige vervloeking heeft kunnen aanzeggen: daarover echter zou ik niets als zeker durven beweren.

Maar wat wil het volgende zinsdeeltje zeggen: *opdat zij leren niet kwaad te spreken?* Wel, wie uit de Kerk is uitgeworpen, matigt zich meer ongebondenheid aan; omdat hij, als van het juk der gemeenschappelijke tucht ontslagen, des te moedwilliger zich verheft. Ik antwoord: hoezeer ook hun slechtheid uit de band springt, toch wordt de toegang afgesloten, opdat zij niet door hun aanraking de kudde besmetten. Want de slechten schaden des te meer, zolang zij door het voorwendsel van hetzelfde geloof zich indringen. De gelegenheid om schade toe te brengen wordt hun dus ontnomen, wanneer zij gebrandmerkt worden door openbare eerloosheid, zodat niemand der eenvoudigen niet weet, dat het goddeloze en verfoeilijke mensen zijn, en daarom allen een afschuw hebben van de gemeenschap met hen. Henzelf overkomt het somtijds ook, dat zij, door het hun opgelegde brandmerk van zulk een smaad in verwarring gebracht, van hun schaamteloosheid aflaten. Derhalve, ook al worden zij soms slechter gemaakt, toch is het niet altijd een onbruikbaar geneesmiddel om hun

woestheid te bedwingen.

HOOFDSTUK II

1. *Ik spoor derhalve aan, dat v66r alle dingen gedaan worden smekingen, gebeden, voorbeden, dankzeggingen voor alle mensen,*
2. *voor koningen en allen die in een hoge positie gesteld zijn, opdat wij een kalm en rustig leven mogen leiden met alle Godsvrucht en eerbaarheid.*
3. *Want dit is goed en aangenaam voor God, onze Heiland,*
4. *die wil dat alle mensen behouden worden, en tot erkenning der waarheid komen.*

1. *Ik spoor derhalve aan ..* . Deze oefeningen der Godsvrucht houden ons bij en bevestigen ons ook in de oprechte dienst en vreze Gods, en koesteren het goede geweten, waarover hij gesproken had. En daarom gebruikt hij zeer ter zake een gevolgtrekkingmakend zinsdeeltje 'derhalve', omdat die aansporingen afhankelijk zijn van bovenstaand voorschrift. En in het begin spreekt hij over de openbare gebeden; hij beveelt, dat deze niet voor de gelovigen alleen uitgesproken worden, maar voor heel het menselijk geslacht. Want sommigen konden aldus bij zichzelf overwegen: 'Waarom zouden wij verontrust zijn over het heil der ongelovigen, met wie wij volstrekt geen band hebben? Is het niet voldoende, als wij wederkerig als broeders voor broeders bidden, en heel Zijn Kerk aan God aanbevelen? Want de buitenstaanders gaan ons niets aan.' Deze verkeerde mening gaat Paulus tegen,

en hij beveelt de Efeziërs in hun gebeden alle stervelingen te omvatten, en ze niet te beperken tot het lichaam der Kerk. Voorts erken ik, dat ik niet geheel begrijp, waarin drie van de vier soorten (gebeden), welke Paulus opsomt, van elkaar verschillen. Het is in elk geval kinderachtig, dat Augustinus de woorden van Paulus verwringt door ze te doen slaan op de godsdienstige gewoonten, die in zijn tijd gebruikelijk waren. Eenvoudiger is de uitlegging van hen, die menen, dat het 'smekingen' zijn, waardoor wij vragen te worden verlost van rampen; 'gebeden', waardoor wij nuttige dingen voor ons verlangen; 'voorbeden', waardoor wij bij God weeklagen over onrecht, dat ons aangedaan is. Ofschoon ik voor mij niet zo nauwkeurig onderscheid, of althans een andere onderscheiding beter acht. Προσευχάς toch noemen de Grieken gebeden van allerlei soort; δέήσεις echter die vormen van smekingen, waarin om iets bepaalds gevraagd wordt. Op deze wijze zouden deze twee woorden bij elkaar passen, als het algemeen begrip en een bepaalde soort. Εντεύξις (voorbeden) pleegt Paulus te noemen gebeden, die wij voor elkander doen. Waarvoor de Latijnse vertaling heeft: intercessiones. Ofschoon Plato het in zijn tweede 'Alcibiades' anders opvat, namelijk: voor zichzelf een bepaalde smeekbede doen. In de titel zelf van het boek echter en op verschillende plaatsen toont hij voldoende aan, wat ik gezegd heb: dat προσέυχη de algemene naam is. Maar opdat we ons niet meer moeite geven dan billijk is in een onnodige zaak: Paulus beveelt (naar mijn oordeel) eenvoudig, zo dikwijls er openbare gebeden verricht worden, te bidden en te smeken voor allen, ook voor hen, die voor het ogenblik volstrekt geen band met ons hebben. En toch is de opeenhoping van woorden niet overbodig; maar het kamt mij voor dat Paulus opzettelijk drie woorden tot hetzelfde doel met elkaar verbindt, om de ijver en volharding in het bidden meer aan te bevelen, en daarop sterker aan te dringen. Wij weten immers, hoe groot onze traagheid is in deze plicht der Godsvrucht. Het is derhalve volstrekt geen wonder indien de Heilige Geest haar door de mond van Paulus aandrijft met meerdere prikkels.

In het *dankzeggen* is niets duisters. Want evenals hij wil, dat het heil der ongelovigen wordt aanbevolen aan God, zo wil hij ook dat dank gebracht wordt wegens een voor hen verheugend en voorspoedig gevolg. Want die verwonderlijke goedheid Gods, welke Hij dagelijks toont, wanneer Hij Zijn zon doet opgaan over goeden en bozen, is waardig, dat wij haar met lof bejegenen; en onze liefde moet zich uitstrekken tot de onwaardigen toe.

2. *Voor koningen...* Met name maakt hij melding van koningen en andere overheidspersonen, omdat zij vóór anderen gehaat konden zijn bij de Christenen. Want zovele overheidspersonen er waren in die tijd, zovelen waren er als het ware gezworen vijanden van Christus. Derhalve kon hen die gedachte besluipen, dat niet gebeden moest worden voor diegenen, die al hun krachten en schatten verzamelden om het Koninkrijk van Christus te bestrijden, welks uitbreiding vóór alles gehoopt moet worden. Dit echter gaat de apostel tegen, en hij beveelt met ronde woorden om ook voor hen te bidden. En stellig bewerkt de slechtheid der mensen niet, dat de inzetting Gods niet bemind moet worden. Daarom, daar God overheden en vorsten heeft aangesteld tot bewaring van het menselijk geslacht, hoezeer ook velen afwijken van de Goddelijke ordening, moeten wij toch daarom niet dralen om zowel lief te hebben wat van God is, als zijn behoud begeren. Dit is de reden, waarom de gelovigen, in welk gebied zij ook leven, niet alleen aan de wetten en aan het bevel der overheden gehoorzaam moeten zijn, maar ook in hun gebeden hun heil aanbevelen aan God. Jeremia zei tot de Israëlieten (Jer. 29 : 7): Bidt voor de vrede van Babylon, want in haar vrede ligt uw vrede. Dit is een algemeen geldige leer, dat wij begeren, dat de door God geordende machten ongedeerd en rustig in stand blijven.

Opdat wij een kalm ... Nadat hij het nut voor ogen heeft gesteld, voegt hij er voor ons een prikkel aan toe. Want hij somt de vruchten op, die voor ons voortkomen uit een behoorlijk geordend oppergezag. De eerste is een rustig leven. Want de overheden zijn met het zwaard gewapend, opdat zij ons bij de vrede bewaren. Als zij de vermetelheid van slechte mensen niet zouden beteugelen, zou alles vol zijn van roverij en doodslag. Dit is derhalve de manier om de vrede te beschermen, wanneer aan een ieder wordt gegeven wat het zijne is en de gewelddadigheid van hen, die het machtigste zijn, niet ongestraft voortschrijdt. De tweede vrucht is de bewaring der *Godsvrucht*; wanneer namelijk de overheden zich er op toeleggen de religie te begunstigen, de dienst Gods te verzekeren en eerbied voor de heilige dingen te eisen. De derde is de zorg voor de openbare *eerbaarheid*. Want ook dit geschiedt door de weldadige dienst der overheden, dat de mensen zich niet prijsgeven aan beestachtige afschuwelijkheden, of op onwelvoeglijke wijze hun lusten botvieren; maar dat veelmeer in zwang is zedigheid en zelfbeheersing. Indien deze drie weggenomen zullen worden, hoedanig zal dan de toestand van het menselijk leven zijn? Indien dus enige zorg ons beroert hetzij voor de openbare rust, hetzij voor de Godsvrucht, hetzij voor de eerbaarheid, laten wij dan bedenken dat we ook voor hen zorg moeten hebben, door wier dienst zo voortreffelijke goederen tot ons komen. Waaruit wij opmaken, dat van alle menselijk gevoel verstoken zijn de fanatieke mensen, en dat zij niet anders dan wilde barbaarsheid ademen, die begeren, dat de overheden uit ons midden weggenomen worden. Want hoezeer lopen deze opvattingen uiteen: dat recht en eerbaarheid heerre, dat de religie bloeie, dat er gebeden moet worden voor koningen – en dat niet alleen de naam van het koningschap, maar heel de staatsorde in strijd is met de religie? Van het eerste gevoelen echter hebben wij toch tot zegsman de Geest Gods: het tweede moet dus wel van de duivel zijn. Indien iemand, wie hij ook zij, vraagt, of ook voor koningen gebeden moet worden, door wie wij niets dergelijks ontvangen, dan antwoord ik, dat onze beden hiertoe strekken, dat zij, door de Geest Gods geleid, ons beginnen te dienen met goederen, waarvan zij tevoren ons beroofden. Het past ons dus niet slechts voor hen, die het reeds waardig zijn, te bidden; maar God moet gevraagd worden, dat Hij uit bozen goeden make. Want altijd moet dat beginsel vastgehouden worden, dat de overheden door God bestemd zijn voor de bewaring zowel van de religie als van de rust en van de openbare eerbaarheid, niet anders dan de aarde verordend is om voedsel voort te brengen. Evenals wij derhalve, wanneer wij bidden voor ons dagelijks brood, God vragen dat Hij de aarde vruchtbaar make door Zijn zegen, zo moeten wij in die eerstgenoemde weldaden zien op het gewone middel, dat Hij door Zijn voorzienigheid heeft ingesteld. Hier komt nog bij, dat, als wij beroofd worden van die weldaden, welker uitdeling Paulus aan de overheden toekent, dit door onze eigen schuld gebeurt. Want het is de toorn Gods, die de overheden voor ons nutteloos maakt, precies zoals zij de aarde onvruchtbaar maakt. En daarom is het onze taak om door gebeden dergelijke tuchtigingen van ons zoeken af te wenden, die door onze zonden ons worden opgelegd. Bovendien worden de vorsten, en allen die een overheidsambt bekleden, hier op hun beurt aan hun plicht herinnerd. Want het is ook niet genoeg, als zij door een ieder zijn recht te verschaffen alle onrecht beteugelen, en de vrede begunstigen, indien zij niet ook hun best doen 'de religie te bevorderen, en door betamelijke tucht de goede zeden te ordenen. Want niet tevergeefs spoort David (Ps. 2 : 12) hen aan, dat ze de Zoon kussen; en niet tevergeefs kondigt Jesaja (49 : 23) aan, dat zij voedsterheren der Kerk zullen zijn. En daarom is er geen reden, dat zij zich vleien, indien zij verzuimd zullen hebben zich aan te bieden als helpers om de dienst Gods te verzekeren.

3. *Want dit is goed...* Nadat hij heeft geleerd, dat het nuttig is, wat hij voorschreef, voert hij een nog krachtiger argument aan: dat het Gode zo behaagt. Want wanneer Zijn wil vaststaat, moet deze voor ons opwegen tegen alle redeneringen. 'Goed' vat hij op als recht en wettig. Omdat nu Gods wil de

maatstaf is, aan welke al onze plichten gemeten moeten worden, bewijst hij dááruit dat het recht is, omdat het Gode behaaglijk is. Een zeer opmerkenswaardige tekst; waaruit zowel de algemene leer wordt afgeleid, dat de ware maatstaf om goed en behoorlijk te handelen eerst is, te letten op wat God behaagt, en niets anders te ondernemen dan wat Hij goedkeurt, als ook de wet om Godvruchtig te bidden wordt vastgesteld, (namelijk) dat wij God, die vóórgaat, volgen, en dat al onze gebeden zijn geordend naar Zijn wenk en voorschrift; en indien deze beweegreden van kracht was geweest, zouden de gebeden in het pausdom heden ten dage niet vol zijn van zoveel bederf. Want waaruit, bid ik u, zullen zij bewijzen, dat zij op Gods bevel tot dode beschermheiligen hun toevlucht zoeken? en vervolgens voorbede doen voor de doden? Kortom, van wat in heel hun vorm van bidden zullen zij aantonen, dat het Gode behaagt? Dan volgt daarna ook de bevestiging van dit tweede lid: dat God alle mensen wil behouden. Wat is echter billijker, dan dat onze beden aan dit besluit Gods dienstbaar zijn? En tenslotte toont hij aan, dat het heil van allen God ter harte gaat, omdat Hij allen tot de erkenning van Zijn waarheid roept. Het is een argument uit het gevolg. Want indien het evangelie een kracht Gods is tot heil voor ieder die gelooft, dan is het zeker dat allen worden uitgenodigd tot de hoop op het eeuwige leven, aan wie het evangelie wordt aangeboden. Eindelijk, zoals de roeping een bewijs is van de verborgen verkiezing, zo laat God degenen, die Hij deelgenoten maakt van Zijn evangelie, ook toe tot het bezit van het heil; omdat het evangelie ons de gerechtigheid Gods openbaart, welke de zékere ingang is tot het leven. Hieruit blijkt, hoe kinderachtig zij bazelen, die deze tekst tegenover de praedestinatie trachten te stellen. Als God, zeggen zij, wil dat allen zonder onderscheid behouden worden, dan is het een leugen, dat door Zijn eeuwig besluit sommigen tot de zaligheid, anderen tot het verderf zijn voorbeschikt. Zij zouden misschien iets steekhoudends zeggen, indien Paulus hier handelde over de mensen elk afzonderlijk; ofschoon ook dan een oplossing niet zou ontbreken. Want hoewel Gods wil niet naar Zijn verborgen oordelen gewaardeerd moet worden, waar Hij die door uitwendige tekenen aan ons openbaart, toch volgt daarom nog niet, dat Hij niet inwendig heeft vastgesteld, wat Hij wil dat er van ieder mens afzonderlijk wordt. Maar dat ga ik voorbij, omdat het niets terzake doet bij deze tekst. Want de apostel bedoelt eenvoudig, „dat geen enkel volk of geen enkele stand ter wereld van het heil wordt uitgesloten; omdat God wil, dat aan allen zonder uitzondering het evangelie wordt aangeboden. En de prediking van het evangelie is levendmakend. Terecht derhalve besluit hij, dat God allen gelijkelijk verwaardigt met het deelgenootschap aan het heil. Doch er is sprake van de geslachten der mensen, niet van de personen elk afzonderlijk. Want hij doelt nergens anders op, dan om de vorsten en de buitenstaande volken in dit getal in te sluiten. En dat God wil, dat ook aan dezen de leer van het evangelie gemeen moge zijn, staat vast uit de reeds aangehaalde en dergelijke getuigenissen. Want niet voor niets is er gezegd: *Nu, gij koningen, wees verstandig* (Ps. 2 : 10). Eveneens in dezelfde Psalm: *Ik zal volken u tot een erfdeel geven, en tot een bezit de einden der aarde*.

Kortom, Paulus heeft willen aangeven, dat niet overwogen moest worden, hoe de vorsten toen waren, maar hoe God wilde dat ze zijn zouden. Het is echter een plicht der liefde om de zorg en ijver voor het heil van al degenen, die God door Zijn roeping omvat, op ons te nemen, en daarvan getuigenis te geven door Godvruchtige gebeden. En hiertoe dient, dat hij *God* noemt *onze Heiland*. Want vanwaar komt voor ons het heil, dan uit de genadige goedertierenheid Gods? Maar dezelfde God, die ons reeds het heil deelachtig heeft gemaakt, zal toch eenmaal ook tot hèn Zijn genade kunnen uitstrekken. Hij, die ons reeds tot Zich heeft getrokken, zal hen met ons kunnen toebrengen. En dat dit gebeuren zal, neemt hij aan als een uitgemaakte zaak; omdat het door de godsspraken der profeten zo voorzeggd was aangaande alle standen zowel als volken.

5. *Want er is één God, er is ook één middelaar Gods en der mensen, de mens Christus Jezus,*

6. *die zichzelf gegeven heeft tot een prijs der loskoping voor allen, opdat Hij een getuigenis zou zijn te zijner tijd,*
7. *waartoe ik gesteld ben tot een heraut en apostel. Ik zeg de waarheid in Christus, ik lieg niet, als leraar der heidenen in geloof en waarheid.*

5. *Er is één God ...* Niet sterk genoeg van aanzien zou deze redenering zijn, dat God dáárom wil, dat allen behouden zijn, omdat Hij één is, indien er geen overgang gemaakt zou worden van God tot de mensen. Chrysostomus en anderen na hem vatten het zó op: dat er niet méér goden zijn, zoals de afgodendienaars verzinnen. Maar ik meen, dat de bedoeling van Paulus een andere geweest is, zodat het hier is een stilzwijgende vergelijking van de éne God met de gehele wereld en de verschillende naties, waaruit geboren wordt het wederkerig omzien naar elkaar. Evenals in de brief aan de Romeinen, hoofdstuk 3 : 29: Is Hij soms een God van de Joden alleen? of niet ook van de heidenen? Ja, er is één God, die de besnijdenis rechtvaardigt uit het geloof, en de voorhuid door het geloof. Derhalve, hoezeer er toen ook onder de mensen verschil was. omdat vele standen en vele volken vreemd waren *aan* het geloof, toch roept Paulus de gelovigen terug tot de éénheid Gods, opdat zij weten, dat zij met allen een band hebben, omdat er één God is van allen; opdat zij weten, dat niet voor eeuwig van de hoop op het heil zijn uitgesloten, wie onder de macht zijn van dezelfde God. Wat hij onmiddellijk daarop laat volgen over de éne Middelaar, wil hetzelfde zeggen; want zoals één God de Schepper en Vader van allen is, zo zegt hij dat er een énig Middelaar is, door wie de toegang tot God ons openstaat; en dat deze Middelaar niet slechts aan één volk of aan weinige mensen van een bepaalde gesteldheid is gegeven, maar aan allen; want dat de vrucht der offerande, door welke Hij de *zonden* heeft verzoend, op allen betrekking heeft. Ja wat meer is, aangezien een groot deel der wereld zich toen vervreemd had van God, maakt hij uitdrukkelijk melding van de Middelaar, door wie tot Hem naderen die ver verwijderd waren. Het algemene zinsdeel ('de mensen') moet altijd in verband gebracht worden met de geslachten der mensen, niet met de personen; alsof hij gezegd had, dat niet alleen Joden , maar ook heidenen, niet alleen mensen van lagere stand, maar ook vorsten verlost zijn door de dood *van* Christus. Daar Hij derhalve wil, dat de weldaad van Zijn dood aan allen gemeen is, doen zij Hem onrecht, die door hun mening iemand, wie hij ook zij, afhouden *van* de hoop op het heil.

De Mens Jezus ... Wanneer hij Hem Mens noemt, ontkent hij intussen niet, dat Hij God is; doch daar hij wilde aanduiden de band van onze vereniging met God, maakt hij liever melding van Zijn menselijke natuur dan van de Goddelijke. En dat moet ernstig in het oog gehouden worden: Want hierdoor is het van den beginne geschied, dat de mensen, door zich deze of die middelaars te verzinnen, verder van God zijn afgeweken, omdat zij, van tevoren in beslag genomen door deze dwaling, dat God ver weg is, niet wisten waarheen ze zich zouden wenden. Dit kwaad geneest Paulus, wanneer hij God voor ons als het ware tegenwoordig stelt, omdat Hij tot ons is neergedaald, opdat Hij niet boven de wolken gezocht zou moeten worden. Hier wordt dus hetzelfde gezegd als in de brief aan de Hebreeëen, hoofdstuk 4 : 15: Wij hebben geen Hogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, daar Hij verzocht is geweest in alles. En waarlijk, als dat (besef) in de zielen van allen zou zetelen, dat ons de broederhand wordt toegestoken door de Zoon van God, en dat Hij door een gemeenschappelijke natuur met ons verenigd is, opdat Hij ons uit deze onze zo vernederende toestand tot in de hemel toe veeheffe: wie zou dan niet liever deze rechte weg willen houden, dan op oneffen zijpaden rond te dwalen? Daarom, zo dikwijls wij tot God moeten bidden, indien ons dan in de geest komt die verheven en ontoegankelijke Majesteit, laten wij dan uit vrees voor Hem niet afgeschrikt

worden: laat ons dan tegelijk ook voor de geest komen de mens Christus, die vriendelijk ons uitnodigt, en ons als bij de hand grijpt, die Hem van een vreselijke en verschrikkelijke (God) voor ons maakt tot een genadige en welwillende Vader. Dit alleen is de sleutel, door welke ons de deur van het hemels Koninkrijk ontsloten wordt, zodat wij met vertrouwen verschijnen voor het aangezicht Gods. Daarom ook zien wij, dat Satan in alle eeuwen deze steen ervoor gewenteld heeft, opdat hij de mensen daardoor af zou weren. Ik laat nog daar, door hoeveel kunstgrepen hij vóór de komst van Christus de geest der mensen naar verschillende kanten heengetrokken heeft om middelen te verzinnen, waardoor ze tot God zouden komen. Reeds vanaf het begin der Christelijke Kerk, toen Christus nog kort geleden verschenen was met een zo schitterend onderpand, en op aarde dat zeer liefelijke woord uit Zijn mond nog bijna weerklonk: *Komt tot Mij, allen ...* enz. (Matth. 11 : 28) – toen waren er toch sommige meesters in het bedriegen, die engelen als middelaars opdrongen in Zijn plaats, zoals uit de brief aan de Kolossenzen (2 : 18) gemakkelijk op te maken is. Maar wat Satan toen heimelijk beraamde, heeft hij onder het pausdom zóver doorgevoerd, dat nauwelijks één op de duizend de Middelaar Christus zelfs maar bij Zijn titel kende. En zó was de naam begraven, dat de zaak nog meer onbekend was. Nu, nadat God gezonde en Godvruchtige leraars heeft verwekt, die hun best gedaan hebben om zo te zeggen door het recht van terugkeer in de herinnering der mensen terug te roepen, wat één van de meest bekende beginselen van ons geloof had moeten zijn, nu denken de Roomse sofisten van alles uit om daardoor de meest duidelijke zaak onduidelijk te maken.

Ten eerste is de naam voor hen zó gehaat, dat indien iemand, wie hij ook zij, van Christus als Middelaar melding maakt met voorbijgaan van de heiligen, hij weldra belast wordt met de verdenking van ketterij. Omdat zij echter niet geheel en al durven verwerpen wat hier door Paulus geleerd wordt, trachten zij te ontkomen door een flauw verzinsel: dat Hij genoemd wordt 'één' (Middelaar), niet 'alleen'. Alsof hij één uit een grote menigte God genoemd heeft. Want deze twee leden hangen met elkaar samen: dat er één God is, en één Middelaar. En daarom, wie Christus maken tot iemand, die één is uit velen, die moeten hetzelfde ook op God laten slaan. Of zouden zij soms tot zulk een mate van onbeschaamdheid uitbreken, indien niet een blinde drift om de heerlijkheid van Christus te onderdrukken hen meesleepte? Anderen schijnen zichzelf scherpzinniger toe, wanneer zij Christus stellen als de enige Middelaar der verlossing, maar de heiligen de middelaars der voorbede noemen. Maar ook de smakeloosheid van dezen wordt door het tekstverband duidelijk bewezen, aangezien hier opzettelijk over de gebeden wordt gehandeld. De Geest, zeg ik, schrijft voor om voor allen te bidden, omdat onze enige Middelaar allen tot Zich toelaat; zoals Hij door Zijn dood allen heeft verzoend met de Vader.

En nog willen zij voor Christenen gehouden worden, die door zulk een heiligschennende vermetelheid Christus beroven van Zijn eer. Er wordt echter tegengeworpen, dat het een schijn van tegenstrijdigheid heeft. Want juist in déze tekst beveelt Paulus ons voor anderen voorbede te doen, wat hij in Romeinen 8 : 34 aan Christus als eigen taak toeschrijft.

Ik antwoord, dat de voorbeden der heiligen, waardoor zij elkaar wederkerig helpen, bij God allerm minst in de weg staan, dat zij toch allen een enige Voorbidder hebben. Want niemand wordt óf voor zichzelf, voor een ander verhoord, tenzij vertrouwend op de voorspraak van Christus. Dat wij derhalve voor elkander voorbede doen, heft zó weinig de enige voorbede van Christus op, dat het daarvan voornamelijk afhankelijk is, en daartoe wordt teruggebracht. Mogelijk zal iemand menen, dat wij derhalve gemakkelijk verzoend kunnen worden met de papisten, indien zij aan de enige voorbeding van Christus onderwerpen al de voorbeden, die zij zelf aan de heiligen toekennen. Zo is het niet; want dáárom brengen zij de dienst der voorbede naar de heiligen over, omdat zij verzinnen, dat wij anders van een voorspraak beroofd worden. Dit is het onder hen algemeen verbreide beginsel,

dat wij voorbidders nodig hebben, omdat wij onwaardig zijn dat wij in naam van onszelf verschijnen voor Gods aangezicht. Door zo te spreken beroven zij Christus van Zijn eer. Vervolgens is het een verfoeilijke godslastering, aan de heiligen een waardigheid toe te dichten, die ons bij God genade verwerft. Daarvan zijn zó verre, zowel al de profeten als de apostelen en martelaren, tot de engelen zelf toe, dat zijzelf ook dezelfde Voorbidder nodig hebben als wij. Vervolgens is het louter verzinzel, geboren in hun brein, dat doden voor ons voorbede doen. Derhalve onze gebeden daarop te gronden, dat is ons geloof geheel en al losrukken van de aanroeping Gods. Maar Paulus schrijft toch als richtsnoer om God naar behoren aan te roepen voor: *het geloof, uit het Woord Gods ontvangen*, Rom. 10 : 17. Terecht derhalve verwerpen wij, wat nieuwsgierige mensen zich voorstellen buiten het Woord Gods om. Maar opdat ik niet wijldopiger ben dan de uitleg van de tekst vereist, zij de hoofdzaak, dat met Christusalléén tevreden zullen zijn, wie waarlijk Zijn ambt hebben leren kennen; zich middelaars naar eigen lust te fabriceren is het werk van hen, die nóch God noch Christus kennen. Waaruit ik besluit, dat de leer der papisten, die eensdeels de voorspraak van Christus verduistert, ja bijna begraaft, anderdeels verzonnen voorbidders invoert zonder enig getuigenis der Schrift, vol is, zowel van goddeloos wantrouwen, als ook van goddeloze vermetelheid.

6. Die zichzelf gegeven heeft...

Niet overbodig is op deze plaats de vermelding der verlossing. Want het zijn noodzakelijkerwijze verbonden zaken: het offer van de dood van Christus, en Zijn

voortdurende voorbede; en het zijn de twee delen van Zijn Priesterschap. Want in deze betekenis wordt Christus onze Priester genoemd, omdat Hij éénmaal onze zonden door Zijn dood verzoend heeft, opdat Hij God voor ons gunstig zou stemmen; en nu, het heiligdom des hemels ingegaan, verschijnt Hij voor de Vader om voor ons genade te verkrijgen, opdat wij in Zijn naam verhoord worden. Des te beter wordt onthuld de heiligschennende goddeloosheid der papisten, die, wanneer zij in dit ambtswerk de heiligen, die gestorven zijn, aan Christus als metgezellen toevoegen, tegelijk op hen overbrengen de eer van het Priesterschap. Lees het vierde hoofdstuk van de brief aan de Hebreeënen omstreeks het einde en het begin van het vijfde: gij zult vinden, wat ik zeg, dat de voorbede, waardoor God gunstig voor ons gestemd wordt, op de offerande gegrond is. Ja, zelfs heel de aard van het oude priesterambt bewijst dit. Daaruit volgt dus, dat niets van het ambt der voorbeding kan worden overgeschreven van Christus op anderen, zonder dat Hij beroofd wordt van de eretitel van het Priesterschap. Bovendien, wanneer hij het *ἀντιλυτρον* (losprijs) noemt, werpt hij alle andere voldoeningen omver. Ofschoon mij niet ontgaat de spitsvondigheid der papisten; want zij verzinnen, dat de prijs der verlossing, die Christus door Zijn dood heeft betaald, in de Doop op ons wordt toegepast, zodat de erfzonde wordt uitgewist; en dat wij daarna door voldoeningen met God verzoend worden. Op deze wijze beperken zij, wat een algemene en eeuwige weldaad was, tot een korte tijd en tot één bepaald geval. Maar zoek de volledige behandeling van deze zaak in mijn Institutie.

Opdat Hij een getuigenis zou zijn ... Dit is, opdat deze genade openbaar zou worden op de vastgestelde tijd. Hij had gezegd: voor allen; welk zinsdeel de kwestie zou kunnen opwerpen, waarom God dan één volk in het bijzonder uitverkoren had, als Hij Zich aan allen gemeenschappelijk een genadig Vader betoont, en er voor allen één gemeenschappelijke verlossing was in Christus. De aanleiding tot deze kwestie snijdt hij bij voorbaat af, wanneer hij de juiste tijd van de openbaring der genade herleidt tot de raad Gods. Wij verwonderen ons toch niet, dat in de winter de bomen geheel verwelkt zijn, de velden met sneeuw overdekt, de weiden hard door de koude; dat door de zachte temperatuur van de lente weer groen wordt, wat voor een tijd in zekere zin dood was geweest, aangezien de wisseling der

jaargetijden door God verordend zijn; waarom zullen wij dan niet aan Zijn voorzienigheid in andere dingen hetzelfde recht gunnen? Of zullen wij daarom God van veranderlijkheid beschuldigen, omdat Hij, wat Hij altijd bij Zichzelf vast besloten heeft gehad, te zijner tijd voor ieder bekend maakt? Daarom, ook al is dit voor de wereld plotseling geschied en allerm minst verwacht, dat Christus aan Joden en heidenen zonder onderscheid als Verlosser verschenen is, laten wij toch niet menen, dat dit voor God onverwacht is geweest; maar laten wij liever leren al onze zinnen te onderwerpen aan Zijn bewonderenswaardige voorzienigheid. Zo zal het gebeuren dat niets, wat van Hem is voortgekomen, voor ons niet volkomen op de juiste tijd is. Daarom komt deze vermaning herhaaldelijk bij Paulus voor; vooral wanneer het gaat over de roeping der heidenen, die door haar nieuwheid velen toen van hun stuk bracht en als het ware verbijsterd maakte. Degenen, aan wie door deze oplossing geen voldoening wordt geschonken, dat God door Zijn verborgen wijsheid de wisselingen der tijden heeft ingedeeld, dezen zullen eenmaal ervaren dat Hij in de tijd, waarin zij menen dat Hij werkeloos geweest is, de hel heeft gemaakt voor nieuwsgierigen.

7. *Waartoe ik gesteld ben ...* Opdat hij niet schijne zo maar (zoals velen gewoon zijn) iets te beweren aangaande een zaak, die voor hemzelf niet voldoende duidelijk gebleken was, verklaart hij, dat hij hiertoe van Godswege aangesteld is, dat hij de heidenen, die tevoren aan het Koninkrijk Gods vreemd waren, brenge tot het deelgenootschap aan het evangelie. Want zijn apostelschap voor de heidenen was een zéker fundament van hun Goddelijke roeping. En daarom geeft hij zich zoveel moeite om daarop aanspraak te maken, daar het stellig bij velen niet zonder moeilijkheid werd aanvaard. Hij gebruikt ook een eed of bezwering, zoals in een zeer ernstige zaak, dat hij leraar der heidenen is, en dat *in geloof en waarheid*. En deze twee duiden een goed geweten aan, maar ook dat behoort geschraagd te zijn door de zekerheid van Gods wil. Daarom bedoelt hij, dat hij niet alleen met oprechte begeerte aan de heidenen het evangelie predikt, maar ook met een zuiver en onversaagd geweten, in zover dat hij niets doet dan op Gods bevel.

8. *Ik wil derhalve, dat de mannen bidden in elke plaats, opheffende reine handen, zonder toorn en woordenstrijd.*
9. *Desgelijks ook, dat de vrouwen in een betamelijk gewaad met zedigheid en ingetogenheid zichzelf versieren, niet met gevlochten haren, of goud, of parels, of kostbare kleding,*
10. *maar, wat de vrouwen betaamt die de Godsvrucht belden, door goede werken.*

8. *Ik wil derhalve ...* Deze gevolgtrekking hangt af van de voorafgaande uitspraak. Want, zoals wij in de brief aan de Galaten (4 : 5) gezien hebben, wij moeten met de Geest der aanneming tot kinderen begiftigd zijn, om God naar behoren aan te roepen. Nadat hij dus de genade van Christus voor allen heeft uiteengezet, en vermeld heeft dat hij daarom aan de heidenen gegeven is als apostel, opdat zij dezelfde weldaad der verlossing zonder onderscheid tezamen met de Joden genieten zouden, nodigt hij allen gelijkelijk uit om te bidden. Want het geloof baart de aanroeping (van God). Vandaar dat hij ook (in de brief) aan de Romeinen, hoofdstuk 15 : 9, de roeping der heidenen bewijst met die getuigenissen: Laten de heidenen opspringen van vreugde met Zijn volk. Eveneens: *Alle gij heidenen, looft de Heere*. Eveneens: *Ik zal U belijden onder de heidenen* (Ps. 67 : 5; 117 : 1; 18 : 50). Want de bewijsvoering is van kracht in beide richtingen, van het geloof tot de aanroeping, en van de aanroeping tot het geloof, als van de oorzaak tot het gevolg, en van het gevolg tot de oorzaak. En dat is opmerkenswaardig, omdat wij er daardoor aan herinnerd worden, dat God Zich aan ons openbaart door Zijn Woord om door ons te worden aangeroepen; en dat dit de voornaamste oefening des

geloofs is. En daarom betekent het zinsdeel '*in elke plaats*' hier precies hetzelfde als in het begin van de eerste brief aan de Corinthiërs (1 : 2); opdat er geen enkel onderscheid meer zij tussen heiden en Jood, tussen Griek en barbaar; omdat God de gemeenschappelijke Vader van allen is, en reeds in Christus vervuld is, wat Maleachi geprofeteerd had, dat niet alleen in Judéa, maar in heel de wereld aan God reine offers worden gebracht.

Opheffende reine handen... Alsof hij zei, dat, mits er een goed geweten aanwezig is, niets in de weg staat dat overal alle heidenen God aanroepen. Maar in plaats van de zaak heeft hij het teken gesteld; want reine handen zijn de kentekenen van een rein hart. Zoals omgekeerd Jesaja (1 : 15) aan de Joden verwijt, dat zij met bloed bevlekte handen opheffen tot God, wanneer hij uitvaart tegen hun wreedheid. Voorts is deze ceremonie gebruikelijk geweest in alle eeuwen, omdat van nature dit besef ons aangeboren is om, wanneer wij God zoeken, op te zien naar boven. En zózeer is dit altijd van kracht geweest, dat ook zelfs de afgodendienaars, hoewel zij overigens God kluisterden aan houten en stenen beelden, toch de gewoonte behielden om de handen ten hemel te heffen. Laten wij dus leren, dat het een ceremonie is, die overeenstemt met de ware Godsvrucht, mits er aan beantwoordt de waarheid, die door haar wordt afgebeeld; namelijk dat wij, nadat wij eraan herinnerd zijn, dat God in de hemel gezocht moet worden, in de eerste plaats ons aangaande Ham niets aards of vleselijks inbeelden; vervolgens afleggen de vleselijke begeerten, opdat niets verhindere, dat onze zielen zich boven de wereld verheffen. De afgodendienaars echter en de huichelaars zijn napers, als zij onder het bidden de handen opheffen; want terwijl zij door een uitwendig zinnebeeld belijden, dat zij hun geest opwaarts gericht hebben, blijven de eersten hangen aan hout en steen, alsof God daarin opgesloten was; de laatsten echter, óf door ijdele zorgen, óf door verkeerde gedachten verstrikt, liggen op de aarde neer; daarom brengen zij door een tegenovergesteld gebaar getuigenis in tegen zichzelf.

Zonder toorn ... Sommigen leggen dit uit als een gemompel van verontwaardiging, wanneer het geweten bij zichzelf in onrust is, en als het ware met God twist; wat pleegt te gebeuren, wanneer tegenspoed ons zwaarder drukt. Want dan nemen wij het kwalijk, dat God niet terstond ons te hulp snelt, en worden wij door ongeduld in verwarring gebracht. Het geloof wordt ook geschokt door verschillende aanvechtingen; want omdat Zijn hulp niet blijkt, besluipen ons twijfelingen, of Hij wel zorg voor ons draagt, of Hij wel wil dat wij behouden worden of niet, en dergelijke. Zulk een ontsteltenis van de weifelende zielen menen zij, dat wordt aangegeven door hek woord *woordenstrijd*. Zo zou volgens hen de bedoeling zijn, dat men met een vredig geweten en onversaagd vertrouwen moet bidden. Anderen (zoals Chrysostomus) menen, dat vereist worden zielen, niet zozeer jegens God als jegens de mensen rustig en vrij van alle verwarring. Want er is niets, dat de zuivere aanroeping van God méér belemmert, dan twisten en vechterijen. Waarom ook Christus (Matth. 5 : 24) beveelt, indien iemand onenigheid heeft met zijn broeder, zich eerst te verzoenen voordat hij zijn gave tot het altaar brengt. Ik erken, dat elk van deze beide (verklaringen) zeer waar is; maar wanneer ik het verband van deze tekst overweeg, twijfel ik niet of Paulus heeft gezien of discussies, die daaruit voortkwamen, dat de Joden verontwaardigd werden dat de heidenen aan hen gelijkgemaakt werden en daarom een strijd teweegbrachten over hun roeping; ja, zij versmaadden hen en weerden hen van het deelgenootschap de genade. Paulus wil dus, dat nadat dergelijke twisten tot rus gebracht zijn, alle kinderen Gods, van welke volken en landen ook, eensgezind bidden. Hoewel niets ons verhindert om uit eet bijzondere uitspraak een algemene leer af te lenden.

9. *Desgelijks ook dat de vrouwen.* .. Evenals hij de mannen heeft bevolen reine handen op 'te heffen,

zo schrijft hij nu voor op welke wijze het betaamt dat de vrouwen zijn toegerust om naar behoren te bidden. En er schijnt tussen de deugden, die hij aanbeveelt, en de uitwendige heiliging der Joden, een stilzwijgende tegenstelling te zijn. Want hij duidt aan., dat geel enkele plaats onheilig is, zodat vandaar de toegang tot Go(niet openstaat, mits zowel mannen als vrouwen niet afgehouden worden door hun eigen ondeugden. Verder heeft hij de gelegenheid willen aangrijpen om een ondeugd, waaraan vrouwen bijna altijd plegen te lijden, terecht te wijzen. Het kan ook zijn, da deze te Efeze, een welvarende stad en drukbezochte stapelplaats meer voortgewoekerd heeft. Er is nu een te grote zorg voor er begeerte naar kleding; hij wil dus, dat haar kleding geordend zij tot zedigheid en ingetogenheid. Want daaruit komen voor zucht naar weelde en onmatige uitgaven: omdat zij óf uit hoogmoed, óf uit dartelheid verlangen te pralen. En daarom moer gezocht worden naar een richtsnoer om maat te houden. Want omdat de kleding een onverschillige zaak is (zoals alle uitwendige zaken zijn), is het moeilijk om een bepaalde maat voor te schrijven, tot hoe ver men gaan mag.

De overheid zal weliswaar wetten op de uitgaven kunnen uitvaardigen, om daardoor de zinnelijke begeerte zo goed en zo kwaad als het gaat in toom te houden; maar Godvruchtige leraars, wier taak het is de gewetens te leiden, moeten altijd acht geven op de grens van het wettig gebruik. Zo zal dit althans buiten tegenspraak zijn, dat afgekeurd moet worden al wat in de kleding niet overeenstemmend is met zedigheid en ingetogenheid. Ofschoon men altijd moet beginnen bij de gezindheid. Want waar van binnen de schaamteloosheid heerst, daar is geen eergevoel; waar van binnen de eierzucht heerst, daar zal geen bescheidenheid blijken in de uitwendige kleding. Maar omdat de huichelaars hun zondige begeerten met alle mogelijke kleuren plegen te blanketten, moeten zij noodzakelijkerwijze tevoorschijn getrokken worden tot datgene, wat zichtbaar is. Het zal van grote slechtheid getuigen te ontkennen, dat aan eerbare en kuise vrouwen schroomvalligheid betaamt, als het haar eigen en blijvend sieraad; eveneens dat matigheid door allen in acht genomen moet worden. Al wat dus hieraan tegenovergesteld is, zullen zij tevergeefs verontschuldigen. Daarna berispt hij met name bepaalde soorten van buitensporigheid; als daar zijn: samengevlochten haren, parels en gouden halskettingen; niet, omdat het gebruik van goud of parels geheel en al verboden is, maar omdat deze, waar zij ook schitteren, bijna altijd met zich trekken de andere kwade dingen, die ik genoemd heb, en geboren worden uit de bron van eierzucht of van onkuisheid.

10. *Wat de vrouwen betaamt ...* Want stellig behoort de klederdracht van een eerbare en Godvruchtige vrouw te verschillen van die van een lichtekooi. En dat zijn die (bovengenoemde) onderscheidingstekenen, die hij gesteld heeft. Vervolgens, indien de Godsvrucht door de werken betuigd moet worden, moet deze belijdenis ook blijken in een kuise kleding.

11. *Een vrouw late zich rustig onderrichten, in alle onderdanigheid.*
12. *Maar onderricht te geven laat ik aan een vrouw niet toe, noch zich gezag aan te matigen over de man, maar rustig te zin.*
13. *Want Adam is eerst geschapen, daarna Eva.*
14. *En Adam is niet verleid geweest, maar de vrouw, verleid zijnde, is schuldig geweest aan overtreding.*
15. *Maar zij zal gered worden door te baren, indien zij zal blijven in geloof, en liefde, en heiliging, met ingetogenheid.*

11. *Een vrouw late zich rustig ...* Nadat hij over de kleding gesproken heeft, voegt hij er nu aan toe,

met welk een bescheidenheid de vrouwen zich moeten gedragen in de heilige samenkomst. En ten eerste beveelt hij, dat zij zich stil laten onderrichten; want de 'rust' betekent stilzwijgen, dat zij niet in het openbaar zich de taak om te spreken aanmatigen. Wat hij terstond duidelijker uiteenzet, wanneer hij haar verbiedt onderricht te geven. Niet zodat hij haar ontnemt de taak') om haar gezin te onderwijzen, maar alleen opdat hij haar afhoude van de taak om onderricht te geven, wat God aan de mannen alleen heeft opgedragen. En over deze zaak hebben wij gehandeld in de eerste brief aan de Korinthiërs. Indien iemand Debora en dergelijke vrouwen daar tegenover stelt, van wie wij lezen, dat zij eenmaal op Gods bevel aan het hoofd van haar volk zijn gesteld om dat te besturen, dan is het antwoord gemakkelijk, dat door buitengewone daden Gods niet omvergeworpen wordt de gewone regeringsvorm, waaraan wij naar Zijn wil gebonden zijn. Dus indien vrouwen eenmaal de positie van te profeteren en onderricht te geven ingenomen hebben, en dat, aangedreven door de Geest Gods: dan heeft Hij dit kunnen doen, die vrij is van elke wet. Maar omdat dit een op zichzelf staand geval is, strijdt het niet meet de doorlopende en gebruikelijke regeringsvorm: Hij voegt er aan toe, wat het eerst volgt op de taak om onderricht te geven: *dat zij zich geen gezag aanmatigen over de mannen*. Want dat is de reden, waarom haar verboden wordt onderricht te geven: omdat haar positie dit niet toelaat. Want zij zijn onderworpen: onderricht te geven is echter een zaak van macht, of van hogere rang. Ofschoon het een reden schijnt, die niet sterk genoeg is; daar ook profeten en leraars onderworpen zijn aan koningen en andere overheidspersonen. Ik antwoord, dat het volstrekt niets ongerijmds is, dat iemand aan het hoofd staat, en tegelijk gehoorzaamt, volgens verschillende overwegingen; maar bij de vrouw geldt dat niet, daar zij van nature (dat is, naar de gewone wet van God) geboren is om te gehoorzamen. Want vrouwenheerschappij hebben alle verstandigen altijd als een monsterachtig iets verworpen. En daarom zal in zekere zin hemel en aarde worden vermengd, indien vrouwen grijpen naar het recht om onderricht te geven. Hij beveelt haar dus rustig te zijn; dat is: zich te houden binnen haar orde.

13. *Want Adam is eerst geschapen ...* Twee redenen voert hij aan, waarom het behoort dat de vrouwen aan de mannen onderworpen zijn: omdat God enerzijds deze wet van den beginne heeft opgelegd, anderzijds dit ook als straf aan de vrouw heeft toegebracht. Hij leert ons dus, dat, al was het menselijk geslacht ook staande gebleven in zijn eerste en oorspronkelijke ongereptheid, de aangeboren orde der natuur, die voortgevloeid is uit het voorschrift Gods, het zo meebrengt, dat de vrouwen onderdanig zijn. En dat Adam, door uit zijn eerste waardigheid uit te vallen, zelf zich heeft beroofd van de heerschappij, staat daaraan niet in de weg. Want in de ongelukken, die op de zonde gevolgd zijn, blijven nog enkele resten van de Goddelijke zegen; en voor de vrouw heeft haar eigen schuld niet ten voordeel mogen zijn. Dat Paulus echter aanvoert, dat de vrouw eerst in de tweede plaats geschapen is: dit schijnt niet sterk genoeg te zijn als reden van haar onderdanigheid; want ook Johannes de Doper is in tijdsorde aan Christus voorafgegaan, en is toch in waardigheid verreweg de mindere. Maar alhoewel Paulus niet alle omstandigheden, die door Mozes meegedeeld worden, duidelijk tot uitdrukking brengt, heeft hij toch gewild, dat zij door de lezers overwogen worden. Mozes nu leert ons, dat de vrouw zó in de tweede plaats geschapen is, dat zij als het ware een aanhangsel van de man is; en dat zij op deze voorwaarde aan de man is toegevoegd, dat zij bij de hand zij om gehoorzaamheid te tonen. Daar God dus niet twee personen met gelijke macht geschapen heeft, maar aan de man een lager behulpstel heeft toegevoegd, roept de apostel ons terecht terug tot die orde der schepping, waarin zich weerkaatst de eeuwige en onschendbare inzetting Gods.

14. *En Adam is niet verleid geweest ...* Hij ziet terug op de straf, die aan de vrouw is opgelegd: 'Omdat gij gehoorzaamd hebt aan de stem der slang, zult gij zijn onder de macht van de man, en tot hem zal

uw begeerte zijn.' Want omdat zij een verderfelijke raad gegeven had, was zij waardig, dat zij zou leren afhankelijk te zijn van eens anders recht en beschikking; omdat zij haar man had doen afvallen van Gods heerschappij, was zij waardig dat zij, van alle vrijheid beroofd, onder het juk gebracht zou worden. Maar de apostel houdt ons hier niet de eenvoudige en naakte oorzaak der overtreding voor, maar hij steunt op het door God uitgesproken oordeel. Ofschoon deze twee nog al wat met elkaar schijnen te strijden: dat de onderdanigheid der vrouw de straf is op haar overtreding - en dat deze toch haar is opgelegd vanaf de schepping. Want daaruit volgt, dat zij aan slavernij is prijsgegeven, vóórdat zij een misdrijf beging.

Ik antwoord, dat niets verhindert, dat de bestemming om te gehoorzamen haar zowel van den beginne aangeboren is geweest, alsook vervolgens vanwege de zonde een bijkomstige (bestemming) om dienstbaar te zijn begon te wezen, zodat de onderworpenheid nu minder vrijwillig is, dan zij vroeger geweest was. Maar deze tekst heeft aan sommigen de gelegenheid verschaft om te zeggen, dat Adam niet door dwaling gevallen is, maar slechts door de verlokking van zijn vrouw overwonnen is. Zij menen derhalve, dat slechts de vrouw verleid is door de list van de duivel, om te geloven dat zij en haar man aan goden gelijk zouden zijn; dat Adam echter volstrekt niet overtuigd is geweest, maar de vrucht heeft geproefd om zijn vrouw ter wille te zijn. Maar toch is het gemakkelijk, deze mening te weerleggen. Want indien hij geen geloof gehecht had aan Satans leugen, zou God hem niet verwijten: 'Zie, Adam is geworden als één uit ons'. Er zijn andere redenen, welke ik verzwijg; omdat eert dwaling, door geen enkele waarschijnlijke gissing geschraagd, geen lange weerlegging behoeft. Want Paulus geeft door zijn woorden niet te kennen, dat Adam niet door hetzelfde bedrog van de duivel verstrikt is geweest; maar alleen, dat de oorzaak of oorsprong der overtreding van Eva is uitgegaan.

15. *Maar zij zal gered worden...* Omdat de zwakheid van haar geslacht de vrouwen meer argwanend en vreesachtig maakt, en zijn vorige uitspraak van dien aard was, dat zij zelfs zeer mannelijke harten hevig zou kunnen schokken en verschrikken, daarom tempert hij, wat hij gezegd heeft, door troost aan te wenden. Want niet daarom klaagt de Geest Gods ons aan of overtuigt Hij ons van schuld, opdat Hij ons, blozend van schaamte, zou honen; maar de neergeworpenen richt Hij aanstonds op. Dit kon (zoals ik reeds gezegd heb) de vrouwen ontmoedigen, wanneer zij hoorden, dat haar werd toegerekend de ondergang van heel het menselijk geslacht. Want hoedanig is deze staat van beschuldiging? Vooral daar in haar onderworpenheid de toorn Gods haar voortdurend voor ogen zweeft. Derhalve herinnert Paulus, opdat hij ze trooste, en haar toestand voor haar dragelijk make, er aan dat haar de hoop op behoud is overgelaten, hoezeer zij ook een tijdelijke straf dragen. Die dubbele vrucht der vertroosting moet opgemerkt worden: dat zij, doordat de hoop op behoud haar voor ogen is gesteld, weerhouden worden om, door de vermelding van haar schuld hevig verschrikt, zich in wanhoop storten; vervolgens, dat zij er aan gewend worden om met gelijkmatig en rustig ges^poed de noodzakelijkheid om dienstbaar te zijn te verdragen, zodat zij zich gaarne aan haar mannen onderwerpen, wanneer zij er aan herinnerd worden, dat deze aard van gehoorzaamheid zowel voor haarzelf heilzaam, als Gode aangenaam is. Indien deze tekst verwrongen wordt om de gerechtigheid der werken te bewijzen, zoals de papisten doen, dan is de oplossing eenvoudig: dart, omdat de apostel hier niet spreekt over de oorzaak van het behoud, uit zijn woorden kan noch mag worden opgemaakt, wat de werken verdienen; maar dat slechts wordt aangetoond, langs welke weg God ons voert tot het heil, waartoe Hij ons door Zijn genade heeft bestemd.

Door te baren ... Dit zou belachelijk zijn voor neuswijze mensen, dat een apostel van Christus niet alleen de vrouwen aanspoort om zich toe te leggen op het voortbrengen van kroost, maar hierop als

op een Godvruchtig en heilig werk zó aan te dringen, dat hij zegt, dat het een manier is om het behoud te verkrijgen. Ja zelfs zien wij, met welke smaaddeden huichelaars, die boven alle anderen heilig wilden schijnen, het huwelijksbed in opspraak gebracht hebben. Maar tegenover de spotternijen der goddelozen is de verdediging gemakkelijk. Waant ten eerste handelt de apostel hier niet slechts over het voortbrengen van kroost, maar over het verduren van alle lasten, die zowel hard als veelvuldig zijn, zowel in het baren als in de opvoeding van kinderen. Vervolgens, wat de huichelaars ook van oordeel zijn, of de wijzen der wereld, God acht deze gehoorzaamheid hoger, wanneer een vrouw, overwegende waartoe zij geroepen is, zich onderwerpt aan de haar van Godswege opgelegde bestemming, en niet de walging van de zwangerschap, noch de afkeer van spijzen, noch ziekten, noch de moeilijkheid, ja veelmeer de huiveringwekkende marteling van het baren, noch de bezorgdheid voor het kind, noch de andere dingen, die bij haar taak behoren, weigert, dan indien zij zou pralen met overigens heldhaftige deugden., intussen weigerend gehoorzaam te zijn aan de roeping Gods. Voeg daarbij, dat geen geschikter of doeltreffender troost aangevoerd kon worden, dan indien hij de manier en (om zo te zeggen) het middel om het behoud te verkrijgen ion de straf zelf aanwees.

Indien zij zal blijven in geloof ... Omdat de oude vertaler 'generatie van kinderen' had neergeschreven, is algemeen aangenomen, dat men dit zinsdeel liet slaan op de kinderen. Maar het enige woord is bij Paulus, het baren van kinderen. Daarom is het noodzakelijk het te laten slaan op de vrouwen. En dat het werkwoord in het meervoud staat, het zelfstandig naamwoord evenwel in het enkelvoud, heeft geen enkel bezwaar. Daar immers een onbepaald zelfstandig naamwoord, waar namelijk van allen gemeenschappelijk sprake is, de kracht heeft van een verzamelwoord, en daarom de verandering van getal gemakkelijk verdraagt. Verder, om niet heel de deugd der vrouwen tot huwelijksplichten te beperken, voegt hij er terstond daarna ook grotere deugden aan toe, waardoor Godvruchtige vrouwen behoren uit te munten, om te verschillen van ongelovigen. Ja, wat meer zegt, dan eerst is het baren een gehoorzaamheid, die Gode aangenaam is, wanneer het voortkomt uit geloof en liefde. Aan deze twee voegt hij toe de *heiliging*, welke omvat heel de reinheid van leven, die Christenvrouwen waardig is. Tenslotte volgt de *ingetogenheid*, welke hij kort tevoren had vermeld, toen hij sprak over de kleding; maar nu breidt hij die verder uit tot andere terreinen des levens.

HOOFDSTUK III

1. *Betrouwbaar is het woord: indien iemand een opziensambt verlangt, begeert hij een voortreffelijk werk.*
2. *Het behoort dus dat een opziener onberispelijk is, de echtgenoot van één vrouw, nuchter, gematigd, bezadigd, gastvrij, geschikt om onderricht te geven,*
3. *niet drankzuchtig, geen doodslager, niet op schandelijke wijze begerig naar winst, maar gelijkmoedig, afkerig van vechterven, afkerig van hebzucht,*
4. *die zijn eigen huis goed regeert, die zijn kinderen in onderdanigheid houdt, met alle eerbied.*
5. *Maar indien iemand zijn eigen huis niet weet te regeren, hoe zal hij zorg dragen voor de gemeente Gods?*
6. *Geen nieuweling, opdat hij niet, opgeblazen, in een oordeel des duivels valle.*
7. *En hij behoort ook een goed getuigenis te hebben van de buitenstaanders, opdat hij niet valle in smaad en in een strik des duivels.*

1. *Betrouwbaar is het woord ...* Dat Chrysostomus meent, dat dit de slotzin is van bovenstaand onderricht, bevalt mij niet. Want Paulus pleegt deze formule meer als inleiding te gebruiken. Vervolgens was daar aan een zo sterke bevestiging geen behoefte; wat hij echter nu zal zeggen, heeft aanmerkelijk méér gewicht. Laat het derhalve de inleiding zijn, gehouden om de ernst der zaak aan te duiden, omdat Paulus nu een nieuw gesprek begint over het aanstellen van herders, en over het ordenen van de regering der gemeente.

Indien iemand een opzienersambt ... Aangezien hij aan de vrouwen verboden had de taak van onderricht geven, neemt hij daaruit aanleiding om nu over het opzienersambt zelf te spreken. Ten eerste, opdat beter blijke, met hoe goed recht hij de vrouwen niet heeft willen toelaten tot het uitoefenen van een zo moeilijk ambt; vervolgens, opdat het niet schijne, dat hij, door alleen de vrouwen te weren, alle mannen zonder onderscheid toelaat; ten derde, omdat het dienstig was, dat Timótheüs en anderen vermaand werden, welk een nauwgezetheid bij het verkiezen van opzieners in acht genomen moest worden. Van dien aard is dus het tekstverband, naar mijn gevoelen, alsof Paulus zei, dat vrouwen zó weinig geschikt zijn om een zo belangrijke functie te aanvaarden, dat zelfs voor de mannen zelf de toegang niet zonder onderscheid opengesteld behoort te worden. Daarom waarschuwt hij, dat het geen alledaags werk is, zodat de eerste de beste zich veroorlooft het op zich te nemen. Want wanneer hij zegt 'voortreffelijk', twijfel ik niet of hij zinspeelt op het oude spreekwoord, dat meermalen door Plato herhaald wordt: *'de voortreffelijke dingen zijn moeilijk'*. Waardoor de Grieken te kennen geven, dat de dingen, die mooi zijn, ook bezwaarlijk en moeilijk zijn; en zo verbindt hij moeilijkheid molt voortreffelijkheid. ja, wat meer zegt, zo betoogt hij, dat het niet ieders werk is een opzienersambt te vervullen, omdat het een uitnemende zaak is. Ik meen, dat de bedoeling van Paulus nu wel voldoende duidelijk is; en toch heeft niemand van de uitleggers die begrepen, voorzover ik kan zien. De hoofdzaak is, dat er bij het toelaten van opzieners een keuze in acht genomen moet worden, omdat het een inspannend en moeilijk ambt is; en dat zij, die daarnaar streven, zorgvuldig bij zichzelf moeten overwegen, of zij er tegen opgewassen zullen zijn om een zo zware last te dragen. De onervarenheid is altijd roekeloos, en de weloverwogen kennis der dingen maakt een mens bescheiden. Waardoor komt het, dat dikwijls met zulk een groot zelfvertrouwen naar een regeerambt dingen lieden, die volstrekt geen verstand noch inzicht hebben, dan doordat zij met gesloten ogen voorthollen? Zo zei Quintilianus, *dat de ongeleerden het krachtigst spreken, hoewel de grootste redenaars beven*. Om een dergelijke onbezonnenheid bij het streven naar een opzienersambt te beteugelen, herinnert Paulus er in de eerste plaats aan, dat het geen rustig erebaantje is, maar een *werk*. Vervolgens niet een willekeurig werk, maar *voortreffelijk*, en daarom bezwaarlijk en vol van moeilijkheid, zoals het in werkelijkheid is. Want het is ook geen lichte zaak, in een zo belangrijke bediening (de persoon van) de Zoon Gods te vertegenwoordigen, waar het gaat om het oprichten en uitbreiden van het Koninkrijk Gods; waar het gaat om het zorgdragen voor het heil der zielen, welke de Heere Zelf de prijs van Zijn bloed waardig gekeurd heeft; en om het regeren van de gemeente, die is de erfenis Gods. Maar het is niet zijn plan om dit hier te bespreken; en dit onderwerp zal Paulus wederom aanroeren in het volgende hoofdstuk. Maar de vraag rijst, of het geoorloofd is om ook maar op enige wijze naar een opzienersambt te streven. Want het schijnt ongerijmd, dat iemand door zijn wens vooruitloopt op de roeping Gods.

Maar Paulus schijnt, terwijl hij een onbezonnen verlangen berispt, toch toe te staan dat iemand er op weloverwogen en bescheiden wijze naar streeft.

Ik antwoord, indien bij andere zaken de eerezucht veroordeeld wordt, dat zij bij het opzienersambt nog veel strenger veroordeeld moet worden. Maar de apostel spreekt toch van het Godvruchtig verlangen, waardoor heilige mensen er zich op toelagen om al wat zij aan kennis hebben aan te wenden tot de opbouw der gemeente. Want indien het volstrekt ongeoorloofd was om te streven naar het ambt van leraar, waartoe zouden zij zich dan door onderwijs te volgen voorbereiden, die heel hun jeugd doorbrengen in het lezen der Heilige Schrift? Of zijn de theologische scholen soms geen kweekscholen van herders? Daarom, zij die zo zijn onderwezen, kunnen niet alleen op geoorloofde wijze, maar móéten ook, zelfs vóórdat zij tot het ambt verkozen zijn, door een vrijwillige aanbieding zichzelf en hun arbeid wijden aan God. Mits zij echter niet zelf zich opdringen, en zelfs door hun

wens zichzelf niet als opzieners aanwijzen, maar slechts bereid zijn om een ambt te aanvaarden, indien hun dienst dringend verlangd wordt. Maar indien zij door een wettig lichaam niet gekozen zullen zijn, laten zij dan weten dat het Gode anders goed gedacht heeft, en laten zij niet verontwaardigd zijn, dat zij bij anderen achtergesteld zijn. Maar zó zullen zij gezind zijn, die, zonder op zichzelf acht te slaan, slechts God en de gemeente zullen wensen te dienen; en zij zullen tegelijk zo bescheiden zijn, dat zij allerminst jaloers zijn, indien aan anderen, als waardiger, de voorkeur wordt gegeven. Indien iemand, wie hij ook zij, tegenwerpt, dat het besturen der gemeente zóveel moeite kost, dat het mensen met gezond verstand veeleer schrik moet inboezemen dan hen opwekken tot verlangen daarnaar, dan antwoord ik, dat het verlangen der Godvruchtigen niet steunt op vertrouwen in eigen ijver of deugd, maar op de hulp van God, van Wie onze bekwaamheid is, zoals Paulus elders uiteenzet (2 Kor. 3 : 5). Overigens moet men er op letten, wat het opzienersambt is voor Paulus; en dat des te meer, omdat de ouden door de gewoonte van hun tijden van de ware betekenis afgebracht waren. Want hoewel Paulus (onder dit woord) in het algemeen alle herders samenvat, nemen zij een bisschop aan, die uit ieder college afzonderlijk werd gekozen om aan het hoofd van zijn broeders te staan. Laten wij ons dus herinneren, dat deze naam (van opzienersambt) dezelfde betekenis heeft, alsof hij dienaren, of herders, of ouderlingen genoemd had.

2. *Het behoort dus ...* Het gevolgtrekkingmakend zinsdeeltje bevestigt de uitlegging, welke ik gegeven heb. Want overeenkomstig de waardigheid van het ambt, besluit hij dat een mens vereist wordt, begiftigd met zeldzame gaven, en niet de eerste de beste uit de grote massa. Als het een goed werk was, zoals de gewone vertaling heeft, of eervol, zoals Erasmus het heeft weergegeven, dan zou de gevolgtrekking niet passen. Hij wil echter, *dat een opziener onberispelijk is*; waarvoor hij in zijn brief aan Titus (1: 7) heeft gezet: niet beschuldigd; door elk van beide woorden aanduidend, dat hij niet gebrandmerkt moet zijn door enige smaad, die hem gezaag ontnemt. Want er zal onder de mensen niemand gevonden worden, die rein is van elke ondeugd. Maar het is iets anders, te lijden aan de gewone ondeugden, die aan de goede naam geen afbreuk doen, omdat zij de meest eerbare mensen overkomen, dam iemand te zijn van een schandelijk slechte naam, of door enige schande bezoedeld te zijn. Dus opdat de opziener niet zonder gezag zij, beveelt hij, dat gekozen worde, wie een man is van geachte en ongerepte faam, en aan geen enkele opmerkelijke ondeugd schuldig. Verder schrijft hij niet slechts aan Timótheüs voor, hoedanigen hij moet verkiezen, maar ook vermaant hij ieder afzonderlijk, die naar die rang streven, dat zij zichzelf en hun eigen levenswandel nauwkeurig onderzoeken.

De echtgenoot van één vrouw ... Het is eren kinderachtig verzinzel, hert uit te leggen als: de herder van één gemeente. Meer algemeen aangenomen is een andere verklaring, dat aangenomen moet worden, wie niet in een tweede huwelijk verwickeld is geweest, nu echter ongehuwd, daar zijn enige vrouw gestorven is. Maar immers zowel hier als in het eerste hoofdstuk (van de brief) aan Titus hebben de woorden deze betekenis: wie (de man) is, niet echter: wie geweest is. En beneden in het vijfde hoofdstuk, wanneer hij handelt over de weduwen, gebruikt hij duidelijk het deelwoord van de verleden tijd. Bovendien, op deze wijze zou hij met zichzelf in strijd zijn, daar hij toch elders (1 Kor. 7 : 35) getuigt, dat hij niet zulk een strik over de gewetens wil werpen. Alleen de uitlegging van Chrysostomus derhalve is juist, dat hier met name in een opziener veroordeeld wordt de veelwijverij, die toen bij de Joden bijna de plaats van een wet had verkregen. Ten dele hadden zij dit uit een verkeerde navolging van de vaderen (want daar zij lazen, dat Abraham, Jacob, David en dergelijken met meer vrouwen tegelijk gehuwd geweest waren, meenden zij, dat hetzelfde ook hun vrij stond),

ten dele hadden zij deze verdorven zede van de naburige volken overgenomen. Want nooit zijn bij de Oosterlingen de huwelijksverbintenissen in ere gehouden met zulk een vroomheid en trouw, als het betaamde. Wat het ook zij, de veelwijverij had bij hen over hert algemeen de overhand verkregen. Derhalve beveelt Paulus niet ten onrechte, dat deze schandvlek onverenigbaar is met de persoon van een opziener. En toch keur ik niet af de mening van hen, die menen, dat de Heilige Geest het duivelse bijgeloof heeft willen tegengaan, dat later is ingeslopen. Alsof Hij gezegd had, dat de opzieners zo weinig gedwongen moeten worden tot de ongehuwde staat, dat vooral de Godvruchtigen het huwelijk betaamt. Op deze wijze zou hij het niet van hen eisen als een noodzakelijk ding, maar zou hij het slechts prijzen als allerm minst onverenigbaar met de waardigheid van het ambt. Eenvoudiger echter en sterker is, wat ik reeds gezegd heb, dat door Paulus de veelwijverij geweerd wordt van de rang van opziener, omdat het een teken is van een wellustig mens, die de huwelijksrouw niet in acht neemt. Maar hier wordt tegengeworpen, dat niet, wat in allen foutief is, in de opzieners alleen moest veroordeeld of verhinderd worden. De oplossing is gemakkelijk: dat niet terstond daarom voor anderen ongebonden vrijheid ontstaat, wanneer dit aan de opzieners met name verboden wordt. Want het is ook niet twijfelachtig, of Paulus heeft in het algemeen veroordeeld, wat met de eeuwige wet Gods in strijd was. Want onveranderlijk is het besluit: Die twee zullen tot één vlees zijd. Maar hij heeft in anderen hoe dan ook kunnen verdragen, wat in een opziener al te schandelijk, en daarom onverdragelijk geweest zou zijn. Want hier wordt ook niet als een wet voor de toekomst bekrachtigd, dat een opziener, die één vrouw heeft, niet een tweede of derde mag huwen; maar Paulus houdt van het opzienersambt verwijderd al wie zich aan zulle een schanddaad schuldig gemaakt hebben. Wat derhalve als reeds gebeurd niet weer goed gemaakt kon worden, verdraagt hij gedwongen, maar niet dan alleen in het volk. Want wat was er voor geneesmiddel? Soms dat zij hun tweede en derde vrouwen verstoten hadden, die onder het Joden dom zich in de veelwijverij gestort hadden? Maar zulk een verstoting zou toch niet zonder onrecht geweest zijn. Wat derhalve niet ongerept was, heeft hij onaangeroerd gelaten; hij heeft slechts de uitzondering gemaakt, dat niet de een of andere opziener met zulk een schandvlek bezoedeld zou zijn.

Nuchter ... Erasmus heeft vertaald: waakzaam. Aangezien νήφᾱλεος (nuchter) voor de Grieken beide betekenissen heeft, mogen de lezers kiezen, welk van beide zij willen. Σωφρονα heb ik liever willen vertalen als 'gematigd', dan als 'nuchter', omdat Σωφρονα σωφροσύνη (gezond verstand, bezonnenheid, gematigdheid) verder strekt dan nuchterheid. *Bezadigd* is, wie zich op welvoeglijke en fatsoenlijke wijze gedraagt. *Gastvrijheid* is er jegens vreemdelingen; het gebruik daarvan was bij de ouden veelvuldiger. Want het zou schandelijk geweest zijn voor eerbare, en vooral voor bekende mensen, om in kroegen hun intrek te nemen. Heden ten dage is er een andere manier; toch is deze deugd in een opziener om vele redenen noodzakelijk, en zal zij dit altijd blijven. Voeg daarbij, dat het in de wrede vervolging der Godvruchtigen noodzakelijk was, dat velen van tijd tot tijd van plaats veranderden; en dat het daarom noodzakelijk was, dat de huizen der opzieners toevluchtsoorden van ballingen waren. ja wat meer is, de nood der tijden zelf heeft de gemeenten gedwongen tot wederzijdse steun, om elkander gastvrij onthaal te verschaffen. Verder, indien niet in deze soort van dienst de opzieners aan anderen de weg gewezen hadden, dan zouden de meesten op hun voorbeeld de menslievendheid ververwaarloosd hebben; en zo zouden ellendige ballingen gestorven zijn.

Geschied om onderricht te geven ... Van het onderricht wordt in de brief aan Titus uitdrukkelijker melding gemaakt: hier stelt hij slechts in 't kort de bekwaamheid. Want het is niet genoeg, indien iemand sterk is door een diepgaande wetenschappelijke opleiding, tenzij er ook bijkomt de gave om onderricht te geven. Want velen, hetzij omdat zij belemmerd zijn in hun spraak, óf omdat zij niet

scherpzinnig genoeg van vernuft zijn, of niet voldoende begrijpelijk voor het volk, houden inwendig weggedrongen wat zij weten. Dezulken behoren (zoals men zegt) voor zichzelf en voor de Muzen te zingen. Wie de zorg hebben om het volk te besturen, behoren geschikt te zijn om onderricht te geven. Doch hier wordt niet alleen vlotheid van tong vereist; want wij zien zeer vele welbespraakte lieden, wier vaardige praatzucht niets aan stichting in zich heeft; maar veeleer wordt aanbevolen het verstand om op kundige wijze het Woord Gods toe te passen tot nut van het volk. Nu is het de moeite waard om te overwegen, hoezeer de papisten menen, dat hun niets aangaat al wat de apostel voorschrijft. Maar toch zal ik niet blijven stilstaan bij het onderzoeken of opsommen van elk ding afzonderlijk. Slechts dit éne, met welk een nauwgezetheid wordt het bij hen in acht genomen? En inderdaad zou dat een overbodige gave zijn, aangezien zij het dienstwerk van het onderrichtgeven, als ware het van geringe waarde en verachtelijk, van zich afstoten, wat toch voor een opziener het meest eigene was. En niemand ontgaat het, hoever het verwijderd is van de regel van Paulus, dat iemand, stom van gelaat ³⁾, zich trots beroemt op de bisschoppelijke titel, indien hij zich slechts in schouwburgkleding vertoont. Alsof een gehoornde mijter, een goed met juwelen bezette zegelring, een zilveren herdersstaf, en dergelijke beuzelarijen met speelse praal, de geestelijke regering der kerk bepalen; welke (regering) evenmin van het onderricht losgerukt kan worden, als ieder van ons van zijn eigen ziel.

3. *Niet drankzuchtig.* ... De Grieken duiden door dit woord niet slechts dronkenschap aan, maar elke mogelijke onmatigheid in het zwelgen van wijn. En stellig is niet alleen voor een herder zeer onwielvoeglijk het onmatig drinken van wijn, maar ook dat dit bijna altijd vele ergere dingen met zich meebrengt: zoals daar zijn twisten, onbehoorlijke gebaren, wulpsheid, en dingen, die het niet nodig is verder op te sommen. Maar de tegenstelling, die kort daarna eraan wordt toegevoegd, toont dat Paulus verder gaat. Want zoals hij tegenover 'doodslager' stelt 'afkerig van vechterijen', en tegenover 'begerig naar schandelijke winst' stelt 'afkerig van gierigheid', zo ook tegenover 'drankzuchtig': zachtmoedig' of 'gelijkmoedig'. Juist is derhalve de uitlegging van Chrysostomus, dat mensen van drankzuchtige en vechtlustige inborst worden verworpen van het opziensambt. Dat eveneens Chrysostomus 'doodslager' opvat als 'hij, die met de tong doodt' (dat is: lastert, of: door scheldwoorden zeer brutaal te keer gaat), neem ik niet aan. En ook beweegt mij daartoe niet zijn redenering: dat het niets groots zal zijn, als een opziener niet doodt met de hand. Want ik ben van mening, dat hier in het algemeen berispt wordt de militaire vechtlustigheid, welke wel het allerminst betaamt aan slaven van Christus. Want het is bekend, aan hoeveel spot zij zich blootstellen, die vaardiger zijn om een vuistslag toe te brengen, ja zelfs om het zwaard te trekken, dan om door hun invloed de geschillen van anderen bij te leggen. *Doodslagers* noemt hij dus hen die dreigen, en gloeien van strijd lust. *Op schandelijke wijze begerig naar winst* zijn alle hebzuchtigen; want overal waar hebzucht zal zijn, daar zal tegelijk dit schandelijke zijn, waarvan de apostel melding maakt. Wie rijk wil worden, wil het ook snel worden, zegt het spreekwoord. Hierdoor komt het, dat alle hebzuchtigen, ook al blijkt dat niet openlijk, hun zinnen zetten op afschuwelijk en ongeoorloofd winstbejag. En daarom stelt hij tegenover deze ondeugd de verachting van heat geld, zoals er werkelijk geen ander geneesmiddel is, waardoor zij wordt verholpen. Wie armoede, zeg ik, niet zal verdragen met een tevreden en vergenoegd gemoed, zal nooit ontkomen aan die hartstocht van verachtelijke en slaafse begeerlijkheid. Tegenover de benaming 'doodslager' heeft hij gesteld: *gelijkmoedig en afkerig van vechterijen*. Gelijkmoedig echter, wat, zoals wij gezegd hebben, tegenover drankzuchtig wordt gesteld, wordt hij genoemd, die met kalm en bezonnen gemoed onrecht weet te verdragen, die vele dingen vergeeft, die onwaardige behandelingen verkropt, die noch door zijn barse gestrengheid te duchten is, noch alle dingen afweegt naar het hoogste recht. Afkerig van vechterijen: wie twist en gevecht

ontwijkt. Want, zoals hij elders schrijft (2 Tim. 2 : 14): Het betaamt niet, dat dienaren des Heeren vechtlustig zijn.

4. *Die zijn eigen huis goed regeert ...* Hieruit blijkt, dat door Paulus niet gevraagd wordt om een opziener, die buiten het menselijke leven staat, maar om een goede en beproefde huisvader. Want hoe ook over het algemeen meer bewondering moge hebben de ongehuwde staat en het wijsgerig leven, hetwelk zeer ver verwijderd is van de algemene zede, toch bewijst de ervaring zelf dit, althans aan verstandige en bedachtzame mensen, dat voor het besturen der gemeente méér gevormd en geschikt zijn zij, die met het gewone leven niet onbekend zijn, maar in de plichten van de omgang met mensen zijn geoefend. En daarom moet men letten op de redenering, die even later er aan wordt toegevoegd, dat allerm minst opgewassen zal zijn tegen het besturen van de gemeente Gods, wie zijre gezin niet zal weten te regeren. Maar zo zijn zeer velen, ja, bijna allen, die uit een rustig en eenzaam leven, als uit hun schuilhoek, tevoorschijn gehaald worden: kluizenaars, namelijk in zekere zin en zonder enige menslievendheid.

De apostel keurt heer echter niet goed een sluw mens, en bedreven in zijn particuliere zaak, maar wie geleerd heeft zijn gezin te besturen door betamelijke tucht. Over de *kinderen* spreekt hij ook in het bijzonder, die de inborst van hun vader moeten weerspiegelen. Daarom zal het een grote oneer voor een opziener zijn, als hij kinderen heeft van een schandelijke en opspraakverwekkende levenswandel. Over de vrouwen zal hij later handelen: nu (zoals ik gezegd heb) roert hij in het bijzonder het punt van het huisgezin aan. In het eerste hoofdstuk (van de brief) aan Titus toont hij, wat hij hier aanduidt door het woord *eerbied*. Want nadat hij gezegd heeft, dat de kinderen van een opziener niet hard en ongehoorzaam behoren te zijn, voegt hij er tegelijk aan toe: en ook niet schuldig aan de smaad van losbandigheid of teugelloosheid. Hij wil dus kort en goed, dat zij zijn van zeden, die ordelijk zijn gericht op alle kuisheid, ingetogenheid en waardigheid. De bewijsvoering, die volgt, van het mindere tot het meerdere, is op zichzelf duidelijk: dat geenszins opgewassen zal zijn tegen het regeren van het volk, wie ongeschikt is om zijn gezin te regeren. Want behalve dat daaruit vaststaat, dat hij verstoken is van de noodzakelijke deugden: wat voor gezag zal hij kunnen hebben bij het volk, daar zijn eigen gezin hem verachtelijk smaakt?

6. *Geen nieuwelings...* Omdat toen velen van een uitmuntende scherpzinnigheid en geleerdheid tot het geloof werden toegebracht, verbiedt Paulus, dat dezulken worden toegelaten tot het opzienersambt, zodra als zij Christus beleden hebben. Want hij toont aan, welk een groot gevaar daarin ligt; want het staat vast, dat zij doorgaans ijdel zijn en vol uiterlijk vertoon. Zo zal het gebeuren, dat aanmatiging en eerezucht hen blindelings ten verderve voert. Wat Paulus zegt, ervaren wij. Want nieuwelings zijn niet alleen vurig om te durven, maar ook opgezwollen door een dwaas zelfvertrouwen, alsof zij over de wolken heen zouden kunnen vliegen. Daarom worden zij niet zonder reden geweerd van de eer van het opzienersambt, totdat moet verloop van tijdhun hoogheid van inborst bedwongen is.

Een oordeel des duivels kan men op drie manieren uitleggen. Want sommigen vatten duivel op als: Satan, anderen als: lasteraars. Ik aanvaard liever de eerste betekenis, omdat het zeldzaam is, dat oordeel betekent: kwaadsprekerij. Maar anderzijds kan het oordeel van Satan zowel actief als passief genomen worden. Chrysostomus volgt deze laatste betekenis, en ik voor mij stem gaarne met hem in. Want het is een fijne tegenstelling, die de onwaardigheid sterker doet uitkomen: indien hij, die aan het hoofd gesteld wordt van de gemeente Gods, door zijn eigen zelfverheffing zich in dezelfde veroordeling met de duivel stort. Hoewel ik de actieve betekenis niet verwerp: dat het zal gebeuren,

dat hij aan de duivel oorzaak geeft om helle aan te klagen. Maar juist is de mening van Chrysostomus.

7. *Getuigenis van de buitenstaanders ...* Dit schijnt zeer moeilijk te zijn, dat een Godvruchtig man tot getuigen van zijn rechtschapenheid heeft ongelovigen, die door een hartstochtelijke lust om te liegen tegen ons als waanzinnigen woeden. Maar de apostel bedoelt, dat, wat betreft de uitwendige levenswijze, ook de ongelovigen gedwongen worden hem te erkennen als een goed man. Want hoewel zij op alle kinderen Gods zonder oorzaak afgunstig zijn, toch kunnen zij niet voor misdadig verklaren, die eerbaar en onschuldig onder hen verkeerd heeft. Zulk een roep van deugdzaamheid duidt Paulus hier aan. Als reden wordt er aan toegevoegd: *opdat hij niet valle in smaad*, enz. Wat ik voor mij zo uitleg, dat hij, aan opspraak blootgesteld, alle schaamte begint te laten varen, en met des te meer losbandigheid zich prijsgeeft aan alle liederlijkheid. En dat is: zich verstrikken in de netten des duivels. Want wat voor hoop blijft er over, waar geen enkele schaamte is om te zondigen?

8. *De diakenen eveneens moeten waardig zin, niet met twee tongen sprekende, niet overgegeven aan veel win, niet op schandelijke wijze begerig naar winst,*
9. *hebbende het geheimenis des geloofs in een rein geweten.*
10. *Laten ook dezen eerst op de proef gesteld worden; laten zij daarna dienen, wanneer zij onberispelijk bevonden zin.*
11. *De vrouwen eveneens moeten zin: waardig, geen lasteraarsters, nuchter, betrouwbaar in alles.*
12. *Laten de diakenen zijn echtgenoten van één vrouw, die op eervolle wijze hun kinderen en hun gezinnen regeren.*
13. *Want zij, die goed gediend zullen hebben, verwerven zich een goede plaats, en veel vrijmoedigheid in het geloof, hetwelk is in Christus Jezus.*

8. *De diakenen eveneens ...* Er is geen reden, dat de verschillende verklaringen ons bezorgdheid inboezemen. Het is zeker, dat de apostel handelt over hen, die een openbare functie in de gemeente uitoefenen. En daardoor wordt weerlegd de mening van hen, die denken dat door deze naam huisbedienden worden aangeduid. Dat echter anderen het betrekken op ouderlingen, lager in rang dan de opziener, mist elke grond; want uit andere teksten blijkt, dat er een gemeenschappelijke naam voor alle ouderlingen is geweest; en allen worden gedwongen dat te erkennen; vooral de tekst in het eerste hoofdstuk van de brief aan Titus bewijst, dat dát de betekenis is. Blijft over, dat wij er onder verstaan de diakenen, waarvan Lukas melding maakt in Handelingen 6 : 3; het zijn zij, die de zorg voor de armen hadden. Maar wie aangaande hun taak meer wil (weten), putte het uit **de Institutie**. De vier eerste deugden, waarmee hij wil dat zij zijn toegerust, zijn op zichzelf voldoende bekend. Behalve dat aandachtig moet worden opgemerkt, dat hij vermaant, dat ze *niet met twee tongen moeten spreken*; omdat het een ondeugd is, waarvoor men in die bediening moeilijk gevrijwaard wordt; en toch moest zij (meer dan iets anders) daarvan zeer verre zijn.

9. *Hebbende het geheimenis des geloofs ...* Dit is zoveel, alsof hij gezegd had: die de zuivere kennis der vroomheid vasthouden, en wel van harte, met een ernstige vreze Gods; of: die naar behoren in het geloof zijn onderwezen; opdat zij niet onkundig zijn in iets, dat voor Christenmensen noodzakelijk is om te kennen. De hoofdzaak echter van de Godvruchtige kennis noemt hij op eervolle wijze: een geheimenis; aangezien stellig God door het evangelie aan mensen van deze aarde een wijsheid openbaar maakt, waar de engelen in de hemel hoog tegen opzien. En daarom is het volstrekt niet verwonderlijk, als zij de menselijke bevatting te boven gaat. Daarom moeten wij ons herinneren, dat zij met de hoogste eerbied omhelsd moet worden; en omdat wij tot zulk een grote hoogte nooit

zouden opklimmen op eigen gelegenheid, laat ons God smekend vragen, dat Hij haar door de Geest der openbaring voor ons ontsluite. Omgekeerd, wanneer wij zien, dat de goddelozen óf lachen, óf niets ervan proeven, latten wij erkennen, dat het een zaak is van Gods genade, dat de dingen, die voor anderen verborgen zijn, in ons hart zijn en voor ons zichtbaar, zoals Mozes zegt (Deut. 30 : 14). Dus wil hij, dat de diakenen in de verborgenheid van het geloof zijn onderricht; omdat, al hebben zij niet de taak om onderricht te geven, het toch al te dwaas zou zijn, een openbare positie in de gemeente in te nemen, en onkundig te zijn in het Christelijk geloof; vooral daar dikwijls zich voordoet de noodzakelijkheid om te vermanen en te troosten, als zij niet zich aan hun taak onttrekken willen. Er wordt aan toegevoegd *een rein geweten*, wat zich uitstrekt over de hele levenswandel; dan echter, opdat zij weten, dat zij God dienen.

10. *Laten ook dezen op de proef gesteld worden ...* Hij wil, dat geen onbekenden, maar (mensen) van beproefde rechtschapenheid gekozen worden (tot diakenen), evenals tot opzieners. En hieruit blijkt, dat *onberispelijk* genoemd worden, wie aan geen enkele opmerkelijke ondeugd lijden. Verder is dit op de proef stellen geen zaak van één uur, maar bestaat in een langdurige ondervinding. De hoofdzaak is, dat, waar het zal gaan om het verkiezen van diakenen, niet de eersten de besten zó maar en zonder keuze opgedrongen moeten worden, maar dat aangewezen moeten worden zij, wier vroegere levenswandel hen zo aanbeveelt, dat het, als het ware na ingesteld onderzoek, reeds vaststaat dat zij geschikt zijn.

11. *De vrouwen eveneens ...* Hij bedoelt de vrouwen zowel van diakenen als van opzieners. Want zij moeten voor haar echtgenoten helpsters zijn in hun ambtswerk; wat niet kan gebeuren, tenzij zij in vergelijking met anderen goed van zeden zijn. En aangezien hij van de vrouwen melding had gemaakt, schrijft hij hetzelfde voor aangaande de *diakenen* als tevoren aangaande de opzieners: namelijk, dat ieder van hen, met *één vrouw* tevreden, een voorbeeld zij van een kuis en eerbaar huisvader, en zijn kinderen en heel zijn gezin in heilige tucht bijeenhoude. En hierdoor wordt weerlegd de dwaling van hen, die deze tekst opvatten als sprekende over de huisslaven.

13. *Die goed gediend zullen hebben ...* Omdat in de eerste of tweede eeuw na de dood der apostelen het gebruik de overhand verkregen had, dat de ouderlingen gekozen werden uit het college van diakenen, heeft men algemeen deze tekst verklaard van de overgang tot een hogere rang, alsof de apostel tot de eer van het ouderlingschap roept, wie zich betrouwbare diakenen betoond zullen hebben. Ik voor mij, al ontken ik niet, dat het college van diakenen somtijds een kweekschool kan zijn, waaruit de ouderlingen genomen worden, toch vat ik de woorden van Paulus eenvoudiger op: dat zij, die dit dienstwerk goed waargenomen hebben, geen geringe eer waardig zijn; omdat het niet de een of andere verachtelijke oefening is, maar een bij uitstek eervol ambt. Verder geeft hij door dit zinsdeel te kennen, hoeveel er voor de gemeente aan gelegen is, dat dit ambt wordt bediend door uitgezochte mannen; omdat een heilige bediening achting en eerbied verwekt. Doch meer dan belachelijk zijn de papisten, wanneer zij voorwenden dat zij in hun diakenen doen, wat Paulus voorschrijft. Waartoe verkiezen zij in het begin hun diakenen, dan opdat zij in plechtige optocht de kelk dragen, en door ik weet niet welke toneelvoorstellingen de ogen der onkundigen verlustigen? Voeg daarbij, dat zij zelfs dat niet bewaren. Want er is ook sinds vijfhonderd jaren niet één diaken gekozen, dan opdat hij na deze rang bekleed te hebben weldra tot het priesterschap zou opklimmen. Van welk een onbeschaamdheid getuigt het derhalve, dat zij zich er op beroemen, dat tot een hogere rang verheven worden zij, die goed gediend hebben, daar zij slechts hen hun priesterambt waardig keuren, die geen

enkel deel van de vorige taak ooit aangeraakt hebben?

En vrijmoedigheid in het geloof ... Terecht heeft hij dit er aan toegevoegd. Want er is niets, dat evenzeer vrijmoedigheid voortbrengt, als een goed geweten en een Leven, vrij van misdaad en schande. Evenals omgekeerd vreesachtig moeten zijn, wie zich van kwaad bewust zijn. Maar al zijn zij soms uitgelaten van losbandige vreugde, deze is niet gelijkmatig en bestendig, noch heeft zij enige betekenis. Daarom brengt hij ook tot uitdrukking de aard der vrijmoedigheid. In het geloof, zegt hij, *hetwelk is in Christus Jezus*. Opdat zij namelijk met des te groter vertrouwen Christus dienen. Zoals omgekeerd als het ware de mond toegestopt en de handen samengebonden hebben, en onbekwaam zijn om goed te doen zij, die op schandelijke wijze in hun functie verkeerd hebben; omdat hun volstrekt geen geloof wordt geschonken, noch enig gezag wordt toegekend.

14. *Deze dingen schrijf ik u, hoflende binnenkort tot u te komen.*

15. *Maar indien ik zal talmen, opdat gij ziet, hoe men moet verkeren in het huis Gods, dat is de gemeente van de levende God, een zuil en steunpilaar der waarheid.*

16. *En zonder tegenspraak, groot is het geheimenis der Godsvrucht: God is geopenbaard in het vlees, gerechtvaardigd in de Geest, verschenen aan de engelen, gepredikt aan de heidenen, is geloofd in de wereld, is opgenomen in heerlijkheid.*

17. *Deze dingen schrijf zal u ...* Hij geeft Timótheüs hoop op zijn komst, deels om hem te bemoedigen, deels om de brutaliteit te onderdrukken van hen, die door zijn afwezigheid meer overmoedig werden. En toch belooft hij Timótheüs niet iets in schijn, of maakt hij anderen door een voorwendsel bang! Want in elk geval hoopte hij, dat hij zou komen; zoals het waarschijnlijk is, dat hij gekomen is, als hij deze brief heeft geschreven in de tijd toen hij Phrygië doorkruiste; zoals Lukas meedeelt in Hand. 18 : 23. Laat ons dit echter tot een bewijs zijn, met hoe grote bekommerning hij zorg gedragen heeft voor de gemeenten, hij, die het niet over zich heeft kunnen verkrijgen om het geneesmiddel tegen een aanwezig kwaad ook maar voor een korte tijd uit te stellen. Hoewel hij terstond daarna er aan toegevoegd heeft, dat de brief geschreven is om Timótheüs instructies te geven, indien het hem soms mocht overkomen, dat hij (zijn komst) langer moest uitstellen, dan hij verwachtte.

18. *Hoe men moet verkeren in het huis Gods ...* Door deze spreekwijze beveelt hij het gewicht en de waardigheid van het ambt aan; omdat de herders zijn als huisbeheerders, aan wie God het regeren van Zijn Huis heeft toevertrouwd. Indien iemand de zorg op zich neemt voor een groot gezin, legt hij er zich nacht en dag met angstvallige ijver op toe, dat niets door zijn nalatigheid of onervarenheid of zorgeloosheid te gronde gaat. Indien zoveel gedaan wordt terwille van mensen, hoeveel te meer zal dan gedaan moeten worden terwille van God Zelf? Verder keurt God Zelf Zijn gemeente deze naam niest zonder reden waardig; aangezien Hij ons niet alleen door de genade der aanneming tot Zijn kinderen heeft aangenomen, maar ook in ons midden woont. Daar komt nog bij een niet alledaagse verheerlijking, doordat hij haar noemt *een zuil en steunpilaar der waarheid*. Want wat kon er luisterrijkers gezegd worden? Wat is meer verheven en meer hoogheilig dan die eeuwige waarheid, waarin zowel Gods eer als de zaligheid der mensen bestaat? Indien al de lofredenen op de ongewilde wijsbegeerte, waarmee zij door haar volgelingen wordt versierd, op één hoop bijeengeworpen worden, wat is dit nog, vergeleken bij de waardigheid van deze hemelse wijsheid, welke alleen verdient gepredikt te worden als het licht, en de waarheid, en de leer des levens, en de weg, en het Koninkrijk Gods? Maar zij wordt toch alleen door de dienst der gemeente op aarde bewaard: welk een zware last

ligt dus op de herders, die aan het hoofd staan van de bewaking van een zo onwaardeerbare schat? Schaamteloos echter bazelen de papisten, die uit de woorden van Paulus opmaken, dat al hun geraaskal voor uitspraken Gods gehouden moeten worden, omdat zij zijn een zuil der waarheid, en daarom niet kunnen dwalen. In de eerste plaats moet men zien, waartoe Paulus de gemeente siert met zulk een schitterende titel. Zonder twijfel heeft hij gewild, dat de herders, nadat hun voor ogen was gesteld de grootheid van hun ambt, er aan herinnerd zouden zijn, met hoe grote trouw, nauwgezetheid en eerbied zij dat moeten bedienen. Want hoe vreselijk zal de wraak zijn, indien door hun schuld teloor gaat die waarheid, die de afbeelding is van de heerlijkheid Gods, het licht der wereld, het heil der mensen? Waarlijk, deze overweging moet een voortdurende angst inboezemen aan de herders; niet om hen te ontmoedigen, maar om hen tot grotere waakzaamheid te prikkelen. Het is gemakkelijk om daaruit op te maken, met welke bedoeling Paulus zo spreekt. Want de gemeente is daarom een zuil der waarheid, omdat zij door haar dienst haar beschermt en verbreidt. God daalt niet Zelf uit de hemel tot ons af, noch zendt Hij dagelijks engelen om Zijn waarheid te verkondigen; maar Hij gebruikt de arbeid der herders, die Hij tot dit doel heeft aangesteld.

Om het krasser uit te drukken: is de Kerk niet de moeder van alle Godvruchtigen, zij, die hen wederbaart door het Woord Gods, die hen voedt en opvoedt heel hun leven, die hen versterkt, die hen voert tot de waarachtige volmaaktheid? Om diezelfde reden ook wordt zij een zuil der waarheid genoemd: omdat de taak van de verzorging van het onderricht, welke God aan haar heeft toevertrouwd, het enige instrument is om de waarheid te behouden, opdat zij niet verdwijne uit het geheugen der mensen. Dus wordt deze lofspraak betrokken op de dienst des Woords; als deze opgeheven is, zal de waarheid Gods te gronde gaan. Niet omdat zij op zichzelf niet sterk genoeg is, tenzij zij door de schouders van mensen geschraagd wordt, zoals ook diezelfde papisten leuterden. Want dat is een vervloekte godslastering, dat het Woord Gods onzeker is, totdat het aan mensen zijn zekerheid als het ware bij wijze van gunst ontleent. Paulus bedoelt eenvoudig, wat hij met andere woorden vermeldt in het tiende hoofdstuk (van de brief) aan de Romeinen (vs. 17): dat, aangezien het geloof is uit het gehoor, er geen geloof zal zijn, als er geen prediking is. Derhalve houdt de kerk, met het oog op de mensen, de waarheid in stand, omdat zij die verbreidt door haar herautendienst, omdat zij die zuiver en onvermengd bewaart, omdat zij die overbrengt aan het nageslacht. Maar indien de leer van het evangelie niet weerklinkt, indien er geen Godvruchtige dienaren zijn, die door hun prediking de waarheid vrijwaren van duisternis en vergetelheid, zullen terstond leugens, dwalingen, bedriegerijen, bijgelovigheden, en allerhande soorten van bederf aanspraak maken op de heerschappij. Tenslotte, stilzwijgen in de kerk is verbanning en onderdrukking der waarheid. In deze uitlegging, wat is daarin in het geheel gedwongen?

Laten wij nu, aangezien wij de bedoeling van Paulus begrijpen, terugkeren tot de papisten. Ten eerste, wanneer zij deze lofrede op zichzelf overbrengen, doen zij gemeen, door zich te tooien met andermans veren. Want al wordt de kerk tot boven de derde hemel verheven, ik ontken, dat dát alles op enigerlei wijze op hen betrekking heeft. Ja, zelfs déze tekst keer ik om tégen hen. Want indien de kerk een zuil der waarheid is, dan volgt daaruit, dat de kerk niet is bij hen, waar niet alleen de waarheid begraven neerligt, maar, op huiveringwekkende wijze neergehaald en omvergeworpen, met voeten wordt getreden. Of is dit een raadsel, of een spotternij? Paulus wil niet, dat een kerk erkend wordt, dan waarin de waarheid Gods verheven en zichtbaar staat; in het pausdom blijkt niets dergelijks, maar slechts verwoesting en puinhopen; dus is het kernmerk van de echte kerk daar niet voorhanden. Maar vandaar het gebazel, omdat zij niet overwegen, wat het voornaamste was: dat de waarheid Gods in stand gehouden wordt door de zuivere prediking van het evangelie; en dat zij niet berust op verstand of gevoelens van mensen als stut, maar eerder afhangt van de hemel, namelijk indien van het eenvoudige Woord Gods niet wordt afgeweken.

Groot is het geheimenis der Godsvrucht ... Wederom een andere verheerlijking. Want opdat niet de waarheid Gods door de ondankbaarheid der mensen geringer geacht zou worden dan betaamde, verheft hij haar waarde, wanneer hij vermaant, dat groot is het geheime; der Godsvrucht; omdat het namelijk niet gaat over verachtelijke zaken, maar over de openbaring van de Zoon Gods, in Wie verborgen zijn al de schatten der wijsheid. Overeenkomstig de grootheid van zo belangrijke zaken moeten de herders hun ambt waarderen; opdat zij des te meer nauwgezetheid en vrees aan de dag leggen om dat uit te oefenen.

God geopenbaard ... De gewone vertaler laat de Naam van God weg en herleidt tot het geheimenis, wat er volgt; geheel en al onkundig en verkeerd, zoals duidelijker uit de behandeling zelf zal blijken. Ofschoon hij Erasmus vóór zich heeft, die echter zelf voor zich de geloofwaardigheid verzwakt, zodat mijn weerlegging niet nodig is. De Grieken zijn het stellig allen eens met deze lezing: *God is geopenbaard in het vlees*. Maar al geven wij toe, dat de naam van God niet uitdrukkelijk is genoemd door Paulus, toch zal ieder, die op verstandige wijze alles overweegt, erkennen, dat de naam van Christus er heimelijk in gehoord moet worden. Ik voor mij echter volg zonder moeite de door de Grieken aangenomen lezing. Dat hij de openbaring van Christus, zoals hij die daarna beschrijft, een groot geheim noemt, daarvan ligt de reden voor de hand; want dit is de hoogte, de diepte en de breedte der wijsheid, waarvan hij melding maakt (in de brief aan de Efeziërs, 3 : 18, bij welke al onze zinnen verbaasd moeten staan.

Laten wij nu de bijzonderheden in volgorde één voor één nagaan. Er kon niet in meer eigenlijke zin over de persoon van Christus gesproken worden, dan met deze woorden: *God geopenbaard in het vlees*.

- Want ten eerste hebben wij hier een welsprekend getuigenis van Zijn beide naturen: want hij verkondigt Hem tegelijkertijd als waarachtig God en waarachtig mens.
- Ten tweede wordt het onderscheid tussen de twee naturen kenbaar gemaakt, wanneer hij Hem enerzijds God noemt, anderzijds Zijn openbaring in het vlees stelt.
- Ten derde wordt de éénheid des Persoons aangeduid, wanneer hij zegt, dat het één en dezelfde is, die, hoewel Hij God was, geopenbaard is in het vlees. Zo wordt door dit ene getuigenis het ware en rechtzinnige geloof op uitnemende wijze beschermd tegen Arius, Marcion, Nestorius en Eutyches. Overigens behouden die tegenstellingen een grote nadruk: *God in het vlees*. Want hoe groot is het verschil tussen God en mens? En toch zien wij de onmetelijke heerlijkheid Gods in Christus zó verbonden met deze onze vergankelijkheid van het vlees, dat zij één worden.

Gerechvaardigd in de Geest ... Zoals de Zoon Gods zich ontledigd heeft door het vlees aan te doen, zo is ook in Hem verschenen de kracht van de Geest, welke getuigt dat Hij God is. Verder legt men deze tekst verschillend uit. Maar wat mij betreft, ik ben tevreden, als ik het eigen gevoel van de apostel, zoals dat door mij althans begrepen wordt, heb ontvouwd, en zal niets meer daaraan toevoegen.

- Ten eerste betekent de rechtvaardiging hier het bewijs van Goddelijke macht. Zoals in Ps. 19 : 10: *oordelen Gods zijn gerechtvaardigd*, dat is: op uitgezochte wijze en tot in de puntjes volmaakt. En in Ps. 51 : 6: *dat God gerechtvaardigd wordt, voor dat wat wil zeggen*, dat de lof van Zijn gerechtigheid zichtbaar gemaakt wordt. Zo ook in Matth. 11 : 19, wanneer Christus zegt, *dat de wijsheid gerechtvaardigd is door haar kinderen*, en Hij bedoelt, dat haar de haar toekomstende eer betoond is. Evenzo in Luk. 7 : 35, wanneer Hij vermeldt, dat de tollenaars God gerechtvaardigd hebben, en Hij bedoelt, dat zij de

genade Gods, welke zij in Christus zagen, met de verschuldigde eerbied en dankbaarheid bejegend hebben. Dus heeft, wat wij hier lezen, dezelfde kracht, alsof Paulus gezegd had, dat dezelfde, die verschenen is, bekleed met het menselijk vlees, nochtans tegelijkertijd kenbaar gemaakt is als Gods Zoon, zodat de zwakheid van het vlees niets tekort gedaan heeft aan Zijn heerlijkheid.

Door het woord 'Geest' vat hij samen, al wat in Christus Goddelijk was en bovenmenselijk, en dat wel om twee redenen. Want omdat Hij in het vlees vernederd was geweest, heeft hij, nu hij anderzijds een lichtend bewijs van Zijn heerlijkheid stelt, de Geest daar tegenover gesteld. Vervolgens: die heerlijkheid, de eniggeboren Zoon Gods waardig, waarvan Johannes leert, dat zij in Christus aanschouwd is geweest (1 : 14), bestond niet in uiterlijke praal, niet in aardse glans, maar was bijna geheel geestelijk. Dezelfde spreekwijze heeft hij gebruikt in het eerste hoofdstuk (van de brief) aan de Romeinen (vs. 3): Die geworden is uit het zaad van David naar het vlees, maar kenbaar gemaakt is als Gods Zoon in de kracht des Geestes; behalve dat hij er daar één voorbeeld aan toevoegt, namelijk de opstanding.

Verschenen aan de engelen, gepredikt aan de heidenen ... Allemaal wonderbaarlijke en verbazingwekkende dingen: dat God de heidenen, die tot hiertoe in blindheid des geestes rondgedwaald hadden, verwaardigd heeft met de openbaring van Zijn Zoon, welke ook voor de engelen in de hemel verborgen was geweest. Want dat hij zegt, dat Hij aan de engelen verschenen is, betekent, dat het zulk een schouwspel is geweest, dat het zowel door het onverwachte als door het voortreffelijke ervan de aandacht der engelen tot zich heeft getrokken. Hoezeer inderdaad de roeping der heidenen een nieuwe en ongewone zaak geweest is, hebben wij aangetoond in het tweede hoofdstuk (van de brief) aan de Efeziërs. En het is geen wonder, dat het voor de engelen een onverwacht schouwspel is geweest; want hoewel zij kennis gedragen hadden van de verlossing van het menselijk geslacht, toch hebben zij de manier waarop niet van den beginne geweten; en daarom moest het voor hen verborgen zijn, opdat een zo grote goedheid Gods des te meer bewondering zou veroorzaken.

Is geloofd in de wereld ... Reeds dat was bij uitstek verwonderlijk, dat God zowel de onheilige heidenen, als de engelen, de eeuwige erfgenamen van Zijn Koninkrijk, gelijkelijk in het genot van dezelfde openbaring had gesteld. Maar ook een zo grote uitwerking van de prediking van het Evangelie was een niet alledaags wonder, toen Christus, nadat zoveel hindernissen overwonnen waren, hèn tot de gehoorzaamheid des geloofs gedwongen heeft, die geheel en al ontembaar schenen te zijn. Stellig scheen niets minder geloofwaardig, zozeer waren alle toegangen afgesloten en toegegrendeld. Het geloof heeft nochtans zich ontworsteld, maar door een ongelooflijke soort van overwinning. Tenslotte zegt hij, dat Hij *in heerlijkheid opgenomen is*; namelijk uit dit sterfelijke en ellendige leven. Dus zoals in de wereld, voorzover betreft de gehoorzaamheid des geloofs, zo is er ook in de positie van Christus een wonderlijke ommekeer geweest, toen Hij uit de zo verachtelijke toestand van een slaaf is verheven aan de rechterhand des Vaders, opdat voor Hem alle knie zich buige.

HOOFDSTUK IV

1. *Doch de Geest zegt duidelijk, dat in latere tijden sommigen zullen afvallen van het geloof, doordat zij aandacht schenken aan verleidende geesten en leringen van duivelen,*
2. *door huichelarij van leugensprekers, die een gebrandmerkt geweten hebben,*
3. *die verbieden een huwelijk te sluiten, die gebieden zich te onthouden van spazen, welke God heeft geschapen om ze tot zich te nemen met dankzegging voor de gelovigen, en die de waarheid hebben leren kennen,*
4. *omdat alle schepsel Gods goed is, en niets is verwerpelijk, wat met dankzegging genomen wordt.*
5. *Want het wordt geheiligd door het Woord Gods en door het gebed.*

1. *Doch de Geest ...* Nauwkeurig had hij Timótheüs vermaand aangaande vele dingen. Nu toont hij de noodzakelijkheid daarvan aan: omdat het gevaar moet worden tegengegaan, waarvan de Heilige Geest voorspelt, dat het te wachten staat, namelijk dat er valse leraars zullen komen, die beuzelarijen opdringen als de leer des geloofs; die, terwijl zij heel de heiligheid stellen in uitwendige oefeningen, de geestelijke dienst Gods, die alleen wettig is, verduisteren. En inderdaad is dit voorde dienaren Gods de voortdurende strijd geweest met zulke lieden, als Paulus hier afschildert. Want omdat van nature de mensen worden meegesleept tot huichelarij, overtuigt Satan hen gemakkelijk, dat God naar behoren wordt gediend door ceremoniën en uitwendige tucht; ja wat meer zegt, zonder leermeester hebben bijna allen deze overtuiging in hun zielen ingeprent. Daarna komt er bij de list van Satan om de dwaling te versterken. Daardoor is het gekomen, dat er in alle eeuwen verleiders bestaan hebben, die verzonnen vormen van godsdienst aanprezen, waardoor de ware Godsvrucht werd bedolven. Verder baart deze pest een andere: dat in dingen, die vrijstaan, dwang wordt opgelegd. Want de wereld laat zich gemakkelijk afhouden van datgene, wat geoorloofd was wat God betreft, opdat het haar geoorloofd zij straffeloos Gods wetten te overtreden. Dus waarschuwt Paulus hier van tevoren in de persoon van Timótheüs niet alleen de Efeziërs, maar alle gemeenten overal ter wereld voor de valse leraars, die, door verzonnen vormen van godsdienst in te voeren en door de gewetens te verstrikken door nieuwe wetten, de ware dienst Gods onteren en de zuivere leer des geloofs bederven. Dit is het eigenlijke doel, en het is bij uitstek noodzakelijk, dat dit wordt opgemerkt. Opdat verder allen met des te meer aandacht vernemen, wat hij zal zeggen, verklaart hij vooraf, dat de voorspelling van de Heilige Geest zéker en allerm minst duister is. Het is weliswaar niet twijfelachtig, of hij het overige aan dezelfde Geest heeft ontleend; maar hoezeer hij ook altijd gehoord moet worden als orgaan van Christus, toch heeft hij in een zaak van groot gewicht in het bijzonder dit willen getuigen, dat hij niets tevoorschijn brengt dan uit de Geest der profetie. Derhalve beveelt hij door een plechtige lofrede deze profetie bij ons aan; en daarmee niet tevreden, voegt hij er aan toe, dat zij duidelijk is, en door geen enkele raadselachtige wending verward.

In latere tijden ... Dit zou in waarheid niemand toen verwacht hebben, dat zij bij een zo groot licht des Evangelies afvallig zouden worden. Maar dit is het zonder twijfel, wat Petrus zegt: dat valse leraars, evenals zij voor het Israëlitische volk eertijds lastig geweest zijn, zo ook voor de Christelijke Kerk altijd gevaarlijk zullen zijn (2 Petrus 3 : 3). Het is dus zoveel alsof hij zei: Nu bloeit de leer van het Evangelie, maar niet lang zal Satan rusten, of hij doet zijn best het zuivere zaad door onkruid te verstikken. Deze vermaning was van nut voor de eeuw van Paulus, zodat zowel de herders als de overigen, doordat zij zich ijverig toeleghden op de zuivere leer, niet misleid werden. Voor ons is zij heden ten dage niet minder nuttig, wanneer wij zien dat er niets gebeurd is, wat niet door een duidelijke voorspelling van de Geest voorzeggd is. Bovendien kan men hier opmerken, hoezeer God zorg draagt voor Zijn kerk, wanneer Hij zo tijdig de gevaren tegengaat. Weliswaar heeft Satan velerlei listen, door welke hij ons tot dwaling verleidt, en door wonderbaarlijke hinderlagen valt hij ons aan; maar anderzijds beschermt de Heere ons voldoende, als Hij niet uit eigen beweging ons bevrijdt van bedrogen te worden. En daarom is er geen reden, dat wij klagen, dat de duisternis machtiger is dan het licht, of dat de waarheid wordt overwonnen door de leugen; maar veeleer worden wij gestraft voor onze zorgeloosheid en traagheid, wanneer wij worden afgevoerd van de rechte weg des heils. Maar zij, die zichzelf overgeven aan hun eigen dwalingen, werpen tegen, dat nauwelijks onderscheiden kan worden, wie of hoedanigen Paulus dan wel aanwijst. Alsof waarlijk de Geest deze profetie voor niets heeft uitgesproken en zo lang tevoren heeft verkondigd. Want als er geen enkel zeker onderscheid is, zou heel deze vermaning overbodig, en zelfs belachelijk zijn; doch het zij verre,

dat wij menen, dat wij doelloos door Gods Geest bang gemaakt worden, en dat door de aankondiging van het gevaar niet tegelijk wordt aangewezen de manier om er voor op onze hoede te zijn. En die laster weerleggen de woorden van Paulus op zichzelf voldoende. Want als met de vinger wijst hij het kwaad aan, dat hij vermaant te ontvluchten. Want hij spreekt niet in het algemeen over valse profeten, maar duidelijk beeldt hij de gestalte der valse leer uit: dat zij namelijk, door de Godsvrucht te binden aan uitwendige elementen, de geestelijke dienst Gods omverwerpt en ontwijdt, zoals ik reeds gezegd heb.

Sommigen zullen afvallen van het geloof ... Het is onzeker, of hij over de leermeesters spreekt, of over de hoorders. Ik wil het echter liever laten slaan op de laatstgenoemden, omdat hij daarna de leermeesters noemt: *verleidende geesten*. En dit is nadrukkelijker, dat er niet alleen zullen zijn, die goddeloze leerstellingen verbreiden en de zuiverheid des geloofs bezoedelen, maar dat ook de leerlingen niet zullen ontbreken, welke zij meeslepen in hun sekte. Hieruit nu wordt een grotere verwarring geboren, wanneer zo de leugen toeneemt. Verder is het geen lichte ondeugd, die hij aanduidt, maar een zeer gruwelijke misdaad: de afval *van het geloof*; en toch wordt het op het eerste gezicht in die leer zelf, die hij aanroert, niet gezien, dat zij een zo groot kwaad is. Want wat is de zaak? Of is soms wegens het verbod van spijzen of van het huwelijk het geloof tot de grond toe gesloopt? Maar men moet een ander motief in ogeschouw nemen: dat mensen naar hun lust een verkeerde dienst Gods verzinnen; dat zij zich de heerschappij aanmatigen over de gewetens; dat zij het gebruik van goede dingen, door de Heere toegelaten, durven verbieden. Waar eenmaal de dienst Gods geschonden is, is niets meer gaaf en gezond; ja wat meer zegt, heel het geloof is verloren gegaan. En daarom, al lachen de papisten ons uit, wanneer wij hun tirannieke wetten aangaande uitwendige waarnemingen hekelen, wij weten evenwel, dat een hoogst ernstige en zeer gewichtige beweegreden ons drijft, omdat de leer des geloofs wordt verwoest, zodra als de dienst Gods door zulke vervalsingen wordt vergiftigd. Want de strijd gaat niet over vlees of vissen, noch over een zwarte of askleur, noch over vrijdag of woensdag, maar over de onzinnige bijgelovigheden van mensen, die God willen verzoenen door zulke beuzelarijen; en door een vleselijke dienst voor Hem te verzinnen, verzinnen zij zich een afgod in de plaats van God. Wie zou ontkennen, dat dit is een afval van het geloof?

Aan geesten ... Hij bedoelt profeten of leraars; welke hij daarom zo noemt, omdat zij de mond vol hebben van de Geest, endoor deze leus zich aanprijzen bij het volk. Dit is weliswaar te allen tijde waar, dat de mensen, hoedanigen zij ook zijn, spreken door de aandrijving van een geest; doch niet dezelfde geest drijft allen aan. Want Satan is soms een leugengeest in de mond der valse profeten om de ongelovigen te bedriegen, die verdienen bedrogen te worden. Al wie echter aan Christus de verschuldigde eer toekent, spreekt uit de Geest Gods, naar het getuigenis van Paulus (1 Kor. 12 : 3). Maar die spreekwijze, waarover wij nu handelen, is in het begin hieruit voortgevloeid, dat de dienaren Gods, zoals de werkelijkheid was, beleden dat zij uit de openbaring des Geestes hadden, al wat zij in het midden brachten. Vandaar is hun de naam gegeven van de Geest, wiens organen zij waren. Satans dienaren echter zijn door een valse zucht tot navolging, als apen, laster begonnen zich op hetzelfde te beroemen, en hebben ook de naam ten onrechte aan zich getrokken. Volgens deze redenering zegt Johannes: *Beproeft de geesten, of zij wel uit God zijn* (1 Joh. 4 : 1). En Paulus verklaart zichzelf door er aan toe te voegen: *en aan leringen van duivelen*; wat zoveel is alsof hij gezegd had: doordat zij aandacht schenken aan valse profeten en hun duivelse leerstellingen. Let er nogmaals op, hoezeer het niet een lichte noch te verhelten dwaling is, wanneer de gewetens worden gebonden door verzinsels van mensen, en tegelijk de dienst Gods geschonden wordt.

2. *Door huichelarij van leugensprekers.* . . Indien ge het met de duivelen in verband brengt, dan zal dit woord betekenen: mensen, die bedriegen door aandrijving van de duivel. Toch kan er ook in gehoord worden: van mensen, die spreken. Verder daalt hij nu af tot een bepaald geval, wanneer hij zegt dat zij liegen door huichelarij, en *dat zij een gebrandmerkt geweten hebben*. En zeker moet men weten, dat deze twee zo verbonden zijn, dat het eerste uit het tweede geboren wordt. Want kwade en door het brandijzer van misdaden geschroeide gewetens nemen altijd hun toevlucht tot huichelarij, als tot een voor de hand liggende schuilplaats; dat wil zeggen, zij denken bedriegerijen uit om daardoor Gods ogen te misleiden. Want wat anders doen zij, die hun best doen Hem te verzoenen door de uitwendige schijn van het waarnemen van plichten? Dus moet de huichelarij nader bepaald worden naar de omgeving van deze tekst. Want in de eerste plaats moet zij in verband gebracht worden met de leer; vervolgens duidt zij die soort van leer aan, die, door de geestelijke dienst Gods in te ruilen tegen lichamelijke oefeningen, zijn oorspronkelijke zuiverheid vervalst. Zo omvat zij alle kunstmatige manieren om God te verzoenen of zich jegens Hem verdienstelijk te maken. Dit zij de hoofdzaak, dat door het aandrijven van de duivel voortgesleurd worden, al wie een nagemaakte heiligheid invoeren; omdat God door uitwendige gebruiken nooit naar behoren wordt gediend. Warut Zijn ware dienaars aanbidden Hem in geest en waarheid. In de tweede plaats, dat dit een onnut geneesmiddel is, waardoor de huichelaars hun smarten pogen te verzachten; of liever een pleister, waardoor zij de wonden van een kwaad geweten zonder enig resultaat tot hun hoogste verderf verbergen.

3. *Die verbieden ...* Nadat hij een bepaalde aanduiding gegeven heeft, vermeldt hij nu ook twee onafscheidelijke dingen, namelijk het verbod vast het huwelijk, en van spijzen. Want zij komen voort uit die huichelarij, welke, met een terzijde laten van de ware heiligheid, vreemde voorstellingen als namaak er bij sleept. Want wie zich niet onthouden van eerzucht, haat, hebzucht, wreedheid, en andere dergelijke dingen, trachten zich gerechtigheid te verwerven door de onthouding van die zaken, waarvan God het vrije gebruik heeft toegestaan. Want waartoe worden de gewetens met die wetten belast, dan omdat een volmaaktheid buiten Gods wet wordt gezocht? Dit nu geschiedt niet dan door huichelaars, die, opdat zij straffeloos overtreden de gerechtigheid des harten, welke de wet vordert, hun innerlijke slechtheid door die waarneming van plichtjes, als door ervoor gehangen gordijnen, trachten te bedekken. Deze aankondiging van het gevaar is duidelijk geweest, zodat behoedzaamheid niet moeilijk geweest zou zijn, indien tenminste de mensen het oor hadden geleend aan de Heilige Geest, die zo welsprekend waarschuwde. Wij zien echter, dat in zeer velen de duisternis van Satan de overhand behouden heeft, zodat een zo groot licht van een kenmerkende en vermeldenswaardige voorspelling niets heeft gebaat. Want niet lang na de dood van de apostel zijn opgestaan de Enkratieten (die zich een naam gegeven hebben naar hun zelfbeheersing), de aanhangers van Tatianus, de Katharen, Montanus met zijn sekte, en eindelijk de Manicheeërs, die een afschuw hadden van het eten van vlees en van het huwelijk, en deze als onheilige zaken veroordeelden. En ofschoon zij om hun aanmatiging, omdat zij anderen aan hun meningen onderworpen wilden maken, door de kerk verworpen zijn, toch staat het vast, dat zij, die hun weerstand geboden hebben, zelf meer dan billijk was zijn afgeweken tot hun dwaling. Weliswaar wilden diegenen, die ik bedoel, niet dat een wet werd opgelegd aan Christenen; maar intussen hadden zij meer eerbied dan behoorlijk was voor bijgelovige waarnemingen van plichten: indien iemand het huwelijk ontvluchtte, indien iemand geen vlees at. Zodanig is de inborst van de wereld: altijd droomt zij, dat God door haar op vleselijke wijze gediend moet worden, alsof Hij vleselijk was. Toen langzamerhand de zaken tot erger vervallen waren, heeft deze tirannie zich doorgezet, dat het aan priesters of monniken niet geoorloofd was een

huwelijk te sluiten; en dat nierland, wie hij ook was, vlees durfde eten op bepaalde dagen. En daarom werpen wij heden ten dage niet ten onrechte de papisten deze profetie tegen, wanneer zij op de ongehuwde staat en op de onthouding van spijzen strenger de nadruk leggen dan op enig voorschrift van God. Zijzelf echter menen, dat zij door een scherpzinnige uitvlucht ontsnappen, wanneer zij de woorden van Paulus keren tegen de aanhangers van Tatianus, of de Manicheeërs, en dergelijke. Alsof evenwel niet dezelfde uitweg zou hebben opengestaan voor de aanhangers van Tatianus, door ook de uitspraak van Paulus terug te kaatsen naar de Kataphrygiërs en hun leidsman Montanus. Alsof het niet voor de hand liggend was geweest voor de Kataphrygiërs om de Enkratieten, als schuldigen, in hun plaats te stellen. Maar Paulus handelt hier niet over personen, maar over de zaak zelf. En daarom, al worden ook honderd verschillende sekten tevoorschijn gebracht, die echter lijden aan dezelfde huichelarij in het verbieden van spijzen, dan zullen zij allen dezelfde schuld dragen.

Daaruit volgt, dat zonder resultaat door de papisten wordt gewezen op de oude ketters, alsof die alleen gehegeld werden. Altijd moet men zien, of zij soms aan hetzelfde schuldig zijn. Zij werpen tegen, dat zij verschillen van de Enkratieten en de Manicheeërs, omdat zij niet eenvoudigweg het gebruik van het huwelijk en van spijzen verbieden, maar slechts op bepaalde dagen dwingen tot de onthouding van vlees; dat zij voorts alleen monniken en priesters met de nonnen tot de gelofte van de ongehuwde staat dwingen. Maar ook dit is een al te onbeduidende verontschuldiging. Want desniettemin stellen zij de heiligheid in deze dingen; vervolgens voeren zij een valse en overspelige godsdienst in; tenslotte binden zij de gewetens aan een dwang, waarvan zij vrij moesten zijn. Bij Eusebius, in het vijfde boek, is nog voorhanden een zeker fragment uit de geschriften van Apollonius, waar hij onder andere aan Montanus verwijt, dat hij de eerste is geweest, die het huwelijk heeft opgeheven en de wetten van het vasten heeft opgelegd. Hij zegt niet, dat hij in het algemeen het huwelijk en spijzen verboden heeft. Het is voldoende, indien iemand bijgelovig bezwaar in de gewetens verwekt, en voorschrijft God te dienen door het in acht nemen van die dingen. Want het verbod van dingen, die vrij staan, hetzij dit algemeen is of voor een bepaald geval, is altijd een duivelse tirannie. Dat dat aangaande de spijzen waar is, zal echter nog duidelijker blijken uit het volgende lid.

Die God heeft geschapen ... Opmerkelijk is de reden, dat wij in het gebruik van spijzen tevreden moeten zijn met de vrijheid, die door God is toegestaan, omdat Hij ze tot dit doel geschapen heeft. Dit is voor alle vromen een onwaardeerbare vreugde, wanneer zij weten dat alle voedsel, hetwelk zij gebruiken, hun van hand tot hand door de Heere wordt toegereikt; zodat het gebruik daarvan rein is en wettig. Hoe groot echter is de aanmatiging van mensen, te ontnemen wat God schenkt? Of hebben zijzelf de spijzen geschapen? Of kunnen zij Gods schepping ongedaan maken? Laat ons derhalve altijd in gedachten komen, dat Hij, die geschapen heeft, ook het gebruik vrij gemaakt heeft, hetwelk de mensen tevergeefs trachten te beletten. God, zeg ik, heeft de spijzen geschapen *om ze tot zich te nemen*. dit is opdat wij daarvan genieten. Dit doel zal menselijk gezag nooit omver kunnen werpen. En hij voegt er aan toe: *met dankzegging*, omdat wij God voor Zijn mildheid niets kunnen vergelden, dan het getuigenis van dankbaarheid. En zo bezwaart hij met des te groter haat de goddeloze wetgevers, die het offer van lof, hetwelk God in de eerste plaats eist dat Hens gebracht wordt, door nieuwe en ontijdig geboren verordeningen beletten. Voorts kan er geen dankzegging zijn zonder nuchterheid en gematigdheid; want Gods weldadigheid erkent hij niet in waarheid, die haar op verkeerde wijze misbruikt.

Voor de gelovigen en hen die hebben leren kennen ... Wat dan? Of doet God Zijn zon niet dagelijks opgaan over goeden en kwaden? Of brengt niet op Zijn bevel de aarde brood voor de goddelozen voort? Of worden niet door Zijn zegening ook de slechtsten gevoed? Want die weldaad, welke David

in Ps. 104: 14 bezingt, is algemeen.

Ik antwoord, dat Paulus hier handelt over het geoorloofde gebruik, waarvan het bewijs voor Gods aangezicht voor ons vaststaat. De goddelozen hebben hieraan geenszins deel, wegens hun onrein geweten, dat alles bezoedelt, zoals gezegd wordt (in de brief) aan Titus, hoofdstuk 1 : 15. En inderdaad, in eigenlijke zin gesproken heeft God heel de wereld en al wat in de wereld is alleen voor Zijn kinderen bestemd. Om deze reden worden zij ook genoemd erfgenamen der wereld. Want op deze voorwaarde was Adam in den beginne aangesteld als heer van alle dingen, dat hij zou blijven onder de gehoorzaamheid aan God. Daarom heeft zijn opstand tegen God hem, tegelijk met zijn nakomelingen, beroofd van het recht, dat hem geschonken was. Aangezien echter alle dingen onderworpen zijn aan Christus, worden wij door Zijn weldaad volledig in onze rechten hersteld, en dat door het geloof. En daarom stelen of roven de ongelovigen als andermans goed, al walt zij zich toe-eigenen. In het laatste lid bepaalt hij nader, wie hij gelovigen noemt, namelijk die kennis hebben van de gezonde leer. Want er is geen geloof, dan uit het Woord Gods: laten wij niet valselyk menen, dat het een verwarde mening is, zoals de papisten verzinnen.

4. *Omdat alle schepsel ...* Het gebruik van spijzen moet beoordeeld worden deels naar hun substantie, deels naar de persoon van hem, die eet. Derhalve strijdt de Apostel met beide argumenten. Want wat de spijzen betreft, verzekert hij dat zij rein zijn, omdat zij door God zijn geschapen; dat echter het gebruik daarvan voor ons geheiligd wordt door geloof en gebed. De goedheid der schepselen, waarvan hij melding maakt, heeft betrekking op de mensen; en dat wel niet op het lichaam of de gezondheid, maar op de gewetens. Opdat niemand angstvallig filosofere buiten het verband van de tekst. Want door één woord geeft Paulus te kennen, dat voor ons niet onrein is voor Gods aangezicht of bezoedeld, al wat uit Gods hand voortkomt en voor ons ten gebruike bestemd is, alsof het niet geoorloofd is dat te eten, voorzover het ons geweten aangaat. Indien iemand tegenwerpt, dat vele dieren eertijds in de Wet voor onrein verklaard zijn geweest, en dat de vrucht, welke de boom der kennis des goeds en des kwaads voortbracht, verderfelijik voor de mens is geweest, dan is het antwoord, dat schepselen niet daarom alleen rein genoemd worden, omdat zij Gods werken zijn, maar omdat zij door Zijn weldadigheid ons zijn gegeven. Want altijd moet in het oog gehouden worden de ordening Gods, en wat Hij beveelt of verbiedt.

5. *Want het wordt geheiligd ...* Dit is een bevestiging van het voorafgaande zinsdeel: Indien het met dankzegging genomen wordt. En het is een bewijsvoering uit tegengestelde dingen; want 'heilig' en 'profaan' zijn tegenstellingen. Laten wij nu zien, hoedanig de heiliging is van alle goede dingen, die dienen om dit leven in stand te houden. Paulus betuigt, dat die bestaat in het Woord Gods en in het gebed. Maar men moet opmerken, dat dit Woord door het geloof behoort te worden aangegrepen, om van nut te zijn. Want alhoewel God Zelf door de Geest Zijns monds alleen alle dingen heiligt, toch maken wij ons die weldaad niet eigen dan door het geloof. Hier komt bij het gebed: omdat wij naar het bevel van Christus zowel ons dagelijks brood van God bidden, als ook met dankzegging Zijn goedheid eren. Verder vloeit de leer van Paulus uit dit beginsel voort, dat het bezit van geen enkel goed wettig is, dan waarvan het geweten getuigt, dat heet naar recht het onze is. Wie onzer nu durft voor zich zelfs ook maar op één korrel tarweaanspraak maken, tenzij hij door het Woord Gods is onderricht, dat hij een erfgenaam der wereld is? Weliswaar dicteert het algemeen gevoelen dit, dat de rijkdommen der wereld van nature bestemd zijn tot ons gebruik; doch daar in Adam ons de heerschappij der wereld is ontnomen, wordt al wat wij aanraken van de gaven Gods bezoedeld door onze onreinheid; en voor ons is het wederkerig onrein, totdat God op milde wijze te hulp snelt en,

door ons in te lijven in het lichaam van Zijn Zoon, ons opnieuw aanstelt tot Heeren der wereld; opdat wij van alles, wat Hij rijkelijk schenkt, als van onze eigen schatten op geoorloofde wijze genieten. En daarom bindt Paulus terecht de rechtmatige genieting aan het Woord, door hetwelk alleen wij terugkrijgen, wat in Adam verloren was. Want God behoort als Vader erkend te worden, opdat wij Zijn erfgenamen zijn; en Christus als Hoofd, opdat, wat van Hem is, het onze worde. En daaruit is op te maken, dat het gebruik van alle gaven Gods onrein is, indien niet aanwezig is de ware kennis en aanroeping van de naam Gods; en dat het een beestachtige wijze van eten is, wanneer mensen zonder enig gebied zich aan tafel werpen, en na goed verzadigd te zijn, ergens anders heen stormen, terwijl de vermelding Gods begraven is. En indien in de gewone voedingsmiddelen, die tezamen met de buik aan bederf onderworpen zijn, zulk een heiliging vereist wordt, wat moet men dan oordelen aangaande de geestelijke sacramenten? Als het Woord afwezig is, en de aanroeping Gods uit het geloof, wat blijft er dan over dan het onheilige? Hier moet opgemerkt worden het onderscheid tussen de zegening van de mystieke en de gewone tafel. Want de spijzen, die wij eten om het lichaam te voeden, zegenen wij tot dit doel, dat het nuttigen daarvan rein en wettig zij. Maar het brood en de wijn bij het Heilig Avondmaal wijden wij op een meer verheven wijze, opdat zij ons onderpanden zijn van het lichaam en bloed van Christus.

6. *Als gij deze dingen aan de broeders onder de aandacht brengt, zult gij een goed dienaar van Jezus Christus zijn, opgevoed in de zwoorden des geloofs en der goede leer, welke gij nagevolgd hebt.*
7. *Vermijd echter ongewijde en oudwijfse fabels. Ja, oefen uzelf liever tot Godsvrucht.*
8. *Want lichamelijke oefening heeft weinig nut, maar Godsvrucht is tot alle dingen nuttig, daar zij de beloften heeft van het tegenwoordige en het toekomstige leven.*
9. *Betrouwbaar is het Woord, en waardig dat het in alle opzichten wordt goedgekeurd.*
10. *Want hiertoe doen wij ook moeite en worden gesmaad, omdat wij onze hoop gevestigd houden op de levende God, die een Redder is van alle mensen, het allermeeft van de gelovigen.*

6. *Als gij deze dingen onder de aandacht brengt ...* Door dit woord spoort hij aan tot herhaalde nadrukkelijke herinnering aan die dingen. En dat herhaalt hij kort daarna wederom en voor de derde maal. Want heet zijn zaken van dien aard, dat het dienstig is dat zij meermalen in het geheugen teruggeroepen worden. En men moet de tegenstelling opmerken, die er aan ten grondslag ligt. Want hij stelt de leer, welke hij aanbeveelt, niet tegenover valse of goddeloze leerstellingen, maar tegenover nietswaardige spitsvondigheden, die niet opbouwen. Hij wil, dat die door langdurige vergetelheid begraven zijn, wanneer hij Timótheüs beveelt ingespannen bezig te zijn met andere dingen onder de aandacht te brengen.

Zult gij een goed dienaar zijn ... Naar alles wat ge maar wilt streven de mensen dikwijls liever, dan dat zij zich bij Christus aangenaam maken. Hierdoor komt het, dat de meesten jagen naar de lof van vernuft, welsprekendheid en verborgen kennis. En hetzelfde is de reden, waarom noodzakelijke dingen achtergesteld worden, die minder kracht hebben om' de bewondering van de massa te wekken. Maar Paulus beveelt Timótheüs met dit éne tevreden te zijn, dat hij een trouw dienaar zij van Christus. En inderdaad moet deze titel ons veel eervoller zijn, dan indien wij duizendmaal serafijns en scherpzinnig genoemd zouden worden. Laten wij ons derhalve herinneren dat, zoals het de hoogste eer is van een Godvruchtige herder, voor een goede slaaf van Christus gehouden te worden, hij zo ook niets anders in heel zijn bediening moet najagen. Want al wie naar iets anders streeft, het zal kunnen gebeuren, dat hij toejuiching behaalt van de kant van mensen, maar Gode zal hij niet behagen. En laten wij daarom, opdat wij niet beroofd worden van een zo groot goed, leren niets anders te begeren of voor zo kostbaar te houden, dat niet in vergelijking met dit éne ons alle

dingen verachtelijk worden.

Opgevoed ... Omdat het een participium medium is, kan het ook actief vertaald worden als: opvoedende; doch daar er geen enkele constructie aan toegevoegd is, schijnt dat mij enigszins gedwongen te zijn. En daarom wil ik het liever passief opvatten, zodat het de voorafgaande aansporing bevestigt vanuit de opvoeding van Timótheüs; alsof hij zei: Zoals gij van uw eerste kindsheid af naar behoren onderwezen zijt geweest in het geloof, en als het ware tegelijk met de moedermelk de gezonde leer hebt ingedronken, en tot hiertoe daarin aanhoudende vorderingen hebt gemaakt, geef u moeite dat gij door trouw te dienen bewijst, dat gij zo iemand zijt. Hierbij past ook de samenstelling van het werkwoord. *Geloof* wordt hier genomen voor de hoofdzaak der Christelijke leer. En wat hij er aanstonds aan toevoegt over *de goede leer*, is verklarend. Want het duidt aan, dat in alle andere leringen geen nuttigheid is, hoezeer zij ook bijval vinden. Dit zinsdeeltje: *welke gij nagevolgd hebt*, duidt de volharding aan. Want velen, die van kindsbeen af Christus zuiver hadden leren kennen, ontaarden later in verloop van tijd; Timótheüs acht hij aan hen niet gelijk.

7. *Oefen uzelf ...* Nadat hij aangaande de leer heeft voorgeschreven, hoedanig zij moet zijn, vermaant hij nu ook, welk een voorbeeld hij aan anderen behoort te geven. En dan leert hij, dat men zich in de Godsvrucht moeite moet geven. Want wanneer hij zegt: 'Oefen', geeft hij te kennen dat dit de juiste bezigheid, dit de juiste studie, dit de juiste zorg is; alsof hij zei: er is geen reden, dat gij u tevergeefs met andere dingen vermoeit; de hoogste beloning van uw moeite zult gij verwerven, indien gij met heel uw hartstocht en al uw vermogen op de Godsvrucht alleen u toelegt. Maar met het woord *Godsvrucht* bedoelt hij de geestelijke dienst van God, die gelegen is in een zuiver geweten; wat beter uit de volgende woorden blijkt, wanneer tegenover haar gesteld wordt de lichamelijke oefening. Want de oefening van het lichaam stelt hij niet hetzij in de jacht, of in de wedloop, of in het graven, of in de worsteling, of in mechanische arbeid; maar met dit woord duidt hij aan alle uitwendige handelingen, welke ook maar, die uit hoofde van godsdienstige overtuiging ondernomen worden; zoals daar zijn doorwaakte nachten, langdurig vasten, op de grond slapen, en dergelijke. Hoewel hij hier niet het bijgelovig in acht nemen van die dingen hekelt; anders zou hij het volstrekt veroordelen, zoals hij doet in de brief aan de Colossen (2 : 21).

Nu echter behandelt hij het slechts geringschattend, door te vermanen dat het niet van veel nut is. Derhalve, al is de ziel nog zo gaaf, en het doel goed, toch vindt Paulus in uitwendige handelingen niets, dat hij van grote waarde acht. Een zeer noodzakelijke vermaning. Want, altijd helt de wereld naar die kant over, dat zij God door uitwendige gediensigheden wil eren; wat een verderfelijk verzinsel is. Maar om niest te spreken van de verkeerde inbeelding van verdienstelijk werken: altijd verleidt onze natuur ons hiertoe, dat wij meer dan behoorlijk is toeschrijven aan een strenge levensstijl; alsof het een niet alledaags deel der Christelijke heiligheid was. En hiervan kan geen zekerder bewijs verkregen worden, dan dat, toen deze verordening nog maar pas uitgevaardigd was, toch het ijdele ideaal van lichamelijke oefeningen door de mateloze bewondering hiervoor heel de wereld verbaasd heeft doen staan. Vandaar het monnikenwezen, en bijna heel de voortreffelijkste tucht der oude Kerk, althans die door het oordeel der massa het meest op prijs werd gesteld. Indien de oude monniken zich niet ik weet niet wat voor goddelijke of engelachtige volmaaktheid gedroomd hadden in die strenge levensregel van hen, zouden zij daar nooit met zoveel vuur naar gestreefd hebben. Indien ook niest de herders de gebruikelijke gewoonten om het vlees te verzwakken hoger gewaardeerd hadden, dan billijk is, zouden zij nooit zo onverbiddelijk zijn geweest in het eisen daarvan. En wat zegt Paulus daartegenover? Dat wanneer iemand, wie hij ook zij, zich langdurig en

veel daarmee heeft afgemat, het resultaat gering en mager zal zijn. Want het zijn niet dan de eerste beginselen van een kinderlijke tucht.

8. *Maar Godsvrucht is tot alle dingen nuttig ...* Dit is, wie Godsvrucht heeft, hem ontbreekt niets, ook al mist hij die hulpmiddelen. Want de Godsvrucht is door zichzelf alleen ingespannen gericht op de waarachtige volmaaktheid. Zij is het begin, het midden en het einde van het Christelijk leven; daarom is, waar zij gaaf is, niets verminkt. Christus heeft een niet zo strenge levenswijze gehouden als Johannes de Doper: is Hij daarom soms een haar minder? De hoofdzaak zij, dat men zich geheel en al moet toelagen op de Godsvrucht alleen; omdat God, wanneer wij die eenmaal verworven zullen hebben, verder niets in ons verlangt; dat men zich echter aan lichamelijke oefeningen in zover moet wijden, dat zij de beoefening der Godsvrucht niet belemmeren of vertragen.

Welke de beloften heeft ... De hoogste troost, dat God nooit de vromen in de steek wil laten. Want zoals hij onze volmaaktheid in de Godsvrucht had gesteld, zo maakt hij haar nu tot de vervulling met het ware geluk. En omdat het begin van het geluk voorhanden is in dit leven, daarom strekt hij ook hiertoe uit de beloften van Gods genade, welke alleen ons gelukzalig maken, en zonder welke wij zeer ellendig zijn. Want God getuigt, dat Hij ook in dit leven ons toet een Vader zal zijn. Maar laten wij niet vergeten te onderscheiden tussen de goederen van het tegenwoordige en van het toekomstige leven. Want in zover bewijst God ons weldaden in deze wereld, dat Hij slechts een proeve van Zijn goedheid verschaft; en door zulk een proeve lokt Hij ons tot het verlangen naar de hemelse goederen, opdat wij daarin tot rust komen. Zo komt het, dat de goederen van het tegenwoordige leven niet alleen vermengd zijn met zeer vele verdrietelijkheden, doch daaronder als het ware bedolven zijn. Want het is voor ons ook niet goed hier overvloed te hebben, opdat wij niet weelderig worden. Verder, opdat niemand de verdiensten der werken om deze reden verheffe, moet vastgehouden worden, wat wij reeds gezegd hebben, dat de Godsvrucht niet alleen een goed geweten jegens de mensen en de vreze Gods, maar ook het geloof en de aanroeping omvat.

9. *Betrouwbaar is het Woord ...* Nu plaatst hij in het slot van zijn uitspraak, wat hij tevoren in het begin tweemaal als inleiding gezegd heeft; en hij schijnt dat met opzet te doen, omdat hij er aanstonds een tegenwerping van andere zijde aan vastknoopt. Maar niet zonder reden gebruikt hij een zo ernstige verzekering. Want het is een paradox, die zeer strijdig is met het gevoelen van het vlees, dat God aan de Zijnen in deze wereld rijkelijk schenkt, wat dient om zalig en gelukkig te leven; daar zij herhaaldelijk verstoken zijn van alle goederen, en deswege geacht worden als door God verworpen. Derhalve niet tevreden met een eenvoudig onderricht, weert hij als het ware met dit schild alle vijandige aanvallen af, en vermaant op deze wijze de gelovigen, dat zij voor Gods genade de deur openen, welke onze ongelovigheid afsluit. Want indien wij voor de weldaden Gods ontvankelijk waren, zou Hij stellig milder met ons handelen.

10. *Want hiertoe doen wij moeite...* Dit is een vooruitgrijpen, waardoor hij die kwestie oplost, dat de gelovigen, omdat zij gedrukt worden door verdrietelijkheden van allerlei aard, de ongelukkigsten van allen zijn. Derhalve om aan te tonen, dat hun toestand niet beoordeeld moet worden naar de uiterlijke schijn, scheidt hij hen van de overigen; ten eerste in de oorzaak, vervolgens in de afloop. Daaruit volgt, dat voor hen niets afgaat van de beloften, welke hij genoemd heeft, wanneer zij door tegenspoed gekweld worden. De hoofdzaak is, dat de gelovigen in droefenissen niet ongelukkig zijn, omdat een goed geweten hen staande houdt, en een voorspoedige en blijde afloop hen wacht. Omdat echter het geluk van het tegenwoordige leven voornamelijk uit twee delen bestaat, eer en gemakken,

stelt hij twee tegenovergestelde dingen, *moeiten* en *smaad*; door het eerste woord duidt hij aan alle ongemakken en lasten, welke gij maar wilt: als daar zijn armoede, koude, naaktheid, honger, ballingschap, berovingen, boeien, geselingen, en andere vervolgingen.

Deze troost: *Wij houden onze hoofs gevestigd op de levende God*, wordt tot de oorzaak teruggebracht. Want zó weinig zijn wij ongelukkig, wanneer wij lijden om der gerechtigheid wil, dat dit veeleer rechtmatige stof tot een gelukwens is. Voeg daarbij, dat onze droefenissen met de hoop op de levende God verbonden zijn; ja, dat de hoop als hert ware het fundament is (Rom. 5 : 5). Nu maakt zij echter nooit beschaamd: dus volgt daaruit, dat voor de Godvruchtigen alle dingen tot winst gerekend moeten worden.

Die een Redder is ... De tweede troost, die echter van de eerste afhangt. Want de verlossing, waarover hij spreekt, is als het ware de vrucht der hoop. En opdat dit duidelijker olijke, moet men weten, dat het een bewijsvoering is van het mindere tot het meerdere. Want het woord σωτήρ (redder) is hier algemeen, voor hem die beschermt en bewaart. Hij bedoelt, dat de weldadigheid Gods aan alle mensen ten deel valt. Maar indien er niemand van de stervelingen is, die niet de goedheid Gods jegens hem gevoelt en haar deelachtig is, hoeveel te meer zullen de Godvruchtigen, die op Hem hopen, haar ervaren? Of zal Hij niet bijzondere zorg voor hen dragen? Of zal Hij niet veel milder Zich uitgieten in hen? Of zal Hij tenslotte hen niet in alle opzichten ongedeerd tot het einde toe bewaren?

11. *Beveel deze dingen en onderricht ze.*
12. *Niemand verachte uw jeugdige leeftijd; maar wees een voorbeeld der gelovigen, in het zwoord, in de omgang, in de liefde, in de geest, in het geloof, in kuisheid.*
13. *Leg u toe oh het lezen, op het aansporen, op het onderrichten, totdat ik kom.*
14. *Verwaarloos niet de gave, die in u is, die u gegeven is door de profetie met oplegging der handen van het ouderlingschap.*
14. *Draag zorg voor deze dingen, wees hierin bezig: opdat uw vordering in alles openbaar worde.*
15. *Geef acht op uzelf en op het onderricht; volhard in deze dingen; want indien gij dit gedaan zult hebben, zult gij en uzelf behouden en hen, die u horen.*

16. *Beveel deze dingen ...* Hij bedoelt, dat het een onderricht van dien aard is, dat men er geen afkeer van moet hebben, ook al wordt het dagelijks gehoord. Want ook andere dingen moeten onderwezen worden; maar de nadruk heeft het aanwijzend voornaamwoord 'deze', omdat het aanduidt, dat het geen zaken van weinig gewicht zijn, welke het voldoende is éénmaal als in het voorbijgaan te hebben aangeroerd; maar dat zij veeleer dagelijkse herhaling waardig zijn, omdat zij niet teveel ingehamerd kunnen worden. Het betaamt derhalve een verstandige herder te overwegen, welke dingen het meest noodzakelijk zijn, opdat hij daarbij blijve stilstaan. En er is geen reden dat hij afkeer zou vrezen. Want al wie van God is; zal gaarne herhaaldelijk horen, wat nuttig is zo dikwijls te zeggen.

17. *Niemand verachte uw jeugdige leeftijd ...* Dit zegt hij zowel met het oog op anderen, als ook op Timótheüs zelf. Voor zover het anderen betreft, wil hij niet dat Timótheüs' leeftijd tot een hinderpaal zij om die eerbied te verwerven, die hij verdient; mits hij zich anderzijds zo gedraagt, als het een dienaar van Christus betaamt. En tegelijk vermaant hij Timótheüs zelf, dat hij wat ontbreekt aan zijn leeftijd, vergoedt door waardigheid van zeden; alsof hij gezegd had: Maak, dat gij u door waardigheid van zeden zoveel eerbied verwerft, dat uw jeugdige leeftijd, die anders aan minachting onderhevig

pleegt te zijn, niets van uw gezag afdoet. Waaruit wij leren, zowel dat Timotheüs nog een jonge man geweest is, die toch onder vele herders ver uitblonk, als dat zij verkeerd doen, die naar het getal der jaren afmeten, hoeveel zij een mens verschuldigd zijn. Welke voorts de ware sieraden zijn, schrijft hij aanstonds voor. Namelijk niet uitwendige maskers, zoals daar zijn een kromstaf, hoofdbanden, een zegelring, een mantel, en dergelijke dwaasheden, of kinderamuletten; maar gezondheid der leer en heiligheid des levens.

Wanneer hij zegt: *in het woord en in de omgang*, dan betekent dit zoveel alsof hij gezegd had: in woorden en daden, en zelfs in heel het leven.

Wat volgt, zijn onderdelen van een Godvruchtige omgang: *liefde, geest, geloof, kuisheid*. Onder het woord 'geest' versta ik de gloed van de ijver Gods. Indien iemand het echter liever meer algemeen wil opvatten, verzet ik mij niet. Kuisheid wordt niet slechts tegenover wellust geplaatst, maar duidt aan de reinheid van heel het leven. Hieruit leren wij, dat dwaas en belachelijk zijn zij, die zich beklagen dat hun geen eer betoond wordt, hoewel zij niets lofwaardigs hebben, maar veeleer zich aan verachting blootstellen zowel door hun onkunde, als door hun onrein voorbeeld van levenswandel, of door hun lichtzinnigheid, of door andere vuiligheden. Want de enige weg om eerbied te verwerven is deze, indien wij door voortreffelijkheid van deugden ons vrijwaren voor verachting.

18. *Totdat ik kom*. Hij had de nauwgezetheid van Timótheüs leren kennen, en toch beveelt hij hem de voortdurende lezing der Schrift aan. Want wat zullen de herders anderen onderwijzen, als zij niet ingespannen bezig zijn met leren? Maar indien een zo groot man wordt vermaand, dat hij er zich op toelegge van dag tot dag vorderingen te maken, hoeveel te meer past dan die vermaning voor ons? Wee derhalve de zorgeloosheid van hen, die de uitspraken des Geestes niet dag en nacht opnieuw overdenken, opdat zij daaruit worden toegerust om hun ambt uit te oefenen. De omstandigheid van de tijd voegt er ook gewicht aan toe. Waant hoewel Paulus hoopte, dat hij binnenkort zou komen, heeft hij toch niet gewild dat Timótheüs intussen, zij heat voor korte tijd, werkeloos zou blijven. Hoeveel nauwgezet past het derhalve vooruit te zien voor heel het leven? Maar opdat men niet gelove, dat het rustig lezen voldoende is, wijst hij er tegelijkertijd op, dat het voor de praktijk uitgelegd moest worden, wanneer hij beveelt zich toe te leggen op het onderricht en de aansporing. Alsof hij beval, zelf te leren wat hij aan anderen zou mededelen. Ook moet deze volgorde opgemerkt worden, dat hij *het lezen* stelt vóór *het onderrichten* en *het aansporen*. Want de bron van alle wijsheid is stellig de Schrift, waaruit de herders moeten putten al wat zij tevoorschijn brengen bij de kudde.

19. *Verwaarloos niet de gave, die in u is ...* Hij spoort hem aan, dat hij de genadegave, waarmee hij begiftigd is, aanwende tot de opbouw der kerk. Want de Heere wil niet, dat de talenten verloren gaan of onnut onder de aarde begraven worden, welke Hij bij ieder in bewaring heeft gegeven om winst aan te brengen. Een gave *verwaarlozen* is: haar op achteloze wijze door luiheid verborgen houden; zó dat zij, als het ware doordat er roest is ontstaan, zonder enig gebruik verteerd woedt. Laat derhalve ieder van ons overwegen, wat voor geschiktheid hij heeft, opdat hij dat ijverig aanwende voor de praktijk.

Hij zegt, dat die genadegave hem *gegeven is door de profetie*. Op welke wijze? Omdat namelijk (zoals wij tevoren gezegd hebben) de Heilige Geest door een uitspraak Timótheüs bestemd had om tot de rang der herders gekozen te worden. Want hij was niet slechts gekozen door het oordeel der mensen, zoals gewoonlijk gebeurt; maar de benoeming des Geestes was voorafgegaan. Hij zegt, dat zij *is* aangebracht *met oplegging der handen*. Daardoor duidt hij aan, dat hij tegelijk met het ambt ook met de

noodzakelijke gaven toegerust is. Het was gebruikelijk en de gewoonte voor de apostelen om de dienaren door oplegging der handen te ordenen. En juist over deze heilige rite en over haar oorsprong en betekenis heb ik al eerder iets vermeld; en het overige kan men uit de Institutie halen.

Wie menen, dat *ouderlingschap* hier een verzamelnaam is, (gebruikt) voor het college van ouderlingen, oordelen juist, naar mijn mening. Hoewel ik na alles overwogen te hebben erken, dat een tegenovergestelde betekenis niet slecht past, zodat het de naam is van het ambt. De ceremonie heeft hij gesteld voor de hartdeling zelf der ordening. Derhalve is de betekenis, dat Timótheüs, toen hij door de stem der profeten is opgenomen in het ambt, en vervolgens door een plechtige rite geordend, tegelijk door de genadegave van de Heilige Geest is toegerust om zijn functie ten uitvoer te brengen. Waaruit wij opmaken, dat het geen ijdele rite geweest is; omdat God de wijding, welke de mensen door oplegging der handen zinnebeeldig voorstelden, met Zijn Geest heeft vervuld.

15. *Draag zorg voor deze dingen ...* Hoe meer moeilijkheid er is in de trouwe leiding der kerk, des te meer moet de herder er zich op toelleggen, en alle krachten inspannen; en dat niet slechts voor een korte tijd, maar volhardend. Derhalve vermaant Paulus, dat er geen plaats is voor slaperigheid of voor verslapping, maar dat de hoogste nauwgezetheid en volharding vereist wordt. Waaneer hij er aan toevoegt: *opdat uw vordering openbaar worde*, geeft hij te kennen dat hiernaar gestreefd moet worden, dat door zijn hand de opbouw der kerk meer en meer bevorderd worde, en een waardige beloning van zijn moeite moge blijken. Want heet is geen werk van één dag: daarom moet gestreefd worden naar dagelijkse vorderingen. Anderen brengen het in verband met de persoon van Timótheüs, dat hij goede vorderingen moge maken. Maar ik wil het liever verklaren van de uitwerking van zijn bediening.

In alles (allen) kan zowel mannelijk zijn als onzijdig. Zo zal de betekenis tweeledig zijn: óf dat allen duidelijk zien, welke groei er voortkomt uit zijn inspanningen; óf dat zij in elk opzicht, of op alle manieren (wat hetzelfde is) zich toont. En dit laatste past beter.

16. *Geef acht op uzelf ...* Voor twee dingen moet gezorgd worden door een goed herder: dat hij wakker zij in het onderrichten, en zichzelf rein beware. Want het is niet genoeg, als hij zijn leven inricht tot alle eerbaarheid, en zich wacht om enig slecht voorbeeld te geven, indien hij niet ook een aanhoudende ijver om te onderrichten toevoegt aan een heilige levenswandel. En zijn onderricht zal weinig invloed hebben, indien daaraan niet beantwoordt eerbaarheid en heiligheid van levenswandel. Niet zonder reden derhalve vuurt Paulus Timótheüs aan, dat hij zowel acht geeft op zichzelf persoonlijk, als op het onderricht tot algemeen nut der kerk. En opnieuw beveelt hij hem standvastigheid aan, opdat hij nooit vermoeid worde. Want herhaaldelijk vallen er vele dingen voor, die ons kunnen afvoeren van de rechte baan, indien wij niet met vaste voet krachtig staan om weerstand te bieden.

Indien gij dit gedaan zult hebben. .. Dit is geen geringe prikkel om de zorgzaamheid der herders aan te sporen, wanneer zij horen, dat hun eigen behoud en dat van het volk daarin bestaat, indien zij zich op hun taak onverdroten en onafgebroken toelleggen. En omdat het onderricht, dat op degelijke wijze opbouwt, niet door veel uiterlijk vertoon het meest invloed heeft, vermaant Paulus, te kijken naar wat nuttig is; alsof hij zei: Laat mensen, begerig naar roem, hun eigen eerezucht voeden; laten zij in hun spitsvondigheid voor zichzelf in de handen klappen: u zij he't genoeg, u toe te leggen op uw behoud en dat van het volk. De vermaning heeft echter betrekking op heel het lichaam der kerk, opdat niet tot walging zij de eenvoud, die en de zielen levend maakt, en hun gezondheid begunstigt.

En het moet ook niet ongerijmd schijnen, dat hij aan Timótheüs deze taak toeschrijft om de kerk te behouden. Want stellig is behouden al wat voor God verworven wordt. Door de prediking van het evangelie echter worden wij vergaderd tot Christus. En zoals ontrouw of nalatigheid van de herder voor de kerk verderfelijk is, zo wordt terecht aan zijn trouw en nauwgezetheid de oorzaak van haar behoud toegeschreven. God weliswaar alleen behoudt, van Wiens eer het niet geoorloofd is, dat ook maar het kleinste deeltje wordt overgebracht op mensen. Maar God doet niets af van Zijn eer, wanneer Hij het werk van mensen gebruikt om het behoud te bewerken. Een weldaad van God alleen derhalve is ons behoud, omdat het èn van Hem alleen afkomstig is, en door Zijn kracht alleen wordt volvoerd; en daarom is het ook aan Hem als aan de enige bewerker te danken.

Doch daarom, wordt de dienst van mensen niet uitgesloten, noch staat die geheel in de weg, dat die regering, waarin Paulus elders (in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 4 : 11) leert dat de gaafheid der kerk bestaat, heilzaam is. Integendeel is ook dit volledig een werk van God; omdat Hijzelf het ook is, die goede herders vormt, èn die hen leidt door Zijn Geest; en die hun arbeid zegent, opdat die niet vergeefs zij. Maar indien een goed herder voor zijn hoorders tot behoud is, laten de slechte en trage herders dan weten, dat het verderf van hen, aan wier hoofd zij staan, aan hen toegerekend moet worden. Want zoals het behoud der kudde de kroon is van de herder, zo zal al wat verloren gegaan zal zijn, van de trage herders teruggeëist worden. Van de herder wordt echter gezegd, dat hij zichzelf *behoudt*, wanneer hij door trouw het hem opgedragen :ambt te vervullen, zijn roeping dient. Niet alleen omdat hij die huiveringwekkende wraak ontvlucht (waar de Heere door Ezechiël 33 :8 mee dreigt: 'Het bloed zal Ik van uw hand terugeisen'), maar omdat dat gewoon is, dat de gelovigen hun eigen behoud voltooien, wanneer zij in de koers van hun behoud voortgaan; over welke zegswijze wij gesproken hebben bij het tweede hoofdstuk (van de brief) aan de Filippenzen (2 : 12).

HOOFDSTUK V

1. *Berisp een oudere man niet op ruwe wijze, maar vermaan hem als een vader, de jongeren als broeders,*
2. *de oudere vrouwen als moeders, de jongere als zusters, met alle kuisheid.*
3. *Eer de weduwen, die waarlijk weduwen zin.*
4. *Verder, indien enige weduwe kinderen of kleinkinderen heeft, laten zij leren in de eerste plaats jegens hun eigen huis Godsvrucht te beoefenen, en aan hun voorouders de verschuldigde dankbaarheid te vergelden; want dit is goed en aangenaam in Gods oog.*

1. *Berisp een oudere man niet op ruwe wijze ...* Nu beveelt hij Timótheüs zachtzinnigheid en gematigdheid aan in het terechtwijzen van ondeugden. De terechtwijzing is een geneesmiddel, dat

altijd iets bitters heeft, en daarom minder behaagt; vervolgens, omdat Timótheüs een jonge man was, zou zijn strengheid minder verdraaglijk geweest zijn, tenzij in hoge mate getemperd. Derhalve beveelt hij, dat hij de ouderen berispe als zijn ouders. Ja wat meer zegt, hij gebruikt een zachter woord, namelijk *vermanen*. En het kan niet anders, of wij worden door eerbied getroffen, wanneer wij ons de persoon van vader of moeder voor ogen stellen. Zo komt het, dat in de plaats van te harde heftigheid aanstonds gematigdheid komt. Men moet evenwel opmerken, dat hij niet wil, dat de oude mannen zó gespaard of toegiefelijk behandeld worden, dat zij ongestraft en zonder terechtwijzing zondigen; hij wil slechts, dat aan hun leeftijd enige eer bewezen wordt, opdat zij met des te meer gelijkmoedigheid zich laten vermanen. Ja zelfs bij jongere leeftijd wil hij, dat gematigdheid aangewend wordt, hoewel niet in gelijke mate. Want altijd moet azijn met olie gemengd worden. Maar dit verschil is er, dat aan ouderen eerbied betoond moet worden, en dat gelijken met broederlijke zachtmoedigheid opgevangen :moeten worden. Hierdoor worden de herders vermaand, dat niet alleen rekening gehouden moet worden met het ambt, maar dat in het bijzonder ook in het oog gehouden moet worden voor ieder afzonderlijk, wat zijn leeftijd betaamt. Want dezelfde dingen passen niet voor allen. Laat dat dus in de gedachte komen, dat, indien de toneelspelers op het toneel hun fatsoen bewaren, dit door de herders op een zo verheven plaats niet veronachtzaamd moet worden.

Het zinsdeel: *met alle kuisheid* heeft betrekking op de jongeren. Want op die leeftijd is altijd allerlei verdenking te vrezen. Paulus verbiedt evenwel niet, dat Timótheüs iets doet naar eigen lusten, of dat hij losbandig i's met jonge mensen (want dit verbod was niet nodig), maar hij beveelt slechts zich te wachten, dat aan boosaardige lieden geen aanleiding gegeven worde om te schimpen. En opdat dit gebeurt, verlangt hij een kuise waardigheid, die tegenstraalt in elke ontmoeting en in elk gesprek; opdat hij vrijmoediger met jonge mensen moge omgaan zonder enig ongunstig gerucht.

3. *Eer de weduwen ...* Het woord *eer* duidt op deze plaats niet elke mogelijke oplettendheid aan, maar de bijzondere zorg, welke de opzieners in de oude kerk vrijwillig op zich namen. Want de weduwen werden opgenomen in de hoede der kerk, zodat zij uit de algemene kas werden onderhouden. Derhalve betekent deze spreekwijze zoveel, alsof hij gezegd had: Bij het uitkiezen van de weduwen, die vallen onder uw zorg en die van de diakenen, moet door u rekening gehouden worden met haar, *die waarlijk weduwen zijn*. En hoedanig haar toestand is geweest, zullen wij hierna uitvoeriger behandelen. Hier echter moet opgemerkt worden de reden, waarom Paulus niet toelaat dan die zeker weduwen zijn en tegelijk alleenstaand, daar zij van kroost verstoken zijn. Want op die voorwaarde wijdden zij zich toe aan de kerk, dat zij afstand deden van elke persoonlijke zorg voor een gezin, en alle belemmeringen afwierpen. Daarom verbiedt Paulus terecht, dat huismoeders opgenomen worden, die reeds door een andere taak gebonden zijn. Wanneer hij ze waarlijk weduwen noemt, is dit een toespeling op de Griekse naam, die wordt afgeleid van *χήρoύσται*, dat is: verstoken en beroofd worden.

4. *Indien enige weduwe. ..* Deze plaats wordt op verschillende wijze uitgelegd; de dubbelzinnigheid spruit echter daaruit voort, dat het laatste lid zowel met de weduwen in verband gebracht kan worden, als met haar kinderen. En het hindert niet, dat het werkwoord *laten zij leren* in het meervoud staat, hoewel Paulus over een weduwe gesproken heeft in hert enkelvoud. Want de verandering van getal is voldoende gebruikelijk in de onbepaalde spreekwijze, dit is: waar over de gehele soort, niet over de individu wordt gehandeld. Zij, die het opvatten met betrekking tot de weduwen, menen dat dit de betekenis is: laten zij leren, door een Godvruchtig bestuur van haar gezin de weldaad der opvoeding, die zij van haar voorouders ontvangen hebben, te vergelden jegens haar nakomelingen. Zo

Chrysostomus en sommige anderen. Anderen schijnt het echter eenvoudiger het op te vatten in betrekking tot de kinderen en kleinkinderen. Hij leert derhalve naar hun oordeel, dat ,moeder of grootmoeder het materiaal zijn, waarop zij hun Godsvrucht mogen oefenen. Want niets is meer natuurlijk dan ἀντιπελαργία (wederliefde, vergelding): en daarom is het volstrekt niet billijk, dat zij door de kerk belemmerd wordt. Laten zij dus hun plicht doen, eer dat de kerk belast wordt. Tot hiertoe heb ik weergegeven, wat anderen gevoelen.

Ik zou echter willen, dat de lezers overwogen, of de samenhang niet passender is op deze wijze: Laten zij leren zich thuis Godvruchtig te gedragen; alsof hij zei, dat dit een nuttige leerschool zou zijn om zich daardoor aan de dienst Gods te gewennen, indien zij thuis hun Godvruchtige plichten jegens de hunnen waarnemen. Want de natuur schrijft voor, dat wij onze ouders onmiddellijk na God eren; opdat deze Godsvrucht van de tweede rang ons brenge tot de eerste. En omdat Paulus zag, dat onder het voorwendsel van vroomheid de rechten der natuur zelve geschonden werden, heeft hij, om deze fout te verbeteren, bevolen dat de weduwen door een eerste dienst in eigen huisgezin zich moeten oefenen om God te dienen. Verder vatten bijna allen het werkwoord εὐσεβεῖν (Godsvrucht beoefenen) actief op, omdat de vierde naamval volgt. Maar geen enkele reden dwingt daartoe, omdat de Grieken 4et voorzetsel er in plegen te horen. En deze uitlegging past geschikt bij het tekstverband: dat zij door Godsvrucht jegens mensen te betrachten zich oefenen in de dienst Gods; opdat niet een dwaze en beuzelachtige devotie (zoals men dat noemt) hen berove van het gevoel van menslievendheid. Verder leren de weduwen een wederdienst van dankbaarheid aan haar voorouders te vergelden, door het kroost, dat door haar is voortgebracht, op te voeden.

Want dit is aangenaam... Allen erkennen, dat het een monsterachtige daad is, indien iemand zich ondankbaar aan de voorouders betoont. Want dat schrijft het natuurlijk gevoel voor. Niet alleen is aan allen deze overtuiging aangeboren, dat de tweede trap der Godsvrucht die jegens de ouders is; maar ook de ooievaars zelve leren ons door hun voorbeeld de dankbaarheid. Vandaar ook het woord ἀντιπελαργία. (Synoniem van ooievaar) Maar Paulus, daarmee niet tevreden, spreekt openlijk uit, dat hetzelfde door God plechtig verordend is; alsof hij zei: Er is geen reden dat iemand, wie hij ook zij, mene dat dit uit de mening van mensen is voortgesproten; maar God heeft het zo beschikt.

5. *Verder, zede waarlijk weduwe is en vereenzaamd, hoopt op God, en volhardt in gebeden en smekingen nacht en dag.*
6. *Wie echter in zinnelijke genietingen verwijlt, is levend dood.*
7. *En beveel deze dingen, opdat zij onberispelijk zin.*
8. *Maar indien iemand voor de zonen, en vooral voor zijn huis genoten niet zorgt, die (zeeft het geloof verloochend, en is minder dan een ongelovige.*

5. *Wie waarlijk weduwe is en vereenzaamd ...* Hij spreekt duidelijker dan tevoren; omdat hij leert dat zij eerst waarlijk weduwen zijn, die eenzaam zijn en beroofd van een gezin. Hij zegt, dat dezulken *hopen op God*; niet omdat allen dat doen, maar de eenzamen. Want men kan zeer vele weduwen zien, kinderloos en van alle verwanten verstoken, die evenwel èn trots zijn èn schaamteloos, en zowel van gezindheid als van levenswandel door en door goddeloos. En zij, die overvloed van nageslacht hebben, worden niet verhinderd om hun hoop op God gesteld te houden; zoals Job, en Jakob, en David. Anders zou de kinderrijkdom vervloekt zijn, welke de Schrift overal telt onder de uitnemende

zegeningen Gods. Maar Paulus zegt op deze plaats, dat de weduwen op God hopen, zoals hij in hfdst. 7 : 32 van de eerste brief aan de Korinthiërs schrijft, dat de ongehuwden er slechts naar streven om God te behagen, omdat zij niet gelijk de gehuwden verdeeld zijn. De betekenis is derhalve, dat zij door geen enkele afleiding afgetrokken worden om het oog op God alleen te slaan; omdat zij in de wereld niets vinden, waardoor zij geschraagd worden. Met dit argument beveelt hij ze aan. Want waar menselijke hulpmiddelen en alle bescherming ontbreken, is het de plicht der kerk de hand uit te steken om hulp te brengen, en daarom roept het beroofd zijn van dierbare betrekkingen en de eenzaamheid der weduwe de hulp van de herder in.

Zij volhardt in gebeden ... Een tweede argument van aanbeveling: omdat zij aanhoudend zich toeleggen op gebeden. Waaruit volgt, dat zij geholpen moeten worden en onderhouden op kosten der kerk. Intussen onderscheidt hij door deze twee kentekenen tussen de waardigen en onwaardigen. Want deze woorden hebben eenzelfde betekenis, alsof hij beval dat slechts zij opgenomen worden, die geen hulp van mensen verwachten, maar van God alleen afhangen en, na andere zorgen en beslommeringen afgelegd te hebben, ingespannen bezig zijn om te bidden; en dat de andere (weduwen) allerm minst geschikt of passend zijn. Deze volharding in het bidden vereist ook het vrij zijn van andere zorgen. Want zij, die in beslag genomen worden met betrekking tot het besturen van een gezin, hebben minder vrijheid en vrije tijd. Weliswaar wordt ons allen bevolen aanhoudend te bidden, maar men moet toezien wat ieders positie meebrengt, zolang als om te bidden de afzondering gezocht wordt, en de vrijstelling van alle andere werkzaamheden.

Wat Paulus in de weduwen prijst, vermeldt Lukas van Anna, de dochter van Fanuël. Maar toch zou hetzelfde niet voor allen passen, omdat de levenswijze verschillend zou zijn. Er zullen dwaze vrouwtjes zijn, meer naäpsters dan navolgers van Hanna, die rondom het altaar heen en weer zullen lopen, en tot aan de middag zich bezig zullen houden met haar gefluister en geprevel. Onder dit voorwendsel zullen zij zich onttrekken aan alle huiselijke lasten. Teruggekeerd naar huis zullen zij, indien zij niet alles op haar wenk goed geregeld aantreffen, heel het gezin met waanzinnig geschreeuw opjagen, en somtijds opspringen om zweepslagen toe te dienen. Laten wij derhalve in gedachten houden, dat aan weduwen en kinderloze vrouwen niet zonder reden dit als eigen wordt toegeschreven, dat zij dag en nacht tijd hebben voor gebeden, omdat zij ontslagen zijn van rechtmatige belemmeringen, die hetzelfde niet zouden toelaten aan vrouwen, die een gezin besturen. En toch steunt deze uitspraak de monniken of nonnen niet, die hun geprevel of geblaat zo verkopen, dat zij zonder te werken onderhouden worden. Zoals er eertijds geweest zijn de Euchieten of Psalliani. Want de monniken en pauselijke offeraars verschillen niets van de Euchieten, behalve dat dezen, door onafgebroken te bidden, zichzelf alleen Godvruchtig en heilig achtten; genen echter, met minder volharding, zich verbeelden dat zij ook anderen heiligen. Niets dergelijks is Paulus in gedachten gekomen; maar hij heeft slechts willen aanwijzen, hoeveel vrijer zij zich kunnen wijden aan gebeden, die ergens anders vandaan geen verstrooiing hebben.

6. *Wie echter in zinnelijke genietingen ...* Nadat hij door het haar eigen kenmerk de ware weduwen heeft onderscheiden, stelt hij ze nu tegenover anderen, die afgewezen moeten worden. Het deelwoord, dat hij gebruikt, duidt haar aan, die voor zichzelf toegefelijk is, en wulps en weelderig leeft. En daarom hekelt Paulus (naar mijn oordeel) haar, die haar weduwschap hierin misbruiken, dat zij, ontslagen van het echtelijk juk, en vrij van elke least, een aangenaam leven in nietsdoen doorbrengen. Want velen zien wij bedacht zijn op haar vrijheid en gemak, en zich al te vrolijk gedragen. Paulus verklaart, dat dezulken *levend dood* zijn. Wat sommigen verstaan van het ongeloof,

met welke mening ik volstrekt niet instem. Want ik meen, dat zij passender 'dood' genoemd wordt, omdat zij onnut is en tot niets dient. Want waartoe leven wij, dan opdat onze arbeid tot nut moge zijn? En wat, indien er nadruk zou liggen op het deelwoord 'levend'? Want zij, die streven naar een werkeloos leven, om gemakkelijker te leven, hebben dat spotwoord in de mond: Niet te leven, maar sterk te zijn is leven. Zo zou de betekenis zijn: Indien zij zichzelf gelukkig schijnen, wanneer zij handelen naar de wens van haar harst, en dit eerst leven achten: in rust te genieten, dan verklaar ik voor mij, dat zij dood zijn. Omdat echter deze betekenis misschien al te spitsvondig zou zijn, heb ik die slechts in het voorbijgaan willen aanroeren, zonder iets met zekerheid te beweren. Maar het is zeker, dat luiheid hier door Paulus veroordeeld wordt, zodat hij 'dood' noemt (vrouwen) die tot niets nut zijn.

7. *En beveel deze dingen ...* Hij geeft te kennen, dat hij niet slechts aan Timótheüs voorschrijft, wat hij moet najagen; maar dat de vrouwen zelve nauwgezet vermaand moeten worden, opdat zij niet aan dergelijke ondeugden lijden. Want de herder moet zich niet alleen stellen tegenover de verkeerde ijver of eerezucht van hen, die zich op onredelijke wijze opdringen, maar door zijn onderricht en aanhoudende vermaningen alle gevaren, voor zoveel in hen is, voorkómen. Dit was weliswaar een blijk van gestrengheid en standvastigheid, om geen weduwen toe te laten dan die het waardig waren; maar intussen moest een reden opgegeven worden waarom zij niet toegelaten werden; ja wat meer zegt, eerst moest de gemeente vermaand worden, opdat geen onwaardigen werden opgedrongen, of zichzelf zouden opdringen. Overigens beveelt Paulus dit gedeelte van het onderricht wederom wegens zijn nuttigheid aan; alsof hij gezegd had, dat het geenszins veracht moet worden, omdat het alledaags is, aangezien het ziet op de hoofdzaak van een goed en volmaakt leven. En niets moet in de leerschool Gods méér geleerd worden, dan de overdenking van een heilig en gaaf leven; tenslotte wordt het zedelijk onderricht vergeleken met de spitsvondige bespiegelingen, waarvan in het leven geen enkel resultaat blijkt, naar dat woord: Alle Schrift is nuttig, opdat de mens Gods volmaakt worde, enz.

8. *Maar indien iemand ...* Erasmus heeft het vertaald in het vrouwelijk geslacht. Mij komt een algemene uitspraak meer aannemelijk voor. Want Paulus pleegt, ook wanneer hij een of ander bijzonder onderwerp behandelt, bewijzen aan te voeren uit algemene beginselen, en omgekeerd uit bijzondere uitspraken een algemene lering tevoorschijn te brengen. En stellig zal dit meer gewicht hebben, als het past zowel voor mannen als voor vrouwen.

Hij zegt dus dat zij *het geloof verloochend hebben*, die niet zorgen voor al de hunnen, en vooral voor hun eigen huis. En terecht; want er is geen enkele liefde tot God, waar iemand zó het gevoel van menslievendheid kan afleggen. Of zou het geloof, dat ons maakt tot kinderen Gods, ons minder maken dan stompzinige dieren? Zulk een onmenselijkheid is dus een klaarblijkelijke verachting van God en een verloochening van het geloof. En daarmee nog niet tevreden, vergroot Paulus de schuld, door te zeggen, dat *minder dan een ongelovige is*, wie de zijnen vergeet. Wat om twee redenen waar is: want naarmate ieder meer gevorderd is in de kennis Gods, heeft hij des te minder verontschuldiging. Dus zijn erger dan ongelovigen, wie in het heldere licht Gods blind zijn. Vervolgens is dit een soort van plicht, welke de natuur zelf dicteert. Want het zijn natuurlijke liefdesplichten. Maar indien onder de leiding der natuur de ongelovigen uit eigen beweging geneigd zijn om de hunnen lief te hebben, wat moet men dan denken van hen, die door geen enkele dergelijke aandoening worden bewogen? Of overtreffen ze niet de goddelozen zelf in woestheid? Indien iemand tegenwerpt, dat velen ook uit de ongelovigen wrede en beestachtige ouders zijn, dan is de oplossing gemakkelijk: dat Paulus alleen over de ouders spreekt, die, met de natuur als leidsvrouw en leermeesteres, zorg dragen voor hun kroost.

Want indien iemand van deze rechtschapenheid ontaardt, moet hij voor een monster gehouden worden.

Er wordt echter gevraagd, waarom de apostel de huisgenoten stelt boven de kinderen zelve. Ik antwoord, dat hij, *wanneer hij de zonen en vooral de huisgenoten noemt*, in beide gevallen spreekt over kinderen en kleinkinderen. Want hoe de kinderen ook uit de ouderlijke macht ontslagen zijn, of door huwelijk in een andere familie zijn overgegaan, of op welke wijze ook zijn vertrokken uit het huis van hun ouders, toch wordt het recht der natuur nooit geheel en al te niet gedaan, dat de ouderen hen, als door God hun toevertrouwd, moeten regeren, of althans raadgeven voorzover zij kunnen. Bij huisgenoten is er echter een nauwere gebondenheid, want voor hen moeten zij op dubbele grond zorgen: omdat zij hun eigen bloed zijn, en tegelijk een deel van het gezin, aan het hoofd waarvan zij staan.

9. *Een weduwe worde gekozen van niet minder dan zestig jaar, die de vrouw is geweest van één man,*
10. *die getuigenis heeft in goede werken, indien zij kinderen opgevoed heeft, indien zij gastvrij is geweest, indien zij de voeten der heiligen gewassen heeft, indien zij terneergeslagenen hulp geboden heeft, indelen zij in alle goed werk volhardend is geweest.*
11. *Wijs voorts de jongere weduwen af, want wanneer zij begonnen zijn losbandig te zijn tegen Christus, willen zij huwen,*
12. *haar veroordeling hebbende, omdat zij haar eerste geloof verworpen hebben.*
13. *Tegelijkertijd echter leren zij ook werkeloos rond te gaan bij de huizen; en niet alleen werkeloos, maar ook praatziek en nieuwsgierig, sprekende over wat niet behoort.*

9. *Een weduwe worde gekozen ...* Voor de tweede maal toont hij aan, hoedanige weduwen opgenomen moeten worden in de zorg der kerk, en wel uitvoeriger dan tevoren. En ten eerste duidt hij de leeftijd aan, *zestig jaar*; want omdat zij op algemene kosten onderhouden werden, betaamde het dat zij reeds door ouderdom afgetobd waren. Vervolgens was er ook nog een andere krachtiger reden: want zij wijdden zich aan de dienst der kerk. Wat geenszins geduld mocht worden, indien zij nog geschikt voor het huwelijk geweest waren. Op die voorwaarde werden, zij opgenomen, dat de kerk haar armoede te hulp zou komen, en zij intussen haar arbeid ten koste zouden leggen aan de armen, voorzover de gezondheid het toeliet. Zo was er een wederzijdse verplichting tussen haar en de kerk. Het was onbillijk dat de sterkeren, en die wegens hun leeftijd nog veerkrachtig waren, anderen tot last waren. Bovendien was het te vrezen dat zij, nadat het voornemen van haar hart veranderd was, naar een nieuw huwelijk zouden verlangen. Dit zijn de twee redenen, waarom hij niet wil dat anderen dan zestigjarigen opgenomen worden. Voorzover het betreft de begeerte om te trouwen, is het gevaar voldoende tegengegaan, wanneer een vrouw haar zestigste jaar te boven is gegaan; vooral indien zij heel haar leven slechts één echtgenoot heeft leren kennen. Want het is als het ware een zeker onderpand van ingetogenheid en kuisheid, wanneer een vrouw tot die leeftijd gekomen is, met één echtgenoot tevreden. Niet dat hij een tweede huwelijk afkeurt, of de tweemaal gehuwden bezoedelt door het brandmerk der eerloosheid; ja veeleer spoort hij de jongere weduwen aan om te trouwen; maar omdat hij zich zorgvuldig in acht heeft willen nemen, dat hij niet aan enige vrouwen, die echtgenoten nodig hadden, de noodzakelijkheid van de ongehuwde staat zou opleggen. Over deze zaak aanstonds meer.

10. *In goede werken ...* De gaven, die volgen, zien deels op de eer, deels op de last. Het is niet twijfelachtig, of de colleges van weduwen zijn geëerd geweest, en in volle achting. Daarom wil Paulus

niet, dat daartoe gekozen worden dan wie getooid zijn met een uitstekend getuigenis van heel haar vroeger geleide leven. Zij werden nu juist niet bestemd tot een traag en slap nietsdoen, maar om armen en zieken te helpen, totdat zij, verzwakt van krachten, als uitgedienden zouden rusten. Derhalve wil hij, opdat zij geschikter zijn om haar functie waar te nemen, dat zij in alle plichten, die daaraan eigen zijn, door een langdurige praktijk geoefend zijn; zoals daar zijn: arbeid en ijver in het opvoeden van kinderen, gastvrijheid, diensten jegens de armen, en andere werken van weldadigheid. Indien iemand hier vraagt: Zullen dan alle onvruchtbaren versmaad worden, omdat zij nooit enige kinderen hebben grootgebracht? dan moet geantwoord worden, dat niet de onvruchtbaarheid hier door Paulus veroordeeld wordt, maar de weelderigheid van moeders, die, terwijl zij weigeren de verveling vast het opvoeden van kroost te slikken, voldoende tonen, dat zij minder dienstvaardig zullen zijn jegens vreemden. En tegelijk stelt hij deze eervolle beloning in het vooruitzicht aast Godvruchtige huismoeders, drie zichzelf niet gespaard zullen hebben: dat wederkerig de tijd van haar ouderdom wordt opgenomen in de schoot der kerk om verzorgd te worden.

Onder *het wassen der voeten* verstaat hij, als een deel voor het geheel, de gediensstigheid, welke aan de heiligen betoond pleegt te worden. Want het was toen gewoonte om de voeten te wassen. Deze soort van plicht kon verachtelijk en bijna slavenwerk schijnen; en daarom onderscheidt hij als het ware door dit kenmerk de ijverige en allerm minst weelderige of wekelijke vrouwen. Wat onmiddellijk daarop volgt, heeft betrekking op haar mildheid. En hetzelfde drukt hij tenslotte algemener uit, wanneer hij zegt: *indien zij in goed zwerk volhardend is geweest*. Want hier spreekt hij over de weldadigheid.

11. *Wijs de jongere weduwen af ...* Hij beveelt niet, dat zij door de kerk geëxcommuniceerd worden, of door enige smaad gebrandmerkt worden; maar hij ontkent slechts, dat er in het toekennen van die eer, waarvan hij boven melding heeft gemaakt, met haar rekening gehouden moet worden. Maar indien de Geest Gods door de mond van Paulus verklaart, dat geen vrouw van minder dan zestig jaar die rang waardig is, omdat op die leeftijd de ongehuwde staat gevaarlijk is, van welk een vermetelheid is het dan geweest, naderhand de wet van een voortdurende ongehuwde staat aan jonge mensen in de vurigste tijd van hun leven op te leggen? Paulus, zeg ik, laat de ongehuwde staat niet toe, dan op een leeftijd, die reeds verzwakt is, en die alle gevaar van gebrek aan zelfbeheersing reeds te boven gekomen is. In het sluieren der maagden is men daarna gekomen tot veertig jaar, later tot dertig. Tenslotte zijn ze begonnen allen zonder onderscheid, zonder enige uitzondering van leeftijd, te sluieren. Zij wendden voor, dat zelfbeheersing voor maagden, die nooit een man door ondervinding hebben leren kennen, veel gemakkelijker is dan voor weduwen. Maar zij zullen niet bewerken, dat niet te vrezen is het gevaar, waarvoor Paulus zich hier wacht, en beveelt zich te wachten. Op onbezonnen, ja zelfs op wrede wijze derhalve werpen zij een strik om nog tere meisjes, die voor het huwelijk geschikter zouden zijn.

Want wanneer zij begonnen zijn losbandig te zijn.. . Hij zegt, dat zij losbandig zijn tegen Christus, die, de bestemming, waartoe zij geroepen zijn, vergeten hebbende, vrolijker dan betaamt uitgelaten zijn. Want zij hadden zich in toom moeten houden onder het juk der zedigheid, zoals het ernstige huismoeders waardig is. Daarom is een te wulps en te los leven als het ware losbandigheid tegen Christus, aan wie zij haar trouw verpand hadden. Aangezien Paulus enige voorbeelden van dien aard gezien had, gaat hij het tegen met een algemeen geneesmiddel, opdat niet iemand worde opgenomen, welke ooit de overweging van haar leeftijd kan prikkelen tot het verlangen om te trouwen. Hoeveel monsterachtige schanddaden baart dagelijks in het pausdom die gedwongen ongehuwde staat der nonnen? Welke grendels verbreekt niet de wellust? Derhalve, al zou deze zaak in het begin ook goed gevonden zijn, toch hadden zij, door zovele en zo ernstige ervaringen geleerd, eindelijk eens moeten

gehoorzamen aan de raadgeving van Paulus. En toch doen zij dit zó weinig, dat zij van dag tot dag aaseer en meer de toorn Gods oproepen door hun hardnekkigheid. En ik spreek niet over de nonnen alleen: tot de voortdurende ongehuwde staat dwingen zij ook de priesters en de monniken. Intussen borrelen afschuwelijke wellusten op, zodat nauwelijks één op de tien zich kuis gedraagt. En in de kloosters is gemene hoererij de minste der misdaden. Indien zij besloten te luisteren naar God, die door de mond van Paulus spreekt, zouden zij weldra hun toevlucht nemen tot dit geneesmiddel, dat hij voorschrijft. Maar zo groot is hun hoogmoed, dat zij woedend vervolgen al wie hen hiertoe terugroepen. Sommigen verbinden het zinsdeeltje *tegen Christus* met het werkwoord *huwen*. En hoewel dat voor de bedoeling van Paulus niet van veel belang is, toch is de eerste betekenis waarschijnlijker.

11. *Haar veroordeling hebbende...* 'Veroordeling hebben' leggen sommigen uit als: berisping verdienen. Ik voor mij echter vat dit gezegde strenger op, dat Paulus haar verschrikt met de veroordeling tot de eeuwige dood; alsof hij dit feit zelf berispte, dat die uitnemende rang, die nauwer met Christus had moeten verenigen, voor haar aanleiding tot veroordeling is. En de reden wordt er aan toegevoegd: omdat zij geheel en al afvallen van het geloof van de Doop en van het Christendom. Ik weet dat het door anderen anders verstaan wordt, namelijk dat zij door te huwen haar aan de kerk gegeven belofte van trouw schenden, daar zij tevoren beloofd hadden, dat zij tot de dood toe als ongehuwden zouden leven; wat al te onbeduidend is.

Vervolgens, waarom zou hij het noemen haar *éérste belofte van trouw*? Heftiger derhalve verheft zich Paulus, en hij vergroot de ernst van het kwaad, omdat zij niet alleen Christus en de kerk smaadt aandeden door terug te komen op de vrijwillig aanvaarde afspraak, maar ook haar eerste geloof door goddeloze afval schonden. Want zo pleegt het te gebeuren dat, wie éénmaal de grenzen der schaamte heeft overschreden, zich prijsgeeft tot alle schaamteloosheid. Hij nam het haar kwalijk, dat haar lichtzinnigheid schandelijk was bij de Godvruchtigen, en dat haar goede smaak werd teruggedrongen, of althans aan blaam onderhevig was. Dit was voor haar aanleiding om brutaler uitgelaten te zijn, totdat zij het Christendom van zich wierpen. Die vergroting past zeer goed. Want wat is meer ongerijmd dan, terwijl wij voor personen zorg willen dragen, de deur te openen voor de verloochening van Christus? Dat de papisten de gelofte van de voortdurende ongehuwde staat hieruit willen bevestigen, is waardeloos. Al geven wij toe, dat het gebruikelijk is geweest, dat zulk een afspraak onderling overeengekomen werd met welgekozen woorden, toch heeft dat niets met hen te maken.

Ten eerste moet het doel overwogen worden. Niet dáárom beloofden weduwen eertijds dat zij ongehuwd zouden zijn, opdat zij een heiliger leven zouden leiden dan in het huwelijk, maar omdat zij niet tegelijk aan haar echtgenoten en aan de kerk toegewijd konden zijn. Onder het pausdom echter wordt de gelofte van ingetogenheid afgelegd, alsof het eendeugd zou zijn, op zichzelf aangenaam bij God. Vervolgens deden zij toen afstand van de vrijheid om te huwen op die leeftijd, waarop zij opgehouden hadden huwbaar te zijn. Want zij behoorden ten minste zestig jaar oud te zijn en vrouwen, die, mekt één huwelijk tevreden, reeds het bewijs van haar kuisheid gegeven hadden. Nu echter worden hiertoe geloften afgelegd bij de papisten, dat zij van het huwelijk óf vóór de tijd, óf midden in de drift van het leven afzien. Vooral echter om twee redenen keuren wij de tirannieke wet aangaande de ongehuwde staat af; namelijk omdat zij verzinnen, dat het een levenswijze is, verdienstelijk in Gods ogen, en omdat zij door onbezonnenheid in het afleggen van een gelofte de zielen in het verderf sto^pten. Geen van beide was er in de oude inzetting. Zij legden niet een rechtlijnige gelofte van ingetogenheid af, alsof het huwelijksleven God minder behaagde; maar slechts voorzover het de functie, tot welke zij verkozen werden, vereiste, maakten zij zich voor heel het leven los van de band van het huwelijk. En zij beroofden zich ook niet van de vrijheid om te huwen, dan wanneer het zelfs voor haar, die volkomen vrij waren, reeds ongerijmd en ontijdig was om te huwen.

Kortom, die weduwen verschilden evenveel van de nonnen, als de profetes Hanna van de Vestaalse maagd Claudia.

13. *Tegelijkertijd ook werkeloos ...* Er is niets, dat vrouwen méér betaamt, dan de bewaking van het huis. Vandaar was bij de ouden de schildpad het beeld van een eerbare en deugdzame huismoeder; maar toch lijdten vele vrouwen aan een tegenovergestelde kwaal. Want er is niets, dat haar meer genoeg doet, dan de ongebonden vrijheid om hier en daarheen te lopen; vooral wanneer zij, ontslagen van een huisgezin, thuis niets te doen hebben. Voeg daarbij, dat voor die weduwen, onder het voorwendsel van eerbewijs, omdat zij als het ware een openbare positie bekleedden, de toegang overal heen gemakkelijker openstond. Nadat zij deze gelegenheid verkregen hadden, misbruikten zij de weldaad der kerk tot lediggang. Vervolgens (zoals pleegt te gebeuren) werd uit het nietsdoen *nieuwsgierigheid* geboren, welke zelve de moeder is van *praatzucht*. Want zeer waar is dat woord van Horatius: *Ik ontvlucht de navrager, want hij is tevens praatziek*. Want (zoals Plutarchus zegt) het is billijk, dat nieuwsgierigen alle vertrouwen missen, die, zodra zij iets opgevangen hebben, nooit rusten totdat zij het er uitgeflapt hebben. Vooral aan vrouwen overkomt dit, die van nature reeds geneigd zijn tot babbelachtigheid, en tot het bewaren van geen geheim in staat. Derhalve zijn niet zonder reden deze drie tegelijk renet elkaar door Paulus verbonden: lediggang, nieuwsgierigheid en praatzucht.

- 14. *Ik wil derhalve dat de jongere (weduwen) huwen, kinderen voortbrengen, het huis besturen, geen enkele gelegenheid aan een tegenstander geven, dat hij reden heeft om kwaad te spreken.*
- 15. *Want sommigen hebben zich reeds afgewend achter Satan.*
- 15. *Maar indien enig gelovig man, of indien enige gelovige vrouw weduwen heeft, laat hij die steunen, en laat de kerk niet belast worden, opdat zij degenen, die waarlijk weduwen zijn, ten dienste mag staan.*

14. *Ik wil dat de jongere (weduwen) huwen ...* Neuswijze mensen lachen om dit voorschrift van de apostel. Alsof waarlijk (zeggen zij) haar al te snelle begeerte nog aangespoord moet worden! Wie immers weet niet, dat bijna alle weduwen uit eigen beweging willen huwen? Bijgelovige mensen echter zouden oordelen, dat deze huwelijksleer een apostel van Christus niet erg past. Maar als alles naar behoren overwogen is, zullen mensen met gezond verstand erkennen, dat Paulus hier niets leert dan wat noodzakelijk en zeer heilzaam is. Want enerzijds geeft de weduwstaat aan velen de mogelijkheid om vrijpostiger onbeschaamd te zijn; en anderzijds duiken herhaaldelijk geesten op, in huichelarij ligende, die de heiligheid stellen in de ongehuwde staat, alsof deze een engelachtige volmaaktheid was; het huwelijk echter veroordelen zij geheel, òf houden zij voor verachtelijk, alsof het zou smaken naar bezoedeling des vleses. Weinigen zijn er, zowel uit de mannen als uit de vrouwen, die op hun roeping letten: hoe weinigen zijn er van de mannen, die de last van een vrouw te regeren gaarne op zich nemen? Omdat het namelijk een zaak is, met ontelbare onaangenaamheden verwickeld. Hoe moeilijk neemt een vrouw het juk op zich? Wanneer Paulus derhalve de jongere weduwen beveelt te trouwen, nodigt hij ze niet uit tot uitgelaten huwelijksvreugde; noch spoort hij ze aan om aan haar wellust toe te geven, wanneer hij ze beveelt kinderen voort te brengen; maar terwijl hij de zwakheid van haar sexe en haar gevaarlijke leeftijd overweegt, spoort hij ze aan tot een kuis huwelijk, en tegelijk om de lasten van een heilig huwelijk op zich te nemen. En hij doet dat voornamelijk, opdat haar afwijzing voor de rang der weduwen niet krenkend moge schijnen. Want hij geeft te kennen, dat haar leven Gode niet minder aangenaam zal zijn, wanneer zij zich op de huishouding toelagen, dan wanneer zij in de weduwstaat blijven. En God bekommert zich werkelijk niets om de bijgelovige meningen van mensen; maar deze gehoorzaamheid slaat Hij hoger aan dan

alles, wanneer wij liever Zijn roeping volgen, dan dat wij ons laten meesleuren door de wens van onze ziel. Nadat zij deze troost gehoord hebben, hebben zij geen enkele reden om zich te beklagen, dat haar onrecht geschiedt, of om het kwalijk te nemen dat zij van één soort van eerbewijs uitgesloten worden. Want zij horen, dat zij in het huwelijksleven niet minder aan God behagen, omdat zij Zijn roeping gehoorzaam zijn. Wanneer hij spreekt van *het voortbrengen van kinderen*, vat hij in één woord samen alle moeilijkheden, die verdragen moeten worden in het grootbrengen van kroost. Evenzo *in het besturen van het huis* alle plichten der huishouding.

Geen enkele gelegenheid geven ... Want zoals de echtgenoot als het ware de sluier van zijn vrouw is, zo is de weduwstaat blootgesteld aan vele boosaardige verdenkingen. En waartoe dient het, zonder enige noodzaak de vijanden van het evangelie te wapenen met lasteringen? Nu gaat het echter zeer moeilijk, dat een vrouw, die weduwe is, in de bloei van het leven, zó omzichtig op haar hoede is, dat niet slechtaards een of ander voorwendsel vinden om te smaden. Daarom, indien haar de opbouw (der kerk) ter harte gaat, laten zij dan een manier van leven kiezen, die minder achterdocht wekt, opdat zij kwaadsprekende mensen de mond stoppen. Ik bedoel hier veeleer de gemeenschappelijke tegenstanders van het evangelie, dan de persoonlijke tegenstanders van elke vrouw, omdat Paulus onbepaald gesproken heeft.

15. *Want sommigen. ...* Het is zeker, dat er geen enkele inzetting zo heilig is, waaruit niet een of ander kwaad tevoorschijn komt, door de slechtheid der mensen. Maar die noodzakelijk zijn, moeten onveranderlijk blijven, wat dientengevolge ook gebeurt: ook al zou de hemel instorten. Maar wanneer het vrij staat elk van beide richtingen te kiezen, al naarmate door de ervaring bewezen zal zijn, dat dit of dat nuttig is, dan is het een zaak van wijsheid om af te schaffen, ook die (inzettingen, die) tevoren goedgevonden waren; zoals in de zaak in kwestie. Het was niets nodig, dat vrouwen van minder gevorderde leeftijd erbij gekozen werden in de rang der weduwen; de praktijk leerde, dat het een gevaarlijke en schadelijke zaak was; terecht wil Paulus derhalve, dat voor de toekomst gewaakt wordt, dat zoiets niet gebeurt. Maar indien de afval van sommige vrouwen voor hem een voldoende krachtig argument is geweest om een algemeen geneesmiddel te verlangen, hoeveel argumenten zouden er dan heden voor de papisten wel zijn om hun onreine ongehuwde staat af te schaffen, als zij enig respect hadden voor de opbouw (der kerk)? Maar zij willen liever, dat ontelbare tienduizenden van zielen gewurgd worden door de wrede strikken van een goddeloze en duivelse verordening, dan één knoop losmaken. Dientengevolge staat het vast, hoezeer hun tirannieke wreedheid vreemd is aan de heilige gezindheid van Paulus.

Achter Satan ... Een opmerkenswaardige spreekwijze: omdat niemand ook maar nog zo weinig van Christus kan afwijken, of hij volgt Satan. Want hij heeft de heerschappij over allen, die niet van Christus zijn. Hierdoor worden wij gewaarschuwd, hoe verderfelijke een afwijking van de rechte baan is, welke ons van kinderen Gods maakt tot slaven van Satan, en over ons, aan de leiding van Christus onttrokken, Satan tot aanvoerder aanstelt.

16. *Indien enig gelovig man ...* Omdat het pleegt te gebeuren, dat elk afzonderlijk zijn eigen lasten gaarne afwerpt op heel de kerk, daarom beveelt hij uitdrukkelijk, dat daarvoor gewaakt moet worden. Hij spreekt over de gelovigen, die hun weduwen moeten onderhouden. Want het was billijk dat zij, die haar goddeloze verwanten opgegeven hadden, door de kerk werden opgenomen. Maar indien zij zondigen, die door zichzelf te sparen toelaten, dat de kerk met uitgaven bezwaard wordt, laten wij hieruit dan opmaken, in hoe grote heiligschennis zij zich verwickelen, die door bedrog of roverijen

ontwijden wat éénmaal aan de kerk gewijd was.

17. *Dat de ouderlingen, die goed regeren, dubbele eer waardig geacht worden; vooral die arbeiden in het Woord en in het onderricht.*
18. *Want de Schrijft zegt: Gij zult een dorsende os niet muilbanden; en: 'De arbeider is zijn loon waardig'.*
19. *Laat tegen een ouderling geen aanklacht toe, tenzij onder twee of drie getuigen.*
20. *Berisp hen, die zondigen, in tegenwoordigheid van allen, opdat ook de anderen vrees mogen hebben.*
21. *Ik betuig voor God, en de Heere Jezus Christus, en de uitverkoren engelen, dat gij deze dingen in acht neemt zonder overhaasting van oordeel, niets doende door te neigen tot één van beide parten.*

17. *De ouderlingen, die goed ...* Dit is ook bij uitstek noodzakelijk om de orde der kerk te handhaven: dat de ouderlingen niet veronachtzaamd worden, maar dat er rekening gehouden wordt met hen. Immers wat is onmenselijker dan dat men geen zorg draagt voor hen, die de zorg voor heel de kerk dragen? Want hier is presbyter, ouderling of oudste, niet het woord voor de leeftijd, maar voor het ambt. Dat Chrysostomus *dubbele eer* verklaart als: levensonderhoud en eerbied, bestrijd ik niet; volg de zijn mening, wie wil. Mij komt het echter waarschijnlijker voor, dat hier een vergelijking getrokken wordt tussen de weduwen en de ouderlingen. Eerst had Paulus bevolen, dat eer bewezen wordt aan de weduwen; maar de ouderlingen zijn toch meer eer waardig dan zij; daarom moet aan dezen dubbele eer betoomd worden vergeleken met haar. Maar om te tonen dat hij geen huichelaars aanbeveelt, voegt hij er aan toe: *die goed regeren*; dit is: die zich trouw en ijverig toelagen op hun ambtswerk. Want al neemt iemand honderdmaal een plaats in en pocht hij op een titel, indien hij niet tegelijk het ambt uitoefent, zal hij zonder enig recht eisen, dat hij door toelagen der kerk wordt onderhouden. Kortom, hij geeft te kennen, dat niet aan een titel eer verschuldigd is, maar aan de arbeid, welke de in het ambt gestelden verrichten. Hij geeft echter de voorkeur aan hen, *die arbeiden in het Woord en in het onderricht*; dit is: die ingespannen bezig zijn met het onderrichten in het Woord. Want die twee woorden duiden één zaak aan, namelijk de prediking des Woords. Maar opdat niemand, wie hij ook zij, onder het 'Woord' zou verstaan een rustige en (zoals men dat noemt) bespiegelende studie, heeft hij er aan toegevoegd *het onderricht*. Men kan echter hieruit opmaken, dat er toen twee soorten van ouderlingen geweest zijn, *aangezien* zij niet allen werden aangesteld om onderricht te geven. Want de woorden laten duidelijk horen, dat sommigen goed en eervol geregeerd hebben, aan wie evenwel niet was toevertrouwd de taak om onderricht te geven. En inderdaad werden uit het volk verkozen ernstige en beproefde mensen, die tezamen met de herders door gemeenschappelijk overleg en gezag de tucht der kerk zouden regelen, en als het ware censoren zouden zijn om de zeden te verbeteren. Ambrosius klaagt, dat deze gewoonte in onbruik geraakt is door de traagheid, of liever de hoogmoed der leraars, terwijl zij alleen willen uitblinken. Om nu tot Paulus terug te keren, hij beveelt, dat levensonderhoud voornamelijk verschaft worde aan de herders, die door het geven van onderricht in beslag genomen zijn. Want dat is de ondankbaarheid der wereld, dat zij niet erg bekommerd is over het verzorgen van de dienaren des Woords. En Satan tracht door deze kunstgreep de kerk te beroven van onderricht, daar hij door de vrees voor armoede en honger zeer velen er van afschrikt om die last op zich te nemen.

18. *Gij zult niet muilbanden ...* Het is een burgerlijk voorschrift, dat ons in het algemeen billijkheid aanbeveelt, zoals wij bij de eerste brief aan de Corinthiërs gezegd hebben. Want indien het verbiedt, dat wij onmenselijk zijn voor redeloze dieren, hoeveel te meer menselijkheid eist het dan jegens de mensen zelf? Derhalve heeft deze uitspraak eenzelfde kracht, alsof in het algemeen gezegd zou worden, dat geen misbruik gemaakt moet worden van het werk van een ander. De

gewoonte van dorsen is heden in vele streken van. Frankrijk onbekend, waar men met vlegels de tarwe er uitslaat; alleen de bewoners van de Provence weten, wat dorsen is. Maar dit doet niets aan de betekenis toe, omdat het evengoed van het ploegen gezegd kan worden.

Wat hij terstond daarna laat volgen: *dat de arbeider zijn loon waardig is*, haalt hij niet aan als een getuigenis der Schrift, maar als een spreekwoordelijk gezegde, dat het algemeen besef aan allen dicteert. Evenals ook Christus, toen Hij hetzelfde zei tot de apostelen, niets anders uitsprak dan een gedachte, die eenstemmig goedgekeurd is. Derhalve zijn wreed en alle billijkheid vergeten, wie lastdieren, laat staan dan mensen, honger laten lijden, wier zweet zij uitzuigen tot hun eigen voordeel. Hoeveel minder is echter te verdragen de ondankbaarheid van hen, die het levensonderhoud aan hun herders ontzeggen, aan wie zij nooit een volwaardig loon kunnen vergelden?

19. *Tegen een ouderling ...* Nadat hij bevolen heeft, dat toelagen uitbetaald worden aan de herders, vermaant hij Timothéüs ook, dat hij niet dulde, dat zij verdacht gemaakt worden door lasterlijke aantijgingen, noch door enige beschuldiging bezwaard worden, dan die steunt op een wettig getuigenis. Maar dit zou ongerijmd kunnen schijnen, dat hij een wet, die allen gemeen is, voor de ouderlingen als het ware tot een bijzondere wet maakt. Dit rechtsbeginsel schrijft God in alle rechtszaken voor: 'dat zij uit de mond van twee of drie getuigen nader omschreven worden.'

Waarom dan beschermt de apostel door dit als het ware op zichzelf staand privilege alleen de ouderlingen, opdat hun onschuld beveiligd zij voor valse aanklachten?

Ik antwoord, dat dit een noodzakelijk geneesmiddel is tegen de boosaardigheid der mensen. Niemand immers is méér blootgesteld aan lasteringen en afgunst, dan Godvruchtige leraars. Want behalve dat de moeilijkheid van het ambt maakt, dat zij somtijds óf bezwijken, óf wankelen, óf mank gaan, óf doorslaan, waaruit de goddelozen vele aanleidingen om hen te hekelen aangrijpen, komt hier ook bij dat, hoe nauwgezet zij ook hun taak vervullen, zodat zij zelfs niet de kleinste fout begaan, zij toch nooit duizend berispingen ontgaan. En dit is een list van Satan, de zielen der mensen te vervreemden van de dienaren, opdat het onderricht langzamerhand in verachting kome. Zo wordt niet slechts onrecht gedaan aan onschuldigen, omdat ten onrechte de achting voor hen geschaad wordt (welk feit zelf toch zeer onwaardig is in een zo eervolle rang), maar ook wordt het gezag van het hoogheilig onderricht van God naar beneden gehaald. En dat vooral (zoals ik gezegd heb) heeft Satan in de zin. Want hier geldt niet alleen dat woord van Plato, *dat de grote massa boosaardig is, en jaloers is op wie boven anderen staan*; maar hoe oprechter ieder van de herders het Koninkrijk van Christus tracht uit te breiden, met des te groter afgunst wordt hij beladen, en worden er brutaler aanvallen op hem gedaan.

Verder, zodra er enige beschuldiging aangaande dienaren des Woords ruchtbaar geworden is, wordt zij met vast geloof vernomen, alsof hun schuld reeds bewezen was. Dat gebeurt niet alleen, omdat een grotere rechtschapenheid van hen geëist wordt, maar omdat Satan de meeste mensen bijna allen prikkelt tot te grote lichtgelovigheid, zodat zij, zonder dat enig onderzoek is ingesteld, hartstochtelijk hun herders veroordelen, wier goede naam zij veeleer hadden moeten beschermen. Derhalve stelt Paulus zich niet zonder grond tegen een zo grote onbillijkheid, en verbiedt hij, dat ouderlingen onderworpen worden aan de kwaadsprekerij van slechte mensen, totdat zij door wettige getuigenissen van schuld overtuigd zijn. Want het is ook niet verwonderlijk, indien zij vele vijanden hebben, daar hun plicht is, de gebreken van allen te berispen, aan de verkeerde begeerten van allen weerstand te bieden, door hun strengheid in toom te houden allen, die ze zien dwalen. Wat zal er dus gebeuren, als zonder onderscheid alle lasteringen aangehoord zullen worden, die aangaande hen uitgestrooid zijn?

20. *Berisp hen, die zondigen, in tegenwoordigheid van allen ...* Zo dikwijls als er zorg gedragen wordt voor de goeden, grijpen de bozen dit aan tot hun onschendbaarheid. Derhalve matigt Paulus, wat hij gezegd had over het afwijzen van ongerechtvaardigde aanklachten, door deze uitspraak zó, dat het toch niemand vrij staat om onder dit voorwendsel ongestraft te zondigen. En inderdaad zien wij, door hoe grote en hoe veelvuldige privileges het pausdom zijn geestelijke stand heeft beschermd, zodat zij, ofschoon zij zeer liederlijk leven, toch van alle berisping verschoond zijn. Stellig zal er, als de voorzorgsmaatregelen in acht genomen worden, die Gratianus opsomt, tweede geval, vraag 4, eveneens vraag 7, geen gevaar zijn dat zij ooit gedwongen worden om rekenschap te geven van hun levenswandel. Want waar zullen de twee en zeventig getuigen gevonden worden, die de vnzige verordening onder de naam van Sylvester vereist in het veroordelen van een bisschop? Vervolgens, daar heel de stand der leken van het recht tot aanklacht wordt geweerd, in de geestelijke stand ook minderen belet worden om aan meerderen onaangenaamheid te berokkenen, wat verhindert hen dan, dat zij om alle gerechtelijk onderzoek onbekommerd lachen? Daarom moet naarstig deze matiging in acht genomen worden, dat brutale tongen in toom gehouden worden, opdat zij niet door verzonnen aanklachten de ouderlingen in opspraak brengen; en dat toch al wie onder hen zich slecht gedraagt, streng terechtgewezen worde. Want met betrekking tot de ouderlingen vat ik dit gezegde op, dat in het openbaar gelaakt moeten worden, die losbandig leven. Waarom? Opdat de overigen, wanneer zij zien dat zelfs zij niet gespaard worden, drie in rang en waardigheid hoger geplaatst zijn, door zulk een voorbeeld gewaarschuwd, meer bevreesd zijn. Want evenals de ouderlingen door het voorbeeld van een eerbare levenswandel anderen moeten voorgaan, zo behoort, als zij zich misgaan, een strengheid van tucht jegens hen uitgeoefend te worden, die aan allen ten voorbeeld zij. Want waarom moet aan hen meer vrijheid toegestaan worden, wier zonden veel erger dan die van anderen schaden? Versta echter, wat Paulus zegt, van misdaden of schandelijke zonden, die openbare aanstoot met zich brengen. Want indien iemand uit de ouderlingen heeft gefaald zonder schanddaad, is het zeker, dat hij liever onder vier ogen vermaand, dan in het openbaar bestraft moet worden.

21. *Ik betuig voor God ...* Deze bezwering is door Paulus ingelast, komt slechts voor in een zeer ernstige zaak, maar ook wegens haar zeer grote moeilijkheid. Want niets is moeilijker dan met zo grote onpartijdigheid een gerechtelijk onderzoek in te stellen, dat ge nooit door een gunstbewijs van gezindheid verandert, noch aan verdenkingen toegang verleent, noch door aanklachten bewogen wordt, noch van al te grote hardheid zijt, noch in enige zaak op iets anders let dan op de zaak zelf. Want van dat ogenblik af is er onpartijdig recht, wanneer de ogen zijn gesloten voor de personen. Laten wij echter in gedachten houden, dat hier in de persoon van Timótheüs alle herders vermaand worden, en dat Timótheüs als met een schild gewapend wordt tegen alle boosaardige ophitserijen, die niet zelden zelfs juist aan de besten zeer veel last plegen te veroorzaken. Aan Timótheüs stelt hij derhalve God voor ogen, opdat hij wete, dat zijn ambtswerk door hem verricht moet worden met niet minder nauwgezetheid, dan wanneer hij het deed voor het aangezicht van God en de engelen. Nadat hij God heeft genoemd, voegt hij er ook Christus aan toe. Want Hij is het, aan wie de Vader alle macht om te oordelen heeft opgedragen, en voor wiens rechterstoel wij éénmaal zullen verschijnen. Hij voegt de engelen aan Christus toe, niet als rechters, maar als de toekomstige getuigen van nalatigheid, of van roekeloosheid, of van eerezucht, of van kwade trouw. Want zij zijn aanwezig als toeschouwers, vanwege de hun opgedragen zorg voor de kerk. En waarlijk meer dan stompzinnig en van steen moet hij zijn, bij wie alleen reeds deze gedachte niet alle verslapping en slaperigheid uitdrijft; dat het bestuur der kerk een schouwspel is van God en de engelen. Wanneer echter die plechtige betuiging erbij komt, is het noodzakelijk dat de vrees en zorgvuldigheid verdubbeld worden.

Hij noemt *de engelen uitverkoren*, niet slechts om hen van de verworpenen te onderscheiden, maar omwille van hun verhevenheid, opdat hun getuigenis meer eerbied hebbe.

Zonder overhaasting ... het woord bij de Grieken, indien ge het letterlijk vertaalt, betekent in het Latijn *praejudicium*: voorafgaand oordeel, vooroordeel. Maar het duidt veeleer aan een al te grote haast, wanneer wij, terwijl de zaak nog niet goed doorzien is, zo maar een uitspraak doen; of het duidt aan: een onmatige begunstiging, wanneer wij aan de personen meer ter wille zijn dan billijk is, of sommigen als uitnemende lieden boven anderen stellen; wat in rechterlijke beslissingen altijd onbillijk is. Derhalve veroordeelt Paulus hier óf lichtvaardigheid, óf het aannemen van personen. Op ongeveer hetzelfde ziet, wat volgt, dat men niet hier of daarheen moet afwijken. Want nauwelijks kan gezegd worden, hoe moeilijk zij, die het ambt van rechter te vervullen hebben, zich binnen de perken houden, te midden van zovele en zo verschillende aansporingen. Sommige handschriften hebben: *dagvaarding, aanklacht..* Maar de eerste lezing past beter.

22. *Leg niet aan iemand snel de handen op, en heb geen gemeenschap aan de zonden van anderen. Bewaar uzelf rein.*
23. *Drink voortaan geen water, maar gebruik een weinig wijn om uw maag en uw menigvuldige zwakheden.*
24. *Van sommige mensen zijn de zonden tevoren openbaar, en haasten zich tot een oordeel; in sommigen echter volgen zij ook.*
25. *Evenzo zijn ook de goede werken tevoren openbaar, en die waar het anders mee gesteld is, kunnen niet verborgen blijven.*

22. *Leg niet aan iemand snel de handen op ...* Het is niet twijfelachtig dat hij vast Timótheüs de afgunst heeft willen afweren, en de vele klachten tegengaan, die van tijd tot tijd opkomen tegen Godvruchtige dienaren van Christus, die weigeren te luisteren naar de eerezuchtige smeebeden van alle mogelijke lieden. Want sommigen betichten hen van gemelijkheid, anderen van afgunst, sommigen roepen ook luid dat zij wreed zijn, omdat zij niet terstond toelaten, die zich aanprijzen met wat voor aanbeveling ook; wat wij tegenwoordig meer dan voldoende ervaren. Paulus spoort dus Timótheüs aan, dat hij niet afwijke van strengheid, noch zich late overwinnen door verkeerde verlangens; niet zozeer omdat Timothéüs een vermaning van die aard nodig had, als wel om door zijn gezag hen te bedwingen, die anders voor Timothéüs zelf lastig konden zijn. De oplegging der handen duidt in de eerste plaats de aanstelling aan; dit is: het teken wordt voor de zaak zelf genomen. Want hij verbiedt, dat hij door te grote toegeeflijkheid iemand toelaat, die nog te weinig beproefd is. Want er zijn er, die door de zucht naar het nieuwe zouden wensen, dat zelfs juist de meest onbekende naar voren geschoven wordt, zodra hij een of andere proeve heeft gegeven, die goedkeuring verwerft. Het is passend, dat een ernstig en verstandig opziener aan deze ongelegen begeerte weerstand biedt, zoals Paulus hier Timothéüs beveelt te doen.

En heb geen gemeenschap ... Hij geeft te kennen, dat in dezelfde schuld verward wordt, wie instemt met een ongeoorloofde bevordering, en voornamelijk de aandrijvers zelf. Ofschoon sommigen het zó uitleggen: dat, indien hij onwaardigen toelaat, al wat zij later misdreven zullen hebben, hem als schuld of als een deel van de schuld zal worden toegerekend. Maar mij schijnt dit eenvoudiger: ook al storten anderen zich in deze roekeloosheid, voeg u niet bij hen als bondgenoot, opdat gij niet tegelijk schuldig wordt. Want dikwijls gebeurt het, dat ons, ook als wij overigens juist oordelen, de dwaasheid en lichtzinnigheid van anderen meesleurt.

Hiermee breng ik ook in verband wat onmiddellijk daarna volgt: *Bewaar uzelf rein*; alsof hij gezegd had: Indien iets verkeerd geschiedt door anderen, zie toe, dat geen enkele besmetting tengevolge van overeenstemming of goedkeuring tot u doordringt. Indien ge niet kunt verhinderen dat zij zich bezoedelen, dan behoren althans uw raadgevingen onveranderlijk van hen gescheiden te zijn, opdat ge u rein bewaart. Indien iemand liever wil, dat het een algemene uitspraak is, hij verlustige zich in zijn gevoelens; maar het past beter, naar mijn oordeel, het te beperken tot het verband van deze tekst.

23. *Drink voortaan geen water ...* Aangezien deze uitspraak de samenhang verbreekt, vermoeden sommigen dat zij niet van Paulus is. Nu zien wij echter, dat Paulus niet zo erg zorgvuldig is geweest in het logisch ordenen van zijn stof, en dat dit voor hem niet zeldzaam is dat hij verschillende uitspraken zonder orde dooréén mengt. Vervolgens kan het gebeuren, dat, wat buiten de volgorde der verzen was toegevoegd, toen de brief reeds geschreven was, daarna door een vergissing der afschrijvers op deze plaats is ingeslopen. Daarover moet men zich evenwel niet zo angstvallig bekommeren, als wij die gewoonte van Paulus in ogenschouw nemen, waarover ik gesproken heb; namelijk dat hij verschillende zaken somtijds pleegt te vermengen. Verder is de hoofdzaak, dat Timótheüs zich er aan moet gewennen een beetje wijn te drinken, om zijn gezondheid op peil te houden. Want hij verbiedt hem niet geheel en al om water te drinken, maar om dit te gebruiken als zijn gewone drank. Want het werkwoord (water drinken) duidt dit aan.

Maar waarom raadt hij hem niet eenvoudig aan om wijn te drinken? Het schijnt immers, wanneer hij er aan toevoegt 'een beetje', dat hij onmatigheid wil tegengaan: wat bij Timótheüs niet te vrezen was.

Ik antwoord, dat dit veeleer duidelijk uitgesproken is oen de lasteringen van boosaardige lieden tegen te gaan, voor wie het anders voor de hand liggend geweest zou zijn om zijn raadgeving heimelijk bespottelijk te maken, namelijk onder dit of een soortgelijk voorwendsel. Wat is dat voor een wijsbegeerte, die aanzet om wijn te drinken? Of is dit de weg, waarlangs men opklimt ten hemel? Om spotternijen van die aard te voorkomen, betuigt de apostel, dat hij slechts te rade gaat met de behoefte, en tegelijk beveelt hij matigheid aan. Het blijkt echter, dat Timótheüs niet slechts matig, maar ook streng is geweest in zijn levenswijze, daar hij zelfs zijn gezondheid niet spaarde. En het is zeker, dat dát door hem niet door eerezucht, noch door bijgelovigheid gedaan is. Waaruit wij opmaken, dat hij niet alleen zeer afkerig is geweest van weelde en zinnelijke genietingen, maar dat hij, om vrijer te zijn tot het werk des Heeren, ook iets van de gewone voedingsmiddelen afgehaald heeft. Want niet van nature, maar door een ijverig streven naar ingetogenheid was hij onthouder. Maar hoe weinigen zijn er heden ten dage, voor wie het nodig is het gebruik van water te verbieden; hoe velen daarentegen, die beperkt moeten worden tot het sober drinken van wijn? Verder blijkt heier, hoe noodzakelijk het is voor ons, ook wanneer wij wensen recht te handelen, de Geest des verstands van de Heere te vragen, die ons matigheid leert. Timótheüs hield weliswaar het juiste doel in het oog; maar omdat hij berispt wordt door de Geest Gods, vernemen wij dat een buitensporig strenge levenswijze in hem verkeerd is geweest. Tegelijk wordt als algemene regel overgeleverd, dat wij in eten en drinken ons zó moeten matigen, dat ieder voor zich rekening houdt met zijn gezondheid, niest om het leven te verlengen, maar opdat zij, zolang zij leven, voor God en hun naasten nuttig en bruikbaar zijn. Maar indien te grote ingetogenheid wordt afgekeurd, zolang als zij ziekten oproept of begunstigt, hoezeer ook bijgelovigheid afwezig moge zijn: hoe zal dan de halsstarrigheid der Karthuizers beschouwd moeten worden, voor wie het beter is te sterven dan in uiterste noodzaak een weinig vlees te eten? Maar indien aan spaarzaam en matigen bevolen wordt, dat zij hun gezondheid niet bezwaren door te grote spaarzaamheid, dan wacht geen lichte straf de onmatigen, die, door hun

gulzige keel vol te stoppen, hun krachten ondermijnen. Maar zij moeten niet vermaand worden, doch als stompzinig vee van zijn voeder geweerd worden.

24. *Van sommige mensen zijn de zonden ...* Aangezien er niets is, dat trouwe dienaren der kerk méér kwelt, dan wanneer zij geen enkele manier zien om kwalen te verbeteren: wanneer zij gedwongen worden de huichelaars te verdragen, wier gemeenheid zij opmerken; wanneer zij velen, die schadelijke pesthaarden zijn, niet kunnen weren van de kerk, en zelfs niet kunnen beletten om door heimelijke kunstgrepen hun vergif uit te strooien; daarom houdt Paulus Timótheüs staande door deze troost, dat het zal geschieden, dat zij eenhaal, wanneer het God goed gedacht zal hebben, voor het gericht getrokken zullen worden. Zo bemoedigt hij hen tot geduld; omdat met een rustig gemoed afgewacht moet worden het juiste ogenblik, dat God naar Zijn wijsheid tevoren heeft vastgesteld. Op ongelooflijke wijze foltert ook goede en heilige herders een andere onwaardige bejegening: dat zij, wanneer zij met de hoogste onbaatzuchtigheid hun plicht vervuld hebben, door vele onbillijke praatjes beschimpt worden, door veelvuldige verdachtmaking lastig gevallen worden, en dat zij in tegenovergestelde geest zien aangegrepen dingen, die lof verdienen. Ook in dit opzicht komt Paulus te hulp, wanneer hij Timótheüs vermaant, dat voor sommige goede werken het licht tot een andere tijd wordt bewaard. Dat derhalve, indien hun lof als het ware onder de grond begraven wordt door de ondankbaarheid der mensen, ook dat met kalm gemoed verdragen moet worden, totdat de tijd der openbaring aanbreekt. Hoewel hij niet alleen deze kwalen geneest; maar omdat het ons dikwijls overkomt, dat we ons vergissen in het kiezen van de dienaren, terwijl onwaardigen op listige wijze binnendringen, de goeden echter ons onbekend zijn; vervolgens, ook indien wijzelf ons niet vergissen in het oordelen, wij toch aan anderen ons oordeel niet aannemelijk kunnen maken; maar die de besten zijn, worden versmaad, al zetten wij ons daartegen schrap; de slechten echter sluipen binnen, óf zij dringen zich op: dan kan het niet anders, of onze toestand en die der kerk benauwt ons zeer. Derhalve geeft Paulus zich moeite om de aanstoot óf op te heffen, óf althans te verminderen. Dit zij derhalve de hoofdzaak, dat verdragen moeten worden de dingen, die niet terstond verbeterd kunnen worden; dat gezocht moet worden, waar het nog niet de geschikte tijd voor het geneesmiddel is; dat op ziekten geen geweld aangewend moet worden, totdat zij rijp geworden zijn, of openbaar gemaakt zijn; dat omgekeerd, zo dikwijls aan de deugd de haar toekomende eer niet wordt bewezen, de volle tijd der openbaring afgewacht moet worden, en de domheid der wereld verdragen moet worden, en dat men moet rusten in de duisternis totdat de dag aanlicht.

Ik kom nu tot de woorden, nadat ik de zaak kort samengevat heb. Wanneer hij zegt, *dat de zonden van sommige mensen tevoren openbaar zijn geworden*, dan bedoelt hij, dat zij vroegtijdig ontdekt worden, en als het ware vóór de tijd bij de mensen bekend worden. En dit drukt hij door een vergelijking uit, alsof zij door hard te lopen zich haasten tot hun oordeel. Wij zien immers, dat velen blindelings voortstormen en uit eigen beweging zich een veroordeling op de hals halen, ook al wenst heel de wereld, dat zij behouden worden. Zo dikwijls dat echter voorvalt, laat ons dan in de gedachten komen, dat de verworpenen door de verborgen aandrang van Gods voorzienigheid worden aangezet om hun schuim uit te werpen.

In sommigen volgen zij ... Wat Erasmus vertaalt: *sommigen volgen zij*, aanvaard ik niet. Alhoewel dat beter schijnt te passen bij de Griekse constructie, eist evenwel de gedachte, dat het partikel *év* (in) er heimelijk in gehoord wordt. Immers de verandering van naamval heft de tegenstelling niet op. Want zoals hij gezegd had, dat de zonden van sommigen zich snel haasten tot hun oordeel, zo voegt hij er nu omgekeerd aan toe, dat die van sommigen (of: van anderen) langzamer ter kennis komen. Maar in

plaats van de tweede heeft hij de derde naamval gesteld: *in anderen*. Hij geeft echter te kennen dat, hoe ook de zonden van sommigen langer dan wij wensen verborgen blijven en langzaam aan het licht gebracht worden, zij toch niet voortdurend verborgen zullen zijn. Want ook die zullen hun tijd hebben. Maar indien toch de vertaling van Erasmus beter bevalt, is het noodzakelijk dat de betekenis dezelfde blijft, namelijk: *al haast de wraak Gods zich ook nog zo weinig, toch volgt zij langzaam in de rug*.

25. *Evenzo ook de goede ...* Hij geeft te verstaan, dat somtijds Godsvrucht en andere deugden spoedig en te rechter tijd hun lof bij de mensen hebben, zodat de goeden in waarde zijn. Maar indien het anders treft, dat de Heere evenwel niet zal dulden, dat de onschuld en rechtschapenheid voortdurend verdrukt wordt. Want dikwijls wordt zij door lasteringen, als door wolken, verduisterd; maar eindelijk wordt dat woord vervuld, dat God maakt dat zij schittert als het morgenrood; maar een rustig gemoed is nodig om stand te houden. Want wij zijn mensen; derhalve moet men altijd in het oog vatten, welke maat onze kennis heeft, opdat wij niet verder voortschrijden; want dat zou zijn: *ons de taak van God aanmatigen*.

HOOFDSTUK VI

1. *Allen, die onder het juk zijn als slaven, laten zij hun Heeren alle eer waardig achten, opdat de naam Gods en het onderricht niet gelasterd worde.*
2. *Wie echter gelovige Heeren hebben, laten zij hen niet geringschatten omdat zij broeders zin; maar laten zij méér dienen, omdat zij gelovigen en geliefden en deelgenoten der weldadigheid zin.*

Het blijkt, dat in het begin van (de verbreiding van) het evangelie de slaven, alsof het teken tot vrijlating gegeven was, overmoedig zijn geworden. Want overal geeft Paulus zich veel moeite in het breidelen van die begeerte. En inderdaad was de toestand van slavernij zo hard, dat het niet verwonderlijk is, dat zij bij uitstek gehaat was. Voorts is het gebruikelijk, aan te grijpen tot voordeel van ons vlees al wat ook maar de minste schijn daarvan heeft. Zo maakten zij, wanneer zij hoorden, dat wij allen broeders zijn, dadelijk de gevolgtrekking, dat het onwaardig was, dat zij slaven van broeders zouden zijn. Maar al zou niets dergelijks hun in de geest gekomen zijn, toch is altijd voor ongelukkige mensen nodig een troost, die de bitterheid van al hun ellende tempert. Vervolgens konden zij er niet zonder moeite toe gebracht worden, dat zij gaarne en met opgewekt gemoed hun nek onderwierpen aan een zo ruw juk. Hierop ziet derhalve dit onderricht.

1. *Allen, die onder het juk ...* Omdat een ieder door valse inbeelding zich voortreffelijkheid aanmatigt, is er niemand die het gelijkmoedig verdraagt, dat anderen over hem heersen. Wie de noodwendigheid niet kunnen ontgaan, die gehoorzamen weliswaar tegen wil en dank aan hun meerderen; maar inwendig morren zij en zijn verontwaardigd, omdat zij menen dat hun onrecht wordt aangedaan. Alle betogen van dien aard snijdt de apostel met één woord af, wanneer hij vrijwillige onderwerping eist van allen, die onder het juk zijn. Want hij geeft te verstaan, dat niet onderzocht moet worden, of zij een dergelijk lot of een beter waardig zijn; omdat het voldoende moet zijn, dat zij door deze toestand gebonden zijn. En wanneer hij beveelt, dat zij *eer waardig moeten achten de Heeren*, die zij dienen, verlangt hij niet alleen trouw en nauwgezetheid in het betonen van gehoorzaamheid, maar dat zij tegen hen opzien en hun van harte eerbied betonen, als aan in hogere rang geplaatsten. Want niemand betoont aan een vorst of heer, wat hij verschuldigd is, tenzij hij, ziende op de hoge positie, tot welke God hen verheven heeft, hen daarom met eer bejegt, omdat hij onder hen staat. Want hoezeer zij het ook dikwijls onwaardig zijn, toch verdient de hoge positie zelf, waarmede God hen verwaardigt, altijd eer. Voeg daarbij, dat niemand zijn arbeid of gehoorzaamheid aan een heer uit eigen beweging ten koste zal leggen, tenzij hij overtuigd is dat hij het verschuldigd is. Waaruit volgt, dat de onderwerping begint met deze eer, welke Paulus wil dat waardig geschat worden zij, die over ons staan.

Opdat niet de Naam Gods ... Altijd zijn wij in ons eigen belang vindingrijk, meer dan wel behoorde. Zo ligt voor slaven, als zij ongelovige heren hebben, de tegenwerping voor de hand, dat het onwaardig is, dat zij, die de duivel dienen, heersen over kinderen Gods. Paulus echter buigt het argument naar de tegenovergestelde kant terug: dat daarom aan ongelovige Heeren gehoorzaamd moet worden, opdat de Naam Gods en het evangelie niet slecht bekend moge staan; alsof die God, Welke wij dienen, ons aandrijft om te rebelleren; alsof het evangelie weerspannig en onhandelbaar maakt hen, die aan anderen onderworpen moeten zijn.

2. *Wie echter gelovige ...* De broedernaam schijnt gelijkheid vast te stellen, en zo de heerschappij op te heffen. Paulus redeneert van de tegenovergestelde kant, dat slaven zich des te liever aan gelovige

Heeren moeten onderwerpen, omdat zij hen als kinderen Gods erkennen, en door broederlijke liefde aan hen verbonden zijn, en deelgenoten van dezelfde genade. Immers, niet alledaags is die gunst, dat God hen aan aardse Heeren gelijk gemaakt heeft in datgene, wat het voornaamste is: want zij hebben samen gemeen de aanneming tot kinderen. Dit moet dus voor hen geen geringe spoorslag zijn om de slavernij gelijkmoedig te verdragen. Voeg daarbij, dat de slavernij meer dragelijk is onder zachtmoedige Heeren, die ons liefhebben, en die wij wederkerig liefhebben. Ook de band zelf van het geloof verenigt het best onderling hen, wier positie verschillend is.

Onderwijs deze dingen en spoor daartoe aan.

3. *Indien iemand op andere wijze onderricht, en het niet eens is met de gezonde woordera van onze Heere Jezus Christus, en met het onderricht dat overeenkomstig de Godsvrucht is,*
4. *die is opgeblazen, niets wetende, maar verslappende rondom strijdvrage en woordentwisten, waaruit opkomt afgunst, strijdlust, kwaadsprekerijen, boze vermoedens,*
5. *overbodige botsingen van mensen, verdorven van geest, en die van de waarheid beroofd zijn, menende dat de Godsvrucht een zaak van gewin is. Zonder u af van dezulken.*

Onderwijs deze dingen ... Hij bedoelt, dat dit de dingen zijn, waarop hij zich moet toelagen om die te onderwijzen; en hij wil dat met het onderricht aansporingen verbonden worden. Het is dus even alsof hij gezegd had, dat deze soort van onderricht dagelijks ingestampt moet worden. En dat de mensen niet alleen onderricht moeten worden, maar ook door voortdurende aansporingen geprikkeld en aangedreven moeten worden.

3. *Indien iemand op andere wijze ...* Omdat het een samengesteld werkwoord is, kan het ook heel goed vertaald worden: 'andere dingen onderricht'. Hoewel er in de betekenis geen enkele dubbelzinnigheid is. Want hij veroordeelt hen allen, die in deze wijze van onderrichten niet overeenstemmen, zelfs indien zij niet openlijk noch opzettelijk de gezonde leer bestrijden. Het kan immers gebeuren, dat wie overigens geen enkele goddeloze of klaarblijkelijke dwaling openlijk verkondigt, toch het onderricht in de Godsvrucht onteert, door zich op te dringen met nutteloze praatzucht. Want waar in het onderricht zelf geen enkele vordering blijkt, en geen enkele opbouw, daar wordt reeds afgeweken van het onderwijs van Christus. En ofschoon Paulus niet spreekt over uitgesproken auteurs van goddeloze leerstellingen, maar over onbetrouwbare en onheilige leraars, die door hun eerezucht of hebzucht het eenvoudige en echte onderricht in de Godsvrucht ontsieren, toch zien wij, hoe scherp en streng hij tegen hen uitvaart; en geen wonder. Want het kan nauwelijks gezegd worden, hoeveel schade een vervalste prediking doet, die geheel en al is ingericht tot uiterlijk vertoon en holle woordenpraal. Maar wie hij berispt, blijkt beter uit het tekstverband. Want wat onmiddellijk volgt: *en het niet eens is met de gezonde woorden, is een nadere uitlegging.* Het pleegt immers te gebeuren, dat mensen van dat slag, door verkeerde nieuwsgierigheid meegesleurd, al wat nuttig en degelijk is, verachten. En zo zijn zij zonder reden uitgelaten als dartele paarden. Wat is dat echter anders dan *de gezonde woorden van Christus* versmaden? Want gezond worden zij genoemd naar hun uitwerking, omdat zij ons gezondheid aanbrengen, of geschikt zijn om die te begunstigen. Hetzelfde betekent *het onderricht dat overeenkomstig de Godsvrucht is.* Het zal immers niet overeenstemmend met de Godsvrucht zijn, indien het ons niet onderwijst in de vrees en dienst van God, indien het ons geloof niet opbouwt, indien het ons niet opvoedt tot geduld, nederigheid en alle plichten der liefde. Dus al wie er zich niet op toelagt om op nuttige wijze te onderrichten, onderricht anders dan het behoorde; ja wat, meer zegt, noch Godvruchtig, noch gezond is het onderricht, met welke gloed het ook schittert, dat

zich niet richt op de vordering der hoorders. Dezulken veroordeelt Paulus in de eerste plaats wegens hoogmoed, en wel wegens holle en winderige (hoogmoed); vervolgens, omdat geen enkele straf kan worden uitgedacht, méér geschikt om eerzuchtigen te kastijden, dan wanneer al datgene, waardoor zij zichzelf behagen, wegens onwetendheid veroordeeld wordt, spreekt Paulus als zijn oordeel uit, dat zij *niets weten*, hoezeer zij ook door vele spitsvondigheden opgezwollen zijn. Zij hebben immers niets degelijke, maar slechts louter wind. En tegelijk vermaant hij alle Godvruchtigen, dat zij zich niet door die winderige woordenpraal laten verhovaardigen, zodat zij niet vast geworteld blijven in de eenvoud van heet evangelie.

4. *Maar verslappende ...* Er is een zijdelingse tegenstelling tussen de gezondheid van het onderricht van Christus en die slapheid. Want hoewel die scherpzinnige onderzoekers zich veel en langdurig vermoeid hebben, welke vrucht brengen zij tenslotte mee naar huis uit hun arbeid, dan dat de ziekte allengs groeit? Zo matten zij zich niet alleen tevergeefs af, maar halen zich slapheid op de hals tengevolge van hun verkeerde nieuwsgierigheid. Daaruit volgt dus, dat zij er ver vandaan zijn om naar behoren verder te komen, zoals het leerlingen van Christus betaamde.

StrijdvrAGEN en woordentwisten voegt hij niet zonder reden onmiddellijk aaneen; immers door het eerste woord duidt hij niet alle strijdvrAGEN aan, welke gij maar wilt, die óf uit een sobere en gematigde ijver om te leren geboren worden, óf dienstig zijn tot een zuivere uitlegging van nuttige zaken, maar zodanige als er heden ten dage in de scholen der Sorbonne druk besproken worden om scherpzinnigheid ten toon te spreiden. Daar brengt de éne strijdvrAAG de andere voort; omdat er geen enkele maat is, wanneer iemand, wie hij ook zij, doordat hij meer zoekt te weten dan dienstig is, aan zijn ijdelheid toegeeft. Hieruit duiken later eindeloze twisten op. Want evenals in de hitte dikke wolken niet zonder donder uiteengejaagd worden, zo is het noodzakelijk, dat die netelige strijdvrAGEN in gevechten uitloopen. Maar *woordentwisten* noemt hij strijdlustige verhandelingen over woorden meer dan over zalven, of (zoals men gewoonlijk zegt) zonder stof, of onderwerp. Want indien iemand nauwgezet overweegt al de strijdpunten, welke ook maar brandend zijn onder de sofisten, zal hij bevinden, dat die niet voortkomen uit zaken, maar dat die uit niets gesmeed worden. Kort en goed, Paulus heeft alle strijdvrAGEN willen veroordelen, die ons opscherpen tot vitterijen van niets.

Waaruit opkomt afgunst... Uit de gevolgen bewijst hij, hoezeer de eerzuchtige begeerte om te weten ontweken moet worden. Immers is de eerzucht de moeder van de afgunst. Waar echter de afgunst heerst, daar branden tegelijk de scheldwoorden los, de twisten, en de andere boze dingen, die hier door Paulus opgesomd worden. Hij voegt er aan toe, dat bij dezulken *de geest verdorven is, en dat zij van de waarheid beroofd zin*. Verder is het zeker, dat hier de sofisten gehegeld worden, die, met achterstelling van wat opbouwt, het Woord Gods verkeren in de kunst om finzinnig te betogen en onbeduidende spitsvondigheden. Als de apostel slechts aantoonde, dat op deze wijze het onderricht in het heil onnut gemaakt wordt, zou reeds dat een allermint te verdragen ontheiliging zijn; maar veel ernstiger en heftiger is die berisping, omdat hij zo verderfelijke kwalen, die daaruit voortvloeien, en zo schadelijke plagen opsomt. Laten wij derhalve uit deze plaats leren, de sofistiek te verfoeien als een zaak, voor de Kerk Gods méér verderfbrengend dan genoegzaam geloofd kan worden.

5. *Dat de Godsvrucht een zaak van gewin is ...* Los het zó op: dat de Godsvrucht een zaak van gewin is, of de kunst om veel winst te maken; omdat zij namelijk heel het Christendom afmeten naar winst. Evenzo immers alsof de uitspraken van de Heilige Geest tevoorschijn gebracht waren tot geen ander doel, dan om hun hebzucht te dienen, drijven zij handel als met koopwaar, die ten verkoop is uitgesteld. Paulus verbiedt dienaren van Christus om met dezulken enige omgang te hebben. Immers

beveelt hij Timótheüs niet alleen aan hen niet gelijk te zijn, maar hen te ontvluchten als schadelijke pesten. Want hoewel zij niet openlijk weerstand bieden aan het evangelie, ja veeleer pralen met een valse belijdenis daarvan, toch is de gemeenschap met hen besmettelijk. Vervolgens, indien de grote massa der mensen ziet, dat wij met hen bevriend zijn, dreigt het gevaar, dat zij onder het voorwendsel van onze vriendschap zich indringen. Derhalve moeten wij ons de grootste moeite geven, dat allen begrijpen, dat wij hun zózeer vreemd zijn, dat zij niets met ons gemeen hebben.

6. *Een groot gewin echter is Godsvrucht met genoegzaamheid.*
7. *Want wij hebben niets in de wereld ingebracht: het is zeker, dat wij er ook niets uit mee kunnen nemen.*
8. *Als wij echter voedsel en deksel hebben, zullen wij hiermede tevreden zijn.*
9. *Want wie rik willen worden, vallen in verzoeking en in een strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerten, welke de mensen doen verzinken in verderf en ondergang.*
10. *Want een wortel van alle kwade dingen is de hebzucht: aan welke overgeleverd sommigen zijn afgedwaald van het geloof, en hebben zichzelf verward in vele smarten.*

6. *Een gewin echter is ...* Smaakvol, niet zonder ironische terechtwijzing, buigt hij dezelfde woorden aanstonds terug in een tegenovergestelde zin, alsof hij gezegd had: verkeerd en liederlijk handelen zij, die het onderricht van Christus te koop aanbieden; alsof waarlijk de Godsvrucht een zaak van gewin was. Hoewel ongetwijfeld, indien iemand haar op de rechte wijze waardeert, de Godsvrucht een groot en zeer overvloedig gewin is. Daarom echter noemt hij haar zo, omdat zij ons de volle en volkomen gelukzaligheid aanbrengt. Heiligschenners zijn dus zij, die, als slaven van geldelijk voordeel, de Godsvrucht aanwenden tot hun gewin. Voor ons echter is de Godsvrucht een voordeel, groot genoeg op zichzelf, omdat wij door haar verkrijgen niet slechts dat wij erfgenamen der wereld zijn, maar ook dat wij genieten van Christus en al Zijn rijkdom.

Met genoegzaamheid ... Dit kan zowel met de gemoedsstemming, als met de zaak zelf in verband gebracht worden. Indien ge het in verband brengt met het gemoed, zal de betekenis zijn: dat de Godvruchtigen, zolang zij nergens naar jagen, maar tevreden zijn met hun armoede, een voldoende groot voordeel verkregen hebben. Indien ge het opvat als: genoegzaamheid vaan goederen (wat mij niet minder aannemelijk voorkomt), dan zal het een belofte zijn, zoals die van Psalm 34 : 11: *De leeuwen verlangen te eten en zwerven uitgehongerd rond; maar die de Heere zoeken, zullen niet verstoken zijn van enig goed.* Want altijd is de Heere de Zijnen nabij; en zoveel als voor hun behoefte voldoende is, geeft Hij uit Zijn volheid aan ieder als het hem toegemeten rantsoen uit. Zo is het ware geluk in de Godsvrucht gelegen: deze genoegzaamheid echter is als het ware een zekere toegift.

7. *Want wij hebben niets in de wereld ingebracht..* . Dit heeft hij er aan toegevoegd om de mate van genoegzaamheid te begrenzen. Een onverzadelijke maalstroom is onze begeerlijkheid, indien zij niet in toom gehouden wordt: dit is echter de beste teugel, indien wij niets méér verlangen dan de behoefte van dit leven eist. Want daarom overschrijden wij de grenzen, omdat onze bezorgdheid zich uitstrekt tot duizend levens, welke wij door een valse verbeelding ons voorstellen. Niets is méér algemeen, niets ook méér algemeen erkend dan dit gevoel van Paulus. Maar zodra allen het erkend hebben, wat ook dagelijks met de ogen gezien wordt, verslindt ieder afzonderlijk met zijn wensen onmetelijke landgoederen niet anders, dan wanneer hij een maag had, die de halve wereld kan bevatten. En dit is het, wat gezegd wordt in Psalm 49 : 14, dat, hoewel de dwaasheid der vaders daarin blijkt, dat zij

hoopten dat zij hier eeuwig zouden blijven, desniettemin hun nakomelingen hun weg goedkeuren. Laten wij derhalve, opdat de genoegzaamheid voor ons vast sta, leren ons gemoed zo rustig te houden, dat wij niet méér verlangen dan wat noodzakelijk is om het leven dragelijk te maken. Wanneer hij *voedsel en deksel* noemt, sluit hij weelde en een overvloedige voorraad uit. De natuur is immers met weinig tevreden; en overtollig is, al wat het natuurlijk gebruik te boven gaat. Niet dat een kwistiger gebruik op zichzelf veroordeeld moet worden, maar een hebzuchtig verlangen is altijd zondig.

9. *Wie rijk willen worden ...* Nadat hij heeft aangespoord tot ingetogenheid en verachting van de rijkdom, waarschuwt hij nu, hoe verderfelijk de begeerte om te bezitten is, en vooral in de dienaren der kerk, over wie hij hier met name handelt. Niet de rijkdom is echter de oorzaak van de kwade dingen, die hij hier vermeldt; maar de hebzuchtige begeerte, ook indien iemand overigens arm is. Maar Paulus onderwijst niet slechts, wat meestal pleegt te gebeuren, maar wat noodzakelijk is dat voortdurend gebeurt. Want al wie zich dit heeft voorgenomen: om rijk te worden, levert zich als gevangene aan de duivel uit. Zeer waar is dat woord van een heidens dichter: *Wie rijk wil worden, wil het ook snel worden.* Waaruit volgt, dat allen, die gedreven worden om naar rijkdom te streven, blindelings voortstormen. Hieruit komen ook voort die dwaze, ja, onzinnige begeerten, die hen tenslotte in het verderf doen verzinken. Dit kwaad is weliswaar algemeen; maar 'in de herders der kerk komt het meer zichtbaar uit. Want zó waanzinnig maakt hen de hebzucht, dat zij voor niets, hoe ongerijmd ook, terugdeinzen, zodra de glans van goud of zilver hun ogen heeft aangeraakt.

10. *Want een wortel van kwade dingen ...* Er is geen reden, waarom wij ons al te angstvallig zouden inspannen door de vergelijking met andere zonden. Het is zeker, dat eerezucht en hoogmoed *dikwijls* slechtere vruchten voortbrengen; en toch komt eerezucht niet uit hebzucht voort. Van de geslachtelijke wellust kan hetzelfde gezegd worden; maar het was niet het voornemen van Paulus om al die soorten van zonden, welke ook maar genoemd kunnen worden, onder de hebzucht te besluiten. Wat dan? Hij heeft eenvoudig bedoeld, dat ontelbare kwade dingen daaruit opkomen. Zoals wij gewoonlijk zeggen, dat er geen kwaad is, dat niet wordt voortgebracht óf door tweedracht, óf door gulzigheid, óf door dronkenschap, óf door een andere dergelijke zonde, welke gij maar wilt. En inderdaad kan men van de misdadige zucht om te hebben zeer naar waarheid dit zeggen, dat er geen enkele soort van kwaad is, die niet dagelijks uit haar overvloedig opwelt; zoals daar zijn talloze bedriegerijen, valse streken, meineden, misleidingen, roverij, wreedheid, omkoperijen in rechtszaken, twisten, hatelijkheden, vergiftigingen, moorden; kortom, vrijwel alle kunstgrepen om schade toe te brengen. Dergelijke uitspraken komen overal bij ongewijde schrijvers voor. En daarom handelen sommigen onbeschaamd, als zij de beschuldiging uiten dat dit door Paulus met overdrijving gezegd is, terwijl zij voor Horatius of Ovidius in de handen zouden klappen, als hij zo sprak. Och, mocht de dagelijkse ervaring niet bevestigen, dat de zaak zelf, zoals zij is, eenvoudig aangewezen is! Maar laten wij ons herinneren, dat diezelfde misdaden, die uit hebzucht voortvloeien, ook kunnen opkomen hetzij uit eerezucht, of uit afgunst, of uit andere verkeerde neigingen, zoals zij daaruit stellig opkomen.

Aan welke overgeleverd sommigen ... De Griekse spreekwijze is oneigenlijk, wanneer hij zegt, dat de hebzucht wordt nagejaagd; maar zij verduistert de betekenis in geen enkel opzicht. Want hij verklaart, dat de verschrikkelijkste van alle kwalen uit de hebzucht geboren wordt: de afval van het geloof. Want wie aan deze ziekte lijden, ontaarden langzamerhand, totdat zij het geloof geheel en al van zich werpen. Vandaar die *smart*, die hij vermeldt; onder welk woord ik versta de huiveringwekkende folteringen van het geweten, die wanhopige mensen plegen te overvallen; ofschoon God de

hebzuchtigen ook door andere voorproeven kwelt, terwijl zijzelf hun eigen beulen zijn.

11. *Maar gij, o mens Gods, ontvlucht deze dingen; maar jaag na rechtvaardigheid, Godsvrucht, geloof, liefde, geduld, zachtmoedigheid.*
12. *Strijd de goede strijd des geloofs; grip naar het eeuwige leven, tot hetwelk gij ook geroepen zit, en de goede belijdenis beleden hebt voor vele getuigen.*
13. *Ik beveel u voor God, die alle dingen levend maakt, en voor Christus Jezus, die de goede belijdenis betuigt heeft voor Pontius Pilatus,*
14. *dat gij dit gebod houdt, onbevlekt en onberispelijk, tot de openbaring van onze Heere Jezus Christus,*
15. *welke te zijner tijd aan het licht zal brengen de zalige en enige Heerser, de Koning van wie koning zijn en de Heere van wie heer zijn,*
16. *die alleen onsterfelijkheid heeft, die een ontoegankelijk licht bewoont, dien geen der mensen gezien heeft, noch kan zien, wien zij eer en eeuwige kracht. Amen.*

11. *Maar gij, o mens Gods, ontvlucht deze dingen...* Door hem mens Gods te noemen, voegt hij gewicht toe aan zijn opwekking. Verder, indien men met de voorafgaande zin wil verbinden, wat hij voorschrijft aangaande *het najagen van rechtvaardigheid, Godsvrucht, geloof en geduld*, dan houdt hij het geneesmiddel voor om van hebzucht te beteren, namelijk door te vermanen, naar wat voor rijkdom hij moet streven, immers naar een geestelijke. Dit voorschrift kan echter ook tot de andere zinsdelen worden uitgestrekt, dat Timótheüs, zich aan alle ijdelheid onttrekkende, die overdadigheid, die zo juist veroordeeld is, ontvluchte. Want wie ingespannen bezig is met noodzakelijke bezigheden, zal zich van overbodige gemakkelijk onthouden. Hij noemt echter als voorbeeld enkele soorten van deugden, onder welke men ook andere behoort te verstaan. Al wie derhalve door de ijver tot gerechtigheid in beslag genomen zal worden, zal ook streven naar Godsvrucht, geloof en liefde, hij zal lijdzaamheid en zachtmoedigheid najagen: het zal niet anders kunnen, of hij heeft een afschuw van de hebzucht en haar vruchten.

12. *Strijd de goede strijd ...* Zoals hij in de volgende brief zal zeggen (2 Tim. 2 : 4): Wie zich gemeld heeft voor de krijgsdienst, wordt niet verward in bezigheden, vreemd aan zijn beroep. Derhalve waarschuwt hij, om Timótheüs terug te houden van te veel zorg voor aardse zaken, dat er gestreden moet worden. Want daaruit komt voort zorgeloosheid en toegeeflijkheid, dat het merendeel in zijn vrije tijd als in scherts Christus wil dienen, hoewel Christus al Zijn dienaren tot de krijgsdienst oproept. Om hem echter te bezielen om dapper een zodanige strijd te aanvaarden, noemt hij die goed; dit is: geluk brengend, en daarom geenszins te ontvluchten. Want indien aardse soldaten niet aarzelen om te strijden met twijfelachtige uitslag en met doodsgevaar, met hoeveel betere moed behoren wij dan te strijden onder het opperbevel en het vaandel van Christus, daar wij van de overwinning verzekerd zijn? Vooral, daar ons een beloning wacht, niet zoals andere bevelhebbers plegen uit te betalen aan hun soldaten, maar de heerlijke onsterfelijkheid en de hemelse gelukzaligheid. Het zou werkelijk onwaardig zijn, dat wij vermoeid werden of begonnen te wankelen, nu zulk een hoop ons voor ogen is gesteld. En dat is het, wat hij onmiddellijk daarop laat volgen.

Grijp naar het eeuwige leven ... Want het is evenzo, alsof hij zei: God roept u tot het eeuwige leven; streef derhalve daarnaar met verachting der wereld. En wanneer hij beveelt daarnaar te grijpen, verbiedt hij, halverwege op te houden of traag te worden. Alsof hij zei, dat er niets bereikt is, totdat wij het toekomstige leven verworven hebben, tot hetwelk God ons uitnodigt. Zo verklaart hij ook in Filipp. 3 : 12, dat hij zich verder inspannt, omdat hij het nog niet gegrepen heeft. Maar omdat de

mensen op goed geluk en tevergeefs zouden lopen, indien zij God niet hadden tot de aasdrijver van hun loop, maakt hij ook, om de opgewektheid aan te vuren, melding van de *roeping*. Er is immers niets, dat ons méér moed moet geven, dan wanneer wij horen dat wij door God geroepen zijn. Want daaruit maken wij op, dat onze arbeid niet ijdel zal zijn, waarvan God de leiding heeft, en waarin Hij ons de hand toesteeft. Ook dat zou reeds een ernstig verwijt zijn, de roeping Gods versmaad te hebben. En daarom moet dit een zeer scherpe prikkel zijn: God roept u tot het eeuwige leven; pas op, dat ge niet ergens anders heen wordt afgetrokken, of anderszins afvallig wordt, vóórdát ge het verkregen hebt.

En de goede belijdenis beleden hebt ... Ook door de herinnering aan zijn vroegere leven prikkelt hij hem meer om voort te gaan. Het is immers schandelijker om af te vallen, nadat gij goed begonnen zijt, dan nooit begonnen te zijn. Derhalve wakkert hij Timótheüs aan door dit argument, dat hij tot hiertoe zich flink en lofwaardig gedragen heeft; opdat het einde moge beantwoorden aan het begin. Onder belijdenis versta ik niet een belijdenis, in woorden samengevat, maar veeleer metterdaad voortgebracht; en dat niet slechts éénmaal, maar in heel zijn dienst. De betekenis is dus: Gij hebt van uw schitterende belijdenis vele getuigen zowel te Efeze als in andere landstreken, die u aanschouwd hebben, trouw en ernstig u bewegende in het belijden van het evangelie. En daarom staat het u, nadat gij zulk een proeve geleverd hebt, niet meer vrij, tenzij met de grootste schande en oneer, u een ander te betonen dan een uitstekend soldaat van Christus. Hieruit leren wij in het algemeen, dat naarmate ieder van ons méér uitmunt, hij des te minder te verontschuldigen is, indien hij afvalt, en des te meer aan God verplicht ;is om naar behoren voort te gaan.

13. *Ik beveel u ...* Een zo grote heftigheid van bezweringsen, als Paulus gebruikt, is tot bewijs, welk een moeilijke en zeldzame deugd het is, te volharden in de dienst van het evangelie, zoals het betaamt, tot het laatste toe. Want hoewel Paulus in de persoon van Timótheüs ook anderen aanspoort, toch spreekt hij tegelijk hem toe. Verder, wat hij zegt van Christus en van God, hangt samen met de omstandigheid van de zaak in kwestie. Want wanneer hij aan God dit toeschrijft, dat Hij *alle dingen levend maakt*, wil hij de ergernis van het kruis tegengaan, dat niets dan een schijn des doods vertoont. Hij geeft te kennen, dat derhalve de ogen gesloten moeten worden, wanneer de goddelozen de dood in 't vooruitzicht stellen en daarmee dreigen; of liever, dat ze strak op God alleen gericht moeten worden, omdat Hij het is, die die doden terugbrengt in het leven. Het geheel heeft deze strekking, dat wij, zonder nog acht te slaan op de wereld, op God alleen leren letten. Wat hij aanstonds over *Christus* laat volgen, bevat een uitnemende bemoediging. Immers worden wij er aan herinnerd, dat wij niet filosoferen onder de een of andere Plato, die in stille rust nutteloze verhandelingen houdt; maar dat de leer, die Hij belijdt, door de dood van de Zoon Gods bekrachtigd is. Immers met niet veel woorden heeft Christus Zijn *belijdenis onder Pilatus* afgelegd, maar metterdaad (namelijk door een vrijwillige dood te ondergaan). Want hoewel Christus voor Pilatus liever heeft willen zwijgen, dan het woord voeren voor Zijn verdediging, omdat Hij, reeds aan een zékere veroordeling prijsgegeven, daarheen gekomen was, toch is er in Zijn stilzwijgen een even schitterende verdediging van Zijn leer geweest, als wanneer hij die luidruchtig verdedigd zou hebben. Want Hij heeft die door Zijn bloed en het offer des doods beter dan door het woord bekrachtigd. Hij noemt deze een *goede* belijdenis. Want Sokrates is ook gestorven; en toch is zijn dood geen wettig bewijs geweest van de leer, waaraan hij vasthield. Maar wanneer wij horen, dat het bloed van de Zoon Gods vergoten is, dan is dat het hoogheilig zegel, dat ons van alle twijfel bevrijdt. Laten wij derhalve, zo dikwijls onze zielen wankelmoedig zijn, ons herinneren, dat uit de dood van Christus telkens

bemoediging geput moet worden. Want van welk een lafheid zou het getuigen, zulk een Leidsman, die ons voorgaat, in de steek te laten?

14. *Dat gij dit gebod houdt ...* Door het woord 'gebod' duidt hij aan, wat hij tot hiertoe over de taak van Timótheüs uiteengezet heeft; waarvan dit de hoofdzaak was, dat hij zich een trouw dienaar zou betonen voor Christus en de kerk. Want wat is het nodig, dit uit te breiden tot de gehele wet? tenzij misschien iemand het liever eenvoudig wil opvatten als de hem opgedragen functie. Want wij worden ook niet aangesteld als dienaren der kerk, zonder dat God tegelijk ons voorschrijft, wat Hij dan wil, dat wij doen. Zo zou 'het gebod houden' niets anders zijn dan het hem, toevertrouwde ambt te goeder trouw vervullen. Kort en goed, ik breng het stellig in verband met de dienst van Timótheüs. De bijvoeglijke naamwoorden, die volgen, passen, wat betreft de naamval en de bepaling, in het Grieks zowel bij het gebod als bij de persoon van Timotheus; de betekenis evenwel, die ik weergegeven heb, is veel passender. Paulus echter vermaant, dat Timotheus zich moet toeleggen op heiligheid des levens en reine zeden, indien hij naar behoren aan zijn ambtsplicht wil voldoen.

Tot de openbaring van onze Heere Jezus Christus ... Men kan niet zeggen, hoe noodzakelijk het in die tijd voor alle Godvruchtigen is geweest, de geest geheel en al strak gericht te houden op de dag van Christus, daar zich in de wereld, waarheen men zich ook wendde, ontelbare ergernissen voordeden. Van alle kanten werden zij aangevallen, voor allen waren zij tot een voorwerp van haat en vervloeking, aan aller spot waren zij blootgesteld, dagelijks werden zij gedrukt door nieuwe zorgen; intussen bleek geen enkele vrucht van zoveel moeiten en lasten. Wat bleef er derhalve over, dan dat zij in gedachte over alles heen vlogen naar die gelukzalige dag van onze verlossing? Ofschoon diezelfde reden ook heden ten dage bij ons geldt; ja, zij is aan bijna alle eeuwen gemeen. Want hoeveel dingen dringt Satan voortdurend op aan onze ogen, die ons anders honderdmaal van het goede voornemen af zouden brengen? Ik laat onvermeld vuur, zwaard, ballingschap, en alle woedende aanvallen van vijanden; ik laat onvermeld lasteringen en andere kwellingen; hoeveel dingen zijn er inwendig, die veel erger zijn? Eerzuchtige mensen verheffen zich, aanhangers van Epicurus en Lucianus spotten, schaamtelozen honen, huichelaars, die wijs zijn naar het vlees, !morren, in bedekte termen hekelen zij ons, door veelsoortige kunstgrepen worden wij her en derwaarts bewogen. Kortom, het is even ontzaglijk wonder, wanneer in een zo moeilijk en gevaarlijk ambt iemand, wie hij ook zij, ongebroken volhardt. Voor deze zo talrijke moeilijkheden is er slechts één geneesmiddel: de ogen te richten op de verschijning van Christus, en daarvan altijd afhankelijk te zijn. Omdat wij echter in onze gebeden overhaast plegen voort te stormen, en het weinig scheelt, of wij bepalen tevoren voor God de dag en het uur, opdat Hij het niet uitstelle te vervullen, indien Hij iets beloofd heeft, daarom betoomt hij tijdig een al te grote haast in het verwachten van de komst van Christus.

Want dit willen deze woorden zeggen: *Welke te zijner tijd aan het licht zal brengen de zalige, enz.* Immers, met rustiger gemoed verwachten de mensen datgene, waarvan zij weten, dat de juiste tijd nog niet daar is. Hoe komt het, dat wij in het verdragen van de orde der natuur zo geduldig zijn, dan omdat ons die gedachte weerhoudt, dat wij ontijdig zouden handelen, indien wij door onze verlangens tegen zouden stribbelen? Laten wij zo weten, dat voor de openbaring van Christus zijn tijd is vastgesteld, welke wij geduldig behoren af te wachten.

15. *De zalige en enige Heerser ...* Door die lofspreuken verheft hij daarom de opperheerschappij van God, opdat niet de glans van de heersers dezer wereld ons de ogen verblinde. En vooral in die tijd was

een dergelijke vermaning noodzakelijk. Immers, even groot als toen de grootheid en macht van alle koningschap was, evenzeer werden de majesteit en de heerlijkheid Gods verduisterd. Want hoe velen zich ook van de heerschappij meester maakten, zij waren niet alleen zeer verbitterde vijanden van het Koninkrijk Gods, maar op trotse wijze beledigden zij God, en traden Zijn heilige naam met voeten. En met hoe groter hooghartigheid zij de ware religie verachtten, des te gelukkiger schenen zij zichzelf toe. Wie zou niet uit zulk een voorkomen der dingen geoordeeld hebben, dat God op ellendige wijze overwonnen en onderdrukt was? Wij zien, hoe onbeschaamd Cicero zich verhovaardigt tegen de Joden wegens hun hopeloos lot, in zijn redevoering voor Flaccus. Wanneer de goeden zien, dat de goddelozen zo door voorspoed opgeblazen zijn, worden zij somtijds ontmoedigd; waarom Paulus, om de ogen der Godvruchtigen af te wenden van die verdwijnende glans, de zaligheid, de heerschappij en het Koninkrijk opeist voor God alleen. Wanneer hij Hem de *enige Heerser* noemt, werpt hij de staatkundige orde niet omver, alsof er in de wereld volstrekt geen overheden of koningen moeten zijn; maar hij duidt aan, dat Hij alleen het is, die door Zichzelf regeert en door Zijn eigen kracht.

Wat ook blijkt uit de volgende woorden, die hij bij wijze van uitlegging er aan toegevoegd heeft: *de Koning van wie koning zijn en de Heere van die heer zijn*. De hoofdzaak is, dat al de machten der wereld aan Zijn opperheerschappij onderworpen zijn, van Hem afhankelijk zijn, kortom, staan en vallen door Zijn wenk. Dat dit in waarheid een onvergelykelijke heerschappij is, omdat vergeleken met haar heerlijkheid al de andere niets zijn; en terwijl deze vergankelijk zijn en binnenkort te gronde zullen gaan, dat eeuwig duurt.

16. *Die alleen onsterfelijkheid heeft ...* Hierop legt Paulus zich toe, dat hij buiten God geen geluk, geen waardigheid of verhevenheid, geen leven over laat. Daarom zegt hij nu, *dat God alleen onsterfelijk is*, opdat wij weten, dat wij met alle schepselen niet in eigenlijke zijn leven, maar het leven slechts aan Hem ontlennen. Hieruit volgt dat, terwijl wij verlangen naar God, de Bron van onsterfelijk leven, dit tegenwoordige leven voor niets geacht moet worden.

Maar men werpt tegen, *dat de menselijke ziel en de engelen hun eigen onsterfelijkheid hebben; dat dit daarom niet naar waarheid van God alleen gezegd wordt*.

Ik antwoord, dat hier niet ontkend wordt, dat God de onsterfelijkheid uitgiet in welke schepselen Hij wil, wanneer gezegd wordt, dat Hij alleen die heeft. Dit betekent immers zoveel, alsof Paulus gezegd had., dat God alleen niet slechts door Zichzelf en door Zijn eigen natuur onsterfelijk is, maar de onsterfelijkheid in Zijn macht heeft; zodat zij aan schepselen niet toekomt, dan voorzover Hij, door Zijn kracht hun in te blazen, ze levend maakt. Want indien ge de kracht Gods, die in de ziel des mensen is gelegd, opheft, zal zij op staande voet vergaan. Hetzelfde moet men ook van gevoelen zijn aangaande de engelen. Dus bigt, in eigenlijke zin gesproken, aan de natuur van zielen of engelen geen onsterfelijkheid ten grondslag, maar deze vloeit van elders voort, namelijk van de verborgen inblazing Gods; overeenkomstig dat woord: *In Hem leven wij en bewegen wij ons en zijn wij*. Indien iemand méér en fijnere bijzonderheden verlangt, laat hij dan het twaalfde boek van Augustinus over **de Stad Gods** lezen.

Een licht bewoont ... Twee dingen geeft hij te verstaan.: dat God voor ons verborgen is, en dat toch de oorzaak der onzichtbaarheid niet in Hem is, alsof Hij zich in de duisternis schuil houdt; maar in ons, voor wie, wegens de zwakke scherpzinnigheid, of liever stompzinnigheid van geest, de toegang tot Zijn licht niet openstaat. Maar begrijp, dat het licht Gods *ontoegankelijk is*, indien iemand op eigen gelegenheid zich tot Hem haast. Want indien God niet door Zijn genade de toegang voor ons openstelde, zou de profeet (Psalm 34 : 6) niet zeggen: *tot Hem gaan, worden verlicht*. Ofschoon het waar

is, dat wij nooit, zolang wij door dit sterfelijk vlees omgeven worden, zóver doordringen in de binnenste heiligdommen Gods, dat ons niets ontgaat. Want wij kennen ten dele, en wij zien als door een spiegel en in een raadsel. Wij treden dus door het geloof in het licht Gods, maar ten dele. Intussen is dat woord waar, dat dit licht voor de mens ontoegankelijk is.

Dien geen der mensen gezien heeft ... Ter wille van meer verklaring is dit er aan toegevoegd, opdat de mensen leren door het geloof op Hem te zien, wiens gestalte zij met de ogen niet zien, en des te minder met het begrip van de geest. Want ik breng dit niet slechts in betrekking tot de ogen van het lichaam, maar ook tot het vermogen der ziel zelf. Men moet er altijd op letten, waarde apostel op doelt. Het is moeilijk om alles, waarvan wij de onmiddellijke aanblik genieten, achter te stellen en te veronachtzamen, om op te klimmen tot God, die nergens zich vertoont. Want van tijd tot tijd besluipt ons deze gedachte: *Hoe weet gij, of er een God is, daar gij slechts hóórt, dat Hij er is, maar niet ziet?* Tegen dit gevaar wapent ons de apostel bij voorbaat, wanneer hij zegt, dat dit niet gewaardeerd moet worden naar onze zintuiglijke waarneming, aangezien dat onze bevassing te boven gaat. Want daarom zien wij Hem niet, omdat er geen gezichtsscherpte is, die tot zulk een hoogte opklimt. Er is een lange verhandeling bij Augustinus over deze uitspraak, omdat zij schijnt te strijden met dat, wat gezegd wordt in de eerste brief van Johannes (3 : 2): *Dan zullen wij Hem zien, zoals Hij is*, omdat wij Hem gelijk zullen zijn. Hoewel hij die verhandeling op vele plaatsen houdt, schijnt hij haar nergens beter te ontwikkelen dan in de brief aan de weduwe Paulina. Wat echter de betekenis van deze tekst betreft, is het antwoord eenvoudig, dat wij God niet kunnen zien in deze natuur, zoals elders gezegd wordt: *Vlees en bloed zullen het Koninkrijk Gods niet bezitten* (1 Cor. 15 : 50). Want wij moeten vernieuwd worden, opdat wij aan God gelijk zijn, voordat het ons gegeven wordt Hem te zien. En opdat wij niet boven mate nieuwsgierig zijn, moet ons dat altijd in de gedachten komen, dat in dit onderzoek méér waard is de wijze van leven dan van spreken. Laten wij tegelijk er aan denken om op onze hoede te zijn voor datgene, waarvoor Augustinus op verstandige wijze beveelt op onze hoede te zijn, dat wij niet, terwijl wij al disputerende nasporen op welke wijze God gezien kan worden, de vrede zelf en de heiligmaking verliezen, zonder welke niemand ooit God zal zien.

17. *Beveel hun, die rijk zijn in deze wereld, dat zij zich niet verheffen, noch hun hoop stellen op de onzekerheid van de rijkdom, maar op de levende God, die alle dingen in overvloed verschaft om te genieten;*
18. *dat zij weldoen, dat zij rijk zijn in goede werken, gewillig om rijkelijk te geven, gaarne mededelende,*
19. *voor zichzelf weggelende een goed fundament voor de toekomst, opdat zij het eeuwige leven grijpen.*
20. *O Timótheüs, bewaar het u toevertrouwde pand, vermijdende het onheilig adel geschreeuw, de grootspraak, en de tegenstellingen van wat ten onrechte wetenschap genaamd wordt;*
21. *door welke te belijden sommigen zijn afgedwaald van het geloof. De genade zij met u. Amen.*

17. *Hun, die rijk zijn ...* Het is waarschijnlijk, daar velen onder de Christenen arm en onaanzienlijk waren, dat zij door de rijken (zoals het gewoonlijk gaat) veracht zijn geweest. En dat heeft vooral te Efeze, een welvarende stad, in praktijk kunnen komen; want daar heerst, zoals meestentijds, de hoogmoed het meest. En hieruit maken wij op, welk een gevaarlijke zaak de overvloed van goederen is. Want niet zonder reden spreekt Paulus met een zo strenge vermaning in het bijzonder de rijken toe; maar hij gaat de zonden tegen, die vrijwel voortdurend de rijkdom begeleiden, precies zoals de schaduw het lichaam; en dat door de slechtheid van onze aard, daar wij uit de gaven Gods altijd stof tot zondigen grijpen. Twee dingen echter stelt hij met name, waarvoor de rijken op hun hoede moeten zijn: *hoogmoed en bedriegelijke hoop*; waarvan de eerste uit de laatste geboren wordt; en daarom schijnt in de tweede plaats toegevoegd te zijn: *noch hun hoop stellen*, enz., opdat Paulus de bron van alle

hoogmoed zou aanwijzen. Want vanwaar komt het, dat de rijken overmoedig worden, en door op anderen met verachting neer te zien zichzelf al te zeer behagen, dan omdat zij zich inbeelden dat zij gelukkig zijn? Derhalve gaat het ijdel zelfvertrouwen vooraf, daarna volgt de zelfverheffing. Terwijl Paulus deze zonden wil verbeteren, spreekt hij eerst verachtelijk over de rijkdom. Want het zinsdeel: *in deze wereld* doelt op geringschatting. Immers al wat uit de wereld is, heeft deel aan haar natuur: dat het namelijk vergankelijk is, en snel voorbijgaat. De bedrieglijkheid en ijdelheid van de hoop, die op de rijkdom wordt gesteld, toont hij daaruit aan, dat het bezit daarvan zo zeer vergankelijk is, dat het gelijk is aan een onbekende zaak. Want terwijl wij menen rijkdom te bezitten, stroomt deze in een ogenblik weg. Hoe dwaas is het derhalve onze hoop daarop gevestigd te houden?

Maar op de levende God ... Wie dit zal vasthouden, zal gemakkelijk zijn hoop van de rijkdom aftrekken. Want indien God alleen het is, drie ons alle dingen verschaft voor de noodzakelijke levensbehoeften, dan wordt Zijn taak overgebracht op de rijkdom, als de hoop daarop wordt gesteld. Let er echter op, dat er een verzwegen tegenstelling is, wanneer hij verklaart, dat God aan allen rijkelijk geeft. Want de betekenis is, dat wij, ook al zijn wij rijkelijk voorzien van een volle overvloed van alle dingen, toch niets hebben dan uit de zegening Gods alleen; aangezien zij alleen het is, die ons doet toekomen al wat nodig is. Waaruit volgt, dat zij zich zeer bedriegen, die zich op de rijkdom verlaten en niet geheel afhankelijk zijn van de zegening Gods, in welke voor ons gelegen is de genoegzaamheid van levensonderhoud en van alle dingen. Hieruit maken wij ook op, dat wij niet slechts daarom van de hoop op rijkdom teruggeroepen worden, omdat deze nergens anders toe dient dan tot het gebruik van het sterfelijk leven, maar ook omdat deze niets dan rook is. Want wij worden niet slechts door brood gevoed, maar door de zegening Gods. Wanneer hij zegt: *in overvloed*, dan geeft hij te kennen hoe vrijgevig God is jegens ons, ja wat meer is, jegens alle stervelingen en zelfs de redeloze dieren. Want boven het noodzakelijke giet zich wijd en zijd Zijn weldadigheid uit.

18. *Dat zij weldoen ...* Aan de bovengenoemde geneesmiddelen voegt hij nog een ander toe om de verkeerde neigingen der rijken te verbeteren, wanneer hij voorschrijft wat het wettig gebruik der goederen is. Want naarmate ieder meer overvloed van schatten heeft, des te ruimer materiaal om wel te doen staat hem ten dienste. En omdat wij altijd trager zijn om geld uit te geven, dan betaamt, beveelt hij die deugd met meer woorden aan. Hij voegt er bovendien een aansporing aan toe uit de belofte van loon: *Door rijkelijk te geven*, zegt hij, en door mede te delen verwerven zij zich een betere schat in de hemel, dan zij op aarde kunnen hebben. Door het woord *fundament* duidt hij aan een standvastige en sterke duurzaamheid. Want niet aan mot of aan dieven of aan brand zijn blootgesteld de geestelijke rijkdommen, welke wij ons in de hemel bewaren; maar zij blijven voortdurend buiten gevaar opgelegd. Daarentegen is echter niets op aarde in waarheid bevestigd, maar alle dingen golven in zekere zin. Verder, dat de papisten daaruit de gevolgtrekking maken, dat wij derhalve door goede werken het eeuwige leven verdienen, is al te waardeloos. God brengt stellig in rekening al wat aan de armen ten koste gelegd is; maar omdat ook de meest volmaakten nauwelijks voor een honderdste deel hun plicht vervullen, is onze weldadigheid onwaardig dat zij op zichzelf voor Gods aangezicht in rekening komt. Ja wat meer is, indien God ons tot afrekening zou roepen, zal er niemand zijn, die niet in verlegenheid komt. Zó ver zijn wij verwijderd van een volkomen betaling. Maar nadat God ons om niet met Zich verzoend heeft, brengt Hij onze diensten, van welke aard zij ook zijn, zo in rekening, dat Hij ze een niet verschuldigd loon waardig keurt. Daarom hangt de vergelding niet af van de berekening der verdienste, maar van de vrijmachtige aanneming Gods: en zó weinig is zij in strijd met de rechtvaardigheid des geloofs, dat zij daarvan als het ware een aanhangsel is.

20. O *Timotheüs* ... Alhoewel men het woord *toevertrouwd pand* op verschillende wijze verklaart, meen ik voor mij dat daardoor eenvoudig wordt aangeduid de genadegave, waarmede *Timotheüs* was toegerust om zijn ambt te vervullen. Om dezelfde reden echter wordt het een toevertrouwd pand genoemd, waarom het ook een talent genoemd wordt. Want op die voorwaarde vertrouwt God ons toe al wat Hij aan gaven ons aanbrengt, dat eenmaal rekenschap gegeven moet worden, indien door onze traagheid verloren gegaan zal zijn het nut, dat daaruit had moeten voortkomen. Hij vermaant hem derhalve, dat hij zorgvuldig beware, wat hem is gegeven, of liever bij hem in bewaring gegeven, opdat hij niet toelate, dat het wordt bedorven of vervalst; of opdat hij niet zichzelf berove en uitklede door eigen schuld. Want dikwijls maakt onze ondankbaarheid of ons misbruik van Gods gaven, dat die ons ontnomen worden. Daarom vermaant Paulus *Timótheüs*, dat hij met een goed geweten en door recht gebruik er op bedacht zij te bewaren wat hem is toevertrouwd.

Vermijdende het onheilig ... Hierop doelt de vermaning, dat hij met inspanning gericht zij op het echte onderricht; wat niet kan geschieden, tenzij hij een afschuw heeft van uiterlijk vertoon. Want waar de zucht om te behagen heerst, heeft geen enkele ijver tot opbouw kracht meer. Daarom heeft hij, toen hij melding maakte van het bewaren van het toevertrouwde pand, niet zonder reden terstond deze waarschuwing er aan toegevoegd aangaande het ontvluchten van onheilige praatzucht. Verder, dat men *κενοφωνία* vertaalt met 'ijdelheid van woorden', bevalt mij niet zo slecht, behalve dat men het naderhand, door de dubbelzinnigheid misleid, verkeerd uitlegt. Want 'woorden' vat men dan op als 'namen', zoals noodlot, of toeval. Ik voor mij echter ben van oordeel, dat de grootspraak en door grote bombast opgeblazen praatzucht wordt aangeduid van hen, die, met de eenvoud van het evangelie niet tevreden, het veranderen in een ongewijde filosofie. Derhalve bestaan de *κενοφωνίαί* niet in afzonderlijke woorden, maar in het voortdurend gegalm, dat eierzuchtige mensen afschuimen, die meer jagen naar toejuiching dan naar het profijt der kerk. En Paulus heeft de zaak zelf zeer passend tot uitdrukking gebracht. Want hoewel zij ik weet niet wat voor groots uitgalmen, ligt er toch niets aan ten grondslag; het is derhalve een ijdele klinkklank, welke hij ook onheilig noemt, aangezien de kracht des Geestes uitgedoofd is, zodra de leraars zo op hun fluiten blazen om met hun welsprekendheid te koop te lopen. Tegen een zo klaar en duidelijk verbod van de Heilige Geest in is desniettemin deze pest doorgebroken, en is wel terstond van de aanvang af begonnen voort te woekeren; zo heeft zij in waarheid eerst door steeds voort te schrijden de overhand behouden in het pausdom, dat de valse schijn van theologie, die daar heerschappij voert, de levende spiegel is van dat onheilig en ijdel gegalm, waarvan Paulus melding maakt. Ik laat nog daar, dat hun boeken en die schreeuwerige disputen van hen wemelen van ontelbare dwalingen, waanzinnigheden en godslasteringen. Maar ook al zouden zij anders niets goddeloos leren: aangezien echter heel hun leer niets inhoudt dan ellenlange bombast, aangezien zij aan de majesteit der Schrift, aan de kracht des Geestes, aan de profetische ernst en de apostolische zuiverheid geheel en al vreemd is, juist daardoor is zij louter ontheiliging van de echte theologie. Want wat, bid ik u, behandelen zij van het geloof of het berouw of de aanroeping Gods, wat van de onmacht der mensen, van de hulp des Heiligen Geestes, van de vergeving der zonden om niet, wat van het ambt van Christus, dat waarde heeft voor een degelijke opbouw der Godsvrucht? Maar over deze dingen zal nog gesproken moeten worden in de tweede brief. Stellig zal ieder, die ook maar met een middelmatig verstand en oprechtheid begaafd is, erkennen, dat heel de grootspraak der pauselijke theologie, en al de meesterlijke bepalingen, die in hun scholen weerklinken, niets anders zijn dan onheilige *κενοφωνίαί* 'ijdel geschreeuw', en door geen andere titel geschikter kunnen worden aangeduid. En stellig is dit de meest rechtvaardige straf

van menselijke aanmatiging, dat al wie afwijken van de zuiverheid der Schrift, onheilig worden. En daarom kunnen de leraars der kerk niet te ijverig ingespannen bezig zijn om zich te wachten voor dergelijke verleidingen, en de jeugd daarvan af te houden. De oude vertaler, die κενοφωνίας leest met een tweeklank, heeft vertaald 'nieuwigheden'. En het blijkt uit de commentaren der ouden, dat deze lezing eertijds is aangenomen onder velen, welke nu ook sommige Griekse handschriften bewaren. Maar die eerste, welke ik gevolgd heb, past veel beter.

En de tegenstellingen ... Ook dit zegt hij zeer karakteristiek en smaakvol. Want zoveel gezwollens hebben de spitsvondigheden, waarvan mensen, begerig naar roem, de mond vol hebben, dat zij de echte leer van het evangelie, die eenvoudig is en deemoedig, verduisteren. Die woordenpraal dus, die uitblinkt en die met toejuiching wordt ontvangen door de wereld, noemt de apostel tegenstellingen. De eerezucht namelijk is altijd strijdlustig en een moeder van gevechten; daardoor komt het, dat wie er naar streven om zich te beroemen, bereid zijn om over welke zaak ook het zwaard te kruisen. Hierop echter heeft Paulus voornamelijk gedoeld, dat de ijdele leer der sofisten, zich al hoger tot ijle bespiegelingen en spitsvondigheden verheffende, door haar schone schijn de eenvoud der ware leer niet slechts verduistert, maar ook onderdrukt en verachtelijk maakt; zoals de wereld doorgaans door uitwendige schittering wordt geleid. Paulus wil niet, dat Timótheüs daarom door jaloersheid wordt geprikkeld om iets dergelijks te beproeven. Daar echter aan de menselijke nieuwsgierigheid meer behagen dingen, die een schijn van fijnzinnigheid vertonen, of die zijn ingericht om te pralen, spreekt Paulus daarentegen als zijn oordeel uit, dat *ten onrechte wetenschap genoemd* en daarvoor gehouden wordt, die zich verheft tegen de eenvoudige en nederige leer der Godsvrucht. Wat nauwkeurig in het oog gehouden moet worden, opdat wij leren onbezorgd uit te lachen en te verachten heel die gekunstelde wijsheid, in bewondering voor welke de wereld verbaasd staat, in welke echter naets opbouwends is gelegen. Want dat eerste wordt (op gezag van Paulus) naar waarheid en terecht wetenschap genoemd, wat ons onderricht in het vertrouwen op God en de vreze Gods, dat is in de Godsvrucht.

21. *Door welke te belijden sommigen ...* Door de uitkomst ook toont hij aan, welk een schadelijke zaak zij is, en hoezeer te ontvluchten. Want God wreekt zó de aanmatiging van hen, die door ijver om roem te verwerven de leer der Godsvrucht bederven en misvormen, dat Hij hen het gezond verstand laat verliezen, zodat zij zich in vele ongerijmde dwalingen verwickelen. En wij zien dat dit ook gebeurd is in het pausdom. Want nadat zij begonnen waren op onheilige wijze over de verborgenheden van onze godsdienst te filosoferen, zijn er gevolgd ontelbare misgeboorten van valse meningen. *Het geloof* wordt hier, evenals op enige bovengenoemde plaatsen, opgevat als de hoofdzaak der religie en de gezonde leer. Indien wij, door dergelijke voorbeelden gewaarschuwd, huiveren voor afval van het geloof, laten wij dan blijven bij het zuivere Woord Gods; maar laten wij de sofistiek en alle spitsvondigheden verfoeien, daar zij een goddeloos bederf zijn van de Godsvrucht.

TWEEDE BRIEF VAN DE APOSTEL PAULUS

AAN TIMOTHEÛS

INHOUD

Uit de geschiedenis van Lukas kan nauwelijks met zekerheid opgemaakt worden, wanneer de eerste brief geschreven is. Ik betwijfel echter niet, dat Paulus sinds die tijd Timótheüs persoonlijk gesproken heeft, en het is ook mogelijk (als men geloof hecht aan de algemeen aanvaarde mening), dat hij op vele plaatsen van hem gebruik gemaakt heeft als metgezel en helper. Het ligt echter voor de hand de gevolgtrekking te maken, dat hij nog te Eféze was, toen deze brief aan hem geschreven werd, omdat Paulus tegen het einde Priscilla en Aquila en Onesiforus groet. De laatstgenoemde van hen was een Efeziër; Lukas is echter getuige, dat de anderen daar achtergebleven zijn, toen Paulus naar Judéa voer. Dit nu is het voornaamste punt, waarbij hij verwijlt, dat hij Timótheüs versterkt zowel in het geloof in het evangelie, als in de standvastige en zuivere prediking daarvan. Maar niet weinig gewicht voegt de situatie van het ogenblik aan deze aansporingen toe. Paulus had de dood voor ogen, welke hij bereid

was te ondergaan voor het getuigenis van het evangelie. Al wat wij hier derhalve lezen over het Koninkrijk van Christus, over de hoop op het eeuwige leven, over de christelijke krijgsdienst, over het vertrouwen der belijdenis, over de zekerheid der leer: wij behoren het aan te nemen als niet met inkt, maar met het bloed van Paulus zelf geschreven. Want hij beweert niets, waarvoor hij niet het onderpand van zijn dood inzet. Daarom is deze brief als het ware een zeker plechtig onderschrift der Paulinische leer, en dat naar de toestand van het ogenblik.

Verder is het de moeite waard in gedachten te houden, waar wij in de eerste brief opmerkzaam op gemaakt hebben, dat de apostel niet slechts terwille van één mens geschreven heeft, maar onder (de vermelding van) één persoon een gemeenschappelijke leer voor ogen heeft gesteld, die later aan anderen door zijn hand overgeleverd zou worden. En wel in de eerste plaats, nadat hij het geloof van Timótheüs geprezen heeft, waarin hij was opgevoed van kindsbeen af, spoort hij hem aan, dat hij trouw volharde in de leer, waarin hij onderwezen was, en in het hem toevertrouwde ambt; en tegelijk, opdat hij niet wegens zijn gevangenschap of de afval van anderen zou gaan wankelen, roemt hij in zijn apostelschap en in het loon, voor hem weggelegd. Hij prijst ook Onesiforus, om anderen te bezielen door zijn voorbeeld. En aangezien het lot van hen, die Christus willen dienen, hard is, ontleent hij gelijkenissen zowel aan de landbouwers als aan de soldaten; van wie de eersten niet aarzelen veel arbeid ten koste te leggen aan de bebouwing van de aarde, vóórdat enige vrucht verschijnt; de laatsten echter maken zich los van alle zorgen en bezigheden, om zich geheel aan de wapenen en aan hun bevelhebber toe te wijden. Daarna beveelt hij aan Timotheüs, nadat hij in het kort de hoofdzaak van zijn evangelie heeft samengevat, om die ook aan anderen over te leveren, en te zorgen dat die tot onder het nageslacht wordt verbreid. Hierop, nadat wederom melding gemaakt is van zijn gevangenschap, verheft hij zich tot een heilig roemen, om door de grootheid van zijn moed de Godvruchtigen op te wekken. Want hij beveelt allen, met hem te zien op de kroon, die ons in de hemel wacht. Bovendien beveelt hij, zich te onthouden van de strijd der redetwisten en van vruchteloze strijdvragen, terwijl hij daarentegen de ijver om op te bouwen aanbeveelt. En opdat beter vaststa, welk een dodelijk kwaad het is, deelt hij mede dat sommigen in die mate verdorven geweest zijn, en met name vermeldt hij er twee, Hymenaeus en Filétus, dat zij tot een monsterachtige waanzin vervallen waren, zó dat zij het geloof in de opstanding omverwierpen, en een huiveringwekkende straf voor hun ijdel gezwets ondergaan hadden. Maar omdat dergelijke misstappen, vooral van in het oog vallende mensen en die in enige achting geweest zijn, een ernstige aanstoot plegen te veroorzaken, leert hij, dat de Godvruchtigen hierdoor niet in verwarring gebracht moeten worden, omdat niet allen, die de naam van Christus belijden, in waarheid van Christus zijn, en de kerk aan deze ellende onderworpen behoort te zijn, dat zij in deze wereld woont tussen slechten en goddelozen. Opdat dit echter zwakke geesten niet bovenmate terneersla, tempert hij het op verstandige wijze: omdat de Heere de Zijnen, die Hij uitverkoren heeft, tot aan het einde toe bewaart.

Daarna keert hij terug tot het vermanen van Timótheüs, dat hij voortga zijn dienstwerk getrouw te vervullen. En om hem des te meer bezorgdheid in te boezemen, voorzegt hij, hoe gevaarlijke tijden voor de goeden en Godvruchtigen te wachten staan, hoe verderfelijke mensen weldra zullen opduiken. Maar tegen dat alles bemoedigt hij hem door de hoop op een blijde en voorspoedige afloop. Vooral echter beveelt hij hem een aanhoudende oefening in de gezonde leer aan, door het recht gebruik der Schrift aan te wijzen, opdat hij wete, dat hij door haar in alle opzichten toegerust is tot de degelijke opbouw der kerk.

Daarna vermeldt hij, dat de dood voor hem reeds nabij is; maar zó, dat hij als overwinnaar zich spoedt tot de roemrijke zegetocht. Hetwelk een prachtige proeve is van een wonderbaarlijk

geloofsvertrouwen. Tenslotte, nadat hij Timótheüs gevraagd heeft om zo spoedig mogelijk tot hem te komen, toont hij de noodzakelijkheid daarvan aan uit zijn omstandigheden op dat ogenblik. Dit is voornamelijk het slot van de brief.

HOOFDSTUK I

1. *Paulus, een apostel van Jezus Christus door de wil van God, naar de belofte van het leven, dat is in Christus Jezus:*
2. *aan Timotheüs, mijn geliefde zoon, genade, barmhartigheid en vrede van God de Vader, en van Christus Jezus, onze Heere.*

1. *Paulus ...* Reeds uit de inleiding zelf zien wij duidelijk in, dat Paulus niet met Timotheüs alleen rekening gehouden heeft; anders zou hij niet op zo hoogdravende wijze aanspraak gymaken op zijn apostelschap. Want waartoe zou een opsmuk van woorden nodig geweest zijn bij hem, die van de zaak voldoende overtuigd was? Hij handhaaft hier dus voor zichzelf een algemeen gezag bij allen; en hij doet het des te zorgvuldiger, omdat hij, reeds dicht bij de dood, heel de loop van zijn dienst aannemelijk wil maken; aan de leer, in het overleveren van welke hij zich zozeer had ingespannen, wil hij zijn zegel hechten, opdat zij heilig zij voor het nageslacht, en het ware beeld daarvan in Timotheüs achterlaten. En wel in de eerste plaats noemt hij zich naar zijn gewoonte *een apostel van Christus*; waaruit volgt, dat hij niet spreekt als een ambteloos burger, noch verachtelijk als een mens gehoord moet worden, maar als degene, die Christus vertegenwoordigt. Maar omdat de waardigheid van het ambt te groot is, dan dat zij aan enig mens toekomt, tenzij door Gods gunst en stellige aanwijzing, voert hij tegelijk de lofspraak van zijn roeping aan, wanneer hij er aan toevoegt, dat hij *door de wil van God is aangesteld*. Daarom is zijn apostelschap onbetwist, daar het God heeft als auteur en beschermer.

Naar de belofte... Opdat zijn roeping des te zekerder zij, verbindt hij haar met de beloften van het eeuwige leven, alsof hij zeide: Zoals van den beginne God het eeuwige leven beloofd heeft in Christus, zo heeft Hij mij nu aangesteld als dienaar van die belofte om die openlijk bekend te maken. En daarin toont hij ook het doel van zijn apostelschap aan, namelijk dat hij mensen tot Christus

brenge, in Wie zij het leven vinden. En hij spreekt op zeer juiste wijze, wanneer hij er melding van maakt, dat de belofte des levens weliswaar reeds oudtijds aan de vaderen gegeven is, maar getuigt, dat dit leven toch *in Christus* is: opdat wij weten, *dat* het geloof van hen, die onder de wet geleefd hebben, toch op Christus heeft moeten zien; en dat het leven, dat in de beloften vervat werd, in zekere zin was opgeschort, totdat het in Christus aan het licht gebracht is.

2. *Mijn geliefde zoon...* Door deze naam betuigt hij niet alleen zijn liefde jegens Timotheus, maar verschaft hij hem ook gezag; omdat hij in hem, als in *zijn* echte telg, erkend wil worden. De reden echter van die aanspraak is, dat hij hem in Christus had verwekt. Want hoewel aan God alleen deze eer toekomt, wordt zij toch ook op Zijn dienaren overgebracht, van wier arbeid Hij gebruik maakt om ons te wederbaren.

Genade, barmhartigheid ... Het woord barmhartigheid, dat hij hier geplaatst heeft, pleegt hij in zijn gebruikelijke begroetingen weg te laten; ik meen dat dit gedaan is, daar hij met meer onstuimigheid dan gewoonlijk zijn genegenheid uitte. Maar de volgorde schijnt omgekeerd te zijn. Want daar de barmhartigheid de oorzaak is van 'de genade, had zij voorop moeten gaan in het tekstverband. Maar ook dit past niet slecht, dat de genade er aan toegevoegd wordt, om beter uit te drukken, hoedanig die 'genade is, en waaruit zij voortvloeit; alsof hij bij wijze van verklaring er bijgevoegd had, dat wij daarom door God bemind worden, omdat Hij barmhartig is. Ofschoon dit ook uitgelegd kan worden van de dagelijkse weldaden Gods, die evenzovele getuigenissen van Zijn barmhartigheid zijn. Want zo dikwijls Hij ons te hulp komt, zo dikwijls Hij ons van rampen bevrijdt, onze zonden vergeeft, onze zwakheid door de vingers ziet: dan doet Hij dit, omdat Hij Zich over ons erbarmt.

3. *Dank breng ik aan God, die ik dien van mijn voorouders aan in een rein geweten, gelijk ik voortdurend melding van u maak in mijn gebeden dag en nacht,*
4. *verlangende u te zien, gedachtig aan uw tranen, opdat ik met blijdschap vervuld worde:*
5. *daar ik mij weer te binnen breng dat oprecht geloof, dat in u is, dat eerst gewoond heeft in uw grootmoeder Loïs, en in uw moeder Eunfce; en ik houd mij overtuigd: ook in u.*

3. *Dank breng ik...* Doorgaans legt men het zo uit, dat Paulus dank brengt aan God, en dat hierop aanstonds volgt de weergave van de oorzaak, of de inhoud van zijn dankzegging: dat hij zonder ophouden gedachtig is aan Timotheüs. Maar laten de lezers overwegen, of niet even goed, en zelfs beter deze betekenis past: Zo dikwijls ik aan u terugdenk in mijn gebeden, en dat doe ik onophoudelijk, zeg ik ook tegelijkertijd dank om u. Want het partikel wordt meermalen zo opgevat. En in elk geval kan uit de eerste vertaling niet anders dan een banale betekenis tevoorschijn gebracht worden. Volgens déze uitleg zal het gebed een teken van bezorgdheid zijn, de dankzegging een teken van vreugde: omdat hij namelijk nooit aan Timotheüs dacht, of hem kwamen in gedachte de schitterende deugden, waarmee hij was toegerust. Vandaar de stof tot vreugdebetoon. Want zoet en aangenaam is altijd voor de Godvruchtigen de herinnering aan de gaven Gods. Verder zijn beide bewijs van ware welwillendheid. De *melding* (herinnering) noemt hij: onafgebroken, omdat hij hem nooit overslaat, zo dikwijls hij bidt.

Die ik dien van mijn voorouders aan ... Deze betuiging heeft hij gesteld tegenover die bekende lasteringen, waarmee hem overal de Joden bezwaarden, alsof hij een deserteur was van de voorvaderlijke religie en een afvallige van de wet van Mozes. Daar tegenover betuigt hij, dat hij de God dient, die hij van zijn voorouders ontvangen had, namelijk de God van Abraham, die Zich

geopenbaard heeft aan de Joden, die Zijn wet heeft gegeven door de hand van Mozes: niet echter de een of andere nieuwe God, die hijzelf zich onlangs gefabriceerd heeft.

Maar hier kan gevraagd worden, daar Paulus zich er op beroemt dat hij de religie volgt, die door zijn voorouders overgeleverd is, of dit fundament sterk genoeg is. Want daaruit volgt, dat dit een schoonschijnend voorwendsel zal zijn om alle bijgelovigheden te verontschuldigen; en dat het een misdaad zal zijn, indien iemand van de inzettingen van zijn voorouders, hoedanig zij ook zijn, maar het minste afwijkt.

Het antwoord is gemakkelijk: dat hier niet als een vaste wet wordt gesteld, dat al wie de van de vaderen ontvangen religie volgt, dat die wordt gerekend naar behoren God te dienen; en dat omgekeerd wie afgeweken is van de gewoonte der voorouders, zich dientengevolge een of andere misdaad op de hals haalt. Want deze omstandigheid moet altijd in het oog gehouden worden, dat Paulus zijn afstamming niet afleidde van afgodendienaars, maar van kinderen Abrahams, die de ware God aanbaden. En wij weten, wat Christus uitspreekt in Johannes 4 : 22, namelijk dat de Joden alleen de ware wijze van aanbidden hebben, terwijl Hij alle verzonnen godsdiensten der heidenen afkeurt. Paulus steunt hier dus niet op het blote gezag der Vaderen, noch brengt hij alle mogelijke vaderen in het midden, maar hij neemt die valse mening weg, waarmee hij wist dat hij op onrechtvaardige wijze belast werd: dat hij, na de God van Israël verlaten te hebben, zich een vreemde God had aangenomen.

In een rein geweten... Het is zeker, dat het geweten van Paulus niet altijd rein geweest is; daar hij immers bekend, dat hij door huichelarij misleid is geweest, toen hij zich de vrijheid om te begeren veroorloofde (Rom. 7 : 8). Want dat Chrysostomus zijn farizeïsme verontschuldigt, omdat hij niet door slechtheid, maar door onwetendheid het evangelie bestreed: dat bevredigt niet. Want de lofspraak van een rein geweten is ook niet iets alledaags, en kan ook niet gescheiden worden van een oprechte en ernstige vreze Gods. Derhalve beperk ik het tot de tegenwoordige tijd, op deze wijze, dat hij één en dezelfde God dient als zijn voorouders: maar nu Hem dient met oprechte genegenheid des harten, sinds hij door het evangelie verlicht was. Want op hetzelfde hebben betrekking zovele bezweringen als hij gebruikt in de Handelingen (24 : 14): *Ik dien ijverig de God der vaderen, gelovende alles wat in de wet en in de profeten staat*. Eveneens (26 : 6): *En nu sta ik, onderworpen aan een gerechtelijk onderzoek aangaande de hoop op de belofte, die aan onze vaderen gedaan is, tot welke onze twaalf stammen hopen te komen*. Eveneens (28 : 20): *Om de hoop van Israël ben ik door deze keten geboeid*.

In mijn gebeden dag en nacht ... Hieruit blijkt, hoe grote volharding om te bidden hij gehad heeft. En toch zegt hij niets anders van zichzelf, dan wat Christus al de Zijnen aanbeveelt. En daarom behoren wij door dergelijke voorbeelden te worden opgescherpt en aangevuurd tot navolging, opdat een zo noodzakelijke oefening onder ons althans veelvuldiger zij. Indien iemand onder gebeden bij dag en bij nacht die gebeden verstaat, welke Paulus gewoon was op vastgestelde uren uit te spreken, zal het niets ongerijms zijn; hoewel ik eenvoudiger verklaar, dat geen tijd voor hem zonder gebeden geweest is.

5. *Daar ik mij weer te binnen breng ...* Niet zozeer om Timothéüs te prijzen als wel om hem aan te sporen, beveelt hij zowel zijn geloof als dat van zijn grootmoeder en moeder aan. Want wanneer iemand goed en ijverig begonnen is, moet de voortgang hem moed geven, en hebben voorbeelden in de huiselijke kring scherpere prikkels om aan te sporen. Daarom stelt hij hem voor ogen zijn grootmoeder Loïs, en zijn moeder Eunice, door wie hij zo was opgevoed van zijn kindsheid af, dat hij de Godsvrucht met de moedermelk had kunnen indrinken. Derhalve wordt Timothéüs door deze Godvruchtige opvoeding vermaand, dat hij niet ontrouw worde aan zichzelf en aan de zijnen. Het is

echter twijfelachtig, of deze vrouwen tot Christus bekeerd waren, en dit het begin is geweest van het geloof, hetwelk Paulus prijst; of dat hun eigenlijk het geloof wordt toegekend buiten het Christendom. Dit laatste echter is voor mij meer waarschijnlijk. Want alhoewel toen alles vol was van vele bederfselen van bijgelovigheden, toch heeft de Heere altijd de Zijnen gehad, welke Hij niet liet bederven met de grote massa, maar die Hij Zich in het bijzonder geheiligd heeft, zodat er in de Joden altijd nog voorhanden was een of ander onderpand van deze genade, die Hij aan het zaad van Abraham beloofd had. Derhalve is het niet ongerijmd, dat zij geleefd hebben en gestorven zijn in het geloof in de Middelaar, ook al was Christus hun nog niet geopenbaard. Ik beweer het echter volstrekt niet als zeker, zou het ook niet kunnen, dan lichtvaardig.

Ik houd mij echter overtuigd ... Dit zinsdeel bevestigt bij mij de gissing van zo juist. Want hij spreekt, maar mijn oordeel, hier niet over het tegenwoordige geloof van Timothéüs. Want hij zou afdoen van dat stellige geloof van zijn vorige lofspraak, indien hij slechts zeide, dat hij het geloof van Timothéüs gelijk achtte aan het geloof van zijn grootmoeder en moeder; maar ik bedoel, dat hij van kindsbeen af, toen hij nog niet de kennis van het evangelie verkregen had, gedrenkt was in de vreze Gods en in zulk een geloof, dat het een levend zaad was, dat later opkwam.

6. *Daarom breng ik u in herinnering, dat gij opwekt de gave Gods, die in u is, door de oplegging van mijn handen.*
7. *Want God heeft ons niet gegeven een geest van vreesachtigheid, maar van kracht, en van liefde, en van soberheid.*
8. *Schaam u dus niet voor het getuigenis van onze Heere, noch voor mij, die Zijn gevangene ben; maar wees deelgenoot aan de verdrukkingen van het Evangelie, naar de kracht Gods,*
9. *Die ons heeft gered en geroepen met een heilige roeping; niet naar onze werken, maar naar Zijn voornemen, en naar de genade, die ons gegeven is in Christus Jezus v66r de tijden der eeuwen,*
10. *die nu echter geopenbaard is door de verschijning van onze Redder Jezus Christus, die namelijk de dood heeft vernietigd, het leven echter en de onsterfelijkheid aan het licht heeft gebracht door het evangelie.*
11. *waartoe ik gesteld ben tot een heraut, en een apostel, en een leraar der heidenen;*
12. *om welke oorzaak ik ook deze dingen lijd, maar ik word niet beschaamd. Want ik weet in Wie ik geloofd heb; en ik ben overtuigd, dat Hij machtig is het mij toevertrouwde goed te bewaren tot die dag.*

6. *Daarom ...* Met hoe ruimere genade Gods Timothéüs begiftigd was, des te meer moet hij met inspanning gericht zijn, zo geeft hij te verstaan, op de ijver tot dagelijkse vordering. Want men moet letten op het redengevend zinsdeeltje „daarom”. Deze aansporing is echter meer dan noodzakelijk. Want het pleegt te gebeuren, en is tot op zekere hoogte natuurlijk, dat de voortreffelijkheid der gaven zorgeloosheid voortbrengt, waarbij vervolgens als metgezel de traagheid komt. En hierop legt Satan zich voortdurend toe, dat hij verstikke, al wat in ons van God is. Derhalve behoren wij van onze kant ons best te doen om af te werken, al wat aan goeds in ons begonnen is; om wat lauw is aan te wakkeren. Want het beeld, dat Paulus gebruikt, is ontleend aan een vuur dat klein is, of dat langzamerhand zou uitdoven, indien het niet, door herhaaldelijk een waaier er heen te bewegen, en door nieuw hout er in te werpen, krachten en vlam zou herkrijgen. Laten wij ons daarom herinneren, dat de gaven Gods op het gebruik gericht moeten worden, opdat zij niet, ongebruikt en onderdrukt, roesten gaan. Laten wij ons ook herinneren, dat wij met ijver in hen moeten vorderen, opdat zij niet door onze traagheid verstikt worden.

Die in u is door de oplegging ... Het is niet twijfelachtig, of Timothéüs is begeerd door de

gemeenschappelijke gebeden van de gemeente, niet echter verkozen door de persoonlijke beslissing van Paulus alleen. Maar het is niet ongerijmd, dat Paulus aan zich persoonlijk de verkiezing toeschrijft, waarvan hij de voornaamste aandrijver was. Hoewel hij hier over de ordening handelt veeleer dan over de verkiezing; dat is over het plechtig gebruik der aanstelling.

Verder staat het niet duidelijk vast, of, wanneer iemand als dienaar gewijd moest worden, allen gewoon waren de hand op zijn hoofd te leggen, of slechts één plaats en in naam van allen. Ja, hiertoe helt het vermoeden meer over, dat het er slechts één geweest is, die de handen oplegde. Wat *de heilige handeling* betreft, die hadden de apostelen ontleend aan de oude gewoonte van hun volk; of liever, daar zij in gebruik was, hadden zij haar behouden. Want deze is een deel van de betamelijkheid, welke Paulus elders aanbeveelt (1 Kor. 14 : 40). Hoewel betwijfeld kan worden, of de tegenwoordige oplegging der handen wordt teruggevoerd op de ordening. Aangezien toenmaals de genadegaven des Geestes, waarover hij in Rom. 12 en 1 Kor. 13 een uiteenzetting geeft, door oplegging der handen ook werden overgebracht op vele anderen, die niet werden aangesteld als herders. Maar ik voor mij maak uit de eerste brief zonder bezwaar op, dat Paulus hier handelt over het ambt van herder. Want deze tekst past bij die andere: *Veronachtzaam niet de genadegave, die u gegeven is met oplegging der handen van het ouderlingschap.*

Nadat dit vastgesteld is, rijst de vraag, of de genadegave door het uitwendig teken gegeven is. Op welke vraag ik antwoord dat, zo dikwijls er dienaren geordend werden, zij door de gebeden van de gehele gemeente God zijn aanbevolen; en dat op déze wijze de genadegave voor hen van God verkregen is, niet echter door de kracht van het teken hun gegeven is. Hoewel het teken niet tevergeefs noch nutteloos werd aangewend; maar het was een volstrekt niet bedriegelijk herkenningsteken van die genade, welke zij uit de hand zelf van God ontvingen. Want dat gebruik was ook niet een of andere onheilige inwijding, slechts uitgevonden om gezag te verwerven in de ogen der mensen; maar een wijding, wettig voor het aangezicht Gods, welke niet wordt tot stand gebracht dan door de kracht van de Heilige Geest. Bovendien neemt Paulus het teken aan voor heel de zaak of handeling. Want hij geeft te kennen, dat Timothéüs is toegerust met de genadegave, toen hij aan God werd aangeboden als dienaar. Zo is er in deze spreekwijze een synecdoche - iets, waarbij een deel voor het geheel genomen wordt (*pars pro toto*). -

Maar er wordt ook nog een andere vraag opgeworpen. Want indien Timothéüs eerst in zijn ordening de genadegave heeft verkregen, noodzakelijk voor het vervullen van zijn ambt: hoedanig was dan de verkiezing van een mens, nog niet geschikt of gevormd, maar van de gave Gods tot hiertoe ontbloot en verstoken?

Ik antwoord, dat die hem toen niet zó gegeven is, dat hij die niet tevoren had. Want het is zeker, dat hij èn door zijn onderricht èn door andere talenten eerder heeft uitgemaakt, dan Paulus hem bestemde voor de dienst. Maar het is volstrekt niet ongerijmd, toen God van zijn arbeid gebruik wilde maken, ja zelfs hem geroepen had, dat Hij hem toen ook meer bekwaam gemaakt heeft en hem overladen heeft met nieuwe gaven; of de vorige, die Hij had aangebracht, verdubbeld heeft. Er was dus niet tevoren in Timothéüs geen enkele gave, maar hij begon toen meer uit te blinken, toen hem de last van het onderrichten opgelegd was.

7. *Want God heeft ons niet gegeven ...* Dit is een bevestiging van de voorafgaande uitspraak, waardoor hij voortgaat Timothéüs op te wekken om de kracht der gaven, die hij ontvangen heeft, te ontplooien. Hij gebruikt echter dit argument, dat God Zijn dienaren bestuurt door *een geest van kracht*, wat het tegenovergestelde is van *vreesachtigheid*. Waaruit volgt, dat zij niet door traagheid verslagen moeten neerliggen, maar, door groot vertrouwen en opgewektheid opgericht, die kracht des Geestes door haar

duidelijke uitwerking tevoorschijn brengen en aan de dag leggen. De tekst in de brief aan de Romeinen, hoofdstuk 8 : 15 is voor het uiterlijk ongeveer gelijk; maar toch heeft die een verschillende betekenis uit haar verband. Want daar handelt hij over het vertrouwen op de aanneming tot kinderen, dat alle gelovigen hebben; nu echter spreekt hij in het bijzonder over de dienaren, en spoort hen aan in de persoon van Timotheüs, dat zij zich onverdrotten oefenen tot dapperheid; aangezien de Heere niet wil, dat zij onverschillig hun ambt aanvaarden, maar zich er krachtig op toeleggen, vertrouwend op de krachtdadige werking van de Geest. Hierdoor worden wij gewaarschuwd, dat geenszins aan iemand van ons ten dienste staat die hoogheid des Geestes en die ongebroken standvastigheid, die vereist wordt om onze dienst uit te oefenen, totdat wij vanuit de hemel worden aangedaan met nieuwe kracht. En inderdaad zijn er groter en meer hindernissen, dan dat enige kracht van een mens toereikend zal zijn om die te overwinnen. God is het derhalve, die ons voorziet van de Geest der kracht. Want zij, die overigens veel geestkracht ten toon spreiden, storten in een ogenblik ineen, wanneer zij niet staande gehouden worden door de kracht van Gods Geest.

In de tweede plaats maken wij hieruit op, dat allen, die op slaafse wijze vreesachtig zijn en lafhartig, zodat zij niets voor de verdediging der waarheid durven ondernemen wanneer het nodig is, volstrekt niet worden bestuurd door die Geest, door welke de slaven van Christus geregeerd worden. Waaruit volgt, dat er heden ten dage zeer weinigen zijn van hen, die de titel van dienaren dragen, die het echte kenmerk der beproefdheid hebben. Want op de hoeveel wordt er een gevonden, die vertrouwend op de kracht van de Geest standvastig elke hoogheid veracht, die zich verheft tegen Christus? Of gaan niet in de regel de allermeeften te rade met zichzelf en hun eigen gemak? Of zwijgen zij niet terneergeslagen, zodra zich iets heeft doen horen? Zo komt het, dat in hun dienst op geen enkele wijze de majesteit Gods zichtbaar is. Het woord „Geest” wordt hier, als op vele plaatsen, overdrachtelijk gezet. Maar waarom voegt hij er daarna aan toe *liefde en soberheid*? Naar mijn oordeel, om die kracht van de Geest te onderscheiden van het gebrek aan zelfbeheersing van fanatieke mensen, die, terwijl zij voortstormen met verwarrende onstuimigheid, zich overmoedig beroemen op de Geest Gods. Derhalve heeft hij met name tot uitdrukking gebracht, dat die machtige kracht door soberheid en liefde, dat is, door rustige ijver om op te bouwen, getemperd is. Overigens ontkent Paulus niet, dat profeten en leraars met dezelfde Geest begiftigd zijn geweest vóór de verkondiging van het evangelie; maar hij geeft te verstaan, dat deze genadegave nu bij uitstek krachtig moet zijn en moet uitblinken onder het Koningschap van Christus.

9. *Schaam u dus niet ...* Dit zeide hij, omdat de belijdenis van het evangelie een smadelijke zaak was. Hij verbiedt derhalve, dat eerezucht of vrees voor schande hem belemmere, of afhoude van de vrijmoedigheid om het evangelie te prediken. En hij besluit dit uit het bovenstaande. Want wie gewapend zal zijn met de kracht Gods, zal niet bang zijn al gaat de wereld tegen hem te keer; maar hij zal eervol voor zich achten, wat de goddelozen als eerloos aanduiden. En terecht noemt hij het evangelie *het getuigenis des Heren*; omdat, alhoewel Hij ons als helpers volstrekt niet nodig heeft, Hij ons toch deze taak oplegt, dat wij Hem getuigenis geven om Zijn eer te handhaven. Dit is een grote en zeldzame eer, waarmede Hij ons verwaardigt, en wel allen (want er is geen Christen, die niet moet bedenken dat hij een getuige van Christus is), maar toch voornamelijk de herders en leraars. Zoals Christus tot de apostelen zeide (Hand. 1 : 8): *Gij zult Mijn getuigen zijn*. Daarom, naarmate de leer van het evangelie meer gehaat is in de wereld, des te krachtiger moeten zij zich ontworstelen tot de oprechte belijdenis daarvan.

Wanneer hij er aan toevoegt: *noch voor mij*, dan vermaant hij door dit woord Timotheüs, dat hij niet weigere met hem, als in een gemeenschappelijke zaak, verbonden te zijn. Want wanneer wij beginnen ons heimelijk te onttrekken aan de verbondenheid met hen, die om de naam van Christus vervolging

verdragen, wat zoeken wij dan anders dan een evangelie, vrij van alle vervolging? Evenwel, daar het niet zou ontbreken aan vele goddelozen, die Timótheüs aldus zouden honen: Ziet gij niet, wat uw meester overkomen is? Of weet gij niet, dat dezelfde beloning ook u wacht? Wat dringt gij ons een leer op, die ge ziet dat uitgefloten wordt door heel de wereld? Daarom was het noodzakelijk, dat hij werd opgewekt door deze aansporing: Er is geen reden dat ge u voor mij schaamt, in wie niets is waarvoor men zich moet schamen. Want *ik ben een gevangene van Christus*: dat is, niet om een of andere misdaad of vergrijp, maar om Zijn Naam word ik gevangen gehouden.

Maar wees deelgenoot aan de verdrukkingen... Hij schrijft de wijze voor, waarop gebeurt, wat hij bevolen heeft: namelijk, indien Timótheüs zich voorbereidt om de verdrukkingen te verdragen, die met het evangelie verbonden zijn. Want al wie voor het kruis zal huiveren of het zal ontvluchten, die zal zich altijd schamen voor het evangelie. En daarom spreekt Paulus niet ten onrechte, terwijl hij aanspoort tot het vertrouwen der belijdenis, opdat hij dat niet vruchteloos doe, tegelijk ook over het verdragen van het kruis. En hij voegt er aan toe: *naar de kracht Gods*, omdat wij anders terstond zouden bezwijken, indien Hij ons niet zou oprichten. En dit zinsdeel bevat zowel vermaning als vertroosting. De vermaning is, dat hij zijn ogen afwende van de tegenwoordige zwakheid, en geschraagd door Gods hulp boven zijn krachten zich moedig wage en zich schrap zette. De vertroosting is, dat indien wij om het evangelie iets lijden, God aanwezig zal zijn als de Bevrijder, door Wiens kracht wij overwinnaars zullen zijn.

9. *Die ons heeft gered...* Uit de grootheid van de weldaad toont hij aan, hoeveel wij aan God verschuldigd zijn. Want het heil, waarmee Hij ons verwaardigd heeft, verslindt gemakkelijk al wat in deze wereld aan rampen verdragen moet worden. Het woord *redden*, of behouden, alhoewel het algemeen is, wordt hier evenwel overeenkomstig het tekstverband beperkt tot het eeuwig heil. Derhalve geeft 'hij te kennen, dat al te ondankbaar zullen zijn allen, die, nadat zij door Christus verkregen hebben een heil, niet vergankelijk noch onbestendig, maar eeuwig, hun verdwijnend leven of hun eer zullen sparen, liever dan dat zij hun Verlosser erkennen. De bezegeling van het heil legt hij in de *roeping*. Want zoals in de dood van Christus het heil der mensen tot stand gebracht is, zo stelt God ons door het evangelie in het volle bezit daarvan. En de roeping wordt *heilig* genoemd, om haar groter te maken. Dit moet inderdaad nauwkeurig opgemerkt worden; aangezien, evenals het heil niet elders dan in Christus gezocht moet worden, Hij zo ook anderzijds zonder vrucht gestorven en weer opgestaan zou zijn, tenzij voorzover Hij ons roept tot de gemeenschap aan deze genade. Nadat Hij dus het heil voor ons verworven had, rest nog dit tweede, dat Hij, door ons in te planten in Zijn lichaam, Zijn goederen aan ons mededeelt om die te genieten.

Niet naar onze werken ... Hij duidt de oorsprong aan zowel van onze roeping als van heel het heil. Want wij hadden geen werken waardoor wij God zouden vóórkomen; maar het geheel hangt af van Zijn genadig voornemen en verkiezing. Want in de twee woorden, *voornemen en genade*, ligt een Hypallage (wissel-werking); en het laatste moet in een bijvoeglijk naamwoord opgelost worden, alsof hij gezegd had: *genadig* (voornemen). Want hoewel Paulus het voornemen pleegt op te vatten als het verborgen raadsbesluit Gods, waarvan de oorzaak is bij Hem, toch heeft hij terwille van meerdere verklaring er aan toe willen voegen: *genade*, om met meer zekerheid alle acht slaan op de werken uit te sluiten. En de tegenstelling zelf roept het duidelijk genoeg uit, dat er geen plaats is voor de werken, waar de genade Gods heerschappij voert; vooral wanneer wij teruggeroepen worden tot de uitverkiezing Gods, waardoor God de *nog* niet geboren vóórkomt. Over deze zaak meer in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 1, want nu roer ik slechts in het kort aan, wat ik daar uitvoeriger

behandeld heb.

Die gegeven is... Uit de volgorde van tijd bewijst hij, dat het heil ons om niet gegeven is, hetwelk wij volstrekt niet verdiend hadden. Want indien God ons heeft uitverkoren vóór de schepping der wereld, heeft Hij geen rekening kunnen houden met de werken, die er niet waren, toen wijzelf nog niet waren. Want de uitvlucht, die de sofisten zoeken, dat God door de werken, die Hij reeds van tevoren zag, bewogen is, heeft geen lange ontzenuwing nodig. Want wat voor werken zouden er zijn, indien wij door God voorbijgegaan waren, daar de verkiezing zelf de bron en het begin is van alle goede dingen? Deze schenking van de genade, waarvan hij melding maakt, is niets anders dan de voorbeschikking, waardoor wij zijn aangenomen tot kinderen Gods. En daarom heb ik de lezers willen waarschuwen, omdat dikwijls gezegd wordt dat God dan eerst Zijn genade ons geeft, wanneer wij haar uitwerking waarnemen. Maar hier behandelt Paulus, wat Hij bij Zichzelf heeft vastgesteld van den beginne. Hij gaf dus wat Hij, door geen enkele verdienste uitgedaagd, aan nog niet geborenen heeft toegewezen; en in Zijn schatkamers heeft Hij het weggelegd gehouden, totdat Hij metterdaad openbaar zou maken, dat Hij niets tevergeefs vaststelt. *De tijden der eeuwen* noemt hij hier, evenals in de brief aan Titus, hoofdstuk 1, de onafgebroken reeks van jaren, vanaf de grondlegging der wereld. Want die fijnzinniger verhandeling, waar Augustinus zich op meerdere plaatsen mee bezig houdt, is vreemd aan de bedoeling van Paulus. De betekenis is dus: voordat van alle eeuwen voorheen de tijden begonnen te stromen. Verder moet opgemerkt worden, dat hij het fundament van het heil in Christus stelt; want buiten Hem is ook geen aanneming of heil van mensen, zoals ook in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 1, gezegd is.

10. *Nu echter geopenbaard ...* Let er op dat hij op gepaste wijze het geloof, dat wij hebben uit het evangelie, verbindt met de verborgen verkiezing Gods, en aan elk van beide zijn eigen plaats toewijst. Nu heeft God door het evangelie ons geroepen; niet omdat Hij het plotselinge besluit van ons heil heeft genomen, maar omdat Hij het zo had vastgesteld van de verste eeuwigheid af. Nu is Christus verschenen tot ons heil; niet omdat Hem onlangs de kracht om te behouden is aangebracht, maar omdat vóór de schepping der wereld deze genade voor ons in Hem was weggelegd. De kennis van die dingen wordt ons door het geloof geopenbaard. En zo verbindt de apostel op verstandige wijze het evangelie met de oudste beloften Gods, opdat de nieuwigheid het niet verachtelijk make. Maar de vraag wordt gesteld, of het de vaders onder de wet verborgen is geweest. Want indien het eerst door de komst van Christus is geopenbaard, volgt daaruit, dat het tevoren verborgen is geweest.

Ik antwoord, dat Paulus spreekt van het ten volle aan het licht brengen van de zaak zelf, waarvan ook het geloof der vaders afhing: zo wordt hun niets tekort gedaan. Want daarom hebben Abel, Noach, Abraham, Mozes, David, en alle Godvruchtigen éénzelfde heil met ons verkregen, omdat zij hun vertrouwen hebben gesteld in deze verschijning. Wanneer hij zegt, dat ons de genade geopenbaard is door de verschijning van Christus, houdt hij derhalve de vaders niet af van de gemeenschap daaraan, daar hetzelfde geloof hen met ons deelgenoten maakt van deze verschijning. Want Christus is gisteren evenals heden; maar niet vóór de tijd, van tevoren door de Vader bevestigd, toen Hij door Zijn dood en opstanding Zich voor ons aan het licht gebracht heeft. Hierop nu gemeenschappelijk, als op het enige onderpand en de vervulling van ons heil, ziet zowel ons geloof als dat van de vaders.

Die namelijk de dood heeft vernietigd ... Wanneer hij aan het evangelie toeschrijft *het aan het licht brengen van het leven*, bedoelt hij niet, dat men moet beginnen bij het Woord, met voorbijgaan van de dood en de opstanding van Christus (want het Woord valt veeleer terug op de stof, die er aan ten grondslag is gelegd), maar hij duidt slechts aan, dat de vrucht van deze genade niet anders komt tot de mensen

dan door het evangelie. Overeenkomstig dat woord (2 Kor. 5 : 19): *God was in Christus de wereld met Zichzelf verzoenende, en heeft het woord der verzoening bij ons in bewaring gegeven*. En dit is een opvallende en vermeldenswaardige lof van het evangelie, dat het genoemd wordt het aan het licht brengen van het leven.

Aan het leven voegt hij toe *de onsterfelijkheid*, alsof hij zeide: *het ware en onsterfelijke leven*. Tenzij ge wellicht onder het leven liever wilt verstaan de *wedergeboorte*, waarop volgt de gelukzalige onsterfelijkheid, waarop nog gehoopt wordt. En stellig is dit ons leven; niet dat, hetwelk wij met de redeloze dieren gemeen hebben, maar dat bestaat in het deelgenootschap aan het beeld Gods. Omdat het echter in deze wereld niet duidelijk is, wat zulk een leven is of wat het waard is, voegt hij er terecht om dit tot uitdrukking te brengen de onsterfelijkheid aan toe, welke is de openbaring van dat leven, dat nu verborgen is.

11. *Waarom ik gesteld ben...* Niet zonder reden beveelt hij het evangelie tegelijk met zijn apostelschap zozeer aan. Want niets voert Satan zózeer in het schild, dan dat hij het geloof in de gezonde leer op welke wijze ook maar uit onze zielen verdrijve; omdat dit echter niet altijd gemakkelijk voor hem is, als hij op ons los stormt in openlijke strijd, valt hij ons aan met heimelijke en zijdelingse kunstgrepen. Want om aan de leer geloof te ontfangen, ondermijnt hij de roeping der Godvruchtige leraars. Paulus heeft dus, daar hij de dood voor ogen had, niet onkundig zijnde van de oude en gebruikelijke hinderlagen van Satan, zowel de leer van het evangelie in het algemeen, als zijn eigen roeping willen handhaven; zoals elk van beide noodzakelijk was. Want al worden er lange redevoeringen gehouden over de waardigheid van het evangelie, zij zullen ons niet veel baten, als wij niet vatten wat voor een evangelie het is. Want velen zullen instemmen met dat algemene beginsel aangaande het stellige gezag van het evangelie, die toch later niets zekers zullen hebben, dat zij kunnen volgen. Dit is de reden, waarom Paulus uitdrukkelijk wil, dat hij erkend wordt als een betrouwbaar en wettig dienaar van die levendmakende leer, waarvan hij melding gemaakt had. En hiertoe dient het, dat hij zich nooit met verschillende titels om één zaak uit te drukken. Hij noemt zich *een heraut*, wiens taak het is, de verordeningen van vorsten en overheidspersonen openlijk bekend te maken. De naam van *apostel* is hem eigen. Verder, omdat er een betrekking is tussen *een leraar* en de leerlingen, schrijft hij ook deze derde naam aan zich toe, opdat zij, die van hem leren, weten, dat zij een leermeester hebben, van Godswege voor hen aangesteld. Voor wie echter getuigt hij dat hij gesteld is? Voor de heidenen. Want over die was er de voornaamste strijd: omdat de Joden ontkenden, dat de beloften des levens betrekking hadden op anderen, dan op de vleselijke kinderen van Abraham. Dus opdat het heil der heidenen niet twijfelachtig zij, verzekert hij, dat hij tot hen in het bijzonder door God gezonden is.

12. *Om welke oorzaak ik ook deze dingen lijd ...* Het is voldoende bekend, dat hierom meer dan om enige andere oorzaak de woede der Joden tegen Paulus was ontstoken, *omdat hij het evangelie tot gemeen goed voor de heidenen maakte*. Hoewel het zinsdeel: „om welke oorzaak”, heel het verhaal weergeeft, en daarom niet tot dit laatste lid aangaande de heidenen beperkt moet worden. Dus opdat de boeien, waardoor hij werd gekluisterd, niets van zijn gezag zouden verminderen, strijdt hij daartegen met twee argumenten. Want hij toont aan, dat de oorzaak voor hem eervol veeleer dan schandelijk is; omdat hij niet om een of andere misdaad gevangen is, maar omdat hij de roepende God gehoorzaamd heeft. Het is echter een ongelofelijke troost, wanneer wij een goed geweten kunnen stellen tegen het onbillijk oordeel van mensen. In de tweede plaats bewijst hij uit de hoop op

een gunstige uitkomst, dat er niets is in zijn boeien om zich ervoor te schamen. Al wie door deze bescherming beveiligd zal zijn, zal ook de grootste beproevingen kunnen overwinnen. En wanneer hij zegt, dat hij *niet beschaamd wordt*, bezielt hij anderen door zijn voorbeeld tot dezelfde dapperheid.

Want ik weet in Wie ik geloofd heb ... Dit is de enige toevlucht waarheen alle Godvruchtigen zich moeten terugtrekken, zo dikwijls als de wereld hen houdt voor schuldig verklaarden en hopeloozen; dat zij namelijk tevreden zijn, omdat zij Gods goedkeuring wegdragen. Want wat is het einde, als zij van mensen afhangen? En hieruit is op te maken, hoeveel het geloof verschilt van een mening; aangezien Paulus, wanneer hij zegt: „ik weet, in Wie ik geloofd heb”, te verstaan geeft, dat het geenszins voldoende is, als ge gelooft, tenzij ge God tot zegsman hebt, en de zekerheid van die zaak voor u vaststaat. Het geloof steunt dus niet op het gezag van mensen, noch verlaat het zich zó op God, dat het weifelt; maar het moet met een weten verbonden zijn. Anders zou het niet sterk genoeg zijn tegen de ontelbare bespottingen van Satan. Voor wie echter met Paulus deze wetenschap vaststaat, die zal ervaren, dat niet zonder grond ons geloof wordt genoemd de overwinning, waardoor de wereld overwonnen wordt; en dat niet zonder grond door Christus gezegd is (Matth. 16 : 18): *De poorten der hel zullen niet de overhand behouden*. Hij, zeg ik, zal temidden van alle stormen en gevaren kalm en rustig zijn, voor wie dit zal zijn vastgesteld, dat God, die niet kan liegen en bedriegen, gesproken heeft, en ongetwijfeld zal vervullen, wat Hij beloofd heeft. Omgekeerd, indien voor iemand deze waarheid niet bezegeld zal zijn, zal hij als een riet voortdurend heen en weer bewegen. Daarom is deze tekst opmerkenswaardig; omdat zij de kracht van het geloof zeer goed uitdrukt, wanneer zij leert, dat wij die eer aan God moeten toekennen in de meest jammerlijke toestanden, dat wij niet betwijfelen, dat Hij waarachtig en getrouw zal zijn; vervolgens, wanneer zij leert, dat men in het Woord evenzo tot rust moet komen, alsof God uit de hemel ons verschenen was. Want al wie met deze overtuiging niet is toegerust, begrijpt niets. Laten wij echter altijd bedenken, dat Paulus niet op de studeerkamer filosofeert, maar als het ware op een bepaalde plaats gesteld ernstig betuigt, wat het vertrouwen op het eeuwige leven waard is.

Ik ben overtuigd, dat Hij machtig is ... Aangezien de kracht en de grootte der gevaren ons dikwijls verschrikken, of althans onze zielen prikkelen tot wantrouwen, daarom is het noodzakelijk dat wij door dit schild gedekt zijn, dat in de kracht Gods voldoende bescherming voor ons is. Zoals Christus, wanneer Hij ons beveelt onbezorgd te zijn, dit argument gebruikt: *De Vader, die u aan Mij gegeven heeft, is groter dan allen* (Joh. 10 : 29). Waardoor Hij te kennen geeft, dat wij buiten gevaar zijn, daar de Heere, die ons in Zijn hoede opgenomen heeft, meer dan machtig genoeg is om weerstand te bieden. Weliswaar durft Satan niet regelrecht deze gedachte op te dringen, dat God niet kan, of verhinderd wordt om te vervullen wat Hij beloofd heeft (aangezien ons gevoel een afschuw heeft van zulk een grote lastering tegen God), maar door onze ogen en onze geest van tevoren in beslag te nemen, ontnemt hij ons alle besef van de macht Gods. Derhalve behoort de ziel gereinigd te zijn, zodat zij haar niet slechts proeft, maar de smaak daarvan onder alle mogelijke beproevingen behoudt. Overigens, zo dikwijls Paulus spreekt over de macht Gods, versta deze dan als handelend (om zo te zeggen), of werkend, zoals hij het zelf elders noemt (Col. 1 : 29). Want het geloof verbindt altijd de kracht Gods met het Woord, dat het zich niet als ver weg voorstelt, maar in zijn binnenste ontvangen heeft en bezit. Zo zegt Rom. 4 : 20 van Abraham: Hij heeft niet gewaagd noch gedebatteerd, maar hij gaf Gode de eer, stellig overtuigd dat Hij, die het beloofd had, machtig was om het ook te vervullen. Let ook op de naam *van het toevertrouwde goed* voor het eeuwige leven. Want daaruit maken wij op, dat ons heil niet anders in Gods hand is, dan in de hand van de pandbewaarder zijn de

dingen, die wij aan zijn trouw overgeven om te bewaren. Als ons heil bij ons zou berusten, aan hoeveel gevaren zou het voortdurend blootgesteld zijn? Nu evenwel staat het er goed mee, omdat het, bij zulk een Bewaarder weggelegd, aan alle gevaar ontheven is.

13. *Houd de vorm der gezonde woorden, die gij van mij gehoord hebt in het geloof en in de liefde, die is in Christus Jezus.*
14. *Bewaar het uitnemende goed, dat u is toevertrouwd, door de Heilige Geest die in ons woont.*
15. *Gij weet dit, dat zich van mij afgewend hebben allen die in Azia zijn; onder wie zijn Fygellus en Hermógenes.*
16. *De Heere geve barmhartigheid aan het gezin van Onesiforus; aangezien hij mij dikwijls verkwikt heeft, en zich voor mijn keten niet geschaamd heeft;*
17. *maar toen hij te Rome was, heeft hij mij met grote ijver gezocht, en heeft hij mij gevonden.*
18. *Geve de Heere hem, dat hij barmhartigheid vinde bij de Heere in die dag. En in hoeveel opzichten hij mij te Efése van dienst geweest is, weet gijzelf het best.*

13. *Houd de vorm...* De uitleg, die anderen geven: „uw leer zij als een voorbeeld, naar hetwelk anderen zich vormen”, aanvaard ik niet. Niets dichters ook nadert tot de bedoeling van Paulus de uitleg van Chrysostomus: *dat Timothéüs openlijk vertone het beeld der deugden, dat in zijn hart gegraveerd is door het onderricht van Paulus.* Mij schijnt het toe, dat de apostel veeleer voorschrijft aan Timotheüs, dat hij vasthoudend zij aan de leer welke hij geleerd had, niet alleen wat betreft de wezenlijke inhoud, maar ook wat betreft de vorm zelf van de voordracht. Want het woord dat hij hier gebruikt, is de levende uitdrukking der dingen, alsof zij onmiddellijk voor ogen gesteld werden. Paulus wist, hoe gemakkelijk is een afval of afwijking van de zuivere leer. Om deze reden is hij zorgvuldig op zijn hoede, dat Timotheüs niet afwijke van die vorm van onderrichten, die hij ontvangen had; en dat hij zijn eigen wijze van onderrichten als het ware naar dat voorschrift afmete; niet, dat er in woorden zoveel vroomheid schuilt, maar omdat ook de geringste misvorming der leer bovenmate schadelijk is. Hieruit blijkt, wat voor een theologie er in het pausdom is, die dermate verbasterd is van dat voorbeeld, dat Paulus aanbeveelt, dat zij meer gelijkt op de raadselen van wichelaars en waarzeggers, dan op de leer die aan Gods Woord ontleend is. Want wat, bid ik u, proeft men in al de boeken der scholastici van de leer van Paulus? Deze willekeur van het vervalsen der leer toont, hoezeer Paulus niet zonder reden Timotheüs opwekt om de oorspronkelijke vorm te behouden. En *de gezonde woorden* stelt hij niet slechts tegenover ronduit goddeloze leerstukken, maar ook tegenover onbeduidende strijdvrage, die in plaats van gezondheid niets anders doen dan loomheid aanbrengen.

In het geloof en in de liefde... Ik weet, dat het zinsdeeltje ^{év} herhaaldelijk aan de uitdrukkingswijze der Hebreeuwse taal ontleend wordt voor „met”; maar hier schijnt mij de betekenis een andere toe. Daar toch Paulus dit als een kenmerk heeft toegeschreven aan de gezonde leer, dat wij weten wat zij inhoudt, en wat de hoofdzaak ervan is; welke hij naar zijn gewoonte geheel tot het geloof en de liefde terugbrengt. En beide stelt hij in Christus; zoals stellig de kennis van Hem voornamelijk bestaat uit deze twee delen. Want hoewel het een enkelvoudig lidwoord is, dat samenhangt met het woord liefde, moet hetzelfde toch mede van het geloof verstaan worden. Zij, die vertalen: met het geloof en de liefde, geven er deze betekenis aan, dat Timothéüs aan de gezonde leer toevoege de hartstocht voor Godsvrucht en liefde. Ik erken weliswaar, dat niemand in de gezonde leer trouw kan volharden, dan wie zelf met het ware geloof en de oprechte liefde is toegerust. Maar de eerste uitleg past (naar mijn oordeel) beter: zodat Paulus exegetisch uitdrukt, hoedanig die (gezonde) woorden zijn, en van welke inhoud zij zijn. Hij spreekt echter uit, dat de hoofdzaak is gelegen in het geloof en in de liefde,

welker bron en beginsel is de kennis van Christus.

14. *Bewaar het uitnemende goed, dat u is toevertrouwd ...* Die aansporing strekt zich wijder uit. Want hij spoort hem aan, dat hij lette op wat hem door God gegeven is, en des te meer ijver en nauwgezetheid ten koste legge, naarmate het hem toevertrouwde goed uitnemender is. Want van een alledaagse zaak pleegt niet zo streng rekenschap geëist te worden. En onder het woord "toevertrouwd goed" versta ik zowel de eer van de dienst als alle gaven, waarmede Timótheüs was toegerust. Sommigen beperken het tot de dienst alleen; niettemin meen ik, dat bij voorkeur die dingen aangeduid worden, die verkieslijker waren dan de dienst zelf, namelijk al de Geestesgaven, waardoor hij uitmuntte. Het woord „toevertrouwd goed” gebruikt hij ook met het oog op iets anders, opdat Timótheüs zou bedenken, dat éénmaal rekenschap gegeven moet worden. Want getrouw moet beheerd worden al wat God ons heeft toevertrouwd. En *το καλον* wordt opgevat als uitnemend of schitterend. Derhalve heeft Erasmus niet kwaad „uitnemend” gezet, om de voortreffelijkheid aan te duiden; welke vertaling ik gevolgd heb. Maar wat is de reden van het bewaren? Opdat namelijk niet door onze traagheid verloren ga, wat God ons aangebracht heeft, of wegens ondankbaarheid of misbruik weggenomen worde. Want velen werpen de genade Gods weg, en velen die haar reeds ontvangen hebben beroven en ontbloten zich ervan. Aangezien echter de moeilijkheid om haar te bewaren onze krachten te boven gaat, daarom voegt hij er aan toe: *door de Heilige Geest*. Alsof hij zeide: *Ik verlang van u niet méér dan gij kunt*. Want wat gij uit uzelf niet hebt, daarvoor zal de Geest Gods voldoende zijn. Hieruit volgt, dat de krachten der mensen niet aangeslagen moeten worden naar de voorschriften Gods; aangezien Hij, zoals Hij door woorden beveelt, zo ook Zijn woorden inschrijft in de harten, en door rijkelijk krachten te schenken bewerkt, dat Hij niet tevergeefs beveelt. Wat er volgt over het *wonen van de Geest in ons*, betekent, dat Zijn hulp voor de gelovigen tegenwoordig is; mits zij niet het hun aangebodene versmaden.

15. *Gij weet dit ...* Die gevallen van afval, welke hij vermeldt, konden de zielen van velen schokken, en tegelijkertijd menigvuldige verdenkingen verwekken; zoals wij bijna altijd alles naar de ongunstige kant plegen aan te grijpen. Dergelijke hindernissen gaat Paulus tegemoet met heldhaftige dapperheid der ziel; opdat alle goeden leren de trouweloosheid te verfoeien van hen, die een dienaar van Christus zo in de steek gelaten hadden, toen hij alleen met gevaar van zijn leven de gemeenschappelijke zaak op zich nam; en laten zij daarom niet wankelen, wanneer zij bemerken, dat Paulus zelf volstrekt niet verstoken wordt van de hulp Gods. Hij noemt er echter twee, van wie het geloofwaardig is dat zij boven anderen bekend geweest zijn, om de toegang voor hun lasteringen af te sluiten. Want het is gebruikelijk voor overlopers en deserteurs van de christelijke krijgsdienst, om hun eigen schandelijk gedrag te verontschuldigen, alle mogelijke beschuldigingen, die zij maar kunnen, te verzinnen tegen de trouwe en beproefde dienaren van het evangelie. Fygellus en Hermógenes, omdat zij wisten dat hun eigen lafhartigheid terecht berucht kon zijn bij de gelovigen, en zelfs wegens schandelijke trouweloosheid veroordeeld worden, zouden niet gearzeld hebben Paulus te belasten met valse geruchten, en op schaamteloze wijze zijn onschuld te kwetsen. Derhalve drukt Paulus, om geloof aan hun leugens te ontfangen, hun het brandmerk op, dat zij verdienen. Zo zijn er ook heden ten dage zeer velen, omdat zij af hier niet worden toegelaten tot de dienst, af ook om hun nietswaardigheid worden verstoten uit die eer, af niet werkeloos onderhouden worden, af na een diefstal of hoererij volbracht te hebben gedwongen worden weg te vluchten, die vervolgens door Frankrijk en andere landstreken heen en weer vliegen, en door alle mogelijke beschuldigingen, die zij maar kunnen, tegen ons terug te werpen, het bewijs van hun eigen onschuld daaraan ontfangen. En zo groot is de onervarenheid van sommige broeders, dat zij ons van wreedheid betichten, indien

iemand van ons dezulken afschildert in zijn eigen kleuren. Niettemin zou het te wensen zijn, dat zij allen het voorhoofd door een brandmerk getekend hadden, waardoor zij terstond bij de eerste ontmoeting herkend zouden worden.

16. *De Heere geve barmhartigheid ...* Uit deze bede maken wij op, dat de diensten, aan de heiligen ten koste gelegd, volstrekt niet verloren gaan, ook al kunnen zij zelf geen gunstbewijs vergelden. Want dat hij God bidt om een beloning ter vergelding te geven, dit heeft de kracht van een belofte. En tegelijk toont Paulus zijn eigen dankbaarheid, wanneer hij de taak om ter vergelding te belonen aan God toeschrijft, aangezien hij niet in staat is om te betalen. Wat, indien de mogelijkheid om te vergelden aanwezig geweest was? Stellig zou hij metterdaad getuigd hebben, dat hij geen ondankbaar mens was. Verder moet opgemerkt worden, dat hij, hoewel hij de mildheid van Onesíforus alleen prijst, ter wille van hem heel zijn gezin het goede toebidt. Waaruit wij opmaken, dat de zegen Gods niet slechts op het hoofd van de rechtvaardige, maar op heel zijn huis blijft rusten. Zo groot is de liefde Gods jegens de Zijnen, dat zij zich uitbreidt tot allen, die met hen verbonden zijn. Dat hij zegt, dat Onesíforus *zich niet geschaamd heeft voor zijn keten*, dat is niet alleen een teken van mildheid, maar ook van ijver; aangezien hij zich immers gaarne aan gevaar had blootgesteld en aan de smaad der mensen, om Paulus zelf te helpen.

18. *Geve de Heere hem, dat hij einde ...* Sommigen leggen het zo uit: Geve God hem, dat hij bij Christus als Rechter barmhartigheid vinde. En inderdaad is dit aanmerkelijk dragelijker, dan die tekst van Mozes (Gen. 19 : 24): *De Heere regende van de Heere*, aldus uit te leggen: *De Vader regende van de Zoon*. Het is echter mogelijk, dat de hevigheid der aandoening Paulus heeft aangedreven tot een overbodige herhaling, zoals pleegt te gebeuren. Deze bede echter leert ons, een hoeveel overvloediger loon hen wacht, die zonder hoop op aardse beloning aan de heiligen hun diensten bewijzen, dan indien zij het onmiddellijk uit de hand van mensen zouden ontvangen.

Wat echter bidt hij? *Dat hij barmhartigheid vinde*. Want wie jegens zijn naasten barmhartig geweest zal zijn, zal God als zodanig jegens zichzelf ervaren. En indien deze belofte ons niet scherp prikkelt en aanspoort om weldadigheid te oefenen, zijn wij meer dan stompzinnig. En daaruit volgt ook, dat God niet onze verdiensten naar waardigheid beloont; maar dat dit de beste en voortreffelijkste beloning is, die Hij ons vergeldt, wanneer Hij ons vergeeft, en Zich niet zozeer toont een gestreng Rechter, als een toegevend en genadige Vader.

HOOFDSTUK II

1. *Gij dan, mijn zoon, wees sterk in de genade, die is in Christus Jezus;*
2. *en wat gij van mij gehoord hebt onder vele getuigen, vertrouw dat toe aan trouwe mensen, die bekwaam zullen zijn om ook anderen te onderrichten.*
3. *Gij derhalve, lijd verdrukkingen, als een goed soldaat van Jezus Christus.*
4. *Niemand, die soldaat is, wordt verwikkeld in de bezigheden van het levensonderhoud, opdat hij zijn bevelhebber behage.*
5. *En indien iemand in een wedstrijd heeft gestreden, dan wordt hij niet bekranst, indien hij niet op wettige wijze gestreden heeft.*
6. *De landbouwer behoort eerst te arbeiden, voordat hij de vruchten in ontvangst neemt.*
7. *Versta wat ik zeg. Want de Heere geve u verstand in alle dingen.*

1. *Gij dan ...* Zoals hij tevoren bevolen had het hem toevertrouwde goed te bewaren door de Geest, zo schrijft hij ook nu voor, dat hij gesterkt worde in de genade. En door dit gezegde wil hij alle verslapping en traagheid uitdrijven. Want zo loom is het vlees, dat midden in hun loop beginnen te verslappen zelfs zij, die zijn toegerust met uitnemende gaven, indien zij niet herhaaldelijk worden opgewekt.

Iemand zal zeggen: Waartoe dient het een mens aan te sporen, dat hij *in de genade sterk zij*, indien er niet een of andere taak van de vrije wil zou zijn om mede te werken? Ik antwoord: juist hiertoe, wat God door Zijn Woord van ons eist, ook door Zijn Geest te verrichten, opdat wij in de genade, die Hij ons heeft aangebracht, versterkt worden. En toch zijn de aansporingen niet overbodig; omdat de Geest Gods, ons inwendig onderrichtend, maakt, dat die niet tevergeefs en nutteloos in onze oren weerklinken. Al wie dus zal erkennen, dat de tegenwoordige aansporing niet anders vruchtbaar heeft kunnen zijn dan door de verborgen kracht van de Geest, zal nooit op haar de vrije wil grondvesten. Hij voegt er aan toe: *die is in Christus Jezus*, om twee redenen: om ons te onderrichten, dat zij ons nergens anders vandaan te beurt valt dan van Christus alleen, en dat zij aan geen Christen zal ontbreken. Want daar één Christus aan allen gemeen is, volgt daaruit dat allen Zijn genade deelachtig zijn, van welke dáárom wordt gezegd dat zij in Christus is, omdat haar moeten bezitten allen, die van Christus zijn. Deze vleierende aanspraak van „zoon”, die hij gebruikt, heeft niet weinig kracht om gunst

te verwerven, opdat het onderricht des te beter tot zijn ziel doordringe.

2. *En wat gij van mij gehoord hebt ...* Wederom toont hij, hoezeer hij bezorgd is om de gezonde leer voort te planten tot het nageslacht; en hij spoort Timótheüs niet slechts aan om de vorm en de lijnen daarvan te bewaren, zoals hij tevoren gedaan heeft; maar ook om haar aan Godvruchtige leraars van hand tot hand over te leveren, opdat zij, wijd en zijd verbreid, in de zielen van velen wortels moge schieten. Want hij zag in, dat zij in de toekomst gemakkelijk te gronde zou gaan, indien zij niet tijdig door de dienst van meerderen verspreid zou worden. En inderdaad zien wij, wat Satan kort na de dood der apostelen bewerkt heeft. Want even alsof hun prediking reeds enige eeuwen begraven geweest was, heeft hij ontelbare krankzinnigheden ingevoerd, die door hun wonderbaarlijke ongerijmdheid de bijgelovigheden van alle heidenen overtroffen. Het is derhalve niet verwonderlijk als Paulus, om te trachten een dergelijk en zo groot kwaad te verhoeden, wil dat zijn leer ijverig in bewaring wordt gegeven bij alle Godvruchtige dienaren, die bekwaam zijn om haar over te leveren. Alsof hij zeide: *Zie toe, dat er na mijn dood nog een stellige betuiging van mijn leer bestaat.* Dat zal echter gebeuren, indien gij, wat ge van mij geleerd hebt, niet alleen zelf getrouw onderwijst, maar zorg draagt dat het op ruimer schaal door anderen verkondigd wordt. Dus al wie gij maar hiertoe geschikt zult zien, beveel aan hun trouw deze schat aan. Hij noemt hen *trouwe mensen*, niet naar de trouw, die onder alle Christenen algemeen is; maar bij uitstek, die sterk zijn door een zeldzame trouw. Wij zouden ook kunnen vertalen: *betrouwbaar*; omdat er weinigen zijn, die er zich oprecht op toeleggen de hun toevertrouwden leer te bewaren ter eeuwige gedachtenis. Sommigen drijft de eerezucht aan, en die veelvuldig; anderen de gierigheid, anderen de boosaardigheid; anderen maakt de vrees voor gevaren traag. Dus wordt hier een bijzondere getrouwheid vereist.

Onder vele getuigen ... Hij bedoelt niet, dat er getuigen door hem zijn bijgehaald met plechtig gebruik, ter wille van Timotheüs; maar aangezien sommigen konden gaan betwisten, of wel van Paulus was uitgegaan, wat Timotheüs onderwees, of dat het door hemzelf verzonnen was, daarom neemt hij alle twijfel weg door deze redenering, dat hij niet heimelijk in een hoekje gesproken had, maar dat er velen leefden die konden getuigen, dat Timotheüs niets tevoorschijn bracht, wat zij niet ook zelf tevoren uit Paulus' mond gehoord hadden. Dus zou het onderricht van Timotheüs buiten verdenking zijn, daar hij zeer vele medeleerlingen had, die hem getuigenis zouden kunnen geven. Hieruit leren wij, hoeveel moeite een dienaar van Christus zich moet geven voor het bewaren en verdedigen van de zuiverheid der leer; en niet alleen zolang hij leeft, maar zo lang mogelijk als zijn zorg en ijver daarvoor zich zal kunnen uitstrekken.

3. *Gij derhalve, lijd verdrukkingen ...* Niet zonder grote noodzaak heeft hij deze tweede aansporing er aan vastgeknoopt. Want wie hun gehoorzaamheid aan Christus aanbieden, behoren zich voor te bereiden op het lijden van verdrukkingen. Derhalve zal er nooit volharding zijn zonder het verdragen van rampen. En daarom voegt hij er aan toe: zoals *een goed soldaat van Christus betaamt*; door welk woord hij te kennen geeft, dat allen die Christus dienen soldaat zijn; en dat hun krijgsdienst niet bestaat in het aandoen van leed, maar meer in het verdragen daarvan. De overdenking van deze dingen is meer dan noodzakelijk voor ons. Wij zien, hoe velen dagelijks hun speren wegwerpen ¹⁾, die zich op iets ik weet niet hoe groots lieten voorstaan. Hoe komt dat? Omdat zij zich aan het kruis niet kunnen gewennen. Ten eerste is hun wekelijkheid zo groot, dat zij huiveren voor de krijgsdienst. Vervolgens kennen zij geen andere wijze van soldaat zijn, dan dat zij in strijd lust wedijveren met hun tegenstanders. Wat het echter is, onze zielen te bezitten in lijdzaamheid, dat te leren verdragen zij niet.

4. *Niemand, die soldaat is ...* Hij blijft bij de gelijkenis, die hij aan de krijgsdienst ontleend had. Hoewel hij eigenlijk gesproken tevoren in overdrachtelijke zin gezegd had: soldaat van Christus, bezigt hij nu echter een vergelijking van de wereldlijke krijgsdienst met de geestelijke en christelijke, in deze zin: dit is de regel van de militaire tucht, dat zodra een soldaat zich heeft aangemeld bij zijn bevelhebber, hij zijn huis en alle bezigheden verlaat, en nergens anders dan over de oorlog denkt. Zo behoren wij, *opdat* wij Christus geheel en al toegewijd zijn, van alle belemmeringen van deze eeuw ontslagen te zijn. Onder *de bezigheden van het levensonderhoud* verstaat hij de zorg voor het besturen van zijn huisgezin en de gewone beslommeringen. Zoals de boeren hun landbouw, de kooplieden hun handel en winkels verlaten, totdat zij hun dienstjaren volbracht hebben. Nu moet de vergelijking worden toegepast op de zaak in kwestie: dat al wie onder Christus soldaat wil zijn, al de beslommeringen en afleidingen der wereld moet verlaten, en geheel zichzelf en al zijn ijver aan Hem toewijden. Laten wij ons tenslotte het oude spreekwoord herinneren: „Doe dit!” Dat betekent, dat wij ons zo ernstig moeten toeleggen op het volvoeren van de heilige handelingen ²⁾, dat niets anders onze ijver en inspanning belemmert. Die gewone lezing: niemand die soldaat is voor God enz., bederft heel de bedoeling van Paulus. Verder spreekt Paulus hier de herders der kerk onder de persoon van Timotheüs toe. Het is weliswaar een algemene uitspraak, maar die in het bijzonder past voor de dienaren des Woords. Laten dezen dus in de eerste plaats toezien, welke dingen vreemd zijn aan hun ambtsvervulling, *opdat* zij ongehinderd Christus volgen. Laten vervolgens anderen toezien, ieder in zijn orde, wat hen van Christus aftrekt; *opdat* niet de hemelse Bevelhebber hier minder recht tegenover ons hebbe, dan deze of gene sterfelijke mens voor zich opeist tegenover gewone soldaten, die hem trouw gezworen hebben.

5. *En indien iemand in een wedstrijd heeft gestreden ...* Nu handelt hij over de volharding: *opdat* niemand mene, dat hij met de een of andere botsing klaar is. En ongetwijfeld ontleent hij een gelijkenis aan de atleten, van wie niemand de prijs verkrijgt, tenzij hij tot het uiterste als overwinnaar heeft volgehouden. Zo zegt hij in de eerste brief aan de Korinthiërs, hfdst. 9 : 24: „Allen lopen wel in de renbaan, maar één ontvangt de prijs. Loopt aldus, *opdat* gij die behaalt”. Indien iemand derhalve, door de eerste botsing vermoeid, terstond zich heimelijk uit het strijdperk verwijderd naar de rust, zal hij aan traagheid schuldig worden verklaard, veeleer dan hij getooid zal worden met een krans. Zó, daar Christus wil dat wij wedijveren heel ons leven, berooft hij, die midden in de loop der overwinning tekort geschoten zal zijn, zich van het eerbewijs, ook al is hij flink begonnen. *Op wettige wijze strijden* is: de wedstrijd vervolgen, zo ver en zo lang als de wet voorschrijft; *opdat* niemand voor zichzelf de maat bepaalt vóór de tijd.

6. *De landbouwer behoort eerst te arbeiden ...* Ik weet zeer goed, dat deze tekst door anderen anders vertaald wordt; en ik erken, dat zij woordelijk overzetten, wat Paulus in het Grieks geschreven heeft. Maar wie nauwkeurig het tekstverband zal overwegen, zal mij gelijk geven. Vervolgens is die Griekse uitdrukkingwijze bekend: arbeidend, voor: arbeiden. Want de Grieken gebruiken dikwijls het deelwoord in plaats van de onbepaalde wijs. De betekenis is derhalve, dat de landbouwers niet eerder de vrucht verzamelen, dan *zij* bij het bebouwen van de aarde, bij het zaaien en andere dingen gezweet hebben. Maar indien de landbouwers geen moeiten sparen, *opdat* zij eens de vrucht verwerven, en geduldig de tijd van de oogst afwachten, hoeveel te ongerijmder is het dan dat wij de moeiten ontvluchten, die Christus ons oplegt, nadat Hij ons een zo groot loon voor ogen heeft gesteld?

7. *Versta wat ik zeg ...* Dit heeft hij er niet aan toegevoegd wegens de onduidelijkheid der gelijkenissen, die hij aangevoerd heeft; maar opdat Timotheüs zich zelf te binnen zou brengen, hoeveel voortreffelijker de krijgsmacht onder het opperbevel van Christus is, en hoeveel rijker het loon. Want nauwelijks beseffen wij dit eindelijk door aanhoudende overdenking. De bede, die er volgt, is als het ware als een verbetering toegevoegd. Want aangezien onze geest niet opklimt tot die onverderfelijke krans van het toekomstige leven, neemt Paulus zijn toevlucht tot God, opdat Hij aan Timotheüs verstand geve. En hieruit maken wij op, dat wij niet minder vruchteloos onderricht worden, indien niet de Heere onze geest opent, dan vruchteloos bevelen zouden worden gegeven, indien Hij niet Zelf de krachten zou schenken om die te vervullen. Want wie heeft dat beter gekund dan Paulus? Maar toch verlangt hij, opdat hij met enig profijt moge onderrichten, dat zijn leerling voor hem door God gevormd wordt.

8. *Herinner u Jezus Christus, opgewekt uit de doden, uit het zaad van David, naar mijn evangelie, waarvoor ik lijd tot de boeien toe, als een misdadiger; maar het woord Gods is niet geboeid.*
9. *Om deze reden verdraag ik alles om de uitverkorenen, opdat ook zij het heil verkrijgen, dat in Christus Jezus is, met eeuwige heerlijkheid.*
10. *Betrouwbaar is het woord: want indien wij met Hem gestorven zijn, zullen wij ook tegelijk met Hem leven;*
11. *indien wij verdragen, zullen wij ook met Hem heersen; in*
12. *dien wij Hem verloochenen, zal Hij ons ook verloochenen;*
13. *indien wij ongelovig zijn, Hij blijft getrouw: Zichzelf verloochenen kan Hij niet.*

8. *Herinner u Jezus ...* Een of ander deel van zijn leer, waarvan hij wilde dat het behouden en gaaf tot het nageslacht kwam, drukt hij met name uit. Het is echter waarschijnlijk, dat juist dat wordt aangeroerd, waarover hij het meest in vrees verkeerde. Wat ook uit het volgende zal blijken, wanneer hij over de dwaling van Hymenëus en Filétus zal spreken. Want zij loochenden de opstanding, waarvan wij in deze belijdenis een stellig onderpand hebben, terwijl zij leugenachtig beweerden dat zij reeds geschied was. Hoe noodzakelijk overigens deze waarschuwing van Paulus is geweest, tonen de oude geschiedboeken aan. Want alle kunstgrepen, welke hij maar kon, heeft Satan aangewend om dit geloof af te breken. Want hoewel er daarvan twee onderdelen zijn: dat Christus uit het zaad van David is geboren, en uit de dood is opgestaan, is terstond na de tijd der apostelen Marcion opgestaan, die getracht heeft de waarheid der menselijke natuur in Christus geheel uit te wissen. Daarna zijn de Manicheeërs gevolgd. En deze pest woekert ook heden nog voort. Wat de opstanding betreft, hoe velen en met hoe afwisselende kunstgrepen hebben getracht de hoop daarop aan het wankelen te brengen? Die betuiging van Paulus betekent derhalve evenveel, alsof hij gezegd had: dat niemand mijn evangelie door lasteringen verdraaiet of vervalt: zó heb ik onderwezen, zó heb ik gepredikt, dat Christus, die een mens was, geboren uit het zaad van David, is opgestaan van de doden. Hij noemt het *zijn evangelie*, niet om zich als de zegsman te belijden, maar als de dienaar. Maar in de opstanding van Christus hebben wij een stellig onderpand van die van ons allen. Daarom, wie belijdt dat Christus opgestaan is, die bevestigt dat hetzelfde ook met ons zal gebeuren; omdat Christus niet voor zichzelf is opgestaan, maar voor ons. Want het Hoofd moet niet losgerukt worden van zijn leden. Bovendien wordt in de opstanding van Christus vervat de vervulling van onze verlossing en ons heil. Want de dood wordt er ook mee verbonden. Christus derhalve, die gestorven is, is opgestaan: waarom? en tot welk doel? Hier moet men op óns komen, en hier duikt ook de kracht en de vrucht van beide op, namelijk zowel van Zijn opstanding als van Zijn dood. Want dit beginsel moet altijd vastgehouden worden, dat de Schrift over die beide niet slechts op geschiedkundige en koele wijze pleegt te spreken,

maar door hun vrucht er stilzwijgend mede onder te verstaan.

Uit het zaad van David ... Door dit zinsdeel wordt niet alleen de waarheid der menselijke natuur in Christus gehandhaafd, maar wordt ook voor Hem aanspraak gemaakt op de eer en de naam van Messias. De ketters loochenen, dat Christus waarachtig mens geweest is; anderen verzinnen, dat Hij uit de hemel gevallen is; anderen, dat er in Hem slechts een schijngestalte van een mens verschenen is: Paulus daartegenover roept uit, dat Hij uit het zaad van David geweest is. Waardoor hij zonder twijfel uitspreekt, dat Hij waarachtig mens geweest is, uit een mens voortgebracht, namelijk uit Maria. Hoe meer de ketters met dit zo welsprekend getuigenis de spot trachten te drijven, des te meer verraden zij hun onbeschaamdheid. De Joden en andere vijanden van Christus loochenen dat Hij is degene, die eertijds beloofd was; Paulus echter bevestigt, dat Hij Davids Zoon is, en Zijn afkomst terugvoert op die familie, waarvan de Messias behoorde af te stammen.

9. *Waarvoor ik lijd ...* Dit is een vooruitgrijpen. Want de boeien deden bij onervarenen afbreuk aan het geloof in zijn evangelie. Hij geeft dus toe dat hij, wat de uiterlijke schijn betreft, als een misdadig mens geboeid is; maar hij voegt er aan toe, dat zijn boeien niet in de weg staan dat het evangelie in vrije loop voorwaarts gaat. Integendeel, dat het voor de uitverkorenen heilzaam is, dat hij lijdt, omdat het tot hun bemoediging bijdraagt. Dit is de onoverwinnelijke kracht der martelaren van Christus, zolang als het bewustzijn van de goede zaak, die zij verdedigen, hen boven de wereld verheft; zodat zij niet slechts de smarten en folteringen van het lichaam, maar elke mogelijke smaad als het ware heimelijk verachten. Ja wat meer is, door deze gedachte moeten alle Godvruchtigen zich opbeuren, terwijl zij zien dat die dienaren van het evangelie op krenkende wijze behandeld worden door de tegenstanders, opdat zij daarom niet minder eerbiedig oordelen over de leer; maar laten zij de eer geven aan God, door Wiens kracht zij haar zien heenbreken door alle hindernissen van de wereld. En waarlijk, indien wij niet al te zeer aan het vlees waren toegewijd, zou alleen deze troost voor ons voldoende moeten zijn in vervolgingen; maar indien wij door de woede der goddelozen terneergedrukt worden, niettemin wordt het evangelie voortgeplant, en verbreidt het zich in wijder kring. Want wat zij ook beramen, zó weinig verduisteren zij het licht van het evangelie of blussen zij het uit, dat het helderder uitstraalt. Laten wij het dus gaarne, of althans met rustig gemoed verdragen, dat zowel ons lichaam als onze naam in de kerker opgesloten wordt gehouden, als maar de waarheid Gods doorbreekt, en zich wijd en zijd verbreidt.

10. *Om deze reden verdraag ik alles ...* Uit de uitwerking bewijst hij, hoezeer er in zijn boeien niets schandelijks is, daar zij namelijk voor de uitverkorenen zeer nuttig zijn. Dat hij zegt, dat hij *om de uitverkorenen verdraagt*, dit is tot bewijs, hoeveel hoger hij de opbouw der kerk schat, dan zichzelf. Want hij is bereid om niet slechts te sterven, maar ook onder de misdadigers gerekend te worden, om het heil der kerk te bevorderen. Overigens leert Paulus in deze tekst hetzelfde, als in het eerste hoofdstuk van de brief aan de Kolossenzen, vs. 24, waar hij zegt dat hij vervult, wat ontbreekt aan de verdrukkingen van Christus, ten behoeve van Zijn lichaam, dat is de gemeente. Waardoor de onbeschaamdheid der papisten overvloedig wordt weerlegd, die daaruit opmaken dat zijn dood is geweest tot voldoening voor onze zonden. Alsof in waarheid Paulus iets anders aan zijn dood toekent, dan dat hij het geloof der Godvruchtigen zal versterken. Want aanstonds wordt er de uitleg aan toegevoegd, wanneer hij het heil der gelovigen nergens anders in stelt dan in Christus. Maar wie het zal willen, moge meer zoeken uit dat hoofdstuk, dat wij aangehaald hebben.

Met eeuwige heerlijkheid ... Dit is het doel van het heil, dat wij in Christus verkrijgen. Want ons heil is: voor God te leven, wat begint bij onze wedergeboorte; het wordt echter voltooid door onze

volkomen bevrijding, wanneer God ons, onttrokken aan de moeiten van het sterfelijke leven, verzamelt in Zijn Koninkrijk. Bij dit heil komt het deelgenootschap aan de hemelse, ja zelfs goddelijke heerlijkheid. Dus om de genade van Christus te vergroten, heeft hij het woord „eeuwige heerlijkheid” toegevoegd aan het heil.

11. *Betrouwbaar is het woord ...* Hij gebruikt een inleiding tot de gedachte, welke hij aanstonds tevoorschijn zal brengen, omdat niets méér vreemd is aan het besef van het vlees, dan dat wij moeten sterven om te leven, en dat de dood de toegang tot het leven is. Want uit andere teksten kan men opmaken, dat Paulus in zeer ernstige zaken, of die minder gemakkelijk zijn om te geloven, gewoon is zulk een inleiding vooraf te laten gaan. De hoofdzaak is echter, dat wij niet anders aan het leven en de heerlijkheid van Christus deelgenoten zullen zijn, dan indien wij eerst met Hem gestorven en vernederd zullen zijn. Zoals hij zegt in de brief aan de Romeinen, 8 : 29, dat alle uitverkorenen vóórbestemd zijn om gelijkvormig gemaakt te worden aan Zijn beeld. Dit is gezegd zowel om de gelovigen aan te sporen als om hen te vertroosten. Want wie zou die aansporing niet opscherpen, dat verdrietigheden, waarvan de uitkomst zo gelukkig zal zijn, niet lastig te verdragen zijn? Dezelfde gedachte tempert op zoete wijze al wat er aan bitterheid is in het kruis; aangezien noch smarten, noch foltering, noch beschimping, noch de dood ons moeten doen huiveren, waarin wij gemeenschap hebben met Christus; vooral daar al deze dingen een voorspel zijn van de overwinning. Door zijn eigen voorbeeld bezielt Paulus derhalve alle Godvruchtigen, dat zij met een vrolijk gemoed de verdrukkingen voor de naam van Christus op zich nemen, waarin zij reeds een proeve hebben van de toekomstige heerlijkheid. Maar indien dat niet strookt met onze mening, en het kruis zelf ons zo zeer schichtig maakt en de ogen kwetst, dat wij Christus niet ontwaren, laten wij er dan aan denken om dit schild voor te houden: betrouwbaar is het woord. En waarlijk, waar Christus aanwezig is, daar moeten wij het leven en de gelukzaligheid herkennen. Derhalve moet met hand en tand die gemeenschap vast gehouden worden: dat wij niet afzonderlijk sterven, maar met Christus, opdat wij later het leven met Hem gemeen hebben; dat wij met Hem lijden, opdat wij deelgenoten der heerlijkheid zijn. Overigens verstaat hij onder de dood heel die uitwendige doding, waarover hij spreekt in de tweede brief aan de Korinthiërs, 4 : 10.

12. *Indien wij Hem verloochenen ...* Er wordt ook een bedreiging aan toegevoegd om de traagheid te verdrijven. Want hij verklaart, dat zij niets met Christus te maken hebben, die uit angst voor vervolging de belijdenis van Zijn naam van zich werpen. Want hoe onwaardig is het, dat dit vergankelijke leven der wereld ons meer waard is dan de hoogheilige naam van de Zoon Gods? En waarom zou Hij onder de Zijnen rekenen, die trouweloos Hem verstoten? Hier geldt volstrekt niet de verontschuldiging van zwakheid. Want indien de mensen zich niet uit eigen beweging door ijdele vleierijen bedrogen, zouden zij, toegerust met de Geest der kracht, standvastig weerstand bieden. Dat zij op schandelijke wijze Christus verloochenen, dat is niet een teken van zwakheid alleen, maar van ontrouw; aangezien zij, door de verlokkingen der wereld verblind, geen leven zien in het Koninkrijk Gods. Maar deze leer heeft meer overdenking dan uitlegging nodig. Want duidelijk zijn de woorden van Christus: *Wie mij verloochend zal hebben, die zal Ik ook verloochenen* (Matth. 10 : 33). Rest nog, dat ieder bij zichzelf overweegt, dat dit niet een kinderachtig schrikbeeldje is, maar dat in ernst wordt uitgesproken door de Rechter, wat te zijner tijd vast zal staan dat het waar was. Dat onmiddellijk daarop volgt, dat *Hij getrouw blijft*, ook al zullen wij ongelovig geweest zijn, heeft deze betekenis, dat door onze trouweloosheid niets afgaat van de Zoon Gods of van Zijn heerlijkheid; aangezien Hij, Zichzelf genoeg, onze belijdenis allerm minst nodig heeft. Alsof hij gezegd had: *Mogen Christus verlaten, wie het willen, zij ontrukken Hem niets*. Daar Hij toch ongerept blijft, al zijn zij verloren gegaan. Hoewel

hij méér tot uitdrukking brengt, namelijk dat Christus niet ons gelijk is, zodat Hij afvalt van Zijn waarheid. Waaruit blijkt, dat van Christus vervreemd worden, al wie Hem verloochenen. Zo slaat hij de goddeloze afvalligen uit handen de vleierijen, waarmede zij zich strelen; want van huid veranderend als zij zijn, zouden zij gaarne Christus evenzo veelvormig en veranderlijk maken. En Paulus zegt, dat dit niet mogelijk is. Intussen moet toch vastgehouden worden, wat ik in de eerste plaats aangeroord heb, dat ons geloof daarom gegrondvest wordt op de eeuwige en onbuigzame waarheid van Christus, opdat het niet wankelt door de onstandvastigheid of afval van mensen.

14. *Herinner aan deze dingen, betuigende in de tegenwoordigheid des Heren, dat zij niet met woorden strijden, tot geen enkel nut, tot omverwerping van die het horen.*
15. *Doe uw best om uzelf beproefd te vertonen aan God, als een arbeider die zich niet schaamt, die het woord der waarheid op de rechte wijze snijdt.*
16. *Maar laat varen het onheilig hol geschreeuw. Want zij zullen vorderingen maken tot meerdere goddeloosheid;*
17. *en hun woord, als gangreen, zal weide vinden; onder wier getal is Hymenéüs en Filétus,*
18. *die ten aanzien van de waarheid zijn afgedwaald, zeggende dat de opstanding reeds geschied is, en zij werpen het geloof van sommigen omver.*

14. *Herinner aan deze dingen...* Het aanwijzende *deze dingen* heeft nadruk; want het duidt aan, dat die hoofdzaak van het evangelie, die hij beschreven heeft, en de aansporingen, die hij er aan toegevoegd heeft, van zó groot gewicht zijn, dat een goed dienaar nooit moede moet worden om die ter sprake te brengen. Want dat het zaken zijn, waardig om voortdurend behandeld te worden, en waarvan niet te veel melding gemaakt kan worden. Deze dingen zijn het, zegt hij, waarvoor ik wil dat gij u moeite geeft, niet slechts om die éénmaal over te leveren, maar om ze herhaaldelijk in te stampen. Want een goed leraar moet alleen letten op wat opbouwt, en daarbij alleen stilstaan. Anderzijds beveelt hij hem niet alleen zich te onthouden van onbeduidende strijdvragen, maar ook anderen te verhinderen dat zij die najagen. Volgens 't Grieks: een woordenstrijd voeren; dat is zich moeite geven voor strijdlustige verhandelingen, welke een voorliefde voor spitsvondigheden bijna altijd voortbrengt. Het *betuigen in de tegenwoordigheid Gods* heeft de kracht om af te schrikken; en uit deze strengheid maken wij op, welk een verderfelijke zaak een twistzieke wetenschap is voor de kerk; dat is een wetenschap, die, met achterstelling van de Godsvrucht, dient tot uiterlijk vertoon. En zodanig is heel de speculatieve (zoals men haar noemt) theologie van het pausdom.

Tot geen enkel nut .. Op tweevoudige grond veroordeelt hij de woordenstrijd: omdat hij zonder vrucht is, en omdat hij zeer schadelijk is, door de zwakken in verwarring te brengen. Alhoewel ik echter in de vertaling Erasmus gevolgd heb, omdat zij volstrekt niet verschilde van de bedoeling van Paulus, wil ik toch, dat de lezers gewaarschuwd zijn, dat de woorden van Paulus zó opgelost moeten worden: „wat tot geen enkele zaak nuttig is”. Want hij zegt in het Grieks: tot niets nuttig. Ik voor mij lees het Grieks in de eerste naamval, niet in de vierde. En stellig zal de manier van spreken zo beter lopen; alsof hij gezegd had: Want wat voor belang heeft het, daar er geen enkel profijt uit voortkomt, echter veel kwaad? Omdat het geloof van velen omvergeworpen wordt.

Laten wij in de eerste plaats opmerken, dat om deze reden alleen een leer wordt afgekeurd, omdat zij niets van nut is. Want God wil niet gehoorzamen aan onze nieuwsgierigheid, maar ons op nuttige wijze onderwijzen. Laten dus verdwijnen en zich wegscheren alle bespiegelingen, die niets

opbouwends aanbrengen.

Maar dit tweede is veel erger, wanneer *tot omverwerping van die het horen* strijdvrage druk besproken worden, die bovendien nog onvruchtbaar zijn. En och, dat zij hier eens acht op gaven, die altijd gewapend zijn om elkaar met de tong te lijf te gaan; ja, die jagen naar stof tot strijden uit elke mogelijke twistvraag; en die zelfs in ieder woord of elke lettergreep streven naar haarkloverijen. Maar de eerezucht voert hen ergens anders heen, en somtijds ook een inderdaad bijna noodlottige ziekte. Wat ik bij sommigen ervaren heb. Wat de apostel echter vermeldt over het omverwerpen, de werkelijkheid leert dagelijks, dat dit zeer waar is. Want eensdeels is het natuurlijk, dat door te twisten de waarheid verloren wordt; anderdeels misbruikt Satan het voorwendsel van onenigheden om de zwakken in verwarring te brengen, en hun geloof af te breken.

15. *Doe uw best om uzelf ...* Aangezien alle twisten in de leer uit deze bron geboren worden, dat vernuftige mensen zich begeren aan te prijzen ten overstaan van de wereld, stelt Paulus er hier het beste en meest geschikte geneesmiddel tegenover, wanneer hij aan Timotheüs voorschrijft om de ogen op God gericht te houden. Alsof hij zeide: anderen haken naar de toejuiching van de schouwburg, doe gij echter uw best om uzelf en uw dienst aangenaam te maken voor God. En stellig is er niets, dat de ijdele begeerte om uit te blinken meer beteugelt, dan wanneer wij overwegen dat wij met God te doen hebben.

Dat Erasmus vertaald heeft: *over wie men zich niet behoeft te schamen*, hoewel ik dit niet bestrijd, toch wil ik het liever actief uitleggen als: *die zich niet schaamt*, omdat eensdeels deze betekenis meer gebruikelijk is bij de Grieken, anderdeels beter scheen te passen bij deze tekst. Want er ligt nog een tegenstelling aan ten grondslag: zij, die de kerk door twisten in verwarring brengen, zien daarom zo hevig, omdat zij zich ervoor schamen om overwonnen te worden, en het schandelijk voor zich achten om iets niet te weten. Paulus daarentegen roept ons terug tot het oordeel Gods. En wel in de eerste plaats beveelt hij ons geen werkeloze redetwisters te zijn, maar *arbeiders*; en door deze naam berispt hij zijdelings de dwaasheid van hen, die door niets te doen zich zozeer kwellen. Laten wij dus arbeiders zijn in het opbouwen der kerk, en zo onze arbeid aanwenden voor God, dat enige vrucht verschijnt: dan zal er geen enkele reden zijn om zich te schamen. Want hoe wij dan ook in het redetwisten niet zijn opgewassen tegen praatzieke pralers, zal het toch voldoende zijn, dat wij door ijver om op te bouwen, door vlijt, door dapperheid en door de uitwerking der leer hun meerderen zijn. Kort en goed, hij beveelt Timotheüs onverdroten te arbeiden, opdat hij voor God niet beschaamd worde; daar eerezuchtigen alleen voor deze schande huiveren, dat zij niets verliezen van de roep van scherpzinnigheid of van diepzinnige wetenschap.

Die op de rechte wijze snijdt ... Een mooie beeldspraak, die het voornaamste doel van het onderrichten fijn uitdrukt. Want daar wij met het Woord Gods alleen tevreden behoren te zijn, waartoe dan de dagelijkse preken en ook het ambt zelf van de herders? Is dan niet de Schrift binnen ieders bereik gesteld? Maar Paulus wijst de taak van het snijden aan de leraars toe; alsof een vader om zijn kinderen te voeden het brood verdeelde door heit in stukken te snijden. Hij beveelt echter het rechte snijden bij Timotheüs aan, opdat hij niet, druk bezig met het doorsnijden van de korst (zoals dwaze mensen plegen te doen), de binnenste kern zelf onaangeroerd late. Hoewel ik in het algemeen onder dit woord versta de verstandige uitdeling van het Woord, die naar behoren wordt aangepast tot nut der toehoorders. Want sommigen verminken het, anderen scheuren het uiteen, anderen verdraaien het, anderen breken het stuk, anderen blijven (zoals ik gezegd heb) steken in de korst en komen niet tot de ziel zelf. Tegenover al deze fouten wordt het rechte snijden gesteld; dit is een wijze van uitleggen, ingericht tot opbouw. Want het is als het ware de maatstaf, naar welke men alle verklaring der

Schrift behoort af te meten.

16. *Maar het onheilig...* Wat ik *over* deze woorden denk, heb ik *gezegd* in het laatste hoofdstuk van de vorige brief: laten derhalve de lezers het daaruit halen ⁵⁾. Om echter Timotheüs des te meer af te schrikken van die onheilige en rumoerige praatzucht, waarschuwt hij hem, dat zij om zo te zeggen is als een doolhof, of liever een diepe draaikolk, waaruit geen uitweg openstaat, maar waarin de mensen zich meer en meer doen verzinken.

En hun woord, als gangreen ... De geneesheer Benedictus Textor heeft mij gewaarschuwd, dat deze tekst verkeerd vertaald is door Erasmus, die uit twee heel verschillende ziekten er één heeft gemaakt. Want hij heeft „kanker” gezet in plaats van „gangreen”. Maar Galenus, niet alleen hier en daar op andere plaatsen, maar ook inzonderheid waar hij omschrijvingen geeft in zijn boekje „Over tegennatuurlijke gezwellen”, onderscheidt het één van het ander. En Paulus Aegineta omschrijft op diens gezag in zijn zesde boek de kanker aldus: *dat het een oneffen gezwel is, met opgezwollen randen, walgelijk van aanblik, loodkleurig, en zonder pijn*. Daarna telt hij twee soorten, zoals ook andere geneesheren doen. Want (hij zegt) dat er sommige gevallen van kanker zijn, verborgen zonder zweer; sommige evenwel vol zweren, waar namelijk de zwarte gal, waaruit zij ontstaan, de overhand heeft. Over gangreen echter spreken Galenus, zowel in het reeds aangehaalde boekje, als in zijn tweede boek aan Glaucus, eveneens Aetius ⁶⁾ in zijn veertiende boek, en dezelfde Aegineta in zijn vierde boek aldus: dat het voortkomt uit grote ontstekingen, indien men op een of ander lichaamsdeel op gewelddadige wijze heeft gedrukt, zodat dat deel, beroofd van warmte en levensgeest, tot afsterving neigt. En indien het geheel en al afgestorven is, dan noemen de Grieken de ziekte *sphakelos* (koudvuur), de Latijnen *sideratio*, de volksmond Sint Antoniusvuur. Ik vind weliswaar, dat Cornelius Celsus ze zó onderscheidt, dat kanker het geslacht is, gangreen een soort daarvan. Maar zijn dwaling wordt duidelijk weerlegd uit verscheiden plaatsen van geneesheren van beproefde geloofwaardigheid. Hem heeft echter kunnen misleiden de verwantschap der woorden kanker en gangreen. Maar in de Griekse woorden kan er een dergelijk zelfbedrog niet zijn. Want die noemen de kanker *καρκινος* (kreeft), zowel het dier als de ziekte; terwijl de spraakkundigen van mening zijn, dat gangreen wordt afgeleid, dat is (van het werkwoord eten (of: vreten). Daarom moet hier vastgehouden worden het woord gangreen, dat Paulus gebruikt heeft; wat ook zeer goed overeenkomt met 'weide'. Wij hebben nu de woordafleiding beschreven. Maar alle geneesheren verzekeren, dat de aard ervan zodanig is, dat het, als men niet zo snel mogelijk te hulp komt, naar de aangrenzende delen voortwoekert, ja zelfs tot in de beenderen doordringt, en niet ophoudt met woekeren, tenzij nadat de mens gestorven is. Daar dus op gangreen terstond volgt *νεκρωσις* (necrose, afsterving), of *sideratio*, die weldra door zijn besmetting de overige ledematen vergiftigt, tot aan de totale ondergang van het lichaam, vergelijkt Paulus in welgekozen bewoordingen valse leringen met een zo dodelijke besmetting. Want als ge die eenmaal toegang hebt gegeven, verbreiden zij zich tot aan de ondergang van heel de kerk. Daar de besmetting derhalve zo schadelijk is, behoort men die tijdig tegen te gaan, en niet af te wachten totdat zij door de verdere ontwikkeling zelf er nog krachten bij gekregen zal hebben. Want dan zal er geen tijd meer zijn om het te verhelpen. Vandaar de huiveringwekkende vernietiging van het evangelie in het pausdom, omdat door de onwetendheid of traagheid der herders het bederf geruime tijd vrij heeft kunnen voortwoekeren, dat de zuiverheid der leer langzamerhand vernietigde.

Onder wier getal ... Hij wijst met de vinger die pesthaarden aan, opdat allen voor hen op hun hoede zijn. Want indien wij toelaten, dat zulke mensen, die verderf beramen voor heel de kerk, verborgen

blijven, geven wij hun tot op zekere hoogte de gelegenheid om schade toe te brengen. Weliswaar moeten de gebreken der broeders bedekt worden; maar dan die, welker besmetting niet verder voortwoekert. Waar echter voor velen gevaar dreigt, is onze voorgewende onwetendheid wreed, als wij niet op tijd het verborgen kwaad zelf openbaar maken. Want wat: of zullen soms, opdat ik er één moge sparen, door mijn stilzwijgen honderd of duizend verloren gaan? Maar niet tot Timotheüs alleen heeft Paulus dit willen zeggen; maar hij heeft gewild dat de goddeloosheid van twee mensen voor alle volken en eeuwen betuigd zou zijn, opdat hij de weg zou afsluiten voor hun verkeerde en verderfelijke leer. Nadat hij echter gezegd heeft, dat zij zijn afgeweken van de waarheid, wijst hij de soort zelf der dwaling aan: dat zij met ophef verkondigden, *dat de opstanding reeds geschied is*; zonder twijfel door ik weet niet wat voor allegorische opstanding te verzinnen. Wat ook in deze tijd sommige onreine honden geprobeerd hebben. En door deze kunstgreep ondermijnt Satan dat voornaamste hoofdstuk van ons geloof aangaande de wederopstanding des vlees. Omdat deze waanzin oud is en versleten, en omdat zij door Paulus zo streng veroordeeld is, moet zij ons minder in verwarring brengen. Maar wanneer wij horen, dat reeds toen van de aanvang van het evangelie af *het geloof van sommigen omvergeworpen is*, moet zulk een voorbeeld onze oplettendheid opscherpen, opdat wij tijdig een zo grote pest van ons en anderen afweren. Want (daar de neiging der mensen tot dwaasheid groot is) er is geen nog zo monsterachtige ongerijmdheid, waarvoor niet de oren van sommigen open zijn.

19. *Vast echter staat het fundament Gods, hebbende dit zegel: De Heere weet wie de Zijnen zijn. En: Laat afwijken van ongerechtigheid al wie de naam van Christus aanroept.*
20. *In een groot huis is weliswaar niet alleen vaatwerk van goud en zilver, maar ook van hout en van leem; en wel het ene ter ere, het andere ter onere.*
20. *Indien iemand dus zichzelf van deze gereinigt zal hebben, zal hij een vat zijn ter ere geheiligd en nuttig voor de Heere, tot alle goed werk toegerust.*

19. *Vast echter ...* Meer dan genoeg ervaren wij, hoeveel aanstoot baart de afval van hen, die eenmaal hetzelfde geloof met ons beleden hebben. Vooral echter overkomt ons dat bij bekende mensen, en wier naam boven anderen geroemd was. Want indien iemand uit het gewone volk afvalt, worden wij niet zo geschokt. Maar zij daarentegen, die hebben uitgemunten naar de algemene mening der mensen, zoals zij tevoren zuilen schenen, zo kunnen zij niet vallen, of zij trekken anderen mee in de gemeenschappelijke afgrond; althans indien niet ergens anders vandaan hun geloof geschraagd wordt. Hierover nu spreekt Paulus. Want hij geeft te kennen, dat er geen reden is, waarom de Godvruchtigen zouden beginnen te wankelen, ook al zien zij hen neerstorten, die zij meenden dat de sterksten waren. Verder gebruikt hij deze troost, dat de wispelturigheid of trouweloosheid van mensen niet in de weg kunnen staan, dat de Heere Zijn kerk tot het einde toe bewaart. En wel in de eerste plaats roept hij ons terug tot de uitverkiezing Gods, welke hij overdrachtelijk noemt *het fundament*, door dit woord aanwijzende haar vaste en onwankelbare onveranderlijkheid. Hoewel dit geheel de strekking heeft om de zekerheid van ons heil te staven, wanneer wij tenminste tot de uitverkorenen Gods behoren. Alsof hij zeide, dat de uitverkorenen Gods niet afhangen van wisselvallige uitkomsten, maar steunen op een stevig en onbewegelijk fundament; omdat hun heil in Gods hand is. Want zoals alle planting, welke de hemelse Vader niet geplant heeft, uitgeroeid behoort te worden, zo is de wortel, die door Zijn hand bevestigd is, aan geen winden of stormen blootgesteld. Laat dit dus het eerste zijn: dat in deze zo grote zwakheid van ons vlees toch de uitverkorenen buiten gevaar zijn, omdat zij niet staan door eigen kracht, maar in God gegrondvest zijn. Maar indien

fundamenten, door mensenhand gelegd, zo grote vastheid hebben, hoeveel steviger zal dan dat zijn, dat door God Zelf gelegd is? Ik weet, dat dit door sommigen in verband gebracht wordt met de leer; opdat niemand haar waarheid schatte naar de onstandvastigheid der mensen. Maar uit het tekstverband kan men gemakkelijk opmaken, dat Paulus spreekt over de kerk Gods, of over de uitverkorenen.

Hebbende dit zegel ... Omdat het woord „signaculum” (teken) sommigen misleid heeft, die gemeend hebben dat het stempel of wapen zo genoemd wordt, heb ik vertaald „sigillum” (zegel), dat minder dubbelzinnigheid heeft. En zeer zeker bedoelt Paulus, dat het heil der uitverkorenen onder de verborgen hoede Gods, als door een zegelring, wordt bewaard. Evenals de Schrift getuigt, dat zij geschreven zijn in het boek des levens. Maar zowel het woord „zegel”, als de zin die volgt, waarschuwt ons, dat niet naar ons gevoelens geoordeeld moet worden over het grote of het kleine aantal der uitverkorenen. Want wat God verzegeld heeft, daarvan wil Hij dat het voor ons tot op zekere hoogte toegesloten is. Vervolgens, indien het een kenmerk van God is, *te weten wie wel de Zijnen zijn*, is het niet verwonderlijk als ons dikwijls een groot aantal verborgen blijft, als wij ons ook vergissen in het doen van de keuze. Toch moet altijd opgemerkt worden, waarom en waartoe hij melding maakt van een zegel; namelijk wanneer wij zodanige gevallen zien, dat ons weldra in de gedachte komt, wat Johannes leert: Zij waren uit ons niet, die van ons zijn uitgegaan (1 Joh. 2 : 19). Waaruit een dubbele vrucht zal volgen: dat ons geloof niet geschokt zal worden, alsof het van mensen afhing; en wij zullen ook niet verschrikt worden, zoals in onverwachte omstandigheden pleegt te gebeuren; vervolgens, dat wij, overtuigd dat de kerk niettemin behouden zal blijven, gelijkmoediger zullen verdragen, dat de verworpenen heengaan tot hun lot, waartoe zij bestemd waren; aangezien onverminderd zal blijven het aantal, waarmee God tevreden is. Zo dikwijls derhalve iets van een plotselinge verandering tegen onze verwachting en hoop onder de mensen voorvalt, laat ons dan terstond dit in de gedachte komen: De Heere weet wie de Zijnen zijn.

Laat afwijken van ongerechtigheid . . . Zoals hij eerst de ergernis tegengaat, opdat niet de afval van enig mens teveel angst zou aanjagen aan de gelovigen, zo leert hij nu, door zulk een voorbeeld van huichelaars voor ogen te stellen, dat men niet door een geveinsde belijdenis van het christendom met God moet spelen. Alsof hij zeide: Wanneer God Zich zo wrekt op de huichelaars, door hun gemeenschap te onthullen, laten wij dan leren met een zuiver geweten Hem te vrezen, opdat ons niet iets dergelijks overkomt. Al wie dus God aanroept, dit is, belijdt dat hij tot het volk Gods behoort en daartoe gerekend wil worden, laat hij zich ver verwijderd houden van alle goddeloosheid. Want hier betekent *de naam van Christus aanroepen* zoveel als: pralen met Zijn titel, of zich er op beroemen te behoren tot Zijn kudde; zoals Jes. 4 : 1 en Gen. 48 : 16, dat de naam van een man wordt aangeroepen over een vrouw, betekent, dat de vrouw genoemd wordt naar de wettige benaming van haar echtgenoot; en dat de naam van Jakob wordt aangeroepen over heel zijn nakomelingschap, is, dat de naam van zijn familie behouden wordt in een onafgebroken reeks, daarom, dat zij haar afkomst van hem afleidt.

20. *In een groot huis is weliswaar ...* Nu gaat hij verder voort, en door een gelijkenis toont hij aan, dat wij zó weinig in verwarring gebracht moeten worden, wanneer wij zien dat sommigen, die voor een tijd op een uitnemende Godsvrucht en de hoogste ijver roem gedragen hadden, op schandelijke wijze teruggedreven worden, dat wij veeleer moeten erkennen het schoon en passend bestuur der Goddelijke voorzienigheid. Want wie zal een groot huis berispen, indien het overvloed heeft van allerlei soort van huisraad, en daarom vaatwerk heeft, niet slechts ingericht tot luisterrijk gebruik,

maar ook voor verachtelijke en smadelijke behoeften? Integendeel dient dit onderscheid tot versiering, indien, zoals een buffet en een tafel schittert van goud en zilver, zo een keuken voorzien is van vaatwerk van leem en gebrande aarde. Wat verwonderen wij ons derhalve, als God, een zo rijk en vermogend huisvader, in deze wereld als in een groot huis verschillende mensen heeft, als een veelsoortig huisraad? Overigens is men het er niet over eens onder de uitleggers, of „een groot huis” alleen de kerk, of heel de wereld aanduidt. Maar juist het tekstverband voert ons veeleer hiertoe, dat wij het van de kerk verstaan. Want Paulus spreekt niet over buitenstaanders, maar over het huisgezin Gods zelf. Wat hij echter uitspreekt, is in het algemeen waar. En zelfs wordt het elders door dezelfde apostel tot heel de wereld uitgebreid; namelijk in de brief aan de Romeinen in het 9^e hoofdstuk, vs. 21, waar hij alle verworpenen onder deze naam begrijpt. Daarom moet men er niet erg over strijden, indien iemand het eenvoudig op de wereld terugvoert. Ofschoon het niet twijfelachtig is, dat Paulus hierop doelt, dat het niet zo ongerijmd moet schijnen, dat de slechten met de goeden vermengd zijn; wat voornamelijk geschiedt in de kerk.

21. *Indien iemand dus zichzelf gereinigt zal hebben ...* Indien de verworpenen vaatwerk ter onere zijn, hebben zij die (oneer) in zichzelf besloten, het huis echter ontsieren zij niet; en zij brengen geen schande aan de huisvader aan, die in de verscheidenheid van huisraad ieder stuk vaatwerk afzonderlijk bestemt voor het gebruik, dat het verdient. Maar laten wij door hun voorbeeld leren ons uit te rusten tot een eervol en beter gebruik. Want in de verworpenen, evenals in spiegels, zien wij hoe verfoeilijk de toestand van de mens is, als hij niet Gods eer van harte dient. Derhalve verschaffen dergelijke voorbeelden ons de beste stof tot de aansporing, dat wij ons toelagen op heiligheid en rechtschapenheid. Dat echter velen dit getuigenis misbruiken, zodat zij stellen in de macht van hem die wil en loopt, wat Paulus elders (Rom. 9 : 16) getuigt, dat het is van God, die Zich ontfenkt, is zeer waardeloos. Want Paulus spreekt hier niet over de uitverkiezing der mensen om te leren, wat dan wel haar oorzaak is, zoals in de brief aan de Romeinen in het 9^e hoofdstuk, maar hij wil slechts dat wij niet gelijk zijn aan de goddelozen, welke wij zien dat tot hun verderf geboren zijn. Daarom is het dwaas, uit deze woorden op te maken of het in de macht van de mens is om zich aan te sluiten bij het getal der kinderen Gods, en voor zichzelf de bewerker te zijn van zijn aanneming tot kind. Hierover gaat het voor het ogenblik niet. Laat die korte waarschuwing voldoende zijn tegen hen, die de mens bevelen te bewerken, dat hij voorbeschikt worde. Alsof waarlijk Paulus voorschrijft aan de mensen, wat ze hadden moeten doen voordat ze geboren waren, ja vóórdat de fundamenten der wereld gelegd waren! Anderen, die hieruit opmaken dat de vrije wil aan de mens ten dienste staat om zich voor te bereiden, opdat hij geschikt zij en gevormd tot gehoorzaamheid aan God, zijn weliswaar minder dwaas op het eerste gezicht dan die vorigen; zij brengen echter niets aan dat steek houdt. De apostel schrijft voor, dat allen, die begeren zich aan de Heere toe te wijden, zich reinigen van de onreinheid der goddelozen; hetzelfde schrijft God overal voor. Want wij horen hier niets anders, dan wat wij bij dezelfde Paulus reeds gehad hebben op verscheidene plaatsen, en vooral in de tweede brief aan de Korinthiërs: *Reinigt u, gij die vaten des Heeren draagt*. Hieruit blijkt ontegenzeggelijk, dat wij tot heiligheid geroepen worden. Maar de vraag naar de roeping en plicht der Christenen is een andere dan die naar hun vermogen of kracht. Wij ontkennen niet, dat van de gelovigen vereist wordt dat zij zich reinigen; maar elders spreekt de Heere uit, dat dit Zijn taak is, wanneer Hij door Ezechiël (36 : 25) belooft, dat Hij rein water zal zenden, opdat wij gereinigt worden. Daarom moet liever van de Heere gesmeekt worden dat Hij ons reinige, dan tevergeefs zonder Zijn hulp onze krachten daarop te beproeven.

Een vat ter ere geheiligd betekent: afgezonderd tot eervol en luisterrijk gebruik. Zo ook *nuttig* voor de

huisvader, voor: wat geschikt is tot aangenaam gebruik. Daarna verklaart hij de beeldspraak, wanneer hij er aan toevoegt dat wij gevormd moeten zijn *tot alle goed werk*. Weg dus met die onzinnige woorden van fanatieke mensen: „Moge ik de eer Gods dienen als Farao! Want wat doet het er toe, als God maar verheerlijkt wordt?” Want hier toont God duidelijk, op hoedanige wijze Hij wil, dat wij Hem dienen, namelijk door Godvruchtig en heilig te leven.

22. *Ontvlucht de begeerten der jeugd. Jaag echter na rechtvaardigheid, trouw, liefde, vrede met allen die de Heere aanroepen uit een rein hart.*
23. *Maar vermijd de dwaze en onverstandige strijdvrage, wetende dat zij twisten voortbrengen.*
24. *Een dienaar des Heren nu behoort niet te twisten, maar vriendelijk te zijn jegens allen, bereidwillig om te onderrichten, die de bozen kan verdragen,*
25. *met zachtmoedigheid onderwijzende hen die weerstand bieden, of God hun eens geeft berouw tot kennis der waarheid,*
26. *en opwekking uit de strik des duivels, door welke zij gevangen gehouden worden tot zijn wil.*

22. *De begeerten der jeugd ...* De slotsom van het voorafgaande; want daar hij, door melding te maken van zinloze strijdvrage, bij deze gelegenheid was afgedwaald tot het brandmerken van Hymenëüs en Filétus, welke de eierzucht en een ijdele nieuwsgierigheid van het rechte geloof had doen afvallen, spoort hij wederom Timotheüs aan om zich van een zo schadelijke pest verwijderd te houden. En tot dit doel vermaant hij hem, dat de begeerten der jeugd gemeden moeten worden; door welk woord hij niet bedoelt hetzij een onbeschaamde neiging tot zinnelijkheid, of andere schandelijke buitensporigheden, of teugelloze wellusten, waaraan jonge mannen meestal lijden, maar alle mogelijke hartstochten, tot welke die vuriger leeftijd meer dan billijk is geneigd is. Indien enige strijd verwekt is, lopen jonge mannen veel sneller warm dan mannen van rijpe leeftijd: zij worden gemakkelijker geprikkeld, zij struikelen vaker door onervarenheid, zij gaan ook door groter zelfvertrouwen en onbezonnenheid overijld te werk. Daarom vermaant Paulus niet ten onrechte de jonge man, dat hij zorgvuldig op zijn hoede zij voor de fouten van zijn leeftijd, die hem anders gemakkelijk zouden kunnen meesleuren tot nutteloze woordentwisten.

Jaag na rechtvaardigheid ... Hij beveelt tegenovergestelde neigingen aan, die zijn geest kunnen weerhouden, opdat hij niet uit de band springe door een of ander jeugdig gebrek aan zelfbeheersing. Alsof hij zeide: dit zijn de dingen, waaraan gij geheel en al toegewijd moet zijn en uw ijver moet besteden. En wel in de eerste plaats noemt hij rechtvaardigheid; dit is: een rechtschapen levenswijze. Daarna voegt hij er aan toe *trouw en liefde*, waarin die (rechtvaardigheid) eigenlijk bestaat. „Vrede” heeft het meest betrekking op de zaak in kwestie. Want zij moesten wel strijdlustig en twistgierig zijn, die behagen scheppen in de strijdvrage, welke hij verbiedt. Hier wordt de aanroeping Gods als deel voor het geheel in het algemeen voor de dienst (Gods) genomen; tenzij ge het liever tot de belijdenis terug wilt brengen. Maar omdat in de dienst Gods dit het voornaamste hoofdstuk is, daarom duidt dikwijls de aanroeping Gods heel de religie of dienst Gods aan. Overigens is het twijfelachtig, wanneer hij beveelt *vrede* te zoeken *met allen die de Heere aanroeien*, of hij alle gelovigen tot een voorbeeld voor ogen stelt, alsof hij zeide dat dit voor alle ware dienaren Gods het gemeenschappelijk streven moet zijn; of dat hij eigenlijk voorschrijft, dat Timotheüs met hen vrede houde. Deze laatste betekenis schijnt beter te passen.

23. *Maar de dwaze strijdvrage...* Hij noemt ze daarom dwaas, omdat zij *onverstandig* zijn; dit is: zij

dragen niets bij tot de Godsvrucht, met welk een scherpzinnigheid zij anderzijds ook aan de man te brengen zijn. Want dit is eerst naar waarheid wijs zijn, wanneer wij op nuttige wijze wijs zijn; wat nauwkeurig opgemerkt moet worden. Want wij zien, door welk een verkeerde bewondering voor onbeduidende spitsvondigheden de wereld geleid wordt, en hoezeer zij daarnaar streeft. Opdat ons derhalve niet de zucht om te behagen aanzette om te jagen naar gunst door zulk een uiterlijk vertoon, moge ons altijd voor de geest komen deze uitspraak van Paulus: dat de strijdvrage, die het hoogst in waarde worden gehouden, toch smakeloos zijn, doordat zij onvruchtbaar zijn. Vervolgens brengt hij ook het kwaad tot uitdrukking, dat zij plegen voort te brengen; en hij zegt niets anders dan wat wij dagelijks ervaren: dat zij namelijk stof verschaffen om te twisten en het zwaard te kruisen. En toch komt het merendeel niets verder, al is het door zovele leringen gewaarschuwd.

24. *Een dienaar des Heeren nu...* Dit is Paulus' betoog: een dienaar Gods behoort afkerig te zijn van twisten; dwaze strijdvrage echter zijn twistverwekkend; dus al wie begeert een dienaar Gods te zijn en daarvoor gehouden te worden, moet daarvan een afschuw hebben. En indien zelfs alleen al op deze grond overvloedige strijdvrage ontvlucht moeten worden, omdat het voor een dienaar Gods onwettig is te vechten, hoe onbeschaamd doen zij dan die, door aanhoudende gevechten teweeg te brengen, zich met opzet durven aan te prijzen? Laat nu de theologie der papisten voor het voetlicht treden: wat zal in het algemeen in haar gevonden worden behalve de kunst van twisten en vechten? Dus naarmate iemand meer in haar gevorderd zal zijn, zal hij meer onbekwaam zijn om Christus te dienen. Wanneer hij een dienaar van Christus beveelt *vriendelijk te zijn*, vereist hij een deugd, tegenovergesteld aan de ziekte der vitterijen. Dezelfde strekking heeft, wat aanstonds volgt: dat hij zij: didaktikos (bereidwillig om te onderrichten). Want er zal geen plaats zijn voor het onderricht, als niet aanwezig is gematigheid en een zeker gelijkmatig temperament. Want welke maat zal een leraar houden, zodra hij is opgebruist tot twist? Daarom, hoe meer iemand zeer geschikt is om te onderrichten, des te meer heeft hij een afschuw van twisten en gevechten. Maar omdat somtijds de ruwheid van sommige mensen hetzij wrevel of walging gaande kan maken, daarom voegt hij er *verdraagzaamheid* aan toe, terwijl hij tegelijk de reden kenbaar maakt, waarom zij noodzakelijk is: namelijk omdat een Godvruchtige leraar ook moet beproeven of hij de wederspanningen en onhandelbaren kan terugbrengen op de weg; wat niet kan gebeuren dan door het aanwenden van zachtmoedigheid.

25. *Of God hun eens geeft ...* Dit zinsdeel: *of eens of*: of misschien, maakt de moeilijkheid van de zaak kenbaar: dat zij bijna ongelofelijk of hopeloos is. Dus bedoelt Paulus, dat ook jegens de meest onwaardigen *zachtmoedigheid* gebruikt moet worden; en al blijkt in het begin geen enkele hoop op vordering, dat toch de proef genomen moet worden. Om dezelfde reden vermeldt hij, *dat God het zal geven*. Want omdat de bekering des mensen in Gods hand is, wie weet of zij, die heden onwillig schijnen om te leren, door Gods kracht eensklaps in andere mensen te veranderen zijn? Al wie derhalve zal bedenken dat het berouw een gave en werk van God is, zal veel meer hopen; en door dit vertrouwen beziel, zal hij meer moeite en ijver aanwenden om opstandigen te onderrichten. Want wij moeten het zó beschouwen, dat het onze taak is om ons toe te leggen op het zaaien en besproeien; dat, zolang als wij dit zullen doen, de groei verwacht moet worden van de Heere. Zo baten al onze pogingen en moeiten niets uit zich zelf, en toch zijn zij door Gods gunst niet vergeefs. Tegelijk kan men hieruit opmaken, wat een waarachtig berouw is van hen, die voor een tijd ongehoorzaam zijn geweest aan God. Want Paulus stelt het begin daarvan in *kennis der waarheid*. Waardoor hij te kennen geeft, dat het verstand van de mens verblind is, zolang hij tegen God en Zijn leer brutaal uit de band

springt. Op de verlichting volgt de bevrijding van de slavernij van de duivel. Want de ongelovigen maakt Satan zo dronken, dat zij, bedweld, hun nood niet gevoelen. Daarentegen wekt de Heere, zodra Hij ons toestraalt met het licht van Zijn waarheid, ons op uit die verderfelijke slaapzucht, Hij verbreekt de strikken waardoor wij gekluisterd werden, en nadat alle hindernissen weggenomen zijn, vormt Hij ons tot gehoorzaamheid aan Hem.

26. *Door welke gevangen ...* Inderdaad een huiveringwekkende toestand: wanneer aan de duivel zoveel tegen ons geoorloofd is, dat hij ons naar zijn lust als gevangen slaven hier en ginds voortdrijft. Maar zodanig is nu de toestand van hen allen, wie de woestheid van hun hart losrukt van God. En deze tirannieke heerschappij van Satan zien wij dagelijks openlijk in de verworpenen. Want zij zouden zich niet met dierlijke onstuimigheid en zo razend storten in alle mogelijke afschuwelijke en schandelijke vergrijpen, dan aangedreven door de verborgen kracht van Satan. Dat is het, wat wij in de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 2 : 2, gezien hebben, dat Satan in de ongelovigen zijn werkzaamheid uitoefent. Zulke voorbeelden waarschuwen ons, opdat wij zorgvuldig blijven onder het juk van Christus, en ons overgeven aan Zijn Geest om door Hem bestuurd te worden. Een dergelijke gevangenschap verontschuldigt echter de goddelozen niet, zodat ze daarom niet zondigen, omdat zij zondigen door de aandrang van Satan. Want alhoewel het feit, dat zij zo teugelloos voortstormen tot het kwaad, voortkomt uit Satans heerschappij, toch doen zij niets gedwongen, maar met heel hun neiging wenden zij zich waarheen Satan hen sleurt. Zo komt het, dat hun gevangenschap vrijwillig is.

HOOFDSTUK III

1. *Weet echter dit, dat er in de laatste dagen gevaarlijke tijden zullen genaken.*
2. *Want de mensen zullen zijn liefhebbers van zichzelf, hebzuchtig, hooghartig, trots, kwaadsprekend, ongehoorzaam aan hun ouders, ondankbaar, liefdeloos,*
3. *zonder gevoel, niet wetend van trouw, lasteraars, onmatig, onzachtzinnig, onverschillig voor het goede,*
4. *verraders, roekeloos, opgeblazen, liefhebbers van genot veeleer dan van God;*
5. *die een vorm van Godsvrucht hebben, hoewel zij de kracht daarvan verloochend hebben. Wend u ook van die af.*
6. *Want tot hen behoren zij, die heimelijk binnendringen in de huisgezinnen, en vrouwtjes gevangen nemen die met zonden beladen zijn, die gedreven worden door velerlei begeerten,*
7. *die altijd in de leer zijn, hoewel zij toch nooit tot de kennis der waarheid vermogen te komen.*

1. *Weet echter dit ...* Door deze aankondiging heeft hij zijn oplettendheid meer willen opscherpen. Want waar de zaken naar onze wens gaan, worden wij meer zorgeloos gemaakt; de nood echter prikt scherper. Derhalve waarschuwt Paulus, dat de kerk onderhevig zal zijn aan ernstige ziekten, die zeldzame trouw, ijver, waakzaamheid, verstand en onvermoeide standvastigheid der herders vereisen. Alsof hij aan Timotheüs voorschreef, dat hij zich voorbereide op moeilijke gevechten, die hem wachten, en vol van de grootste bekommring. En laten wij hieruit leren, hoe weinig het betaamt, dat wij voor enige moeilijkheden wijken, of er door verschrikt worden; maar veeleer moed te verzamelen om weerstand te bieden. Onder *de laatste dagen* vat hij samen de toestand der Christelijke kerk in zijn geheel. Maar hij vergelijkt niet zijn tijd met de onze, doch hij onderricht veeleer, hoedanig de toekomstige toestand van het Koninkrijk van Christus is. Want velen stelden zich een ik weet niet wat voor gelukzalige vrede voor, en vrij van elke last. In het kort: hij bedoelt, dat ook onder het evangelie de zaken niet zo goed geordend zullen zijn, dat na de vernietiging van alle ondeugden deugden van allerlei soort bloeien. En dat daarom de herders der Christelijke kerk niet minder moeite zullen hebben met slechte en misdadige mensen, dan oudtijds de profeten en Godvruchtige priesters gehad hebben. Waaruit volgt, dat het geen tijd is om vakantie te nemen.

2. *De mensen zullen zijn ...* Men moet opmerken, waarin hij de ruwheid of hardheid der tijden stelt: namelijk niet in oorlog, noch in hongersnood, noch in ziekten, noch in andere rampen of ongemakken, die het lichaam overkomen; maar in de slechte en verkeerde zeden der mensen. En inderdaad is er voor Godvruchtige en God naar waarheid vrezende mensen niets bitterder dan zulk een bederf der zeden waar te nemen. Want zoals niets hun liever is dan Gods eer, zo behoort het ook dat zij door de beschimping of verachting daarvan het meest gefolterd worden. In de tweede plaats moet men opmerken, over wie hij spreekt. Want hij berispt niet uitwendige vijanden, die openlijk de naam van Christus aanvallen, maar de huisgenoten, die gerekend willen worden onder de leden der kerk. Want in die mate wil God zijn kerk oefenen, dat zij inwendig zulke pesthaarden in haar schoot draagt, ook al huivert zij er voor die te koesteren. Dus indien heden ten dage zeer velen met ons vermengd zijn, die wij terecht vervloeken, laten wij dan leren geduldig te zuchten onder die last, wanneer wij horen van dit lot der Christelijke kerk. Verder is het wonderbaarlijk, dat zij, van wie Paulus zovele en zo grote schanddaden vermeldt, een uiterlijke schijn van Godsvrucht kunnen behouden naar het getuigenis van dezelfde (Paulus). Maar de dagelijkse ervaring maakt, dat dit niet zo wonderbaarlijk is. Want ongelofelijk is de brutaliteit en gemeenheid van huichelaars, zodat zij zelfs in het verontschuldigen van de grofste ondeugden meer dan onbeschaamd zijn, nadat zij éénmaal hebben geleerd de naam van God valselyk als voorwendsel te gebruiken. Van hoeveel schanddaden

was eertijds het leven der Farizeeërs vol? En toch, alsof zij rein waren van elke schandvlek, hadden zij invloed door de roep van uitnemende heiligheid. Ook heden, hoewel er in de paapse geestelijkheid een zo grote vuilheid is, die zelfs door haar stank heel de wereld vergiftigt, toch houden zij niet op, met hun liederlijkheid zich vol hoogmoed de titels en al de rechten van heiligen aan te matigen. Dat Paulus dus zegt, dat de huichelaars, zelfs terwijl zij lijden aan de grofste ondeugden, onder het masker van Godsvrucht niettemin misleiden, moet niet ongewoon schijnen, aangezien de voorbeelden voor ogen zijn. En inderdaad is de wereld waardig, dat misdadige windbuilen zo de spot met haar drijven, wanneer zij de ware heiligheid óf veracht, óf niet kan verdragen.

Vervolgens somt Paulus dergelijke ondeugden op, die niet terstond zichtbaar zijn, ja wat meer is, die een geveinsde heiligheid meestal begeleiden. Want welke huichelaar is niet hoogmoedig? geen liefhebber van zichzelf? geen verachter van anderen? niet brutaal en wreed? niet bedriegelijk? Maar al deze dingen zijn verborgen voor de ogen der mensen. Overigens zou het overbodig zijn om stil te staan bij het verklaren van elk woord afzonderlijk, want zij hebben geen verklaring nodig. Laten de lezers slechts opmerken, dat *filautia* (liefde tot zichzelf), die op de eerste plaats wordt gesteld, als het ware de bron is, waaruit voortvloeit wat daarna volgt. Want wie zichzelf liefheeft, die matigt zich alles aan, veracht alle anderen, is onzachtzinnig, laat zich de vrije teugel in hebzucht, trouweloosheid, opvliegendheid, weerspanning tegen zijn ouders, onverschilligheid voor het goede, en dergelijke. Aangezien het echter Paulus' voornemen is geweest, door zulke kentekenen de valse profeten te brandmerken, opdat zij voor allen zichtbaar worden, is het onze zaak de ogen te openen, opdat wij zien wie met de vinger aangewezen worden.

5. *Wend u ook van die af ...* Deze vermaning toont voldoende aan, dat Paulus niet over een verre toekomst spreekt, noch voorspelt wat zou gebeuren vele eeuwen later; maar dat hij, wat hij over de laatste tijden gezegd had, door het aanwijzen van tegenwoordige gebreken, toepast op zijn eigen tijd. Want hoe heeft Timotheüs weerstand kunnen bieden aan hen, die eerst vele eeuwen later zouden opstaan? Dus is de kerk terstond van het begin van het evangelie af begonnen te lijden aan zulk bederf.

6. *Want tot hen behoren...* Men zou zeggen, dat Paulus hier met zoveel woorden een levend beeld van het monnikendom schildert. Maar om de naam van de monniken terzijde te laten: de kenmerken zelf, waardoor Paulus de valse en nagemaakte leraars in het oog doet vallen, zijn duidelijk genoeg: het binnendringen in de huisgezinnen, de verlokkingen om vrouwtjes te vangen, onbehoorlijke vleierij, misleiding door verschillende bijgelovigheden. Op deze kenmerken behoren wij met zorg te letten, als wij begeren te onderscheiden tussen nutteloze namaak en deugdelijke dienaren van Christus. Zij echter, die zodanigen zijn, worden hier met een zo zwarte kool getekend, dat zij met uitvluchten te zoeken niet *veel* verder komen.

Heimelijk binnendringen in de huisgezinnen is doordringen of sluipend naderen door sluwe kunstgrepen. Verder spreekt hij over de vrouwen eerder dan over de mannen, omdat die aan zulke bedriegerijen meer blootgesteld zijn. Hij zegt, dat zij *gevangen genomen worden*, omdat dergelijke valse profeten haar met verschillende listen aan zich onderdanig maken, deels door op nieuwsgierige wijze alles te onderzoeken, deels door te vleien. En dit is, wat hij er aan toevoegt: *beladen met zonden*. Want indien zij niet door de band van een kwaad geweten gekluisterd werden, zouden zij niet zo dulden, dat zij op een wenk van anderen overal heen gevoerd werden. *Begeerten* vat ik in het algemeen op als dwaze en lichtzinnige verlangens, waardoor vrouwen nu hier, dan daarheen meegenomen worden, die God niet van harte zoeken, en toch voor vroom en heilig gehouden willen worden. Want er is geen einde,

zolang zij, afwijkende van het geweten, telkens nieuwe maskers aandoen. Chrysostomus wil het liever laten slaan op afschuwelijke en ontuchtige lusten; maar mij behaagt, als ik naar het tekstverband zie, die eerste verklaring meer.

Want aanstonds volgt er: dat zij *altijd in de leer zijn*, maar nooit leren naar waarheid wijs te zijn. Dat is derhalve het heen en weer bewogen worden tussen verschillende begeerten, zolang zij, niets bij zichzelf geordend hebbende, her en derwaarts geslingerd worden. Zij leren, zeg ik, nieuwsgierig als zij zijn, voorts onrustig van hart; maar zo dat zij nooit iets van zekerheid of waarheid bereiken. Dit echter is een verkeerde ijver, waaraan geen weten beantwoordt. Ofschoon dezulken zichzelf toeschijnen buitengewoon wijs te zijn; maar er is niets, dat zij weten, zolang zij de waarheid niet vatten, welke het fundament is van alle kennis.

8. *Evenals echter Jannes en Jambres Mozes hebben weerstaan, zo weerstaan ook dezen de waarheid, mensen, verdorven van geest, verworpen ten aanzien van het geloof.*
9. *Maar zij zullen niet verder vorderen; want hun zinneloosheid zal aan allen duidelijk worden, zoals het ook die van genen is geweest.*
10. *Gij echter hebt bestendig gevolgd mijn onderricht, opleiding, voornemen, geloof, lijdzaamheid, liefde, geduld,*
11. *vervolgingen, verdrukkingen, die mij overkomen zijn te Antiochië, te Iconium en te Lystra; welke vervolgingen (zeg ik) ik verdragen heb; maar uit alle heeft de Heere mij uitgerukt.*
12. *En allen, die Godvruchtig willen leven in Christus Jezus, zullen vervolging lijden.*

8. *Evenals Jannes ...* Deze vergelijking bevestigt, wat ik reeds eerder gezegd heb aangaande de laatste tijden. Want hij geeft te verstaan, dat hetzelfde ons overkomt onder het evangelie, wat de kerk ervaren heeft bijna vanaf haar eerste oorsprong; althans sinds de wet openlijk bekend gemaakt is. Zoals ook de Psalm (129 : 1) spreekt over de voortdurende strijd der kerk: *Zij hebben mij dikwijls aangevallen van mijn jeugd af aan, zegge nu Israël, de goddelozen hebben over mijn rug geploegd, zij hebben hun voren getrokken*; daarom waarschuwt Paulus, dat het niet verwonderlijk is, als tegen Christus vijanden opstaan, die het evangelie weerstaan, daar Mozes op gelijke wijze zijn tegenstanders gehad heeft. Want deze voorbeelden der verste oudheid hebben voldoende kracht tot vertroosting. Dat verder de twee, die genoemd worden, tovenaars zijn geweest, door Farao opgestookt, daar is men het vrijwel over eens. Maar waar Paulus hun namen vandaan heeft gehad, is onzeker; behalve dan dat het waarschijnlijk is, dat van zulke geschiedenissen veel van hand tot hand overgeleverd is, waarvan God nooit toegelaten zou hebben, dat het verloren ging. En het kan gebeuren, dat er ten tijde van Paulus nog gedenkschriften der profeten bestaan hebben, die uitvoeriger vertelden, wat Mozes slechts in het kort even aanroert. Wat het ook zij, niet zo maar noemt hij hen bij hun namen. Men kan echter vermoeden, dat het er daarom twee zijn geweest, omdat, daar de Heere voor Zijn volk de twee leidlieden Mozes en Aäron had opgewekt, Farao evenveel tovenaars tegenover hen heeft willen stellen.

9. *Maar zij zullen niet verder vorderen ...* Door vertrouwen op de overwinning bezielt hij Timotheüs tot de strijd. Want ofschoon de valse leraars hem last veroorzaken, belooft hij dat het zal geschieden, en wel in korte tijd, dat zij op smadelijke wijze ten val komen. Hoewel de uitkomst volstrekt niet beantwoordt aan deze belofte. En de apostel schijnt kort daarna iets heel verschillends uit te spreken, wanneer hij zegt, dat zij tot erger zullen voortgaan. Niet sterk is ook de oplossing van Chrysostomus, dat zij van dag tot dag slechter zullen zijn, maar dat zij anderen niets zullen schaden. Daar hij er toch uitdrukkelijk aan toevoegt: *dwalende, en tot dwaling brengende*. En inderdaad bevestigt de ervaring juist dat. Het is derhalve juist, dat Paulus verschillende overwegingen heeft gehad. Want dat hij zegt, dat

zij niet zullen vorderen, is geen algemene uitspraak; maar hij bedoelt slechts, dat de Heere hun zinneloosheid openbaar zal maken voor velen, die zij door hun begoochelingen in het begin misleid hadden. Waar hij derhalve zegt, *dat hun zinneloosheid aan allen duidelijk zal worden*, is dit de figuur van een deel voor het geheel. En stellig, wie het meest vermogen om te bedriegen, slaan in het begin weliswaar grote bombast uit, lokken grote toejuichingen uit, en tenslotte schijnt het dat zij alles zullen doen; maar weldra verdwijnen hun blanketsels. Want de Heere opent velen de ogen, zodat zij beginnen te zien wat hen voor een korte tijd ontging. Nooit echter wordt de dwaasheid der valse profeten in die mate onthuld, dat zij aan allen bekend wordt. Vervolgens is nooit één dwaling vernietigd, of onmiddellijk daarna duiken nieuwe op. Dus zijn beide waarschuwingen nodig, opdat de Godvruchtige herders niet de moed opgeven, alsof zij tevergeefs de oorlog met de dwalingen voerden; zij moeten onderricht worden omtrent de voorspoedige voortgang, die de Heere aan Zijn onderricht zal geven. Maar opdat zij omgekeerd niet menen dat zij klaar zijn met één of twee gevechten, moeten zij gewaarschuwd worden dat er altijd nieuwe aanleiding zal zijn om als soldaat te dienen. Maar over dit tweede later. Voor het ogenblik moge dit ons voldoende zijn, dat Timotheüs de stellige hoop op een gelukkige afloop voor ogen wordt gesteld, opdat hij des te moediger zij om te strijden. En dat bevestigt hij door datzelfde voorbeeld, dat hij had aangehaald. Want zoals de waarheid Gods de overhand behouden heeft tegen de bedriegerijen van de tovenaars, zo belooft hij dat de leer van het evangelie overwinnares zal zijn tegen alle nieuwe verzinsels zonder onderscheid.

10. *Gij echter hebt bestendig gevolgd...* Ook dit argument gebruikt hij om Timotheüs aan te sporen, dat hij niet als een ongeoeffend en onervaren rekrut in het strijdperk tevoorschijn treedt; daar toch Paulus zelf door zijn onderwijs hem lange tijd gevormd heeft. En er wordt niet alleen over het onderricht gesproken, want wat hij tegelijkertijd vermeldt, voegt er genoeg gewicht aan toe; ja zelfs schildert hij door deze zin ons het levende beeld van een goed leraar; namelijk die niet door woorden alleen zijn leerlingen vormt en onderricht, maar ook zijn hart in zekere zin voor hen opent, zodat zij begrijpen, dat hij van harte onderricht, wat hij onderricht. En dit duidt het woord *voornemen* aan. Hij voegt er ook andere proeven van zijn ernstige en allerminst geveinsde genegenheid aan toe. Zoals daar zijn *geloof, liefde, lijdzaamheid, geduld*. In zulke eerste beginselen was Timotheüs gedrenkt geweest onder het leermeesterschap van Paulus. Hoewel hij niet slechts in de herinnering terugroept, wat hij van hem geleerd heeft; maar hij geeft hem getuigenis van zijn vroegere leven, om hem op deze wijze tot volharding aan te sporen. Want hij prijst hem als navolger van zijn deugden. Alsof hij zeide: Reeds lang geleden zijt gij gewend aan mijn inzettingen; ga slechts voort zoals gij begonnen zijt. Hij wil echter, dat het voorbeeld van zijn geloof, liefde en geduld altijd Timotheüs voor ogen zweve; en daarom vermeldt hij vooral die vervolgingen die hem het meest bekend waren.

11. *Maar uit alle...* De troost, waardoor hij de bitterheid der verdrukkingen verzacht; dat zij namelijk altijd een voorspoedig einde hebben. Indien iemand tegenwerpt, dat niet altijd dezelfde afloop wordt gezien, waarop hij zich beroemt, dan geef ik toe, dat dát wel waar is, wat betreft de zienswijze van het vlees. Want ook Paulus zelf is tenslotte niet bevrijd. Maar wanneer God ons meer dan eens bevrijdt, betuigt Hij op deze wijze dat Hij ons nabij is, en verder nabij zal zijn. Want uit het gevoel of de ervaring van de tegenwoordige hulp moet ons vertrouwen zich uitstrekken naar de toekomstige (hulp). Dus betekent dit zoveel alsof hij gezegd had: Gij hebt ervaren dat God mij nooit Zijn bijstand heeft onttrokken, zo is er geen reden dat gij zoudt aarzelen naar mijn voorbeeld Hem te volgen.

En allen... Omdat hij melding gemaakt had van zijn vervolgingen, voegt hij er nu ook aan (toe, dat hem niets is overkomen, wat niet alle Godvruchtigen wacht. En dit zegt hij, deels opdat de gelovigen zich voorbereiden om dit lot te ondergaan, deels opdat niet om de vervolgingen, die hij verduurt door de goddelozen, de goeden hem voor verdacht houden. Zoals het dikwijls gebeurt, dat op een ongunstig lot ongunstige oordeelvellingen volgen. Want wie de mensen minder gunstig gestemd zijn, wordt weldra ook algemeen geoordeeld als gehaat bij God. En daarom voegt Paulus zich bij de kinderen Gods, in deze algemene uitspraak; en tegelijk spoort hij de kinderen Gods aan dat zij zich gereed maken om vervolgingen te verdragen. Want indien deze wet wordt voorgeschreven aan allen, die in *Christus Godvruchtig willen leven*, is het noodzakelijk, dat Christus verloochenen, wie vrij willen zijn van vervolgingen. Want tevergeefs zullen wij trachten Christus los te maken van Zijn kruis; aangezien dit als het ware natuurlijk is, dat de wereld Christus haat ook in Zijn leden. De metgezel evenwel van de haat is de wreedheid, vandaar de vervolgingen. Kortom, laten wij weten dat wij op deze voorwaarde Christenen zijn, dat wij aan vele ellenden en menigvuldige strijd onderworpen zijn. Maar men vraagt, of allen martelaars behoren te zijn. Want het staat vast, dat er vele Godvruchtigen geweest zijn, die noch ooit ballingschap, noch gevangenis, noch vlucht, noch een andere soort van vervolging ondergaan hebben. Ik antwoord, dat er niet (slechts) één manier is waarop Satan de dienaren van Christus vervolgt; maar toch is het in het algemeen noodzakelijk, dat tegen allen, op hoedanige wijze dan ook, de wereld zich vijandig toont, opdat hun geloof geoefend worde, en hun standvastigheid op de proef gesteld. Want Satan, die de voortdurende vijand van Christus is, zal niet dulden dat ooit iemand heel zijn leven rustig is; en altijd zullen er slechtaards zijn, die ons als doornen steken. Ja zelfs, zodra zich in een gelovig mens de ijver Gods openbaar maakt, ontvlamt de woede van alle goddelozen. En al hebben zij het zwaard niet uitgetrokken, toch braken zij hun gif uit, hetzij door te morren, of door kwaad te spreken, of door te tieren, of op andere wijzen. Derhalve, hoe dan ook niet allen dezelfde beledigingen verduren, noch in dezelfde gevechten gemengd worden, toch hebben zij een gemeenschappelijke krijgsdienst; en zij zullen niet in elk opzicht rustig en vrij van vervolgingen zijn.

12. *Maar slechte mensen en bedriegers zullen tot erger voortgaan, dwalende, en tot dwaling brengende.*
13. *Maar gij, blijf in die dingen, welke gij geleerd hebt, en die u zijn toevertrouwd, wetende van wie gij ze geleerd hebt.*
14. *En dat gij van kindsbeen af de heilige schriften kent, die u wijs kunnen maken tot behoud door het geloof, dat is in Christus Jezus.*
15. *Alle Schrift is van Godswege ingegeven en nuttig tot onderricht, tot weerlegging, tot verbetering, tot onderwijzing die in de rechtvaardigheid is;*
16. *opdat de mens Gods gaaf zij, tot alle goed werk gevormd.*

13. *Maar slechte mensen ...* Dat is zeker wel de bitterste vervolging, wanneer wij zien dat de goddelozen met hun heiligschennende vermetelheid, met hun godslasteringen en dwalingen toenemen. Zo verhaalt Paulus elders (Gal. 4 : 29), dat Izak niet door het zwaard van Ismaël, maar door zijn spot gekweld is. Waaruit men ook kan opmaken, dat hij kort tevoren niet slechts één soort van vervolging gebrandmerkt heeft; maar dat hij in het algemeen gesproken heeft over de lasten, welke de kinderen Gods gedwongen worden te verdragen, zolang zij strijden voor de eer van hun Vader. Maar ik heb nog kort tevoren gezegd, hoedanig die voortgang is. Want hij voorspelt niet slechts, dat zij vastbesloten zullen zijn om weerstand te bieden, maar dat zij ook door schade toe te brengen en anderen te bederven succes zullen hebben. Want één windbuil zal altijd meer vermogen om af te breken, dan tien getrouwe leraars om op te bouwen, hoe ijverig zij zich ook inspannen. En nooit ont-

breekt het onkruid van Satan, dat het zuivere graan bedreigt. Ja wat meer zegt, wanneer de valse profeten verslagen schijnen, botten zij onmiddellijk daarna de een na de ander weer uit. Overigens komt het vermogen om te schaden daaruit voort, niet omdat de leugen door haar eigen wezen sterker is dan de waarheid, of de kunstgrepen van de duivel de werking van de Geest Gods overwinnen; maar omdat de mensen, uit eigen beweging reeds tot ijdelheid en dwalingen geneigd, veel gemakkelijker aangrijpen wat met hun eigen inborst overeenkomt. Vervolgens omdat zij, door de rechtvaardige wraak Gods verblind, als gevangen slaven worden voortgesleurd naar Satans lust. En dit is de voornaamste oorzaak, waarom de pest der goddeloze leringen zoveel uitwerking heeft, omdat de ondankbaarheid der mensen het zo verdient. Het is echter de moeite waard, dat de Godvruchtige leraars hieraan herinnerd worden, opdat zij zich voorbereiden tot een onafgebroken krijgsdienst, en niet door de langdurigheid gebroken worden, of zwichten voor de brutaliteit en onbeschaamdheid der vijanden.

14. *Maar gij, blijf ...* Hoe ook de goddeloosheid voortschrijdt, en verder doorbreekt, hij beveelt Timotheüs desniettemin stand te houden. En stellig is dat de ware toetsing van het geloof, waar wij tegen de duivel, die alle mogelijke dingen beraamt, met onvermoeide ijver ons schrap zetten, en niet onze koers wijzigen op elke mogelijke windvlaag, maar bevestigd blijven in de waarheid Gods, als aan een heilig anker. Het zinsdeel: *wetende van wie gij ze geleerd hebt, is* geplaatst tot aanbeveling van de zekerheid der leer. Want indien iemand verkeerd onderwezen is, moet hij daarin niet voortgaan. Want wij behoren af te leren al wat wij buiten Christus gehad hebben, indien wij Zijn leerlingen willen zijn; evenals dit voor ons het begin is geweest van het zuivere onderwijs in het geloof: heel het onderwijs van het pausdom te vergeten en van ons te werpen. En daarom schrijft de apostel niet zonder onderscheid te maken aan Timotheüs voor om de hem overgeleverde leer te bewaren, maar slechts die waarvan de waarheid voor hem vaststaat; waardoor hij te kennen geeft, dat een keuze toegepast moet worden. Verder matigt hij zich dit niet aan als ambteloos burger, dat, wat hij onderricht heeft, voor een godsspraak gehouden moet worden; maar vol vertrouwen verkondigt hij zijn gezag bij Timotheüs, aan wie hij wist dat zijn geloof bekend was, en zijn roeping bewezen. En indien hij stellig overtuigd was, dat hij onderricht was door een apostel van Christus, stelde hij dientengevolge vast dat zijn leer niet die van een mens, maar van Christus was. Deze tekst waarschuwt ons, dat wij evenzeer naarstig op onze hoede moeten zijn voor halsstarrigheid in minder duidelijk bewezen zaken (zoals alle leringen van mensen zijn), als de waarheid Gods met onbuigzame standvastigheid bewaard moet worden. Bovendien leren wij hieruit, dat met het geloof verbonden moet zijn een inzicht, dat onderscheidt tussen het woord van God en van mensen, opdat wij niet blindelings aangrijpen al wat in het midden wordt gebracht. Want niets is méér vreemd aan het geloof dan een wufte lichtgelovigheid, die het bestaat om zonder onderscheid wat het ook is en van wie het ook is aan te nemen. Omdat dit het voornaamste fundament van het geloof is, te weten dat God onze zegsman is. Wat hij er aan toevoegt, dat de leer zelf *is toevertrouwd* aan Timotheüs, dient tot vermeerdering. Want het is méér, dat iets wordt toevertrouwd op de wijze van een in bewaring gegeven goed, dan dat het eenvoudigweg overgegeven wordt. Verder was Timotheüs niet onderricht als een of ander uit de grote massa, maar opdat hij aan anderen trouw van hand tot hand zou overgeven, wat hij ontvangen had.

15. *En dat gij van kindsbeen af ...* Dit was ook geen alledaags hulpmiddel, dat hij van kindsbeen af gewend was aan het lezen der Schrift. Want deze langdurige oefening kan een mens veel beter toegerust maken tegen alle misleidingen. Daarom werd er eertijds op verstandige wijze acht op gegeven, dat zij die bestemd werden voor de dienst des Woords, van jongs af aan werden opgevoed in

een degelijker onderricht der Godsvrucht, ja zelfs de heilige Schriften door en door indronken, opdat zij niet tot het ambt zelf zouden toetreden, terwijl zij nog nieuwelingen en rekruten waren. En dit moet voor een bijzondere weldaad Gods gehouden worden, als iemand zo van zijn kindsheid af gedrenkt is geweest in de kennis der Schrift.

Die u kunnen ... Een opvallende lof der Heilige Schrift, dat de wijsheid, die voldoende is tot behoud, nergens anders vandaan gezocht moet worden; zoals hij ook in de volgende zin vollediger tot uitdrukking brengt. Maar tegelijk herinnert hij er aan, wat in de Schrift zelf gezocht moet worden. Want ook de valse profeten gebruiken haar als voorwendsel. En daarom is het, opdat zij ons nuttig zij tot behoud, noodzakelijk het recht gebruik van haar vast te houden. Want wat, indien iemand zich slechts overgeeft aan nieuwsgierige strijdvrage? indien hij alleen blijft hangen aan de letter der wet, en niet Christus zoekt? Wat, indien hij haar echte bedoeling omverwerpt door vreemde verzinsels? Daarom roept hij niet ten onrechte ons terug tot het geloof in Christus, als tot haar doel en zelfs haar hoofdzaak. Want daarvan hangt ook af wat aanstonds volgt.

16. *Alle Schrift ...* Of: heel de Schrift; ofschoon het voor de betekenis van geen belang is. Hij vervolgt die lof, die hij in het kort had aangeroerd. En wel in de eerste plaats beveelt hij de Schrift aan ten opzichte van haar gezag; daarna ten opzichte van het nut, dat daaruit voortkomt. Om voor de Schrift op gezag aanspraak te maken, leert hij, dat zij *van Godswege ingegeven* is. Want indien het zó is, blijft er geen mogelijkheid meer over om te betwisten, dat zij met eerbied moet worden aangenomen door de mensen. Dit is het beginsel, dat onze religie onderscheidt van alle andere, dat wij weten dat God tot ons gesproken heeft, en stellig overtuigd zijn, dat de profeten niet van uit hun eigen gevoelens gesproken hebben, maar, dat zij organen van de Heilige Geest waren, slechts tevoorschijn gebracht hebben wat hun vanuit de hemel was opgedragen. Al wie dus in de Schriften verder wil komen, laat hij in de eerste plaats dit bij zichzelf vaststellen, dat de wet en de profeten niet een leer zijn, door de wil van mensen tevoorschijn gekomen, maar gedictéerd door de Heilige Geest. Indien iemand tegenwerpt, waaruit men dat dan kan weten, dan antwoord ik, dat door de onthulling van dezelfde Geest zowel aan leerlingen als aan leraars God openbaar wordt gemaakt als de zegsman. Want Mozes en de profeten hebben niet zo maar tevoorschijn gebracht, wat wij hebben van hun hand; doch daar zij spraken door de aandrang Gods, hebben zij vol vertrouwen en onverschrokken, zoals het een feit was, getuigd dat de mond Gods het gesproken had. Dezelfde Geest dus, die Mozes en de profeten de zekerheid van hun roeping heeft gegeven, getuigt nu ook in onze harten, dat Hij hun dienst gebruikt heeft om ons te onderrichten. En daarom is het niet verwonderlijk, indien de meesten twifelen aangaande de auteur der Schrift. Want hoe de majesteit Gods zich daar ook vertoont, toch hebben zij daarvoor geen ogen, behalve zij die door de Heilige Geest verlicht zijn, zodat zij zien wat weliswaar voor allen zichtbaar moest zijn, maar alleen voor de uitverkorenen (zichtbaar) is. Dit is het eerste lid: dat wij aan de Schrift dezelfde eerbied verschuldigd zijn, die wij aan God toebrengen, omdat zij van Hem alleen is voortgevloeid, en niets menselijks als aasmengsel heeft.

En nuttig, enz. ... Nu volgt het tweede deel van de aanbeveling: omdat zij de volmaakte regel om goed en gelukkig te leven bevat. Wanneer hij dat zegt, geeft hij te kennen dat zij bedorven wordt door verkeerd gebruik, waar dit nut niet wordt gezocht. En zo berispt hij zijdelings die windbuilen, die het volk voedden met ijdele bespiegelingen, als met wind. En om deze reden kunnen wij heden ten dage veroordelen allen die, met achterstelling van de ijver om op te bouwen, zich slechts druk maken over spitsvondige en waardeloze strijdvrage. Ja, zo dikwijls dergelijke waardeloze spitsvondigheden in het midden gebracht worden, moeten zij door dit schild afgeweerd worden: dat de Schrift nuttig is.

Waaruit volgt, dat het ongeoorloofd is haar op onnutte wijze te behandelen. Want de Heere heeft niet aan onze nieuwsgierigheid willen gehoorzamen, of aan woordenpraal toegeven, of stof willen geven om fabels op te dissen en te leuteren, toen Hij ons de Schriften gaf; maar om van nut te zijn. Daarom moet het recht gebruik der Schrift altijd doelen op vordering.

Tot onderricht... Hier somt hij door begrippen op, hoe afwisselend en veelvuldig haar nuttigheid is. En wel in de eerste plaats stelt hij het onderricht; zoals zij in volgorde aan al het andere voorafgaat. Want vruchteloos zult gij aansporen of van dwaling overtuigen, tenzij gij eerst zult hebben onderwezen. Maar omdat het onderricht op zichzelf dikwijls niets uitricht, voegt hij er aan toe: *wederlegging* en *verbetering*. Verder zou het al te lang duren om te ontvouwen, wat wij uit de Schriften leren; en reeds eerder heeft hij in het kort de hoofdzaak aangeduid onder de naam van *geloof*. Dit is derhalve de voornaamste kennis: *het geloof in Christus*. Hierop volgt het onderwijs in de inrichting van het leven; hierbij komen nog de prikkels van aansporingen en terechtwijzingen. Wie zo de Schriften naar behoren weet te gebruiken, *hem* zal niets ontbreken tot behoud, niets om goed te leven. Weerlegging en verbetering verschillen niet veel, behalve dat de laatste uit de eerste voortvloeit. Want het begin van het berouw is de kennis van onze zonden, en het besef van het Goddelijk oordeel. *Onderwijzing in de rechtvaardigheid* duidt aan: de wijze om Godvruchtig en heilig te leven.

17. *Opdat gaaf zij...* „Gaaf” wordt genomen voor: volmaakt, waarin niets verminkt is. Want hij verzekert eenvoudig, dat de Schrift voldoende is tot de volmaaktheid. Dus al wie met de Schrift niet tevreden is, zoekt méér wijsheid te verkrijgen dan behoorlijk of dienstig is. Maar hier wordt een strijdvraag opgeworpen: wanneer Paulus spreekt over de Schrift, die wordt genoemd onder de naam van het Oude Testament, hoe dan gezegd kan worden dat zij de mens in alle opzichten vervolmaakt. Want als het zó is, schijnt overbodig te zijn al wat er daarna door de apostelen nog bijgekomen is.

Ik antwoord dat er, voorzover het de wezenlijke inhoud betreft, niets aan toegevoegd is. Want de geschriften der apostelen bevatten niets dan de onvervalste en echte uitlegging van wet en profeten, tezamen met het aan het licht brengen der dingen. Daarom heeft Paulus de Schrift niet te kwader ure met deze lofspraak getooid; en daar heden ten dage haar onderricht nog vollediger en helderder is door het aanhangsel van het evangelie, wat kan men dan zeggen, dan dat stellig gehoopt moet worden, dat veel meer zich moge openbaren die nuttigheid, welke Paulus predikt, indien het ons lust die te ervaren en ons eigen te maken?

HOOFDSTUK IV

1. *Ik dan bezweer u derhalve ten overstaan van God en van de Heere Jezus Christus, die de levenden en de doden zal oordelen in Zijn verschijning en in Zijn Koninkrijk:*
2. *predik het Woord, dring aan, hetzij tijdig of ontijdig; wederleg, berisp, spoor aan met alle zachtzinnigheid en onderrichting.*
3. *Want het zal een tijd zijn dat zij het gezonde onderricht niet zullen verdragen; maar overeenkomstig hun begeerten zullen zij zich leraars opeenhopen, als (mensen) wie het jeukt in de oren;*
4. *en van de waarheid zullen zij wel de oren afwenden, maar tot fabels zullen zij zich wenden.*

1. *Ik bezweer derhalve...* Men moet nauwkeurig letten op de gevolgtrekking: omdat hij op passende wijze de Schrift met de prediking verbindt. Waardoor ook weerlegd wordt de aanmatiging van sommige fanatiekelingen, die pochen dat zij de bemoeiing van leraars volstrekt niet meer nodig

hebben, omdat het lezen der Schrift rijkelijk voldoende is. Paulus evenwel, waar hij een uiteenzetting heeft gegeven over de nuttigheid der Schrift, maakt niet slechts de gevolgtrekking dat zij door *allen* gelezen moet worden, maar dat leraars haar moeten bedienen; wat hem is opgedragen. Dus zoals heel onze wijsheid in de Schrift besloten is, en wij niet ergens anders vandaan wijsheid moeten verwerven, of leraars putten, wat zij leren: zo zal hij die, met voorbijgaan van het hulpmiddel der levende stem, tevreden zal zijn met de stomme Schrift, ervaren hoe groot kwaad het is, de door *God en Christus* voorgeschreven weg om onderwezen te worden te veronachtzamen. Laten wij ons *herinneren*, zeg ik, dat z6 aan allen het lezen der Schrift wordt aanbevolen, dat de dienst der herders dat volstrekt niet belemmert. En laten daarom de gelovigen hun best doen om vorderingen te maken zowel door te lezen als door te luisteren, omdat God niet tevergeefs beide verordend heeft. En zoals in een zeer ernstige zaak, gebruikt Paulus een bezwering, door Timotheüs God als Wreker en Christus als Rechter voor ogen te stellen, indien hij in zijn taak om te onderrichten geluierd zal hebben. En stellig, zoals God door een onwaardeerbaar pand getoond heeft, toen Hij Zijn eniggeboren Zoon niet gespaard heeft, hoezeer het heil van Zijn kerk Hem ter harte gaat, zo zal Hij niet ongestraft toelaten, dat verloren gaan of ten prooi worden prijsgegeven, door de nalatigheid der herders, zielen die hij tot zo dure prijs heeft vrijgekocht.

Doch vooral staat hij stil bij het oordeel van Christus; omdat, zoals wij Zijn werk op ons nemen, Hij zo ook strenger rekenschap zal eisen van een slechte bediening. *Christus zal oordelen* enz., dit is, wie Hij bij Zijn komst nog in leven zal vinden, en ook wie tevoren gestorven zullen zijn. Niemand derhalve zal Zijn oordeel ontkomen. De *verschijning* van Christus en Zijn *Koninkrijk* betekenen hetzelfde. Want alhoewel Hij nu als Koning heerst in hemel en op aarde, toch bestaat nog niet de duidelijke openbaring van Zijn Koninkrijk; ja zelfs is het veeleer niet alleen onzichtbaar onder het kruis verborgen, maar wordt het ook op gewelddadige wijze door vijanden aangevallen. Dus zal dan naar waarheid Zijn Koninkrijk bevestigd worden, wanneer het, nadat zijn vijanden zijn neergeveld, en alle macht die zich verzet óf opgeheven, óf tot niets teruggebracht is, zijn majesteit zal tonen.

2. *Dring aan, tijdig ...* Door deze woorden beveelt hij niet alleen volharding aan, maar ook een inspanning die alle hindernissen van moeilijkheden overwint. Want daar wij van nature al te week of traag zijn, wijken wij gemakkelijk voor de kleinste belemmeringen, welke ook maar; ja wat meer is, wij slepen er somtijds gaarne verdedigingen bij voor onze vadsigheid. Laten wij nu nagaan met hoeveel kunstgrepen Satan is toegerust om onze loop te onderbreken; vervolgens, hoe traag om te volgen zijn degenen die geroepen worden, en hoe vol tegenzin. En daarom zal er niet veel plaats overblijven voor het evangelie, indien de herders niet onbeschaamd aandringen. Verder moet die onbeschaamdheid zowel met de herder als met het volk in verband gebracht worden. Met de herder namelijk, opdat hij niet slechts op zijn tijd en overeenkomstig zijn gemak zich toelegge op de taak van het onderrichten, maar zonder moeite en lasten te sparen zichzelf geen rust gunne. Met het oog op het volk is de volharding onbeschaamd, wanneer de verlamden in beweging gebracht worden, wanneer op hen die zich ergens anders heen haasten de hand wordt gelegd, wanneer de ijdele bezigheden der wereld recht gebogen worden. Voorts beveelt hij aan te dringen *door te wederleggen, door te berispen, door aan te sporen*; door welke woorden hij te kennen geeft, dat vele prikkels nodig zijn om ons er toe te brengen, dat wij in de rechte koers voorwaarts gaan. Want indien in ons die bevattelijkheid was, die er moest zijn, zou een dienaar van Christus ons trekken door een wenk alleen. Maar nu zijn zelfs gematigde aansporingen, om niet te zeggen verstandige raadgevingen, niet voldoende om onze traagheid af te schudden, als er niet bijkomt een grotere heftigheid van berispingen en terechtwijzingen.

Met alle zachtzinnigheid ... Een zeer noodzakelijk voorbehoud. Want óf de weerleggingen storten door hun eigen onstuimigheid ineen, óf zij gaan in rook op, tenzij zij door *onderrichting* geschraagd worden. Want zowel de aansporingen als de berispingen zijn slechts hulpmiddelen van het onderricht; en daarom zijn zij zonder dat niet krachtig genoeg. Waarvan ten voorbeeld zijn degenen, die slechts door drift en scherpe betoogtrant iets vermogen, maar niet zijn versterkt door een degelijke onderrichting. Want zij matten zich ijverig af, zij brengen veel geschreeuw voort, zij maken lawaai; en dat zonder uitwerking, omdat zij bouwen zonder fundament. Ik spreek van overigens goede mensen, maar te weinig ontwikkeld en al te driftig. Want wie ter bestrijding van het gezonde onderricht bijeenbrengen al wat zij aan heftigheid bezitten, zijn veel schadelijker, en onwaardig dat van hen hier melding gemaakt wordt. Kort en goed, Paulus wil dat de berispingen gegrond zijn in het onderricht, opdat zij niet terecht versmaad worden als onbeduidend.

In de tweede plaats wil hij, dat een scherpe betoogtrant door zachtzinnigheid getemperd is. Want niets is moeilijker dan, zodra wij éénmaal verhit zijn geworden, een maat op te leggen aan onze drift. Reeds waar het ongeduld ons meesleurt, spannen wij ons in zonder uitwerking. Want behalve dat onze ruwheid ten spot is, prikkelt zij ook de gemoederen van het volk. Voeg daarbij, dat scherpe en strenge mensen meestal de hardheid van hen, met wie zij spreken, niet kunnen verdragen, en niet in staat zijn om veel tegenzin en onwaardige bejegening te verkroppen, welke wij toch moeten verduwen, indien wij van nut begeren te zijn. Daarom moet voor strengheid deze saus van zachtzinnigheid gebruikt worden; opdat het blijke dat zij voortkomt uit een zacht gemoed.

3. *Want het zal een tijd zijn ...* Juist uit de slechtheid der mensen toont hij aan, hoe bewogen de herders moeten zijn. Want (hij zegt) dat het binnenkort zal gebeuren, dat het evangelie wordt uitgeblust en verdwijnt uit de herinnering der mensen, tenzij Godvruchtige leraars met de hoogste ijver er naar streven om het te verdedigen. Intussen geeft hij echter te kennen dat, zolang als er enige eerbied voor Christus is, van de gelegenheid gebruik gemaakt moet worden; als wanneer bij een dreigende storm iemand, wie hij ook zij, zou zeggen, dat men zich niet op slappe wijze moet inspannen, maar zich onvermoeid moet haasten; omdat weldra dezelfde gunstige gelegenheid er niet meer zal zijn. Wanneer hij zegt, *dat zij het gezonde onderricht niet zullen aannemen*, geeft hij te kennen, dat er niet alleen walging en verachting van het gezonde onderricht zal zijn, maar ook haat. En gezond onderricht noemt hij naar zijn gewoonte naar haar uitwerking dat, hetwelk ons naar waarheid onderwijst tot Godsvrucht. Hetzelfde noemt hij kort daarna *de waarheid*, alsof hij zeide: de onvermengde en onvervalste behandeling van het Woord Gods. En hij stelt die tegenover *fabels*, dit is: onnutte verzinsels, door welke de eenvoud van het evangelie bedorven wordt. Laten wij ten eerste hieruit leren, dat hoe groter over het algemeen de brutaliteit der mensen is om de leer van Christus te verachten, de Godvruchtige dienaren des te meer ingespannen bezig moeten zijn om haar zich toe te eigenen, en des te ijveriger er op te staan dat zij behouden blijve. En dat niet alleen, maar ook om door hun aanhoudende zorg de pogingen van Satan te voorkomen. En indien dit anders ooit gedaan moest worden, is het nu bij een zo grote ondankbaarheid der mensen meer dan noodzakelijk. Want wie in het begin begerig het evangelie aangrijpen, en ik weet niet wat aan ongewone ijver ten toon spreiden, vatten kort daarna een walging op; waarop tenslotte ook misselijkheid volgt. Anderen (zijn er, die) het terstond van den beginne óf woedend verwerpen, óf, verachtelijk het oor lenend, er de spot mee drijven. Anderen, die het niet verdragen dat hun een juk wordt opgelegd, schoppen achteruit, en door haat tegen het heilig onderwijs worden zij geheel en al van Christus vervreemd; ja zelfs worden zij van vrienden tot verklaarde vijanden. Tegen een zo grote ondankbaarheid moet desniettemin geworsteld worden; ja wat meer zegt, met groter krachtsinspanning moet men zijn best

doen, dan indien uit eigen beweging allen de aangeboden Christus zouden omhelzen; zover is het er vandaan, dat wij ontmoedigd moeten wijken. Vervolgens, gewaarschuwd voor zulk een verachting en zelfs verwerping van het Woord Gods, moeten wij niet schichtig gemaakt worden als bij een nieuw schouwspel, wanneer metterdaad vervuld wordt wat de Geest hier openlijk verklaart dat geschieden zal. En inderdaad, daar wij van nature geneigd zijn tot ijdelheid, gebeurt er niets nieuws noch ongewoons, als wij ons liever aan fabels overgeven dan aan de waarheid. Hier komt nog bij, dat de eenvoudige en voor de schijn onaanzienlijke leer van het evangelie deels aan onze hoogmoed, deels aan onze nieuwsgierigheid, volstrekt niet voldoet. Verder, hoe weinigen zijn er begaafd met een geestelijke smaak, zodat hun smaakt de nieuwigheid des levens, en al wat op haar betrekking heeft? Ofschoon Paulus profeteert aangaande een zekere grotere goddeloosheid van één eeuw, die nog niet was uitgebroken; welke hij Timotheüs beveelt tijdig tegen te gaan.

Zij zullen zich leraars opeenhopen ... Men moet letten op het woord „opeenhopen”, waardoor hij aanduidt dat de waanzin zo groot zal zijn, dat zij met weinige bedriegers volstrekt niet tevreden zullen zijn, maar zullen verlangen naar een geweldige hoop. Want zoals de begeerte naar ijdele en schadelijke dingen onverzadelijk is, zo haalt de wereld zich van alle kanten zonder enig einde alle mogelijke middelen, welke zij maar kan uitdenken en verzinnen, door welke zij zichzelf te gronde richt. En de duivel heeft altijd een voldoende grote menigte van zulke leraars bij de hand, als door de wereld gezocht worden. Want er is altijd een vruchtbaar gewas van goddeloze mensen geweest, zoals het heden ten dage is. Daarom ontbreken Satan nooit dienaren om te misleiden; evenals er nooit stof om te misleiden ontbreekt. Want dit verdient een zo grote verkeerdheid, die bijna onafgebroken heerst onder de mensen, zodat zij God met Zijn heilzame leer óf verwerpen, óf verachten; de leugen omhelzen zij liever. En daarom, dat telkens valse leraars opduiken, en zelfs somtijds als het ware enige zwermen uitstromen, dat schrijven wij op rekening van de rechtvaardige wraak Gods. Want wij zijn waardig, dat wij zelfs bedolven worden door een dergelijke samenvloeiing van allerlei vuil, aangezien de waarheid Gods geen enkele plaats bij ons vindt; of, indien zij die reeds ingenomen heeft, wordt zij terstond uit haar bezit verdreven. Maar aan fabelachtige leerstukken zijn wij zó overgegeven, dat geen enkele menigte van bedriegers ons te groot is. Een hoe groot samenraapsel van monniken is er zo in het pausdom? Indien één Godvruchtige herder onderhouden moest worden in de plaats van tien monniken en evenzoveel priesters, zouden er terstond klachten opgaan over de kosten. Dus zodanig is de inborst der wereld, dat zij, door zeer begerig ontelbare bedriegers opeen te hopen, begeert uit te bannen al wat van God is. En er is in waarheid geen andere oorzaak van zovele dwalingen, dan dat de mensen uit eigen beweging liever bedrogen willen worden, dan op de rechte wijze onderricht te worden. En dit is het, wat Paulus er aan toevoegt, over *het jeuken der oren*. Want wanneer hij de oorzaak van een zo groot kwaad wil aanwijzen, gebruikt hij een keurige overdrachtelijke spreekwijze, door welke hij te kennen geeft dat de wereld zózeer verwende oren zal hebben, en zózeer op verkeerde wijze begerig naar nieuwe dingen, dat zij zich veelsoortige leraars ophoopt, en herhaaldelijk ronddraait tot nieuwe verdichtsels. Het enige geneesmiddel van dit gebrek is, als de gelovigen worden onderricht tot rust te komen in de zuivere leer van het evangelie.

5. *Gij evenwel, wees waakzaam in alles, verdraag verdrukkingen, doe het werk van een evangelist, maak uw dienst aangenaam.*
6. *Want ik, ik word reeds geofferd, en de tijd van mijn losmaking is op handen.*
7. *De goede strijd heb ik gestreden, de loop heb ik voleindigd, het geloof heb ik bewaard.*
8. *Wat nog overblijft, weggelegd is voor mij de krans der rechtvaardigheid, welke de Heere mij zal vergelden in die dag als de rechtvaardige Rechter; en niet alleen mij, maar ook allen die Zijn komst liefhebben.*

5. *Gij evenwel, wees waakzaam...* Hij gaat door met de bovenstaande aansporing; opdat, naarmate de ziekten erger worden, Timotheüs zich er met te groter ijver op toelegge om ze te genezen; en opdat hij, hoe dichterbij de gevaren dreigen, des te meer ingespannen de wacht houde. En omdat de strijd weldra gereed staat voor de dienaren van Christus, zolang zij zich getrouw gedragen in hun ambt, vermaant hij hem tegelijkertijd, dat hij standvastig en ongebroken zij om rampen te verdragen. *Het werk doen van een evangelist*, is: verrichten wat een evangelist waardig is. Overigens is het onzeker, of hij door deze naam in het algemeen alle dienaren van het evangelie zonder onderscheid aanduidt, of dat het inderdaad een of ander speciaal ambt is geweest. Ik neig echter meer in deze tweede richting; omdat het uit het vierde hoofdstuk van de brief aan de Efeziërs zonder twijfel *vaststaat*, dat er een rang is geweest, het midden houdend tussen apostelen en herders; zó, dat de evangelisten voor de apostelen tweederangs helpers waren.

Verder is het waarschijnlijker, dat Timotheüs, die Paulus zich als zijn naaste ambtgenoot onder allen had toegeëigend, in graad en waardigheid van ambt de gewone herders heeft overtroffen, dan dat hij er één, wie hij ook zij, uit hun getal is geweest. Vervolgens heeft de eervolle vermelding van het ambt de kracht, zowel om hem te bezielen, als om zijn gezag bij anderen aan te bevelen; en elk van beide heeft Paulus op het oog gehad. Indien wij in het laatste lid met de oude vertaler lezen: vervul (uw dienst), zal de betekenis zijn: Niet anders kunt gij ten volle verrichten de taak, u opgelegd, dan door deze dingen te doen, die ik heb voorgeschreven; zie daarom toe, dat gij niet midden in uw loop te kort schiet. Maar omdat 'geheel vervullen', of: geheel overtuigen, bijna altijd wordt opgevat als overtuigen, of goedkeuren, behaagt mij meer deze betekenis, die tevens ook zelf het best zal passen bij het tekstverband: dat Timotheüs door waakzaam te zijn, en geduldig verdrukkingen te verdragen, en aan te dringen op onderricht, dit zal bereiken, dat de waarheid van zijn dienst bevestigd wordt; omdat namelijk allen hem uit zulke kentekenen als een deugdelijk dienaar van Christus zullen herkennen.

6. *Want ik, ik word reeds geofferd ...* Hij geeft de reden op van de zo ernstige bezwering, welke hij gebruikt heeft; alsof hij zeide: Ik, zolang ik geleefd heb, heb ik u de hand toegestoken; u hebben mijn voortdurende aansporingen niet ontbroken; u zijn mijn raadgevingen tot grote steun geweest, en mijn voorbeeld ook tot grote bemoediging; nu is het tijd dat gij voor u zelf tot een leermeester en vermaner zijt, en begint te zwemmen zonder kurk: pas op dat men niet iets door mijn dood in u veranderd ziet. Overigens moet men letten op de spreekwijzen, door welke hij zijn dood aanduidt. Door het woord *losmaking* geeft hij te verstaan, dat wij door te sterven niet geheel en al te gronde gaan, omdat slechts de ziel van het lichaam wordt losgemaakt. Waaruit wij opmaken, dat de dood niets is dan een verhuizing van de ziel uit het lichaam. Welke omschrijving een getuigenis inhoudt aangaande de onsterfelijkheid der ziel. Het offeren stemde in het bijzonder overeen met de dood van Paulus, welke hij onderging voor de verdediging der waarheid *van* Christus. Want hoezeer ook alle Godvruchtigen, zowel door gehoorzaam te leven, als door te sterven, offers zijn, aangenaam bij God, toch worden de martelaars op voortreffelijker wijze geofferd, door hun bloed te vergieten voor de naam van Christus.

Voeg daarbij, dat het werkwoord 'geplengd worden', dat Paulus hier gebruikt, niet elke mogelijke offerhandeling aanduidt, maar die, welke geschiedt bij het heiligen (=betrachten) van verdragen. Dus duidt hij door deze tekst hetzelfde *aan*, wat hij duidelijker uitdrukt in de brief aan de Filippenzen, hfdst. 2 : 17, wanneer hij zegt: *Ja zelfs indien ik geofferd word boven de offerande van uw geloof, verblijd ik mij*. Want daar bedoelt hij, dat het geloof der Filippenzen niet op andere wijze door zijn dood geheilgd zal worden, dan oudtijds verdragen geheilgd werden door het doden der offerdieren. Niet dat op de standvastigheid der martelaars in eigenlijke zin de zekerheid van ons geloof gegrondvest is; maar omdat zij genoeg kracht heeft tot onze bemoediging. Met een schitterende lofspreuk derhalve heeft

Paulus hier zijn dood getooid, wanneer hij die genoemd heeft de bekrachtiging van zijn onderricht, opdat deswege de Godvruchtigen méér bezield zouden worden om te volharden, dan dat zij zouden beginnen te wankelen, zoals dikwijls pleegt te gebeuren.

De tijd van mijn losmaking ... Ook deze spreekwijze moet opgemerkt worden; omdat zij met welgekozen woorden een al te grote huivering voor de dood opheft, door zijn kracht en wezen aan te wijzen. Want hoe komt het, dat de mensen zozeer schichtig gemaakt worden bij elke mogelijke vermelding van de dood, dan omdat zij zich in de dood de ondergang denken? Daarentegen ontkent Paulus, door hem losmaking te noemen, dat de mens óndergaat; maar hij leert, dat de ziel slechts losgemaakt wordt van haar lichaam. En dit helpt hiertoe, dat hij rustig uitspreekt dat *de tijd op handen is*; wat hij niet zou kunnen doen zonder verachting van de dood. Want ofschoon dit een natuurlijke aandoening is, die nooit geheel en al kan worden afgelegd, dat de mens voor de dood op de vlucht gaat en huivert, toch moet die vrees door het geloof overwonnen worden, opdat zij ons niet belemmere om gehoorzaam hiervandaan te verhuizen, zo dikwijls als God ons zal hebben geroepen.

7. *De goede strijd ...* Omdat men over het algemeen naar de uitkomst een oordeel pleegt te vellen, kon de strijd van Paulus veroordeeld worden, daar de afloop minder voorspoedig was. Daarom roemt hij, dat die voortreffelijk is, hoedanig hij ook aan de wereld moge toeschijnen. Welke prediking een getuigenis is van een uitnemend geloof. Want niet alleen werd Paulus voor ellendig gehouden naar de mening van allen, maar ook zou zijn dood smadelijk zijn. Wie zou dus niet gezegd hebben, dat hij zich op ongelukkige wijze inspande? Maar hijzelf is niet afhankelijk van de verkeerde oordeelvellingen der mensen; integendeel richt hij zich door zijn *grootheid* van ziel veeleer op boven alle rampen, zodat niets aan zijn geluk en eer in de weg treedt. Hij verklaart derhalve, dat de strijd, die hij gestreden heeft, goed en schoon is; ja zelfs wenst hij zichzelf juist met zijn dood geluk, omdat die als het ware de eindpaal van zijn renbaan is. En wij weten, dat hardlopers dán hun wens verkrijgen, wanneer zij de eindpaal bereikt hebben. Ook op deze wijze geeft hij te verstaan, dat voor de kampvechters van Christus de dood verkieslijk is, aangezien hij een einde maakt aan hun moeiten; en tegelijkertijd vermaant hij anderzijds, dat er nooit in dit leven gerust moet worden; omdat het niets baat vanaf het startpunt tot halverwege de baan flink hard gelopen te hebben, indien men niet tot aan de eindpaal gekomen zal zijn.

Wat er volgt over: *het geloof bewaard*, kan een dubbele betekenis hebben, óf dat hij tot het laatst een trouw soldaat voor zijn Veldheer is geweest, óf dat hij in *het* rechte onderricht volhard heeft. Beide betekenissen zullen niet slecht passen. En stellig heeft hij niet op andere wijze zijn trouw kunnen bewijzen aan de Heere, dan door de zuivere leer *van* het evangelie standvastig te verkondigen. En toch twijfel ik niet, of hij maakt een toespeling op de plechtige eed voor de krijgsdienst; alsof hij zeide, dat hij een deugdelijk en betrouwbaar soldaat voor zijn Veldheer is geweest.

8. *Wat nog overblijft ...* Zoals hij zich beroemd heeft zowel op zijn strijd, als op zijn voltooide loop, en op zijn bewaarde geloof, zo verzekert hij nu dat hij niet tevergeefs zich moeite heeft gegeven. Want het kan gebeuren dat iemand zich flink moeite geeft, en toch in het hem verschuldigde loon teleurgesteld wordt. Paulus daarentegen zegt dat het loon voor hem zeker is. Maar deze zekerheid staat daarvandaan voor hem vast, dat hij zijn ogen richt op de dag der opstanding; en hetzelfde 'moet door ons gedaan worden. Want overal rondom is niets anders zichtbaar dan de dood; dus moeten wij niet blijven steken in de aanblik der wereld, maar liever de komst van Christus ons voor ogen stellen. Zo zal het gebeuren, dat niets afdoet aan ons geluk. Maar omdat hij zowel *de krans der rechtvaardigheid* als

de rechtvaardige Rechter noemt, en het werkwoord *vergelden* gebruikt, trachten de papisten hieruit de verdiensten der werken tegenover de genade Gods op te bouwen; maar waardeloos is hun bewijsvoering. Want de rechtvaardiging om niet, die ons door het geloof wordt *aangebracht*, is niet in strijd met de vergelding der werken. Integendeel stemmen die twee veeleer naar behoren overeen: dat de mens om niet gerechtvaardigd wordt door de weldaad van Christus, en dat toch het loon der werken voor Gods aangezicht verrekend zal worden. Want zodra God ons in genade heeft aangenomen, houdt Hij ook onze werken voor aangenaam, zodat Hij die ook een beloning (zij het ook niet verschuldigd) waardig keurt. Ofschoon de papisten hier op dubbele wijze bazelen; ten eerste omdat zij daaruit opmaken dat wij daarom ons verdienstelijk maken jegens God, omdat wij door de kracht van onze vrije wil goed leven; vervolgens omdat zij God op gelijke wijze aan ons binden, *alsof* voor ons ergens anders vandaan dan uit Zijn genade heil voorhanden zou zijn. Evenwel is het niet het logisch gevolg, dat God ons iets verschuldigd is, omdat Hij op rechtvaardige wijze vergeldt, wat Hij vergeldt. Want Hij is rechtvaardig ook door gratis wel te doen. En Hij vergeldt het loon, dat Hij beloofd heeft, niet omdat wij Hem door enige gehoorzaamheid voorkomen, maar omdat Hij door dezelfde onafgebroken voortgang van mildheid, waarmee Hij jegens ons begonnen is, Zijn vroegere gaven door de latere bekroont. Tevergeefs derhalve en op verkeerde wijze spannen de papisten zich in om hieruit aannemelijk te maken, dat de goede werken uitgaan van de kracht van de vrije wil; daar het toch volstrekt niet ongerijmd is, dat God Zijn gaven in ons bekroont. En ook niet minder tevergeefs en dwaas trachten zij hieruit de rechtvaardigheid des geloofs af te breken, daar toch de goedheid Gods, met welke Hij de mens gratis omhelst, door de zonden niet toe te rekenen, niets verschilt van die vergelding der werken, welke (vergelding) Hij met dezelfde mildheid zal geven, als Hij haar beloofd heeft.

En niet alleen mij ... Opdat alle anderen met dezelfde moed met hem dienen als soldaat, nodigt hij hen uit tot gemeenschap aan de krans. Want zijn ongebroken standvastigheid zou ons niet ten voorbeeld kunnen zijn, indien niet dezelfde hoop op de krans aan allen voor ogen gesteld was. Maar door een opvallend kenteken duidt hij de Godvruchtigen aan, wanneer hij zegt: *aan allen die Zijn komst liefhebben*. En stellig, overal waar het geloof in zijn volle kracht zal zijn, zal het niet gedogen dat de zielen in de wereld verlamd zijn, maar zal het ze opbeuren tot de hoop op de laatste opstanding. Hij geeft derhalve te kennen, dat allen die de wereld zó zijn toegewijd, en dit vergankelijke leven zó beminnen, dat zij zich niet bekommeren om de komst van Christus, noch door enig verlangen naar Hem worden aangeraakt, zichzelf beroven van de onsterfelijke eer. Wee derhalve onze verstijving, die ons terneergedrukt houdt opdat wij nooit in ernst aan de komst van Christus denken, op welke het betaamde dat wij geheel onze aandacht richtten. Voeg daarbij, dat hij *van* het getal der gelovigen uitsluit hen, voor wie de komst van Christus huiveringwekkend is, die men niet kan liefhebben zonder dat hij zoet en aangenaam is.

9. *Doe moeite om snel tot mij te komen.*
10. *Want Demas heeft mij verlaten, daar hij deze wereld omklemd heeft, en is vertrokken naar Thessalonica, Crescens naar Galatië, Titus naar Dalmatië.*
11. *Lucas is alleen bij mij. Neem Marcus tot u en breng hem met u mee; want hij is mij nuttig tot de dienst.*
12. *Maar Tychicus heb ik naar Efëze gezonden.*
13. *De regenmantel, die ik te Tróas bij Carpus heb achtergelaten, breng die mee, wanneer gij zult komen, en de boeken en de perkamenten.*

9. *Doe moeite ...* Daar hij wist dat de tijd van zijn dood op handen was, twijfel ik niet, of hij heeft vele

dingen gehad, waarover hij tot welzijn der kerk van aangezicht tot aangezicht met Timotheüs wilde samenspreken. Daarom aarzelt hij niet hem uit een overzees gebied te ontbieden. Er was stellig geen geringe oorzaak, waarom hij hem vanuit de gemeente, aan het hoofd van welke hij stond, tot zich riep; en nog wel zo ver weg. Daaruit kan men opmaken, hoe groot gewicht gesprekken van zulke mannen hebben. Want voor alle gemeenten zou het gedurende geruime tijd van nut zijn, wat Timotheüs in een kort verloop van tijd geleerd zou hebben; zodat het verlies van een half of van een heel jaar gering zou zijn in vergelijking met de vergoeding. En toch blijkt uit de volgende verzen, dat Paulus ook om een persoonlijke reden Timotheüs riep, omdat hij van betrouwbare helpers beroofd werd. Alhoewel hij datgene, wat aan zijn persoon eigen was, niet stelde boven de belangen der kerk; maar omdat de gemeenschappelijke zaak van het evangelie in het geding was. Want zoals hijzelf haar vanuit de gevangenis verdedigde, zo had hij de bemoeiing van anderen nodig om zijn verdediging te ondersteunen.

9. *Daar hij deze wereld omklemd heeft ...* Schandelijk inderdaad voor zulk een man, dat hij Christus heeft achtergesteld bij de liefde voor de wereld. En toch moet men niet denken, dat hij, na Christus geheel en al verloochend te hebben, zich wederom heeft overgegeven hetzij aan goddeloosheid, of aan de verleidingen der wereld; maar hij had slechts zijn persoonlijke belangen, of zijn veiligheid, verkozen boven het leven van Paulus. Hij kon niet bij Paulus zijn zonder vele lasten en angsten, en met gevaar voor zijn tegenwoordige leven; hij was blootgesteld aan veel beschimpingen, slikte vele onwaardige bejegeningen, en werd gedwongen de zorg voor zijn eigen zaken na te laten; derhalve heeft hij, door afkeer van het kruis overwonnen, in zijn eigen zaken willen voorzien. En het is niet twijfelachtig, of hij had de wind mee, die hem vanuit de wereld tegenwoei. Dat hij voorts één van de voornaamste (medewerkers van Paulus) geweest is, kan men deswege vermoeden, dat Paulus hem onder weinigen noemt in zijn brief aan de Kolossenzen 4: 14, eveneens in zijn brief aan Filémon : 24, waar hij hem ook bij zijn helpers telt. En daarom is het niet verwonderlijk, indien hij hem hier zo streng berispt, aangezien hij meer rekening had gehouden met zichzelf dan met Christus. De anderen, van wie hij daarna melding maakt, waren niet van hem weggegaan dan om billijke redenen, en omdat hijzelf het zo wilde. Waaruit blijkt, dat hij niet zó op zichzelf bedacht is geweest, dat hij de gemeenten beroofde van haar herders, louter om daardoor enige verlichting te gevoelen. Zonder twijfel heeft hij hiervoor altijd zorg gedragen, dat hij diegenen tot zich riep, of bij zich hield, wier afwezigheid voor de andere gemeenten niet schadelijk was. Om deze reden had hij Titus weggezonden naar Dalmatië, en anderen ergens anders heen, toen hij Timotheüs ontbood. Ja wat meer zegt, opdat de gemeente der Efeziërs niet verlaten en ontbloot zou blijven terwijl Timotheüs afwezig was, zendt hij Tychicus daarheen; en dat meldt hij aan Timotheüs, zodat deze weet, dat niet iemand zal ontbreken, die zijn plaats inneemt.

13. *De regenmantel, die ik te Troas ...* Over de benaming *regenmantel* (Lat. penula) zijn de vertalers het niet eens; omdat sommigen willen, dat het een kistje was, of een doos voor boeken; anderen, dat het een soort reiskleed is, geschikt om koude en regen te weren. Maar welke van beide vertalingen ook het best moge bevallen, hoe komt het, dat Paulus beveelt, dat voor hem hetzij een kleed of een kistje uit een zo ver afgelegen plaats meegebracht moet worden? Alsof te Rome geen handwerkslieden waren, of geen overvloed van kledingstof of van hout. Als wij het een kistje zullen noemen, vol met boeken, of met geschriften, of smet brieven, zal de kwestie opgelost zijn, want voor geen geld kon dat aangeschaft worden; maar omdat velen deze gissing niet aannemen, aanvaard ik zonder bezwaar de benaming van regenmantel. En het is niet ongerijmd, dat die door Paulus zo ver weg gehaald is, omdat die hem door het langdurig gebruik beter zou passen, en hij uitgaven wilde vermijden. Ofschoon (om de waarheid

te bekennen) die eerste vertaling mij meer toelacht; vooral daar hij er aanstonds aan toevoegt: *de boeken en de perkamenten*. Waaruit blijkt dat de apostel, hoewel hij zich reeds op zijn dood voorbereidde, toch er niet mee opgehouden heeft te lezen. Waar zijn zij dus, die menen dat zij in die mate gevorderd zijn, dat zij geen enkele oefening meer nodig hebben? Wie heeft zich met Paulus durven vergelijken? Meer nog wordt hierdoor weerlegd de razernij van fanatieke mensen, die, met verachting van boeken en veroordeling van alle lezen, alleen op hun 'geestvervoeringen' pochen. Laten wij echter weten, dat door deze tekst aan alle Godvruchtigen het aanhoudende lezen wordt aanbevolen om daardoor vorderingen te maken. Hier zal deze of gene vragen, wat Paulus ermee vóór heeft een kledingstuk te vragen, als hij gevoelde dat de dood voor helm op handen was. Ook deze moeilijkheid beweegt mij om de vertaling van „kistje” aan te nemen. Ofschoon er toen een of ander gebruik van kleding heeft kunnen zijn, dat ons heden ten dage ontgaat. Daarom geef ik mij om deze dingen minder moeite.

14. *Alexander de kopersmid heeft mij veel kwaad aangedaan: de Heere vergelde hem overeenkomstig zijn daden.*
15. *Wees ook gij voor hem op uw hoede; want heftig heeft hij onze woorden weerstaan.*
16. *In mijn eerste verdediging heeft niemand mij bijgestaan, maar allen hebben mij verlaten: het worde hun niet toegerekend.*
17. *Maar de Heere heeft mij bijgestaan en heeft mij gesterkt; opdat door middel van mij de verkondiging bevestigd zou worden, en alle heidenen haar zouden horen.*
18. *En ik ben uitgerukt uit de muil van de leeuw; en de Heere zal mij uitrukken uit elke boze handeling, en zal mij bewaren voor zijn hemels Koninkrijk; aan Hem zij de eer tot in de eeuwen der eeuwen. Amen.*
19. *Groet Prisca en Aquila, en het huisgezin van Onesíforus.*
20. *Erastus is te Corinthe gebleven; maar Trófimus heb ik te Milete ziek achtergelaten.*
21. *Doe moeite om v66r de winter te komen. U groet Eubulus, en Pudens, en Linus, en Claudia, en alle broeders.*
22. *De Heere Jezus Christus zij met uw geest. De genade zij met ulieden. Amen.*

14. *Alexander ...* In deze tekst is een huiveringwekkend voorbeeld van afval gesteld. Hij had roem gedragen op enige ijver in het bevorderen van het Koninkrijk van Christus, dat hij daarna op vijandige wijze aangevallen heeft. Er is geen schadelijker, noch méér venijnig soort van vijanden dan dit. Maar van het begin af heeft de Heere gewild, dat Zijn kerk niet zonder dit kwaad zou zijn; opdat, wanneer wij door dezulken beproefd worden, onze zielen niet beginnen te wankelen. Voorts moet men er op letten, wat dat vele kwaad is, waarover Paulus klaagt dat Alexander het hem aangedaan heeft, namelijk dat hij zich tegen zijn onderricht verzet heeft. Hij was een ambachtsman, niet opgeleid op de scholen, zodat hij veel zou vermogen door te redetwisten; maar vijanden in eigen huis zijn altijd meer dan genoeg onderwezen om schade te berokkenen. En de gemeenheid van zulke mensen vindt altijd geloof in de wereld; zodat somtijds boosaardige en onbeschaamde onkunde méér moeilijkheid en last veroorzaakt, dan de hoogste scherpzinnigheid, met een wetenschappelijke opleiding verbonden. Voeg daarbij dat de Heere, door Zijn dienaren met zulk een uitvaagsel in de strijd samen te brengen, met opzet hen terugroept van het zien op de wereld, opdat zij niet zichzelf behagen in praal en luister. Verder kan men uit Paulus' woorden opmaken, dat hij niets méér kwalijk genomen heeft dan de bestrijding der gezonde leer. Want indien Alexander zijn persoon gekwetst zou hebben, of hem enige smaad aangedaan zou hebben, zou hij dit alles gelijkmoediger verdragen hebben; doch waar de waarheid Gods wordt aangevallen, gloeit zijn hart van heilige verontwaardiging; aangezien dat woord in alle lidmaten van Christus behoort vervuld te worden: De

ijver voor Uw huis heeft mij verteerd. En hierop heeft betrekking de zo strenge verwensing, waarin hij uitbarst, dat de Heere hem vergeide. Kort daarna, wanneer hij klaagt dat hij door allen verlaten is, wenst hij hun toch niet de wraak Gods toe; ja zelfs stelt hij zich veeleer als voorbidder voor hen om vergiffenis te verkrijgen. Daar hij jegens alle anderen zo zachtmoedig en barmhartig is, hoe komt het dan, dat hij zich tegen dézen alleen zo hard en onverbiddelijk betoont? Immers, aangezien de anderen door vrees en zwakheid gevallen waren, begeert hij, dat hun door de Heere vergiffenis geschonken worde. Want zo betaamt het ons om medelijden te hebben met de zwakheid van onze broeders. Maar omdat bovengenoemde (Alexander) op arglistige wijze door een heiligschennende vermetelheid was opgestaan tegen God, en de erkende waarheid openlijk aanviel, daarom verdiende zulk een goddeloosheid geen enkele barmhartigheid. Men moet derhalve niet menen, dat Paulus door een al te grote hartstocht is opgesprongen tot die verwensing. Want door de Geest Gods en door een goed geordende ijver heeft hij zowel aan Alexander het eeuwige verderf, als aan de anderen barmhartigheid toegewenst. Daar nu Paulus onder de leiding van de Geest hier het hemelse oordeel uitspreekt, kan men daaruit opmaken, hoe kostbaar voor God Zijn waarheid is, welker bestrijding Hij zo streng wreekt. Vooral moet men er op letten, welk een verfoeilijke misdaad het is, tegen de zuivere religie met weloverwogen sluwheid op te staan. Opdat overigens niemand, door de apostel op verkeerde wijze na te volgen, zo maar dergelijke verwensingen *nazegge*, moeten hier drie dingen in het oog gehouden worden.

Ten eerste, dat wij niet persoonlijke beledigingen wrekend vervolgen, opdat namelijk niet de liefde tot onszelf en het acht slaan op ons particulier belang (zoals gewoonlijk gebeurt) ons meeslepe. Vervolgens, dat wij niet in onze verdediging van Gods eer enige neigingen van onszelf bijmengen, die altijd de rechte orde verstoren. Ten derde, dat wij niet tegenover ieder zonder onderscheid ons overhaast door een oordeel laten meeslepen, maar slechts tegenover de verworpenen, die door hun eigen goddeloosheid verraden, dat zij zodanigen zijn; opdat onze wensen overeenstemmen met het eigen oordeel van God. Anders is het te vrezen, dat ons hetzelfde geantwoord wordt, wat Christus ten antwoord heeft gegeven aan Zijn discipelen, die zonder onderscheid tegen allen, die hun niet genoeg ter wille waren, een verwensing slingerden: *Gij weet niet van welke geest gij zijt* (Luc. 9 : 55). Zij schenen weliswaar Elia tot zegsman te hebben, die hetzelfde had verlangd van de Heere. Maar aangezien zij ver verwijderd waren van de geest van Elia, was hun navolging verkeerd. Daarom is het noodzakelijk, dat de Heere ons eerst Zijn oordeel openbaar maakt, voordat wij uitbarsten in dergelijke verwensingen; vervolgens, dat Hij door Zijn Geest, als door een toom, onze ijver beteugelt. En zo dikwijls ons in de gedachte komt de heftigheid van Paulus tegen één mens, laat ons dan tegelijkertijd ook voor de geest komen die wonderbaarlijke zachtmoedigheid jegens hen, door wie hij op zo schandelijke wijze verlaten was; opdat wij door zijn voorbeeld leren medelijden te hebben met de zwakheden van onze broeders. Verder zou ik van hen, die verdichten dat Petrus aan het hoofd van de gemeente van Rome gestaan heeft, willen weten waar hij dan toen geweest is. Want volgens hen was hij toen nog niet gestorven; daar zij zeggen, dat er tussen de dood van hem en die van Paulus een jaar verlopen is. Vervolgens breiden zij zijn opperpriesterschap uit tot zeven jaren. Paulus maakt hier melding van zijn eerste verdediging; hij zou diens zaak niet zo snel bepleit hebben. Of zal Petrus soms de beschuldiging van een zo trouweloze afval verdragen, dat hij niet de titel van paus verliest? Stellig zullen wij, na alles naar behoren te hebben overwogen, bevinden dat het fabelachtig is, al wat men aangaande zijn pausdom geloofd heeft.

17. *De Heere heeft mij bijgestaan...* Dit heeft hij er aan toegevoegd om de ergernis op te heffen, welke hij zag dat ontstaan kon uit dat zo schandelijk in de steek laten van zijn zaak. Want hoezeer de gemeente van Rome ook was te kort geschoten in haar plicht, hij ontkent dat daardoor ook maar

enige schade toegebracht is aan het evangelie, omdat hijzelf alleen, vertrouwend op hemelse kracht, in staat is geweest om heel de last te dragen; en in de algemene vrees van allen zó weinig gebroken is geweest, dat het daardoor beter is komen vast te staan, dat de genade Gods geen andere hulpmiddelen nodig heeft. Want hij pocht niet op zijn eigen kracht; maar hij betuigt de Heere dank, dat hij, tot het uiterste gebracht, niet bezwiken is, en niet gebroken is door een zo gevaarlijke beproeving. Hij bekent dus, dat hij door de hand Gods staande gehouden is. En met dit éne is hij tevreden, dat de inwendige genade van de Geest als een schild is geweest om tegen alle beledigingen stand te houden. Hij voegt er de reden aan toe: *opdat de verkondiging bevestigd zou worden*. En hij noemt „verkondiging” het ambt van het openlijk bekendmaken van het evangelie onder de heidenen, dat hem in het bijzonder was opgedragen. Want de prediking van de anderen was, omdat zij beperkt werd tot de Joden, niet zó gelijkend op de afkondiging van een heraut. En dit woord gebruikt hij overal niet zonder reden. Maar het was geen alledaagse bevestiging van zijn dienst, dat hij, hoewel heel de wereld woedend als een waanzinnige tegen hem te keer ging, doch alle menselijke bescherming hem ontbrak, toch onoverwinnelijk stand gehouden had. Want het bewees metterdaad, dat zijn apostelschap van Christus afkomstig was. Hij voegt er ook de wijze van bevestiging aan toe: zo dikwijls *de heidenen gehoord zouden hebben*, dat de Heere hem zo krachtig had bijgestaan. Want daaruit konden zij opmaken, dat de roeping zowel van Paulus als van henzelf ook van de Heere afkomstig was.

18. *Ik ben uitgerukt uit de muil...* Velen verstaan onder het woord leeuw Nero. Ik voor mij houd het er veeleer voor, dat door deze spreekwijze in het algemeen het gevaar wordt aangeduid; alsof hij zeide: uit de dreigende brand, of uit de kaken van de dood. Hij geeft te kennen dat hij niet zonder de wonderbaarlijke hulp van God ontkomen is; aangezien het gevaar van die aard was, dat hij er anders terstond door ververslonden kon worden. Hij verklaart, dat hij hetzelfde ook voor de toekomst hoopt: niet, dat hij de dood ontkomt, maar dat hij niet overwonnen wordt door Satan, of afwijkt van de rechte baan. Ziedaar wat wij het liefst begeren moeten, niet dat voor ons lichaam zong gedragen wordt, maar dat wij als overwinnaars van elke verzoeking stand houden, en liever bereid zijn honderd doden te sterven, dan dat het ons in de gedachten komt ons door enig boos werk te bezoedelen. Ofschoon ik zeer goed weet, dat er zijn die boos werk passief opvatten als: de gewelddadigheid der goddelozen; alsof Paulus gezegd had: de Heere zal niet dulden, dat de goddelozen mij kwaad doen. Maar de andere betekenis past veel beter, dat Hij hem van alle misdaad rein en vrij bewaren zal. Want hij voegt er ook terstond daarna aan toe: *voor zijn hemels Koninkrijk*; waardoor hij te kennen geeft, dat dát eerst waarachtig behoud is, wanneer de Heere ons, hetzij door het leven, hetzij door de dood, voert naar zijn Koninkrijk. Het is ook een in het oog vallende tekst om de onafgebroken reeks der genade Gods tegen de papisten te handhaven. Want zodra zij beleden hebben, dat de aanvang van het behoud van God afkomstig is, schrijven zij de voortzetting toe aan de vrije wil; zodat op deze wijze de volharding geen hemelse gave is, maar een deugd van de mens. Paulus evenwel, doordat hij aan God deze taak toekent om ons te bewaren voor zijn Koninkrijk, verzekert duidelijk, dat wij gedurende heel de loopbaan van ons leven door Zijn hand geregeerd worden, totdat wij, na heel onze krijgsmacht volbracht te hebben, de overwinning verkrijgen. En een vermeldenswaardig voorbeeld hiervan vertoont zich in Demas, van wie hij kort tevoren melding gemaakt heeft; omdat hij van een edele kampvechter van Christus is geworden tot een schandelijke deserteur. Wat er verder volgt, heeft geen nieuwe behandeling nodig, omdat wij het elders gezien hebben.

DE BRIEF AAN TITUS

Aan de twee uitnemende dienaren
van Christus,

WILLEM FAREL

en

PETER VIRET,

de mede-ingewijde en zeer geliefde broeders,

Johannes Calvijn

Groetenis.

Dat deze mijn commentaar met uw naam erboven in het openbaar verschijnt, een hoe klein geschenk ook, ik vertrouw daarom, dat het u niet onwelgevallig zal zijn, omdat de inhoud zelf van de brief mij heeft aangespoord om dat te doen. Titus heeft op Kreta deze taak op zich genomen, dat hij aan het gebouw, hetwelk Paulus daar onvoltooid achtergelaten had, de laatste hand zou leggen. Ik sta tot u in ongeveer dezelfde betrekking. Want terwijl gij met grote inspanningen en zelfs gevaren begonnen waart deze gemeente op te bouwen, ben ik na enig verloop van tijd als uw helper eerst er bijgekomen; daarna ben ik als opvolger achtergelaten, opdat ik zou trachten het werk, dat goed en voorspoedig door u begonnen was, zoveel als een man betaamt tot betere vooruitgang te brengen. Ook nu nog spannen ik en mijn ambtgenoten ons in om dit te doen, indien al met minder resultaat, dan te wensen ware, toch van harte en trouw, zoveel als onze middelmatigheid verdraagt. Om evenwel tot u terug te keren: aangezien ik, met u vergeleken, dezelfde rol te vervullen heb, welke Paulus aan Titus heeft toegekend, scheen deze gelijkenis mij uit te nodigen om u bij voorkeur uit te kiezen, aan wie ik dit mijn werk zou wijden. Intussen zal het van de heilige vriendschapsband, die er tussen ons is, althans enig getuigenis zijn, zowel voor deze eeuw als misschien ook voor het nageslacht.

Ik houd het er voor dat nooit een paar vrienden zo oprecht met elkaar verbonden zijn geweest in het gewone leven, als wij in onze bediening zijn geweest. Met ieder van u beiden heb ik hier het ambt van Herder vervuld: zó weinig was er enige schijn van naijver, dat het mij scheen dat ik één met u was. Later zijn wij in verschillende plaatsen geweest: want u, Farel, heeft de gemeente van Neuchâtel, welke gij uit de tirannie van het pausdom voor Christus bevrijd hebt, tot zich teruggeroepen; de gemeente van Lausanne houdt met hetzelfde recht Viret aan zich verbonden. Maar zó verdedigen wij elk afzonderlijk onze wachtpost, dat door onze éénheid de kinderen Gods in de schaapskooi van Christus worden vergaderd, ja, tot Zijn lichaam samengroeien; verbrijzeld echter worden de vijanden, niet alleen die zich buiten bevinden, die openlijk oorlog met ons voeren, maar ook die, welke dichter bij en zelfs in huis zijn, die ons van binnen kwellen. Want ook dit reken ik onder de goede dingen van onze vriendschapsband, dat de onreine honden, wier beten niet kunnen doordringen om haar te scheuren en zelfs te verscheuren, door hun geblaf haar tevergeefs trachten op te jagen. Inderdaad past het ons, dat wij ons om hun onbeschaamdheid niet bekommeren, aangezien wij naar waarheid er ons voor God op mogen beroemen, en door glasheldere bewijzen bij de mensen hebben laten blijken, dat wij geen andere gemeenschap of vriendschap koesteren, dan die, aan de wil van Christus toegewijd, voor Zijn kerk tot hiertoe nuttig is geweest, en niets anders op het oog heeft, dan dat allen met ons één zijn in Hem.

Vaartwel, beste en zeer rechtschapen broeders. De Heere Jezus moge voortgaan uw Godvruchtige arbeid te zegenen.

Genève, 29 november 1549

INHOUD

Toen Paulus op Kreta nog slechts de fundamenten der kerk gelegd had, haastte hij zich ergens anders heen (daar hij niet herder van slechts één eiland was, maar apostel der heidenen), nadat hij aan Titus, als evangelist, de taak had opgedragen om het werk voort te zetten. Uit deze brief blijkt nu, dat terstond na het vertrek van Paulus Satan zich er op toegelegd had, niet slechts om de regering der kerk omver te werpen, maar om ook de leer te vervalsen. Er waren er die door eerezucht bekeerden zich omhoog te werken tot de rang van herders: omdat Titus zich niet schikte naar hun verkeerde neigingen, stond hij bij zeer velen in een kwade naam. Er waren er anderzijds uit de Joden die onder voorwendsel van de Mozaïsche wet vele beuzelarijen invoerden: naar dezulken echter werd begerig en met veel bijval geluisterd. Met deze bedoeling derhalve schrijft Paulus, om Titus met zijn gezag te wapenen tot de vervulling van een zo zware taak. Want het is niet twijfelachtig, dat hij op zorgeloze wijze door sommigen geminacht werd, als ware hij de eerste de beste uit de grote hoop der herders. Het kan ook gebeuren dat er over hem klachten rondgingen, dat hij zich méér aanmatigde dan geoorloofd was, omdat hij als herders niet aanvaardde dan wie naar zijn oordeel deugdelijk waren. Hieruit kan men opmaken, dat Paulus niet zozeer persoonlijk aan Titus geschreven heeft, als wel

openlijk aan de Kretensers. Want het is niet waarschijnlijk, dat Titus berispt wordt omdat hij met al te grote lichtzinnigheid onwaardigen verhief tot het opziensambt; of dat aan hem, als aan een onervarene en een nieuweling, wordt voorgeschreven met welke soort van onderricht hij het volk moet onderwijzen; maar omdat hem de rechtmatige eer niet werd bewezen, kent Paulus hem zijn eigen positie toe zowel in het kiezen van de dienaren, als in heel het bestuur der kerk. Omdat velen dwaselijk een andere vorm van onderricht verlangden dan hij gaf, keurt Paulus déze alleen goed, met verwerping van andere (vormen van onderricht), en spoort hem aan voort te gaan, zoals hij begonnen was.

In de eerste plaats leert hij hem dus wat voor dienaren men moet uitkiezen. Onder andere gaven wil hij, dat hij is toegerust met een gezonde leer, door welke hij de tegenstanders weerstand biedt. Bij deze gelegenheid berispt hij de zeden der Kretensers; maar in het bijzonder vermeldt hij de Joden, die de heiligheid stelden in het onderscheid van spijzen en andere uiterlijke dingen. Om hun dwaasheden te weerleggen stelt hij daar tegenover de ware oefeningen van Godsvrucht en christelijk leven. En om daar nog sterker op aan te dringen beschrijft hij, welke plichten passen bij de roeping van ieder afzonderlijk. Hierop beveelt hij Titus zich ijverig en aanhoudend toe te leggen; en omgekeerd vermaant hij tegelijkertijd anderen om het luisteren niet moe te worden. En hij leert, dat dit zelfs het doel is van de verlossing en het heil, door Christus verworven. Maar indien een twistziek persoon luide protesteert, of weigert te gehoorzamen, dan beveelt hij hem te laten varen. Nu zien wij, dat Paulus niets anders op het oog heeft dan de zaak van Titus te steunen, en hem tot het volvoeren van het werk des Heeren de helpende hand toe te steken.

HOOFDSTUK I

1. *Paulus, een knecht van God, en een apostel van Jezus Christus naar het geloof van de uitverkorenen Gods en de erkenning van zijn waarheid, die naar de Godsvrucht is,*
2. *in de hoop op het eeuwige leven dat Hij, die niet liegen kan, (namelijk) God, beloofd heeft vóór de tijden der eeuwen,*
3. *en Hij heeft te zijner tijd Zijn woord geopenbaard in de prediking, die mij is toevertrouwd naar de aanstelling van God, onze Redder:*
4. *aan Titus, mijn echte zoon naar het gemeenschappelijk geloof, genade, barmhartigheid, vrede, van God de Vader en van de Heere Jezus Christus, onze Redder.*

1. *Een knecht van God ...* Een zo lange en zorgvuldige aanbeveling van het apostelschap geeft aan, dat door Paulus meer rekening is gehouden met de gemeente dan met Titus alleen. Want zijn apostelschap was buiten tegenspraak bij Titus. En Paulus pleegt lofspraken op zijn roeping te vermelden om voor zich aanspraak te maken op gezag. Derhalve is hij, al naarmate hij ziet dat zij gezind zijn aan wie hij schrijft, uitvoerig in het prijzen van zichzelf, of spaarzaam. Hier, aangezien hij zich heeft voorgenomen hen tot de orde te roepen die zich op onbeschaamde wijze verhovaardigden, verheft hij daarom zijn apostelschap op luisterrijke wijze. Hij schrijft dus niet wat Titus in het slaapvertrek alleen moet lezen, maar wat hij in het openbaar tevoorschijn moet brengen. Ten eerste noemt hij zich *een knecht van God*, vervolgens voegt hij er aan toe de aard van zijn dienst, namelijk dat

hij is een *apostel van Christus*. Want er zijn verschillende graden onder de knechten van God. Zo daalt hij af van het algemene tot het bijzondere. Ook moet men in gedachtenis houden wat ik elders gezegd heb, dat het woord „knecht” hier iets anders betekent dan de gemeenschappelijke onderwerping, zoals alle gelovigen knechten van God genoemd worden; maar dat het wordt genomen voor een dienaar, aan wie een of andere bepaalde taak is opgedragen. In deze zin werden eertijds de profeten door deze titel onderscheiden, en Christus zelf, het Hoofd der profeten: *Zie, Mijn knecht, Ik heb hem uitverkoren*. Zo noemt David zich een knecht van God, met het oog op zijn koninklijke waardigheid. Misschien noemt hij zich ook ter wille van de Joden een knecht van God, aangezien zij gewoon waren het vertrouwen in hem te verzwakken door van hun kant de wet aan te voeren. Dus wil hij zó gehouden worden voor een apostel van Christus, dat hij er zich evenwel op beroemt dat hij de eeuwige God dient. Zo verenigt hij niet slechts deze twee lofspraken met elkaar, maar leert dat zij door een onverbreekelijke band verbonden zijn.

Naar het geloof ... Indien iemand twijfelt aan zijn apostelschap, wint hij het geloof daarin met de beste beweegreden, door dat te verbinden met het heil *van de uitverkorenen Gods*. Alsof hij zeide: Er is een wederzijdse overeenstemming tussen mijn apostelschap en het geloof van de uitverkorenen Gods; daarom zal niemand dat (apostelschap) verwerpen, tenzij hij een verwerpene is en vreemd aan het ware geloof. Onder de uitverkorenen verstaat hij voorts, niet alleen die toen nog in leven waren, maar allen die er geweest waren van het begin der wereld af. Want hij geeft te kennen dat hij geen leer brengt, die niet overeenkomt met het geloof van Abraham en van alle vaders. Zo is het, indien iemand heden ten dage gehouden wil worden voor een opvolger van Paulus, noodzakelijk dat hij bewijst, dat hij een dienaar is van dezelfde leer. Maar in deze woorden ligt ook een stilzwijgende tegenstelling opgesloten, opdat het ongeloof en de weerspannigheid van velen niets te kort doe aan het evangelie. Want toen (evenals nu) bracht deze ergernis de zwakken zeer in verwarring, toen het merendeel van hen, die zich aandienen met de titel van „kerk”, de zuivere leer van Christus versmaadde. Daarom leert Paulus dat, al beroemen zich allen zonder onderscheid op de naam van God, zeer velen uit die schare verworpenen zijn; zoals hij elders (Rom. 9 : 7) zegt, dat niet allen, die hun afkomst van Abraham afleiden naar het vlees, wettige kinderen van Abraham zijn.

En de erkenning ... Ik neem aan dat het voegwoord hier als exegetisch partikel is geplaatst, voor „immers” of „namelijk”. Want hij zet uiteen hoedanig dat geloof is, waarvan hij melding maakt. Hoewel het niet een volledige definitie daarvan is, maar een beschrijving, aangepast aan de omstandigheid van deze tekst. Want om zijn apostelschap van alle bedrog en dwaling te bevrijden betuigt hij, dat het niets inhoudt dan de vaste en beproefde waarheid, die de mensen onderwijst tot de zuivere dienst van God. Maar omdat elk woord afzonderlijk zijn eigen gewicht heeft, is het de moeite waard ze een voor een na te gaan. Ten eerste, wanneer het geloof „erkenning” genoemd wordt, wordt het niet slechts van een mening onderscheiden, maar ook van dat vormloos verzinsel der papisten. Want zij hebben een „ingewikkeld geloof” verzonnen, ontbloot van alle licht van het verstand. Maar terwijl Paulus dat als het kenmerkende aan het geloof toekent: de waarheid te kennen, toont hij duidelijk aan, dat er stellig geen geloof is zonder kennis.

En in het woord *waarheid* wordt beter uitgedrukt de zekerheid, welke het wezen des geloofs eist. Want het geloof is niet tevreden met een waarschijnlijkheidsredenering, als het de waarheid zelf niet heeft. Verder spreekt hij hier niet over iedere mogelijke waarheid, maar over de hemelse leer, die gesteld wordt tegenover de ijdelheid van de menselijke geest. Want zoals God zich door haar aan ons heeft geopenbaard, zo is zij alleen deze eer waardig; zoals de Schrift haar die overal pleegt toe te

kennen. Joh. 16 : 13: *En de Geest zal u leiden tot alle waarheid.* Evenzo 17 : 17: *Uw woord is de waarheid.* Gal. 3 : 1: *Wie heeft u betoverd dat gij de waarheid niet gehoorzaam zijt?* Col. 1 : 5: *Nadat gij gehoord hebt het woord der waarheid, het evangelie van de Zoon Gods.* 1 Tim. 2 : 4: *Hij wil dat allen tot de erkenning der waarheid komen.* En 3 : 15: *De kerk is een zuil en vastheid der waarheid.* Kortom, die waarheid is de rechte en zuivere kennis Gods, welke ons van alle dwaling en leugen bevrijdt. Des te meer waarde moet zij bij ons hebben, aangezien er niets ellendiger is dan heel ons leven als het vee te dwalen.

Wat er volgt: *naar de Godsvrucht*, beperkt de waarheid, waarover hij gesproken had, op bijzondere wijze; tegelijk echter beveelt het de leer van Paulus aan met betrekking tot haar vrucht of haar doel; omdat zij niets anders op het oog heeft dan dat God naar behoren gediend wordt, en de zuivere religie krachtig is onder de mensen. Daardoor vrijwaart hij zijn leer van elk brandmerk van onheilige nieuwsgierigheid. Zoals hij in Hand. 24 : 10 voor Felix, en daarna voor Agrippa doet, hoofdstuk 26 : 1. Want daar terecht bij de Godvruchtigen verdacht en zelfs gehaat moeten zijn alle overbodige strijdvrageden, die niet dienstig zijn tot stichting, is dit alleen een wettige aanbeveling der leer, dat zij ons onderwijst tot eerbied en vreze voor God. En hierdoor worden wij er ook aan herinnerd, dat naarmate ieder in de Godsvrucht het beste gevorderd is, hij zo de beste leerling van Christus is. Zoals eerst hij voor een waar godgeleerde gerekend moet worden, die de consciënties opbouwt in de vreze Gods. Dat hij er aan toevoegt: *in de hoop op het eeuwige leven*, het is niet twijfelachtig dat het de oorzaak aanduidt; want dat betekent bij de Grieken *ἐπ* (op grond van). Daarom zal men mogen vertalen: wegens de hoop, of: aangaande de hoop. Want bij de overdenking van het hemelse leven begint zowel de ware religie, als de beoefening der Godsvrucht; zoals hij, het geloof en de liefde der Kolossenzen prijzende, als oorzaak en fundament daarvan heeft vastgesteld de hoop, die in de hemelen is weggelegd (Col. 1 : 5). Want de Sadduceeërs en zij die onze hoop in deze wereld besloten houden, wat zij ook voorwenden, zij kunnen niets dan brengen tot verachting van God, zolang zij de mensen plaatsen in de toestand van een kudde dieren. Daarom moet een goed leraar zich dit altijd tot taak stellen, dat hij mensen, uit de wereld weggevoerd, bekeert tot het opzien naar de hemel. Ik erken weliswaar dat de eer Gods ons meer waard moet zijn dan onze zaligheid. Maar het gaat nu volstrekt niet hierom, wat van beide in volgorde van waardigheid vóórgaat. Ik zeg slechts, dat nooit de mensen in waarheid God zoeken, indien zij niet vertrouwen Hem te bereiken; en dat zij daarom nooit hun aandacht op de Godsvrucht richten, tenzij onderricht aangaande de hoop op het eeuwige leven.

2. *Dat God beloofd heeft...* Aangezien Augustinus hier „eeuwige tijden” las in plaats van „de tijden der eeuwen”, martelt hij zich erg af met betrekking tot de eeuwigheid der tijden; behalve dat hij „eeuwige” tenslotte uitlegt als: die alle oudheid overtreffen. Over de betekenis echter stemmen hijzelf en Hiëronymus en anderen overeen, dat God vóór de schepping der wereld bepaald heeft het heil te geven, dat Hij nu door het evangelie heeft geopenbaard. Zo heeft Paulus het woord „beloven” in oneigenlijke zin gebruikt voor: besluiten; daar er toch vóór het ontstaan van de mensen niemand was, aan wie Hij het kon beloven. Ik voor mij verwerp weliswaar deze uitlegging niet, maar wanneer ik alles nader overweeg, word ik gedwongen van een ander gevoelen te zijn; namelijk dat sinds vele eeuwen terug het eeuwige leven aan de mensen beloofd is; en niet aan hen alleen die toen leefden, maar ook voor onze tijd. Want niet voor Abraham alleen zorgt God, wanneer Hij zegt (Gen. 22 : 18): *In uw zaad zullen gezegend worden alle volken*, maar Hij ziet op al zijn nakomelingen. En het hindert niet, dat hij in het eerste hoofdstuk van zijn tweede brief aan Timotheüs zegt dat het heil is gegeven vóór de tijden der eeuwen, in verschillende zin. Want desniettemin is de betekenis van het woord op beide plaatsen dezelfde. Want daar het woord 'eeuw' bij de Grieken is een aaneensluitende tijdsduur van het begin tot aan het einde der wereld, leert Paulus daar, dat het heil aan de uitverkorenen Gods is gegeven of

verordend, vóórdát de tijden waren begonnen te vloeien. Hier echter, omdat hij over de belofte handelt, omvat hij niet alle eeuwen; om ons weg te voeren tot buiten de schepping der wereld; maar hij leert dat vele eeuwen zijn voorbijgegaan sinds het heil is beloofd. Indien iemand het liever korter wil, mag men *de tijden der eeuwen* opvatten als: de eeuwen zelve. Maar aangezien door de eeuwige uitverkiezing Gods het heil eerder is gegeven dan beloofd, daarom wordt in die tekst van de brief aan Timotheüs de schenking gesteld vóór alle eeuwen; en zo moet het algemene kenteken er mede onder verstaan worden. Hier echter duidt hij niets anders aan *dan* dat de belofte ouder is dan een lange rij van eeuwen, omdat zij terstond vanaf de schepping der wereld begonnen is. In dezelfde zin leert hij in Rom. 1 : 2, dat het evangelie, dat eerst na de opwekking van Christus uit de doden openlijk bekend gemaakt moest worden, beloofd is in de Schriften door de profeten. Want van de tegenwoordige betoning der genade verschilt zeer veel de aan de vaders eertijds gedane belofte.

Die niet liegen kan... Het bijvoeglijk naamwoord 'niet-leugenachtig' is niet zozeer toegevoegd om God te prijzen als wel om ons geloof te bevestigen. En stellig moet het, zo dikwijls er sprake is van ons heil, ons in de gedachte komen, dat het gegrond is in het woord van Hem, die noch bedriegen noch liegen kan. Ja wat meer zegt, dit is het enige bewijs van heel de religie: de onveranderlijke waarheid Gods.

3. *En Hij heeft geopenbaard ...* Weliswaar was reeds dit een zekere openbaring, toen God eertijds door Zijn profeten gesproken heeft; maar omdat Christus door Zijn komst openlijk aan het licht gebracht heeft, wat zij op duistere wijze voorgezegd hadden; vervolgens de heidenen in de gemeenschap van het verbond zijn opgenomen - in deze zin zegt Paulus dat nu geopenbaard is, wat tevoren toch in zeker opzicht getoond was geweest.

Te zijner tijd betekent hier hetzelfde, als in Gal. 4 : 4 *de volheid der tijden*. Want hij herinnert er aan dat dit de meest gunstige tijd om te handelen is geweest, toen het de Heere behaagde te handelen; om de roekeloosheid der mensen tegen te gaan, die altijd durven te onderzoeken waarom niet sneller, waarom liever vandaag dan morgen. Opdat wij dus niet bovenmate nieuwsgierig zijn, leert hij dat de tijden zó in de hand en macht van God gesteld zijn, dat men van oordeel moet zijn dat Hij niets doet dan in de goede volgorde en ter rechter tijd.

Zijn woord... Of men moet heimelijk horen het voorzetsel „door” (wat bij de Grieken niet ongewoon is), óf hij noemt Christus het Woord; tenzij men wellicht iets heimelijk wil horen, om de zin aan te vullen. Mij zou de tweede uitlegging, tenzij dat zij een weinig gedwongen is, overigens niet mishagen. Zo zegt Johannes in het begin van zijn brief (1 : 1): Wat wij gehoord hebben, wat wij gezien hebben met onze ogen, wat onze handen getast hebben van het woord des levens, en het leven is geopenbaard. Derhalve geef ik de voorkeur aan wat het eenvoudigst is, dat God het leven door het woord heeft geopenbaard, of het woord aangaande het leven heeft geopenbaard door de prediking van het evangelie.

De prediking, over welke hij spreekt, is het verkondigde evangelie; zoals stellig dit het voornaamste is dat wij daar horen, dat Christus ons gegeven wordt, en in Hem het leven. Voorts, omdat niet allen zonder onderscheid voor zulk een grote taak geschikt zijn, noch iemand zich moet opdringen, houdt hij naar zijn gewoonte zijn roeping staande. Waarbij gezegd moet worden, waaraan wij overigens dikwijls herinnerd hebben, dat aan niemand eer verschuldigd is, dan die zich van Godswege onderwezen heeft getoond. Want ook Satans dienaren roemen vol trots dat zij door God geroepen zijn; maar er is geen geloof in hun uitspraken. Maar Paulus brengt slechts een bekende en bewezen zaak naar voren, zo dikwijls hij aan zijn roeping herinnert. Bovendien leiden wij uit deze tekst af, waartoe apostelen zijn aangesteld, namelijk om het evangelie te verkondigen; zoals hij elders (1 Cor. 9

: 16) zegt: *Wee mij, indien ik het evangelie niet verkondig; want de uitdeling is mij toevertrouwd.* En daarom beroemen zij, die een zwiigende rol spelen in nietsdoen en weelde, zich op meer dan schaamteloze wijze er op dat zij hun opvolgers zijn.

Van onze Redder ... Hij past dezelfde bijstelling toe op de Vader en op Christus; zoals stellig elk van Beiden Redder is, maar op verschillende wijze. Want daarom is de Vader Redder, omdat Hij door de dood van Zijn Zoon ons verlost heeft, opdat Hij ons erfgenamen van het eeuwige leven zou maken. De Zoon echter, omdat Hij Zijn bloed tussenbeide deed komen als onderpand en prijs van ons behoud. Zo heeft de Zoon ons het heil aangebracht van de Vader, de Vader echter heeft het ons toegebracht door de Zoon.

4. *Mijn zoon naar het gemeenschappelijk geloof ...* Hieruit staat vast, in welke zin amen zegt dat een dienaar des Woords geestelijk verwekt degenen die hij brengt tot de gehoorzaamheid aan Christus, namelijk dat hij tegelijkertijd zelf verwekt wordt. Paulus maakt zich tot vader van Titus, met het oog op het geloof. Maar aanstonds voegt hij er aan toe, dat dit geloof aan beiden gemeenschappelijk is; zodat zij beiden Dezelfde in de hemelen gelijkelijk tot een Vader hebben. En daarom doet God van Zijn recht niets af, wanneer Hij tezamen met Zich geestelijke vaders noemt hen, door wier dienst Hij herboren doet worden, wie Hij wil. Zoals dezen door zichzelf niets uitrichten, maar slechts door de werkzaamheid van de Geest. Het overige zal men moeten halen uit de vorige brieven, en vooral uit de eerste brief aan Timotheüs.

5. *Om deze oorzaak heb ik u op Kreta achtergelaten, opdat gij zoudt voortgaan te verbeteren, wat nog ontbreekt, en van stad tot stad ouderlingen zoudt aanstellen, gelijk ik u verordend heb:*
6. *indien iemand vrij van aanklacht is, man van één vrouw, gelovige kinderen hebbende, niet in opspraak wegens losbandigheid, geen ongehoorzamen.*

5. *Om deze oorzaak ...* Deze inleiding toont duidelijk aan dat Titus niet zozeer vermaand wordt om zijns zelfs wil, als wel wordt aanbevolen bij anderen, opdat niemand hem moge belemmeren. Want Paulus getuigt, dat hij hem zijn eigen taak heeft opgedragen; en daarom behoort hij door allen erkend en eerbiedig ontvangen te worden als plaatsvervanger van de apostel. Want omdat aan de apostelen geen enkele vaste standplaats was toegewezen, maar hun de taak was opgelegd om het evangelie over heel de wereld te verbreiden, daarom waren zij gewoon, wanneer zij zich uit de ene stad of landstreek naar de andere begaven, in hun plaats geschikte mensen te kiezen, door wier werkzaamheid voltooid zou worden, wat begonnen was. Zo vertelt Paulus dat hij van de gemeente der Korintheërs de grondslag heeft gelegd; dat er echter andere bouwmeesters zijn die daarop moeten bouwen, dit is: het gebouw vergroten. Dit past weliswaar voor alle herders; daar toch zolang de wereld zal duren de gemeenten altijd groei en vooruitgang nodig zullen hebben. Maar boven de gewone taak der herders was aan Titus opgedragen de zong om de gemeente in te richten. Want herders plegen aan het hoofd gesteld te worden van gemeenten die reeds ingericht en tot enige orde gevormd zijn; Titus echter torste een iets zwaardere last, namelijk dat hij aan nog niet naar behoren geordende gemeenten vorm zou geven, zodat hij een bepaalde wijze van bestuur tezamen met de tucht zou instellen. Want nadat hij het fundament gelegd had, was Paulus weggegaan; daarom was het de taak van Titus, het bouwwerk tot de bovenlaag op te trekken, opdat de juiste proportie van het metselwerk duidelijk tevoorschijn zou komen.

Dit noemt hij *verbeteren wat nog ontbreekt*. Want de bouw van een kerk is niet een zo gemakkelijk werk, dat het terstond tot de hoogste top kan worden opgetrokken. Hoe lang Paulus op Kreta geweest

is, is onzeker; heel wat tijd echter had hij daar doorgebracht, trouwe arbeid had hij ten koste gelegd aan de oprichting van het Koninkrijk van Christus. Hem ontbrak niet de hoogste ervarenheid, die in een mens gevonden kan worden. Hij was onvermoeibaar in het arbeiden; toch bekend hij, dat hij het werk ruw en onafgewerkt achtergelaten heeft. Hieruit blijkt de moeilijkheid, ook wij ervaren tegenwoordig dat het geen werk van één of twee jaar is, vervallen gemeenten in een middelmatige toestand terug te brengen. Daarom behoren zij, die gedurende verscheidene jaren aanhoudend voortgeschreden zijn, nog altijd met inspanning gericht te zijn op de verbetering van vele dingen.

Verder loont het de moeite om die bescheidenheid van Paulus op te merken, die gaarne toelaat dat door een ander wordt voltooid wat hijzelf begonnen heeft. Ook zelfs hoewel Titus veel geringer was dan hijzelf, weigert hij niet hem te hebben als verbeteraar, die de laatste hand legt aan zijn werk. Zó moeten Godvruchtige leraars gezind zijn, dat niet ieder eerezuchtig alles naar zich toetrekt, maar de een de ander als om strijd helpt; en al wie met het gunstigste gevolg gewerkt heeft, laten de anderen hem liever gelukwensen dan benijden. Paulus heeft echter niet gewild dat verbeterd werd wat hijzelf, hetzij door onwetendheid, hetzij door vergeetachtigheid of door zorgeloosheid had nagelaten; maar wat hij door tijdsgebrek niet ten uitvoer had kunnen brengen. Kortom, hij heeft aan Titus die verbetering opgedragen, welke hijzelf voltooid zou hebben, Indien hij langer op Kreta gebleven was, niet door het te doen afwisselen, noch door het iets te veranderen, maar door er aan toe te voegen wat nog ontbrak; omdat de moeilijkheid van het werk niet verdraagt, dat alles tegelijk op één dag gebeurt.

Van stad tot stad zoudt aanstellen ... Dit is in een geestelijk gebouw gewoonlijk het eerstvolgende na de leer, dat er herders gekozen worden, die de zong hebben voor het besturen der gemeente. Daarom maakt Paulus hier vóór andere dingen daarvan melding. Dit moet nauwkeurig opgemerkt worden, dat de gemeenten zich niet ongedeerd staande kunnen houden zonder de dienst der herders; dat daarom overal waar een of andere volksgemeenschap is geweest, een herder aan het hoofd gesteld moest worden. Toch wijst hij niet aan elke stad afzonderlijk herders toe, zó dat geen enkele plaats er meer dan één heeft; maar hij wil dat geen enkele stad van herders verstoken is. Het is bekend genoeg, dat *ouderlingen* of oudsten niet naar hun leeftijd zo genoemd worden; daar immers in hun rang somtijds jonge mannen gekozen werden, zoals Timotheüs. Maar dit is in alle talen altijd aanvaard, dat alle bestuurders eershalve zo genoemd worden. En hoewel wij uit de eerste brief aan Timotheüs opmaken dat er tweeërlei ouderlingen geweest zijn, zal het tekstverband aanstonds tonen dat hier geen andere dan leraars bedoeld worden, dat is: die aangesteld werden om te onderrichten; omdat hij dezelfde weldra opzieners zal noemen. Maar hij schijnt te veel aan Titus toe te staan, wanneer hij hem beveelt dienaren aan het hoofd van alle gemeenten te stellen. Want dit zou een bijna koninklijke macht zijn; vervolgens wordt op deze wijze zowel voor de gemeenten elk afzonderlijk het recht van verkiezing, als voor het college van herders het oordeel opgeheven; dat zou echter zijn: heel de heilige leiding der gemeente ontheiligen. Maar het antwoord is gemakkelijk, dat het niet aan het goeddunken van Titus wordt overgelaten, zodat hij alleen alles vermag, en wie hij wilde als opzieners aan de gemeenten oplegt; maar hij beveelt slechts dat hij de leiding hebbe over de verkiezingen als bestuurder, zoals noodzakelijk is. Deze spreekwijze is zeer gebruikelijk: zo wordt gezegd dat een consul, of een regent, of een dictator consuls heeft gekozen, die een volksvergadering gehouden heeft om hen te verkiezen. Zo spreekt Lukas in de Handelingen ook over Paulus en Barnabas: niet omdat zij alleen, als krachtens ambtsgezag, herders over de gemeenten aanstelden, die noch beproefd noch bekend waren; maar omdat zij geschikte mensen, die door het volk verkozen of begeerd waren, aanstelden. Wij leren weliswaar uit deze tekst, dat er toen niet zulk een gelijkheid is geweest onder de dienaren der kerk, dat niet de een of ander door gezag en beleid de hoofdpersoon zou zijn; dit heeft echter niets te maken met de tirannieke en onheilige gewoonte van het bevelen van ambten, die in het pausdom heerst,

want geheel verschillend was de handelwijze der apostelen.

6. *Indien iemand vrij van aanklacht is ...* Opdat niemand boos zij op Titus, alsof hij al te eigenzinnig of streng is in het afstoten van sommigen, brengt Paulus heel het misnoegen op zichzelf over. Want hij verklaart openlijk, dat hij het uitdrukkelijk zo heeft opgedragen, dat niemand worde toegelaten, dan zulk een als hij hier beschrijft. Dus zoals hij nog kort geleden getuigd heeft dat Titus door hem aan het hoofd gesteld is als leidsman van de verkiezing der herders, opdat dit recht hem door anderen worde vergund, zo vertelt hij nu wat hij heeft voorgeschreven, opdat zijn strengheid niet blootgesteld zij aan de lasteringen van kwaadwilligen of de afgunst van onervarenen. Maar omdat deze tekst als op een paneel ons het beeld van de wettige opziener schildert, moet zij nauwkeurig in het oog gehouden worden. Omdat ik echter wat hier gezegd wordt, in de eerste brief aan Timotheüs bijna alles uitgelegd heb, zal het nu voldoende geweest zijn het oppervlakkig aan te roeren. Onder 'vrij van aanklacht' verstaat hij, niet wie van alle ondeugd vrij is (want geen zodanige zou ooit gevonden kunnen worden), maar wie door geen enkele schandvlek gebrandmerkt is die hem gezag ontzeggen zou. Hij wil derhalve, dat hij is van ongerepte achting.

Waarom hij beveelt, dat hij de *man van één vrouw* is, hebben wij gezegd in de eerste brief aan Timotheüs. Onder de Joden was de veelwijverij zozeer gewoon, dat een slechte gewoonte bijna in een wet veranderd was. Indien iemand, voordat hij Christus beleden had, twee vrouwen getrouwd had, zou het onmenselijk geweest zijn hem te dwingen om één van beiden te verstoten; derhalve verdroegen de apostelen, wat overigens verkeerd was, omdat zij het niet konden verbeteren.

En wie zich reeds verward hadden in een meervoudig huwelijk, al zouden zij ook bereid zijn door slechts één vrouw te behouden hun berouw te betuigen, toch hadden zij een teken van hun gebrek aan zelfbeheersing gegeven, dat aan hun goede naam een zeker brandmerk zou kunnen opdrukken. Het is dus evenals of Paulus beval, dat zij gekozen worden die op kuise wijze het huwelijk in ere gehouden hebben, tevreden met elk één vrouw; maar afweerde hen, wier wellust had gestreefd naar meerdere vrouwen. Intussen moet echter hij die na het overlijden van zijn vrouw niet meer gehuwd een andere trouwt, niettemin gerekend warden als de man van één vrouw. Want hij leert niet dat verkozen moet worden wie de man van één vrouw gewéest is, maar wie het is.

Gelovige kinderen hebbende ... Daar verstandigheid en ernst vereist wordt in een herder, behoort zijn beeld in zijn huisgezin aanschouwd te worden. Want wie zijn eigen huis niet kan regeren, hoe zal hij in staat zijn de gemeente te regeren? Vervolgens behoort niet alleen de opziener zelf vrij te zijn van smaad, maar heel zijn huis als het ware het spiegelbeeld te zijn van een betamelijke en vlekkeloze tucht; daarom schrijft hij (in zijn brief) aan Timotheüs niet minder zorgvuldig aan de vrouwen voor, hoedanig zij moeten zijn.

- Ten eerste echter vereist hij hier in de kinderen, dat zij gelovig zijn; waaruit moge blijken, dat zij in de gezonde leer der Godsvrucht en de vreze des Heren zijn opgevoed.
- Ten tweede, dat zij niet onmatig zijn tot verkwisting; opdat ook hieruit herkend kan worden een ingetogen en degelijke opvoeding. Ten derde, dat zij *geen ongehoorzamen* zijn; omdat hij nauwelijks het volk door de toom der tucht zou bedwingen, die van zijn kinderen geen eerbied of onderwerping kan verkrijgen.

7. *Want een opziener behoort vrij van aanklacht te zijn, als een huisbeheerder Gods, niet hard, niet driftig, niet aan de wijn verslaafd, geen doodslager, niet op schandelijke wijze aan winzucht overgegeven;*
8. *maar gastvrij, zich met ijver toeliggend op goedheid, ingetogen, rechtvaardig, heilig, gematigd,*

9. *vasthoudend aan het betrouwbare woord dat naar de leer is; zodat hij in staat is ook aan te sporen door de gezonde leer, en de tegensprekers te weerleggen.*

7. *Een opziener behoort ...* Wederom herhaalt hij dat zij, die naar het opzienersambt verlangen, een onbesproken naam moeten meebrengen; en dat staat hij door een redenering: omdat, daar de gemeente het huis Gods is, al wie aan het hoofd van het bestuur daarvan wordt gesteld, als het ware als huisbeheerder Gods wordt aangesteld. En in een kwade naam zou hij staan onder de mensen, die een huisbeheerder zou aannemen van een schandelijk leven en een ongunstige naam; dus is het veel meer onwaardig en minder verdragelijk, dat zulke leiders worden aangesteld voor het huisgezin Gods. Het woord „rentmeester”, dat Erasmus, nadat het door de oude vertaler was neergeschreven, bewaard heeft, drukt de bedoeling van Paulus volstrekt niet uit. Want opdat er des te groter zorg worde aangewend bij het doen van een keuze, tooit hij het opzienersambt met deze zo eervolle lofrede, dat het is het oppertoezicht over het huis Gods; zoals (in de brief) aan Timotheüs: Opdat gij weet hoe gij u behoort te bewegen in het huis Gods, dat is de gemeente van de levende God, een zuil en steun der waarheid (1 Tim. 3 : 15).

Verder leert deze plaats overvloedig, dat er geen enkel verschil is tussen ouderling en opziener; omdat hij nu met de tweede naam zonder onderscheid noemt die hij tevoren ouderlingen genoemd heeft. (presbyter en episcopus = bisschop). Ja zelfs gebruikt hij, terwijl hij hetzelfde onderwerp behandelt, beide namen onverschillig in dezelfde zin; evenals ook Hiëronymus zowel op deze plaats, als in zijn brief aan Evagrius heeft aangetekend. En hieruit kan men duidelijk zien hoeveel meer men is tegemoet gekomen aan de meningen van mensen, dan betamelijk was, omdat na afschaffing van een woord van de Heilige Geest een gebruik, door het goeddunken van mensen ingevoerd, de overhand behouden heeft. Mij althans mishagt niet, wat terstond vanaf het eerste begin der kerk aanvaard is, dat de colleges van opzieners elk afzonderlijk de een of ander als leider hebben; *maar dat de naam van het ambt, dat God voor gemeenschappelijk gebruik aan allen gegeven had, op één alleen wordt overgebracht met beroving van de anderen, is zowel onrechtvaardig als ongerijmd.* Vervolgens de taal van de Heilige Geest zó te verdraaien, dat dezelfde woorden voor ons iets anders betekenen dan Hij gewild heeft, getuigt van een al te onheilige vermetelheid.

Niet hard ... Deze ondeugd veroordeelt hij niet zonder reden in een opziener, wiens taak het is, niet slechts om vriendelijk hen die uit eigen beweging naderen te ontvangen, maar ook om te lokken die zich heimelijk onttrekken, om allen gelijkelijk tot Christus te brengen. Maar (zoals Plato zegt in een of andere brief aan Dio (dat is: *de halsstarrigheid, zolang als iemand, wie hij ook zij, te veel aan zichzelf toegewijd is, is de huisgenoot der eenzaamheid.*)) Want gemeenschap en vriendschap kan niet worden begunstigd, waar iemand, wie hij ook zij, zó zichzelf behaagt, dat hij weigert voor anderen te wijken en zich naar hen te schikken. En stellig zal elke zelf ingenomene, zodra de gelegenheid zich zal voordoen, terstond een scheurmaker worden. Daaruit blijkt, hoe schadelijke pest het is, die de kerk door onenigheden verscheurt. En tegenover deze ondeugd wordt ten eerste de leergierigheid gesteld, en vervolgens de vriendelijkheid jegens allen en de bescheidenheid. Want nooit zal een opziener goed onderrichten, die niet bereid is ook te worden onderwezen.

Door Augustinus wordt de spreuk van Cyprianus geprezen: *Moge hij even geduldig leren, als hij kundig moge onderwijzen.* Vervolgens hebben de opzieners dikwijls raad en vermaningen nodig. Indien zij weigeren vermaand te worden, indien zij verstandige raadgevingen versmaden, zullen zij herhaaldelijk met groot verlies voor de kerk zich blindelings in het verderf storten. Het is dus een geneesmiddel tegen deze rampen, dat zij niet wijs zijn bij zichzelf. Φυλαγοθεν heb ik liever willen vertalen door *zich met ijver toelegend op goedheid*, dan met Erasmus door: *op goede dingen*. Want deze deugd schijnt Paulus

met de gastvrijheid te stellen tegenover de hebzucht en de gierigheid. *Rechtvaardig* noemt hij, wie zich rechtschapen onder de mensen beweegt. *Heilig* heeft betrekking op God. Want ook Plato onderscheidt deze twee aldus.

9. *Vasthoudend, enz....* Dit is inderdaad de eerste gave van een opziener, die in het bijzonder om te onderrichten wordt verkozen; aangezien de kerk niet anders geregeerd kan worden dan door het Woord. *Het betrouwbare woord* noemt hij de zuivere leer, die uit de mond Gods is voortgekomen. Hij wil dat de opziener daaraan vasthoudt, opdat hij niet alleen goed onderwezen is, maar ook zich standvastig gedraagt in haar handhaving. Want sommigen zijn onbestendig, die zich gemakkelijk tot verschillende soorten van leer laten overhalen; anderen worden Of door vrees gebroken, Of worden bij een andere gelegenheid bewogen om de verdediging der waarheid op te geven. Derhalve beveelt Paulus dat zij gekozen worden, die de waarheid Gods met beide armen omhelzen en met hand en tand vasthouden, en nooit toelaten dat zij hun ontruikt wordt, of van haar losgerukt kunnen worden. En stellig is niets gevaarlijker dan die onbestendigheid, die ik genoemd heb, wanneer een herder niet met vaste voet blijft staan in die leer, welker onoverwinnelijk verdediger hij had moeten zijn. Kort en goed, in een herder wordt niet slechts ontwikkeling vereist, maar zulk een liefde voor de zuivere leer, dat hij daarvan nooit afwijkt. Maar wat wil dat zeggen: *naar de leer*? Immers: (het woord) dat nuttig is tot stichting der gemeente. Want al wat zonder enige vrucht van vroomheid wordt geleerd of geweten, pleegt Paulus niet te waarderen met de naam van „leer”; ja veeleer veroordeelt hij alle bespiegelingen die geen nut aanbrengen, hoe scherpzinnig zij overigens ook zijn, wegens hun ijdelheid. Zo in Rom. 12 : 7: Wie leert, doe dat in de leer; dat is: laat hij zijn best doen van nut te zijn voor de hoorders. Kortom, dit is het voornaamste, dat een herder toegerust zij met de kennis der gezonde leer; het tweede echter, dat hij met krachtige standvastigheid van geest de belijdenis daarvan tot het einde toe beware; het derde, dat hij zijn wijze van onderrichten aanwende om te stichten; en dat hij niet eierzuchtig rondfladdere door de spitsvondigheden van een waardeloze nieuwsgierigheid, maar slechts het waarachtige profijt der gemeente zoek.

Zodat hij in staat is ... Het woord van een herder moet tweevoudig zijn: het ene om de schapen te verzamelen, het andere om de wolven en dieven af te weren en te verjagen. Beide mogelijkheden verschaft de Schrift rijkelijk. Want wie goed in haar geoefend zal zijn, zal in staat zijn zowel om de leergierigen te leiden als om de vijanden der waarheid te weerleggen.

Dit dubbele gebruik der Schrift duidt Paulus aan, wanneer hij zegt: *zodat hij in staat is aan te sporen en de tegenstanders te weerleggen*. En laten wij hieruit leren, ten eerste welke toch wel de ware kennis van een opziener is, vervolgens tot welk gebruik zij aangewend moet worden. Waarlijk wijs is de opziener, die het rechte geloof vasthoudt; hij gebruikt zijn kennis naar behoren, wanneer hij haar toepast tot stichting van het volk. En dit is een opvallende lofrede op het woord van God, wanneer gezegd wordt dat het voldoende is niet alleen om de leergierigen te leiden, maar ook om de halsstarrigheid der vijanden te breken. En stellig is de kracht van de door de Heere geopenbaarde waarheid van dien aard, dat zij gemakkelijk tegenover alle leugens de overhand behoudt. Laat nu de pauselijke bisschoppen gaan en zich beroemen op hun opvolging der apostelen; van wie een goed deel zo zeer verstoken is van alle onderricht, dat zij menen dat onkunde niet het geringste deel van hun waardigheid is.

10. *Want er zijn vele ongeregelde, en grootsprekers, en verleiders der geesten, vooral die uit de besnijdenis zijn,*
11. *wie men de mond moet stoppen; die gehele huizen omverwerpen, onderwijzende wat niet behoort, ter wille van schandelijke winst.*

12. *Een zeker iemand uit hen, hun eigen profeet, heeft gezegd: De Cretensers zijn altijd leugenaars, kwade beesten, luie buiken.*
13. *Dit getuigenis is waar.*

10. *En er zijn ...* Nadat hij een algemene regel heeft voorgeschreven, die overal in acht genomen moet worden, opdat evenwel Titus meer oplettend zij om die in het oog te houden, stelt hij hem de bijzondere noodzakelijkheid voor ogen, die hem vóór andere dingen daartoe moet dringen. Want hij waarschuwt, dat hij te maken heeft met vele weerbarstige en ontembare personen, dat er vele windbuilen zijn en door ijdele praatzucht opgeblazen, vele bedriegers; dat daarom daartegenover leiders gekozen moeten worden, die geschikt zijn en goed onderricht om weerstand te bieden. Want indien voor de kinderen dezer eeuw gevaren de zorg en waakzaamheid vermeerderen, zou het schandelijk zijn dat wij, wanneer Satan alles in beweging brengt, alsof de omstandigheden vredig waren zonder zorg werkeloos zijn.

Ongeregelde ... In de plaats daarvan heeft de oude vertaler vertaald: ongehoorzamen, Erasmus: onhandelbaren. En hij duidt aan degenen die het niet verdragen dat zij tot orde gedwongen worden, en het juk der onderwerping afschudden. *Grootsprekers ...* noemt hij niet de ontwerpers van valse leerstellingen, maar hen die, aan eierzuchtig vertoon verslaafd, slechts zinledige spitsvondigheden najagen. Want 'ijdel gezwets' wordt gesteld tegenover nuttig en degelijk onderricht. Derhalve vat hij samen alle koele en beuzelachtige bespiegelingen, die slechts door louter bombast gezwollen zijn, hoewel zij niets van nut zijn tot de Godsvrucht en de vreze Gods. Zoals tegenwoordig in het pausdom heel de scholastische theologie is. Dezelfden echter noemt hij tegelijkertijd *verleiders der geesten*; tenzij ge het liever wilt opvatten als van verschillende personen gezegd; maar ik voor mij meen dat dezelfde aangeduid worden, omdat de leermeesters van dergelijke beuzelarijen door hun verlokkingen de geesten der mensen strelen en als het ware betoveren, opdat zij heilzaam onderricht niet meer toelaten. Hij zegt dat zij vooral uit de Joden zijn; omdat het van groot belang is, dat dergelijke pesthaarden door allen herkend worden. Want men moet niet luisteren naar hen die voorwenden dat men de goede naam van enkelen moet sparen, waar het gaat om een groot gevaar voor heel de kerk; en des te schadelijker was dat volk, dat zich op anderen liet voorstaan vanwege de heiligheid van zijn afkomst. Dit is dus de reden waarom Paulus de Joden scherper aanvalt, om hun de mogelijkheid om schade aan te richten te ontnemen.

11. *Wie men de mond moet stoppen...* Derhalve betaamt het de goede herder de wacht te houden, opdat hij niet stilzwijgend toelate dat verkeerde en schadelijke leringen binnensluipen; of dat hij niet aan slechten de tijd moge gunnen om die te verbreiden. Maar er wordt gevraagd, hoe het kan gebeuren dat een opziener halsstarrigen en harden dwingt te zwijgen. Want dezulken, hoe zij ook door bewijsvoering overwonnen zijn, worden toch niet stil; ja dikwijls worden zij, naarmate zij duidelijker overwonnen zijn en verslagen, des te brutaler. Want behalve dat hun sluwheid groeit en wordt aangevuurd, geven zij zich over aan schaamteloosheid. Ik antwoord, dat wanneer zij door het zwaard van het Woord Gods zijn neergeveld, en door de kracht der waarheid in verwarring gebracht, hun door de kerk het stilzwijgen kan worden geboden; maar indien zij voortgaan, dat zij dan tenminste geweerd kunnen worden van de omgang met de gelovigen, opdat voor hen geen toegang open sta om schade te doen. Ofschoon Paulus „de mond snoeren” eenvoudig opvat als: hun grootspraak weerleggen; hoezeer zij ook nooit ophouden met tegen te sputteren. Want wie door het Woord Gods overtuigd is, wat hij ook tegenspreke, hij heeft niets te zeggen.

Gehele huizen werpen zij omver ... Indien het geloof van één mens omvergeworpen werd, omdat het

gaat over het verderf van één ziel, door het bloed van Christus vrijgekocht, dan zou de herder zich spoedig moeten aangorden om weerstand te bieden; hoeveel te minder is het derhalve verdraaglijk, gehele huizen te zien omvergeworpen? Hij duidt de wijze van het omverwerpen aan: omdat zij *onderwijzen wat niet behoort*. Waaruit men kan opmaken welk een gevaarlijke zaak het is, ook maar het minste van het gezonde onderricht af te wijken. Want hij verklaart niet openlijk dat het duidelijk goddeloze leerstellingen zijn geweest, waardoor zij het geloof van velen omvergeworpen hebben; maar wij kunnen er alle mogelijke verleidingen onder verstaan, wanneer men zich verwijderd van de liefde tot stichting. Zo is het inderdaad: in deze zo grote zwakheid van het vlees is het meer dan gemakkelijk om uit te glijden; daardoor komt het, dat Satan snel en gemakkelijk door zijn dienaren afbreekt, wat Godvruchtige leraars met grote en langdurige inspanning hadden opgericht. Hij wijst ook de bron van het kwaad aan: de begeerte naar *schandelijke winst*. Waardoor hij waarschuwt, welk een verderfelijke pest dit is in leraars. Want zodra als zij zich overgeven aan winzucht, is het onvermijdelijk dat zij zich schikken naar de gunst en gediensstigheid van mensen. Hieruit volgt terstond vervalsing van het zuivere onderricht.

12. *Hun eigen profeet ...* Ik betwijfel niet dat dit Epimenides is, die een Kretenser was. Want wanneer hij zegt dat hij uit hen geweest is, en hun eigen profeet, geeft hij te kennen dat hij zonder twijfel een volksgenoot van de Kretensers is geweest. Waarom hij hem een profeet noemt, wordt omstreden. Sommigen voeren als reden aan: omdat het boek, waaruit Paulus dit getuigenis genomen heeft, tot titel had "*Over orakelspreuken*". Anderen menen dat Paulus ironisch spreekt, als hij hun zulk een profeet toewijst, namelijk dat volk waardig, dat weigert te luisteren naar Gods knechten. Doch daar dichters somtijds bij de Grieken *profeten* genoemd worden, zoals bij de Latijnen *zieners*, vat ik het hier eenvoudig op als leraar. En hieruit is (naar het schijnt) de benaming ontstaan, omdat zij altijd gehouden zijn voor een geslacht: goddelijk en door een god bezeten). Vandaar dat ook Adimantus bij Plato 2. De repub., nadat hij de dichters genoemd heeft *kinderen der goden*, er aan toevoegt dat zij ook hun profeten geworden zijn. En daarom schijnt het mij toe dat Paulus het woord aanpast bij het gewone gebruik. En het komt er ook niet op aan bij welke gelegenheid Epimenides zijn landgenoten leugenaars noemt, namelijk omdat zij er zich op beroemen dat zij het graf van Jupiter bezitten; maar aangezien de dichter dat ontleent aan een bekend en oud gerucht, citeert de apostel het als een of ander spreekwoordelijk gezegde. Als men het Latijnse vers wil hebben, dat aan het Griekse beantwoordt, zal het niet ongeschikt zó weergegeven worden: Mendax, venter iners, semper mala bestia Cres est. (Een leugenaar, een luie buik, altijd een slecht beest is de Cretenser).

Overigens maken wij uit deze tekst op, dat zij bijgelovig zijn, die aan ongewijde schrijvers niets durven ontlenen. Want daar alle waarheid van God is, moet, indien iets verstandig en naar waarheid door goddelozen gezegd is, dit niet versmaad worden, om dat het van God is uitgegaan. Vervolgens, daar alle dingen van God zijn, waarom zou het dan niet geoorloofd zijn tot Zijn eer toe te passen al wat tot dat gebruik op passende wijze bijeengebracht kan worden? Maar over die zaak leze men de rede voering van Basilius: "Tot de jongeren", enz.

13. *Dit getuigenis is waar ...* Hoe onbetrouwbaar de getuige ook is, wat evenwel naar waarheid door hem gezegd is, grijpt Paulus aan. Voorts is het niet twijfelachtig dat de Cretensers, die hij zo scherp bejegt, zeer slecht zijn geweest. Want nooit zou hij zo hard geweest zijn tegenover hen, tenzij geprikkeld door zeer belangrijke oorzaken, hij, die anders volken, die de uiterste strengheid waardig zijn, op zachtmoedige wijze pleegt te hekelen. Wat kan er verzonnen worden, krenkender dan deze smadelijke verwijten: dat zij traag zijn, aan de buik toegewijd, zonder enige betrouwbaarheid, slechte beesten? En ook niet aan de een of ander worden deze ondeugden verweten, maar heel het volk wordt

schuldig verklaard. Inderdaad een wonderbaarlijk besluit van God, dat Hij een volk, zo slecht en om zijn ondeugden berucht, als een der eersten heeft geroepen tot het deelgenootschap aan Zijn evangelie; maar een evenzeer verbazingwekkende goedheid, dat Hij mensen, het gewone leven onwaardig, de hemelse genade waardig gekeurd heeft. In die dus zo verdorven landstreek, als het ware midden in de hel, heeft de kerk van Christus een of andere standplaats gehad; en zij hield ook niet op zich voort te planten, alhoewel zij door de aanraking der bozen, die daar heersten, besmet was. Want niet vreemden alleen hekelt Paulus hier, maar hen met name, die Christus hadden beleden. Maar omdat hij zag, dat deze zo afschuwelijke ondeugden lang geleden wortel geschoten hadden en wijd en zijd voortschreden, spaart hij de goede naam van heel het volk niet, om hen die geneeslijk waren daarvan te genezen.

Daarom, weerleg hen streng, opdat zij gezond mogen zijn in het geloof,

14. *en niet hun aandacht richten op Joodse fabels en voorschriften van mensen, die zich afwenden van de waarheid.*
15. *Alle dingen zijn weliswaar rein voor de reinen; maar voor de bezoedelden en ongelovigen is niets rein; doch bezoedeld zijn hun geest en geweten.*
16. *Zij belden dat zij God kennen, door hun werken echter verloochenen zij Hem, daar zij verfoeilijk zijn, ongehoorzaam, en voor alle goed werk ondeugdelijk.*

Daarom, weerleg ... Dit is niet het minste deel van die omzichtigheid en verstandigheid, waarmee het betaamt dat een opziener begiftigd is: dat hij namelijk de manier van onderrichten ombuigt naar de inborst en het karakter der mensen. Want met brutalen en ontembaren moet hij niet op dezelfde wijze te werk gaan, als met zachtmoedigen en leergierigen. Want bij het onderrichten van dezen moet die zachtheid aangewend worden, die aan hun leergierigheid beantwoordt; de brutaliteit van genen moet streng terechtgewezen worden, en (zoals men zegt) voor een kwade knoest moet een dergelijke wig gereedgemaakt worden. Want de reden wordt aangeduid, waarom hij wil dat Titus scherper en meer onverbiddelijk is in het weerleggen van hen: omdat zij slechte beesten zijn.

Opdat zij gezond mogen zijn in het geloof ... Het is onzeker, of hij stilzwijgend deze gezondheid stelt tegenover de ziekten, waarvan hij melding gemaakt heeft, of dat hij eenvoudig beveelt dat zij in het gezonde geloof blijven. Dit laatste behaagt mij meer. Daar zij dus reeds van zichzelf meer dan billijk is verdorven zijn, en gemakkelijk meer en meer bedorven worden, wil hij dat zij strenger en meer kortweg in het zuivere geloof gehouden worden. Daarna toont hij aan op welke wijze het gezond geloof stand houdt, namelijk wanneer het door geen fabels wordt bedorven. Maar om op hun hoede te zijn voor het gevaar schrijft hij dit geneesmiddel voor, dat zij er hun aandacht niet op richten. Want God wil dat wij zo ingespannen bezig zijn met Zijn Woord, dat de toegang voor beuzelarijen is afgesloten. En stellig zal, wanneer de waarheid Gods zich eenmaal doorgezet heeft, smakeloos zijn al wat er tegen ingebracht wordt, zodat het onze geest volstrekt niet tot zich trekt. Laten wij daarom, indien wij begeren het geloof gaaf te behouden, al onze zinnen angstvallig in toom leren houden, opdat zij zich niet overgeven aan vreemde belangen. Want zodra iemand, wie hij ook zij, begonnen zal zijn op fabels te letten, zal hij de zuiverheid van geloof verliezen.

14. *Op Joodse fabels...* Fabels noemt hij alle waardeloze verzinsels, als wanneer iemand in het Nederlands „beuzelarijen” zou zeggen. Want wat hij onmiddellijk daarop er aan toevoegt aangaande de *voorschriften van mensen*, betekent hetzelfde. En vijanden der *waarheid* noemt hij hen die, met het zuivere onderricht van Christus niet tevreden, er hun eigen treurzangen bijmengen. Want voor fabelachtig moet gehouden worden al wat de mensen uit zichzelf verzinnen. Deze ondeugd schrijft

hij voornamelijk aan de Joden toe, omdat zij onder het voorwendsel van de wet Gods bijgelovige godsdienstige gebruiken invoerden; want de heidenen, toen zij begrepen dat zij heel hun leven op ellendige wijze misleid waren, zagen gemakkelijker van de gewoonte van hun vorige leven af; maar de Joden, aangezien zij in de ware religie opgevoed waren, verdedigden hardnekkig de godsdienstige gebruiken, waaraan zij gewoon geraakt waren: van de afschaffing der wet kon men hen niet overtuigen. Op deze wijze brachten zij alle gemeenten in verwarring; omdat zij, zodra als het evangelie ergens was begonnen op te duiken, niet ophielden de zuiverheid daarvan te bederven door het bijmengen van hun zuurdeeg. En daarom verbiedt Paulus hen niet alleen in het algemeen om te ontaarden van de gezonde leer, maar ook wijst hij het tegenwoordige kwaad, dat men beslist moest tegengaan, als met de vinger aan, opdat zij op hun hoede zijn.

15. *Alle dingen zijn weliswaar rein...* Eén soort van de fabelachtige leerstellingen roert hij aan. Want op de keuze der spijzen, zoals die door Mozes voor een tijd voorgeschreven was, op reinigingen en wassingen, als zaken die nog altijd noodzakelijk zijn, drongen zij aan; ja wat meer is, ongeveer heel hun heiligheid bouwden zij op deze kinderachtige waarnemingen. Hoe verderfelijk dit echter zou zijn voor de kerk, hebben wij elders gezegd.

Ten eerste werd een strik van slavernij over de gewetens geworpen; vervolgens kregen onervarenen, in dit bijgeloof verstrikt, een doek voor hun ogen getrokken, opdat zij in de zuivere kennis van Christus niet zouden vorderen. Indien iemand uit de heidenen dit juk, omdat hij er niet aan gewend was, weigerde te dragen, streden de Joden heftig als voor het voornaamste hoofdstuk der religie. Daarom stelt Paulus zich niet ten onrechte volhardend tegenover zulke bedervers van het evangelie. Op deze plaats weerlegt hij weliswaar niet slechts hun dwaling, maar lacht fijntjes om de ijdelheid, dat zij zonder enig resultaat zich angstvallig moeite gaven in de onthouding van spijzen. Door het eerste lid handhaaft hij de christelijke vrijheid, wanneer hij uitspreekt dat niets onrein is voor de gelovigen. Omdat het echter hier niet gaat over de gezondheid van het lichaam, maar over de rust van het geweten, bedoelt hij niets anders, dan dat het onderscheid der spijzen, dat onder de wet van kracht is geweest, nu opgeheven is. Om dezelfde reden evenwel staat het vast, dat zij verkeerd doen, die in dit opzicht bijgelovige bezorgdheid inboezemen aan de gewetens. Want dit is niet de leer van één eeuw, maar een eeuwige uitspraak van de Heilige Geest, waaraan het door geen enkele nieuwe wet geoorloofd is iets af te doen. En daarom behoort dit tot aan het einde der wereld waar te zijn, dat het gebruik van geen enkele spijs voor Gods aangezicht ongeoorloofd is. Daarom wordt deze tekst op geschikte en passende wijze aangehaald tegen de tirannieke wet van de paus, welke het eten van vlees op bepaalde 'tijden' verbiedt. Het ontgaat mij echter niet welke uitvluchten zij zoeken. Zij ontkennen dat zij het eten van vlees verbieden omdat zij zeggen dat het onrein is (want zij geven toe dat alle spijzen op zichzelf rein en zuiver zijn), maar zij zeggen dat met het oog op iets anders de onthouding van vlees verordend wordt, namelijk opdat de brooddronkenheid van het vlees bedwongen worde. Alsof waarlijk de Heere eertijds verboden zou hebben zich met varkensvlees te voeden omdat Hij varkens onrein oordeelde. Want dat op zichzelf zuiver en rein is al wat God geschapen heeft, hebben de vaders ook onder de wet gemeend; maar daarom hielden zij ze voor onrein, omdat het gebruik ervan, waarvan het verbod Gods hen afhield, ongeoorloofd was. De apostel noemt ze dus alle rein 'in geen andere zin, dan omdat het gebruik van alle vrij is, voorzover het geweten aangaat. Zo ontruikt, indien enige wet de gewetens bindt tot enige noodzakelijkheid van onthouding, zij op goddeloze wijze aan de gelovigen de door God toegestane vrijheid.

Maar voor de beoedelden ... Het tweede lid is het, waardoor hij de nutteloze en vergeefse voorzorgsmaatregelen van zulke leermeesters hoont. Want hij zegt, dat zij niets verder komen door

zich te hoeden voor onreinheid in bepaalde spijzen, omdat zij niets reins kunnen aanraken. Waarom dat? Wel, zij zijn immers verontreinigd: daarom wordt, wat anders rein was, door hun aanraking alleen al bezoedeld. Verder voegt hij *ongelovigen* niet toe aan de onreinen als verschillende personen, maar het is een verklarende toevoeging. Want omdat er voor God geen reinheid is dan die van het geloof, volgt daaruit dat alle ongelovigen onrein zijn. En daarom zullen zij door geen wetten of regels verkrijgen de reinheid naar welke zij jagen; omdat zij, daar zij zelf onrein zijn, voor zich niets reins in de wereld zullen vinden.

Doch bezoedeld zijn... Hij wijst die bron aan waaruit alle vuilheid voortvloeit, die door heel het leven van de mens verspreid wordt. Want als het hart niet goed gezuiverd is, al schitteren de werken ook zeer en staan zij in de beste reuk voor de mensen, toch zullen zij bij God door hun afschuwelijkheid en stank walging tevoorschijn roepen. Want de Heere ziet het hart aan, 1 Samuël 16 : 7, en Zijn ogen zien naar waarheid, Jeremia 5 : 3. Daardoor komt het dat wat hoog is voor de mensen, een verfoeiing is voor Hem. De *geest* betekent het verstand, het *geweten* heeft meer betrekking op de begeerten van het hart. Twee dingen echter moeten hier opgemerkt worden: dat de mens bij God beoordeeld wordt naar de zuivere begeerte van het hart, niet naar de uiterlijke werken; vervolgens, dat de vuilheid van het ongeloof zo groot is, dat zij niet de mens alleen besmet, maar ook al wat hij aanraakt. Over deze zaak leze men het tweede hoofdstuk van Haggai. Daarom leert Paulus elders (1 Tim. 4 : 5), dat door het Woord alles voor ons geheiligd wordt; omdat de mensen niets op reine wijze gebruiken, dan wat zij uit de hand Gods door het geloof aannemen.

16. *Zij belijden dat zij God kennen...* Hij behandelt hen zoals zij verdienen; want de huichelaars, die zich met ijver toeleggen op nietige waarnemingen, verachten zorgeloos wat de voornaamste delen waren van een christelijke levenswijze. Zo komt het dat zij hun ijdele schijn verraden, wanneer in openlijke schanddadens blijkt hun verachting van God. En dit is het, wat Paulus bedoelt: dat zij, die in één soort van spijsz ingetogen willen schijnen, op hooghartige wijze (als het ware na het juk te hebben afgeworpen) losbandig zijn, dat hun zeden afschuwelijk en vol van liederlijkheid zijn, en dat in heel hun leven geen vonkje van deugd wordt aanschouwd.

HOOFDSTUK II

1. *Gij echter, spreek wat past bij de gezonde leer.*
2. *Dat de oude mannen nuchter zijn, waardig, gematigd, gezond in het geloof, in de liefde, in de volharding.*
3. *De oude vrouwen eveneens, dat zij op vrome wijze in een welvoegelijke kleding gaan, geen lasteraarsters zijn, niet verslaafd aan veel wijn, leermeesteressen van het goede;*
4. *opdat zij de jonge vrouwen zelfbeheersing leren, dat zij haar mannen en kinderen liefhebben,*
5. *ingetogen zijn, reine bewaaksters van haar huis, vriendelijk, onderdanig aan haar eigen mannen; opdat het Woord Gods niet in een slechte naam sta.*

1. *Gij echter, spreek...* Hij toont het middel om de fabels te verjagen: dat Titus zich ijverig toelegt op stichting. Want *gezond* noemt hij *de leer*, welke de mensen kan opvoeden tot Godsvrucht. Want alle beuzelarijen verdwijnen, wanneer dat wat degelijk is verhaald wordt. Verder, wanneer hij beveelt te spreken, wat overeenkomt met de gezonde leer, betekent dat precies hetzelfde alsof hij zei dat Titus in deze prediking volhardend behoort te zijn. Want het zou niet voldoende zijn dat éénmaal of andermaal van die dingen melding gemaakt werd. En Paulus spreekt niet over het gesprek van één dag, maar zo lang als Titus de dienst van een herder verricht, wil hij dat hij in deze leer bezig is. Gezond wordt de leer genoemd naar haar uitwerking, zoals hij omgekeerd zegt dat dwaze mensen verslappen rondom kwesties die van geen nut zijn. Gezonde betekent dus heilzame (leer), die de zielen waarlijk voedt. Dus verbant hij door dit éne woord, als door een plechtig edict, alle bespiegelingen, die meer tot uiterlijk vertoon dienen dan de Godsvrucht helpen, uit de kerk, zoals hij in beide brieven aan Timotheüs gedaan heeft. Van de gezonde leer echter maakt hij twee delen: één, waardoor de genade Gods in Christus aanbevolen wordt, waaruit wij weten waar toch het heil gezocht moet worden; een tweede, waardoor het leven wordt gevormd tot vreze Gods en rechtschapenheid. En alhoewel dat eerste, dat het geloof inhoudt, verreweg uitmunt, en daarom met groter ijver ingeprent moet worden, toch was Paulus, toen hij aan Titus schreef, niet angstvallig in het bewaren van de volgorde. Want hij heeft te doen met een ervaren mens, aan wie hij onrecht zou doen indien hij hem elk ding afzonderlijk dicteerde, zoals pleegt te gebeuren aan nieuwelingen en rekruten. Hij onderricht weliswaar in de persoon van Titus heel de Kretensische gemeente; maar hij bewaart de welvoegelijkheid, opdat het niet de schijn hebbe dat hij diens wijsheid wantrouwt. Bovendien is hij in zijn aansporingen daarom langer van stof, omdat voornamelijk zij tot het streven naar een heilig en eerbaar leven teruggeroepen moesten worden, die slechts met nutteloze strijdvrage ingespannen bezig waren. Want er is niets dat de zwerfzieke nieuwsgierigheid der mensen beter binnen de perken houdt, dan wanneer zij inzien in welke plichten zij zich moeten oefenen.

2. *Dat de oude mannen nuchter zijn...* Hij begint met de bijzondere plichten, opdat zijn taal meer begrijpelijk moge zijn. En hij doet dat niet alleen om zich aan te passen bij hun bevattingsvermogen, maar ook om op ieder afzonderlijk meer indruk te maken. Want een algemene leer oefent minder invloed uit. Maar wanneer hij door enkele voorbeelden voor ogen te stellen ieder afzonderlijk aan zijn roeping herinnerd heeft, is er niemand voor wie het niet voor de hand liggend is de gevolgtrekking te maken, dat hem door de Heere voldoende bezigheid wordt opgedragen om zich daarin te oefenen. Daarom is er geen reden dat wij hier naar een methode zoeken; omdat het plan van Paulus slechts geweest is, in het kort aan te geven over welke zaken Godvruchtige leraars moeten spreken, niet echter om een volledige behandeling van die zaken te ondernemen. Van de oude mannen maakt hij in de eerste plaats melding. Hij wil dat zij nuchter zijn; omdat drankzucht voor de ouderdom een al te gewone ondeugd is. De waardigheid, welke hij er op laat volgen, verwerven goed geordende zeden. Want niets is afschuwelijker dan een oude man, die zijn lusten botviert op de wijze van een jonge man, en die door zijn gebrek aan zelfbeheersing de schaamteloosheid der aankomende jongeren doet toenemen. Laat dus in het leven van oude mannen weerkaatsen *aeuv6rn*, dat is: een zekere waardigheid, welke de opgroeiende jongeren tot beschroomdheid dwingt. Dat zullen zij het best kunnen bereiken door de matigheid, welke hij aanstonds laat volgen.

Gezond in het geloof ... Ik weet niet of het een zijdelingse toespeling is op de verschillende ziekten van oude mannen, tegenover welke hij stelt deze gezondheid der ziel; mij schijnt het stellig zo toe, alhoewel ik niets met zekerheid uitspreek. Maar de hoofdzaak der christelijke volmaaktheid vat hij in deze drie delen samen, niet zonder reden. Want door het geloof vereren wij God; omdat noch de aanroeping, noch de andere oefeningen der Godsvrucht daarvan gescheiden kunnen worden. *De liefde* (*dilectio, caritas*) strekt zich uit tot alle geboden van de tweede tafel (der wet).

Dan volgt *de volharding*, als de kruiderij van beide. Want zonder haar zou het geloof ook niet lang *stand* houden; en dagelijks vallen er vele dingen voor, door de onwaardigheid of bitterheid van welke geërgerd wij tot de plichten der liefde niet slechts traag, maar ook van geestkracht beroofd zouden zijn, indien diezelfde volharding ons niet staande hield.

3. *De oude vrouwen eveneens...* De getrouwde vrouwen op meer gevorderde leeftijd, zoals meestal te zien is óf dat zij zich nog altijd buitensporig verzorgen, óf dat zij iets bijgelovigs in haar klederdracht hebben: zelden houden zij het midden. Beide ondeugden heeft Paulus willen tegengaan, door de maat voor te schrijven die zowel smet de welvoegelijkheid als met de vroomheid overeenkomt; of als ge het liever eenvoudiger wilt, dat zij ook door de kleding zelf getuigen dat zij heilig en Godvruchtig zijn. Ook twee andere ondeugden, waaraan zij bijna altijd onderworpen zijn, wijst hij terecht, wanneer hij verbiedt dat zij *lasteraarsters* en aan de wijn verslaafd zijn. De babbelachtigheid is een vrouwelijke kwaal; de ouderdom pleegt die te doen toenemen. Hier komt nog bij dat vrouwen zichzelf nooit welsprekend genoeg toeschijnen, als zij niet snibbig zijn en kwaadsprekend, als zij niet op allen afgeven. Zo komt het dat oude vrouwen herhaaldelijk door haar lasterlijke praatzucht, als door een brandende fakkel, vele huizen in vlam zetten. Vele drinken ook gaarne; daardoor komt het dat zij, gematigdheid en waardigheid vergeten hebbende, op onvoegzame wijze brutaal zijn. Maar opdat zij des te meer bedacht zijn op haar plicht, leert hij, dat het niet genoeg is indien zij eerbaar leven voor zichzelf, indien zij niet ook de jonge vrouwen door haar eigen gewoonten vormen tot een eerbaar en kuis leven. Daarom voegt hij er aan toe, dat zij door haar eigen voorbeeld de jongeren ingetogen en waardig maken; daar zij namelijk anders door de hartstochtelijkheid van haar leeftijd uit de band springen.

4. *Dat zij haar mannen liefhebben ...* Ik stem niet in met hen, die menen dat de voorschriften

opgesomd worden, welke de getrouwde vrouwen moeten overgeven aan de jonge vrouwen; want indien iemand het tekstverband nauwkeurig overweegt, zal hij gemakkelijk opmerken dat Paulus de plichten der vrouwen nagaat, die ook voor ouderen passen. Vervolgens zou de constructie ongeschikt zijn: 'dat zij zelfbeheersing leren, ingetogen zijn'. Ofschoon hij, wanneer hij aan oudere getrouwde vrouwen voorschrijft hoe zij moeten zijn, tegelijk aan de jongere een voorbeeld voor ogen stelt, dat zij hebben te volgen. Zo onderricht hij beiden zonder onderscheid. Kortom, hij wil dat de vrouwen door de huwelijksliefde en de liefde tot haar kinderen weerhouden worden, opdat zij zich niet bezighouden met wellustige minnarijen; hij wil dat zij nuchter en ingetogen haar eigen huis regeren; hij verbiedt haar op de openbare straat rond te zwerven; hij gebiedt haar kuis te zijn, tegelijk echter gematigd, zodat zij onderworpen zijn aan de heerschappij der mannen. Want zij die door andere deugden invloed hebben, grijpen dientengevolge somtijds de gelegenheid aan om onstuimig te zijn, zodat zij voor haar mannen te weinig inschikkelijk zijn. Maar wat hij er aan toevoegt: *opdat het Woord Gods niet in een slechte naam sta*, menen zij dat het in het bijzonder ziet op de vrouwen, die verbonden waren met ongelovige mannen, die naar de slechte zeden van hun vrouwen het evangelie konden beoordelen. En dat schijnt bevestigd te worden door de woorden van Petrus, in hoofdstuk 3 : 1 van zijn eerste brief. Maar wat, indien hij niet alleen over gehuwden spreekt? En stellig is het waarschijnlijker dat er zulk een rechtschapenheid van levenswandel vereist wordt, dat zij niet door hun ondeugden het evangelie bij het volkin opspraak brengen. Laat men het overige halen uit het vijfde hoofdstuk van de eerste brief aan Timotheüs.

6. *Spoor de jonge mannen evenzo aan dat zij gematigd zijn;*
7. *in alle dingen uzelf betonend een voorbeeld van goede werken in het onderricht, onbaatzuchtigheid, waardigheid,*
8. *het woord gezond, onberispelijk; opdat de tegenpartij beschaamd gezet wordt, daar hij niets kwaads van u te zeggen heeft.*
9. *De slaven, dat zij aan hun heren onderworpen zijn, hun best doende in alles te behagen, geen tegensprekers*
10. *niet diefachtig, maar alle goede trouw bewijzende; opdat zij de leer van God onze Redder in alles eren.*

6. *De jonge mannen ...* Van de jonge mannen beveelt hij slechts dat zij tot matigheid worden onderwezen; omdat deze deugd (zoals Plato leert) heel de geest van de mens gezond maakt. Dus is het evenals of hij zeide: goed geordend en aan de rede gehoorzamende.

7. *Uzelf betonend ...* Want anders zal de leer te weinig gezag hebben, indien niet in het leven van de opziener, als in een spiegel, haar kracht en majesteit uitblinkt. Hij wil dus dat de leraar een voorbeeld is, waaraan de leerlingen zich gelijkvormig maken. Wat er volgt, is vanwege de duistere ingewikkeldheid der spreekwijze dubbelzinnig. Want hij schrijft: *in het onderricht*, en laat aanstonds volgen in de vierde naam, val: *onbaatzuchtigheid, waardigheid*, enz. Moge ik, met weglating van de verklaringen van anderen, aanvoeren wat mij het meest waarschijnlijk toeschijnt. Ten eerste verbind ik deze woorden met elkaar: *van goede werken in het onderricht*. Want daar hij bevolen heeft dat de ijver tot goede werken versterkt worde door te onderrichten, wil hij dat de goede werken, die aan dit onderricht beantwoorden, worden aanschouwd in zijn levenswandel. Daarom doelt het zinsdeel *in* op de overeenstemming. Wat nu volgt, heeft niets van duisterheid. Want opdat hij het beeld van zijn leer moge weergeven in zijn zeden, beveelt hij onbaatzuchtig en waardig te zijn.

Het woord gezond wordt (naar mijn oordeel) in verband gebracht met het gewone leven en de particuliere gesprekken. Want het zou ongerijmd zijn, het te verklaren van het openbare onderricht;

daar hij slechts wil dat Titus in zijn daden en woorden zijn levenswandel in overeenstemming houdt met zijn prediking. Daarom beveelt hij dat zijn woorden rein zijn en ver van alle verdorvenheid. *Onberispelijk* kan zowel op het woord als op de persoon van Titus toegepast worden. Dit laatste aanvaard ik liever; zodat de overige vierde naamvallen (wat de Griekse grammatica gemakkelijk toelaat) daarvan afhankelijk zijn, in deze zin: *Namelijk opdat gij u onberispelijk betoont door waardigheid, onbaatzuchtigheid en gezonde woorden.*

8. *Opdat de tegenpartij ...* Hoewel naar andere doeleinden uitgezien moet worden door een christenmens, toch moet dit niet verwaarloosd worden, dat de goddelozen de mond gestopt wordt; zoals wij overal vermaand worden dat hun de gelegenheid niet gegeven moet worden om kwaad te spreken. Want welke schanddadens zij ook maar in ons gedrag kunnen aan grijpen, die keren zij tegen Christus en Zijn leer. Zo komt het dat door onze schuld de heilige naam van God aan beschimping onderworpen is. Daarom, hoe scherper wij zien dat wij door vijanden in het oog gehouden worden, laten wij des te meer nauwgezet zijn om op onze hoede te zijn voor hun lasteringen; en dat zo hun boosaardigheid de ijver om goed te handelen in ons moge aanwakkeren.

9. *De slaven ...* Het is reeds gezegd dat Paulus slechts in het kort enige dingen aanroert bij wijze van voorbeeld; dat hij echter niet de zaken volledig ontvouwt, zoals indien hij op zich zou nemen die opzettelijk te behandelen. Derhalve, wanneer hij de slaven beveelt *hun heren te behagen in alles*, dan moet deze ijver om te behagen beperkt worden tot die dingen die recht zijn; en dat overeenkomstig andere dergelijke teksten, waar met name wordt toegevoegd de uitzondering: opdat niets (geschiede) dan naar Gods wil. Men kan er echter op letten, dat de apostel hier voornamelijk bij stil blijft staan, opdat zij, die onder de macht van anderen zijn, inschikkelijk en gehoorzaam zijn. Wat hij niet zonder goede reden doet. Want niets is méér tegen de menselijke aard dan onderwerping; en het gevaar dreigde dat zij onder voorwendsel van het evangelie harder gemaakt zouden worden, omdat zij het onwaardig zouden achten, dat zij onderworpen waren aan de heerschappij van goddelozen. Des te meer ijver en nauwgezetheid moest worden aangewend door de herders, om deze weerspanning hetzij te breken of te onderdrukken. Maar hij berispt twee ondeugden van slaven: de brutaliteit in het zoeken van uitvluchten, en de begeerte om te stelen. De blijspelen zijn vol voorbeelden van een al te vaardige bijtende scherts, waardoor slaven hun heren voor de gek houden. En niet zonder reden is er eertijds een verwisseling van namen ontstaan, zodat ze slaven dieven noemden. Zo is het een zaak van wijsheid, de geboden toe te passen op de zeden van ieder afzonderlijk. *Trouw* heeft hij gezet voor getrouwheid jegens hun heren. Dus *alle trouw betonen is*: zich trouw gedragen, zonder bedrog of schade, in het behandelen van de zaken van zijn heer.

10. *Opdat zij de leer ...* Dit moet de scherpste prikkel van de aansporing voor ons zijn, wanneer wij horen dat door onze eerbare zeden de leer Gods wordt geëerd, welke toch de spiegel van Zijn heerlijkheid is. En stellig zien wij algemeen dat dit werkelijk gebeurt; zoals omgekeerd ons schandelijke leven haar oneer aandoet. Want zij pleegt beoordeeld te worden naar onze werken. Maar ook deze omstandigheid moet opgemerkt worden, dat God Zich verwaardigt eer aan te nemen van Zijn knechten, wier toestand zo gering en verachtelijk was, dat zij nauwelijks onder de mensen gerekend plachten te worden. Want hij bedoelt niet bedienden zoals die heden *ten dage* in gebruik zijn; maar slaven, die voor geld gekocht als runderen of paarden in bezit gehouden werden. Maar indien hun leven een eer is voor de christennaam, laten dan veel meer zij die in ere zijn toezien, dat zij die niet door hun schandelijkheid bevleken.

11. *Want de genade Gods is verschenen, heilzaam voor alle mensen,*
12. *ons onderwijzende, dat wij, met verloochening van de goddeloosheid en de wereldse begeerten, gematigd, en rechtvaardig, en Godvruchtig leven in deze eeuw;*
13. *verwachtende de zalige hoop, en de verschijning der heerlijkheid van de grote God, en van onze Redder Jezus Christus,*
14. *die zichzelf gegeven heeft voor ons, opdat Hij ons zou vrijkopen van alle ongerechtigheid, en voor zich zou reinigen een eigen volk, ijverig in goede werken.*
15. *Spreek deze dingen, en spoor aan, en weerleg met alle gezag. Dat niemand u verachte.*

11. *Want verschenen is, enz....* Hij betoogt vanuit het doel der verlossing, en leert dat dit is de ijver om Godvruchtig en rechtschapen te leven. Waaruit volgt, dat het de plicht van een goed leraar is, veeleer om aan te sporen tot een heilig leven, dan om de geest der mensen bezig te houden met ijdele strijdvragen. Hij heeft ons verlost (zegt Zacharias in zijn lofzang, Luk. 1 : 74) opdat wij in heiligheid en rechtschapenheid Hem dienen al de dagen van ons leven. Van eenzelfde redenering getuigt wat Paulus zegt: *de genade Gods is verschenen, ons opvoedende.* Want het geeft te kennen, dat zij ons bij wijze van onderwijs moet zijn om ons leven op de rechte wijze te vormen. Sommigen grijpen als een gelegenheid tot willekeur aan, wat er aangaande de barmhartigheid Gods gepredikt wordt; anderen verhindert de zorgeloosheid om aan vernieuwing des levens te denken. Maar in waarheid heeft de openbaring van Gods genade noodzakelijkerwijze aansporingen om Godvruchtig te leven in zijn gevolg.

Heilzaam voor allen ... Uitdrukkelijk getuigt hij dat zij voor allen tezamen gemeenschappelijk is, om de slaven over welke hij gesproken had. Intussen bedoelt hij niet de mensen ieder afzonderlijk, maar duidt veeleer de standen aan, of de uiteenlopende manieren van leven. En dit heeft geen geringe nadruk, dat de genade Gods tot het geslacht der slaven toe is afgedaald. Want daar God zelfs op de laagst geplaatste mensen van de minste rang niet met verachting neerziet, zou het meer dan ongerijmd zijn, dat wij lui en traag zijn om Zijn goedheid te omhelzen.

12. *Dat wij, met verloochening van de goddeloosheid...* Nu leert hij de regel om het leven goed in te richten, en waarmee men moet beginnen; namelijk met de verloochening van het vroegere leven, waarvan hij twee delen opnoemt, de goddeloosheid en de wereldse begeerten. Onder goddeloosheid begrijp ik niet alleen de bijgelovigheden, waarin zij rondgedwaald hadden; maar *de* onheilge verachting van God, zoals die heerst in de mensen, totdat zij verlicht zijn tot de kennis der waarheid. Want hoe zij ook met die een of andere vroomheid te koop lopen, toch vrezen en eerbiedigen zij God nooit oprecht of van harte; ja zelfs hebben zij veeleer een ingeslapen geweten, zodat zij nergens minder over denken, dan dat God gediend moet worden.

Wereldse begeerten noemt hij alle gevoelens van het vlees; aangezien wij, totdat de Heere ons tot Zich getrokken heeft, nergens op letten dan op de wereld. Want de overdenking van het hemelse leven begint bij de wedergeboorte. Tevoren echter neigen al onze lusten naar de wereld en blijven hangen in de wereld.

Gematigd en rechtvaardig en Godvruchtig ... Zoals hij tevoren drie dingen neergeschreven heeft, toen hij de hoofdzaak van het christelijk leven wilde samenvatten, zo omschrijft hij dat nu door die drie: Godsvrucht, rechtvaardigheid en matigheid. Godsvrucht is vroomheid jegens God; rechtvaardigheid heeft haar plaats onder de mensen. Wie met elk van deze beide begaafd is, hem ontbreekt niets tot de

volmaakte deugd. En stellig wordt in de wet Gods de hoogste volmaaktheid medegedeeld, waaraan volstrekt niets kan worden toegevoegd. Maar zoals de oefeningen der Godsvrucht als het ware ahangselen zijn van de eerste tafel, zo ziet de matigheid, waarvan Paulus op deze plaats melding maakt, op niets anders dan op de waarneming der wet; en evenals ik tevoren van die volharding gezegd heb, wordt zij aan de vorige toegevoegd als een kruiderij. En de apostel is ook niet onbestendig dat hij nu eens de volharding, dan weer de gematigdheid noemt, als de aanvulling van een heilig leven. Want het zijn geen verschillende deugden, daar σωφροσύνη (gematigdheid, ingetogenheid, zelfbeheersing) de tolerantia (de volharding, het kunnen verdragen) in zich besluit. Hij voegt er aan toe: *in deze eeuw*; omdat de Heere dit leven bestemd heeft tot onze beproeving. Want hoezeer ook de vrucht van wat recht gedaan is nog niet zichtbaar is, toch moet tot de ijver om goed te handelen de hoop ons voldoende zijn. En dit is het wat hij er terstond aan toevoegt.

13. *Verwachtende de zalige hoop...* Van de hoop op de toekomstige onsterfelijkheid leidt hij een aansporing af. En stellig kan het niet anders of deze, indien zij diep in onze harten zetelt, wijdt ons geheel aan God toe. Daarentegen, wie niet ophouden voor de wereld en het vlees te leven, zij hebben nooit in waarheid geproefd wat voor kracht de belofte van het eeuwige leven heeft. Want de Heere, door ons naar de hemel te roepen, trekt ons weg van de aarde. De hoop heeft hij hier gezet voor de zaak waarop men gehoopt heeft: anders zou het een niet passende spreekwijze zijn. En zo noemt hij het gelukkige leven, dat voor ons in de hemel is weggelegd. Tegelijkertijd verklaart hij wanneer wij in het volle bezit daarvan zullen zijn, en waarnaar het ons betaamt uit te zien, zo dikwijls als ons het verlangen naar of de gedachte aan ons heil besluit.

De heerlijkheid Gods verklaar ik, niet slechts als (de heerlijkheid) door welke Hij in Zichzelf heerlijk zal zijn, maar door welke Hij Zich alsdan naar alle zijden zal uitgieten, opdat Hij al Zijn uitverkorenen daaraan deelachtig make. Daarom noemt hij Hem groot; omdat Zijn grootheid, welke nu de mensen, door de ijdele glans der wereld verblind, geringschatten, en somtijds ook, voorzover het in hun vermogen is, te niet doen, eerst ten laatsten dage zich zal vertonen. Want de gedaante der wereld, zolang zij als groot voor onze ogen verschijnt, treft de ogen zo, dat de heerlijkheid Gods als het ware in de duisternis verborgen is. Maar Christus zal door Zijn komst alle rook der wereld verdrijven, zodat niets meer de schittering van Zijn heerlijkheid verduistert, niets Zijn luister vermindert. De Heere bewijst weliswaar dagelijks door Zijn werken Zijn majesteit; maar omdat hun eigen blindheid die mensen verhindert om haar waar te nemen, wordt zij desniettemin gezegd in het duister verborgen te zijn. Maar Paulus wil dat reeds nu in het geloof door de gelovigen in ogeschouw genomen wordt wat ten laatsten dage geopenbaard zal worden; en dat daarom God grootgemaakt wordt, Dien de wereld veracht, óf althans naar Zijn waardigheid volstrekt niet waardeert.

Verder is het twijfelachtig of deze woorden gezamenlijk gelezen moeten worden: *van Christus de grote God en Redder*, of eigenlijk gescheiden, van de Vader en de Zoon. De Arianen, deze laatste zin aangrijpende, hebben getracht daaruit te bewijzen dat de Zoon minder is dan de Vader; omdat hier ter wille van de onderscheiding God door Paulus groot genoemd zou worden. De rechtzinnige leraars der kerk hebben, om de toegang voor deze laster te versperren, heftig beweerd, dat beide van Christus gezegd wordt. Maar men kan de Arianen korter en zekerder weerleggen, omdat Paulus, nadat hij over de openbaring der heerlijkheid van de grote God gesproken heeft, er aanstonds Christus aan toegevoegd heeft, opdat wij zouden weten dat in Zijn persoon die openbaring der heerlijkheid voorhanden zal zijn; alsof hij zeide, wanneer Christus verschenen zal zijn, dat alsdan voor ons openbaar gemaakt zal worden de grootheid der Goddelijke heerlijkheid. Hieruit leren wij ten eerste, dat er niets is wat ons vuriger maakt tot de ijver om goed te handelen, dan de hoop op de

toekomstige wederopstanding. Vervolgens, dat de gelovigen altijd ingespannen met haar bezig moeten zijn, opdat zij niet in de rechte loopbaan vermoeid worden; want indien wij niet geheel daarvan afhankelijk zijn, vervallen wij dikwijls tot de ijdelheden der wereld. Maar aangezien de komst des Heren ten oordeel voor ons huiveringwekkend zou kunnen zijn, wordt ons Christus als Redder voor ogen gesteld, die tevens Rechter zal zijn.

14. *Die Zichzelf gegeven heeft...* Een ander argument tot aansporing uit het doel of de uitwerking van de dood van Christus. Daarom heeft Christus zich voor ons geofferd, opdat Hij ons zou vrijkopen van de slavernij der zonde en voor zich als het ware ten eigendom verwerven zou. Derhalve brengt Zijn genade noodzakelijkerwijze met zich mee vernieuwing van het leven; omdat zij, die nog de zonde dienen, de weldaad der verlossing vruchteloos maken. Dus worden wij van de slavernij der zonde bevrijd, opdat wij de gerechtigheid Gods dienen. Daarom heeft hij dit tweede er aanstonds aan toegevoegd, over het *eigen volk, ijverig in goede werken*. Daardoor geeft hij te kennen, dat de vrucht der verlossing in ons verloren gaat, indien wij door de begeerlijkheden der wereld nog verstrikt gehouden worden. En om des te beter tot uitdrukking te brengen, dat wij door de dood van Christus zijn gewijd tot goede werken, heeft hij gebruik gemaakt van het werkwoord: reinigen. Want het zou onwaardig zijn, dat wij wederom bezoedeld werden door dezelfde *vuiligheden*, van welke ons de Zoon Gods door Zijn bloed heeft gereinigd.

15. *Spreek deze dingen ...* Dit slot betekent hetzelfde alsof hij beval zich aanhoudend met ijver toe te leggen op die leer tot stichting, en nooit vermoeid te worden; omdat zij niet teveel ingestampt kan worden. Hij beveelt aan de leer ook toe te voegen prikkels van aansporingen en bestraffingen. Want het is niet genoeg dat de mensen met nadruk worden herinnerd aan hun plicht, indien niet ook scherp bij hen wordt aangedrongen. Maar wie die bovengenoemde dingen vasthoudt, en ze altijd in de mond heeft, zal stof hebben niet alleen om te onderrichten, maar ook om terecht te wijzen.

Met alle gezag ... Ik stem niet in met Erasmus, die *ἐπιταγή* vertaalt met: *ijver om te gebieden*. Waarschijnlijker is het gevoelen van Chrysostomus, die het verklaart als: strengheid tegenover gruwelijker zonden. Ofschoon zelfs deze de bedoeling van Paulus niet schijnt te hebben begrepen; want hij wil dat Titus voor zich aanspraak maakt op gezag en eerbied in het leren van deze dingen. Want nieuwsgierige en naar spitsvondigheden begerige mensen hebben een afkeer van de geboden van een Godvruchtig en heilig leven als gewoon en alledaags. Opdat Titus deze *afkeer* tegenga, wordt hem bevolen het gewicht van zijn ambtsgezag aan zijn onderricht toe te voegen.

Op hetzelfde komt (naar mijn oordeel) neer wat aanstonds volgt: *dat niemand u verachte*. Sommigen menen dat Titus vermaand wordt om zich door rechtschapenheid van levenswandel gehoor en waardigheid te verwerven. En het is wel waar, dat heilige en onberispelijke zeden gezag verschaffen aan het onderricht. Maar Paulus heeft iets anders op het oog gehad; want hij spreekt meer het volk zelf dan Titus toe. Omdat bij velen de oren zo verwend waren, dat de eenvoud van het evangelie hun tot verachting was; omdat zij zo jeukten van verlangen naar nieuwe dingen, dat er voor stichting bijna geen plaats zou zijn; daarom houdt hij de hoogmoed van dergelijke mensen in toom, en gelast streng dat zij ophouden met alle verachting van het gezonde en nuttige onderricht. Zo wordt bevestigd wat ik in het begin als inleiding gezegd heb: dat deze brief veeleer aan de Cretensers dan aan één mens persoonlijk geschreven is.

HOOFDSTUK III

1. *Vermaan hen dat zij aan overheden en machten onderdanig zijn, dat zij aan de overheidspersonen gehoorzaam zijn, dat zij tot alle goed werk bereid zijn;*
2. *dat zij van niemand kwaad spreken; dat zij niet vechtlustig zijn, vriendelijk, alle zachtmoedigheid betonende jegens alle mensen.*
3. *Want ook wij waren eertijds dwaas, ongehoorzaam, dwalende, velerlei begeerten en genietingen dienende, in slechtheid en afgunst levende, hatelijk, elkaar met haat vervolgende.*

1. *Vermaan hen...* Uit verscheidene teksten blijkt, dat de apostelen veel moeite gehad hebben om het volk onder de heerschappij van magistraten en overheden te houden. Want van nature zijn wij allen bezig te streven naar de eerste plaats; zo komt het, dat niemand zich graag aan een ander onderwerpt. Bovendien, daar zij toen zagen dat bijna alle machten der wereld aan Christus vijandig waren, meenden zij dat zij onwaardig waren dat hun enige eer bewezen werd. De Joden vooral, ontembaar volk als zij waren, hielden niet op te morren en rumoerig te zijn. Nadat Paulus dus melding gemaakt heeft van de bijzondere plichten, wil hij nu dat allen in het algemeen vermaand worden om rustig de staatsorde in ere te houden, aan de wetten onderdanig te zijn, de magistraten te gehoorzamen. Want de onderwerping, welke hij vraagt jegens vorsten, en de gehoorzaamheid jegens magistraten, strekt zich uit tot verordeningen en wetten, en andere delen van het staatsbestuur. Wat hij onmiddellijk daarop laat volgen, kan op dezelfde zaak toegepast worden; alsof hij zeide, dat allen die niet weigeren goed en eerbaar te leven, gaarne aan de magistraten gehoorzaam zullen zijn. Want daar zij zijn aangesteld tot de instandhouding van het menselijk geslacht, is hij die hun opheffing begeert, of hun juk afwerpt, een vijand van recht en billijkheid, en zelfs verstoken van alle menselijkheid. Indien iemand het echter liever zonder verband met wat er om heen staat wil opvatten, dan verzet ik mij niet; en het is stellig niet twijfelachtig of hij beveelt hun in deze uitspraak weldadigheid jegens hun naasten in heel hun levenswandel aan.

Dat zij van niemand ... Nu schrijft hij de wijze voor om met allen vrede en vriendschap te onderhouden. Wij weten dat de onmenselijke aard nergens méér toe geneigd is, dan om in vergelijking met zichzelf op alle anderen neer te zien. Zo komt het dat velen trots zijn op de gaven Gods met verachting van de broeders; op de verachting volgt weldra beschimping. Hij verbiedt derhalve dat Christenen, alhoewel zij in vergelijking met anderen uitmunten, zich druk maken over de schanddaden van anderen; intussen wil hij niet dat zij de ondeugden der goddelozen vleien: hij veroordeelt slechts de lust om iemands verdiensten te verkleinen. Wanneer hij hen beveelt afkerig te zijn van gevechten, is het evenals of hij zou zeggen, dat geschillen en woordentwisten vermeden moeten worden. Daarom is de oude vertaler goed, die vertaald heeft: niet twistziek. Want er wordt op andere wijze gestreden dan met het zwaard of de hand. En dat dit de betekenis is, is duidelijk uit het volgende; want hij wijst de geneesmiddelen voor het kwaad aan, wanneer hij beveelt dat zij zich billijk en zachtmoedig voor allen betonen; want billijkheid wordt gesteld tegenover de hoogste hardheid van het recht, zachtmoedigheid tegenover bitterheid. Dus indien men elke soort van twisten en gevechten wil vermijden, laten wij dan in de eerste plaats leren vele dingen door zachtheid te temperen; vervolgens ook vele dingen te vergeven. Want zij die bovenmate hard en gemelijk zijn,

dragen een vuur met zich mee om strijd te doen ontvlammen. En hij zegt: *jegens allen*; om aan te duiden, dat men ook de geringsten en onaanzienlijksten moet sparen. De gelovigen meenden, omdat zij de goddelozen voor niets telden, dat zij geen enkele zachtzinnigheid waardig waren. Zulk een ruwheid, die niet dan uit hoogmoed geboren wordt, heeft Paulus willen terechtwijzen.

2. *Want ook wij waren ...* Niets is geschikter om onze hoogmoed te temmen en tegelijk onze hardheid te temperen dan wanneer er op gewezen wordt, dat al wat wij tegen anderen keren, op ons eigen hoofd terug kan vallen. Want hij schenkt gemakkelijk vergeving, die gedwongen wordt het op zijn beurt te vragen. En er is stellig geen andere reden die ons voor onze broeders onverbiddelijk maakt, dan onbekendheid met onze eigen ondeugden. Streng zijn weliswaar tegenover zondaars zij, die de ware ijver voor God hebben; maar omdat zij bij zichzelf beginnen, is altijd hun strengheid met barmhartigheid verbonden. Derhalve, opdat de gelovigen niet hoogmoedig en onmenselijk anderen met voeten treden, die nog in onwetendheid en blindheid vastgehouden worden, brengt Paulus hun weer in herinnering hoedanige zij geweest zijn; alsof hij zeide: indien zo scherp gehekeld moeten worden zij, die God het licht des geloofs nog niet waardig gekeurd heeft, hebt gij met hetzelfde recht eertijds op meedogenloze wijze uitgescholden kunnen worden; gij hadt stellig niet gewild dat iemand voor u zo onmenselijk was. Onderhoudt dus nu dezelfde gematigdheid jegens anderen. Twee dingen echter moeten in de woorden van Paulus begrepen worden. Het eerste is, dat zij die nu verlicht zijn door de Heere, door de herinnering aan hun eigen vroegere onwetendheid vernederd, zich niet trots verheffen, noch hen onbillijker of harder behandelen, dan zij gemeend hebben dat zij behandeld moesten worden, toen zij hun gelijk waren.

Het tweede, dat zij overwegen dat door hun voorbeeld morgen ingevoegd kunnen worden in de kerk die vandaag buitenstaanders zijn, en na verbetering van hun ondeugden deelachtig kunnen worden aan de gaven Gods, waarvan zij nu verstoken gelaten worden. Het spiegelbeeld van beide zaken blinkt uit in de gelovigen, die eenmaal duisternis zijn geweest, daarna zijn begonnen licht te zijn in den Heere. Daarom moet de erkenning van hun vroegere toestand hen bewegen tot sympathie, (het meevoelen met iemand). En de tegenwoordige genade Gods is tot bewijs, dat ook anderen tot het heil kunnen worden toegebracht. Zo zien wij dat wij voor God vernederd behoren te worden, opdat wij zachtmoedig zijn jegens de broeders. Want de hoogmoed is wreed en een verachtster van allen. Elders (Gal. 6 : 1), wanneer hij ons tot zachtheid aanspoort, herinnert hij ieder van ons met nadruk aan zijn eigen zwakheid; hier gaat hij verder, aangezien hij wil dat wij de ondeugden, van welke wij reeds bevrijd zijn, ons herinneren, opdat wij die welke nog in anderen overblijven, niet bovenmate beschimpen. Verder, daar Paulus hier in het kort de inborst van de mens schildert, zodanig als hij is totdat hij door de Geest van Christus hervormd wordt, kan men in deze beschrijving zien hoe ellendig wij zijn buiten Christus.

- Ten eerste noemt hij de ongelovigen *dwaas*, omdat heel de wijsheid der mensen louter ijdelheid is, zolang zij God niet kennen.
- Hij noemt hen vervolgens *ongehoorzaam*, omdat evenals het alleen het geloof is dat in waarheid aan God gehoorzaamt, zo het ongeloof altijd weerbarstig en opstandig is. Ofschoon wij 'ongehoorzamen' zouden kunnen vertalen met: ongelovigen, zodat het een soort van dwaasheid uitdrukt.
- Ten derde zegt hij dat 'de ongelovigen *dwalen*'; want Christus alleen is de weg, en het licht der wereld. Daarom is het onvermijdelijk dat allen, die van God vervreemd zijn, heel hun leven zwerfend en ronddwalend zijn.
- Tot hiertoe heeft hij het wezen van het ongeloof aangegeven: nu voegt hij er ook aan toe de vruchten die daaruit voortvloeien, namelijk velerlei verlangens en *genietingen*, *afgunst*, *slechtheid*, en

dergelijke. Het is wel waar, dat niet elk afzonderlijk gelijkelijk aan alle ondeugden lijdt; maar daar allen verkeerde verlangens dienen, alhoewel de één hierheen, de ander daarheen voortsnel, heeft Paulus in hoofdtrekken samengevat wat voor vruchten het ongeloof overal voortbrengt, over welke zaak gesproken is omstreeks het einde van het eerste hoofdstuk (van de brief) aan de Romeinen. Daar nu Paulus door deze kenmerken de kinderen Gods van de ongelovigen onderscheidt, behoren wij, indien wij gelovigen genoemd willen worden, het hart van alle afgunst gezuiverd, van alle slechtheid rein te hebben, en past het ons te beminnen en wederkerig beminnelijk te zijn. Dat echter de begeerten in ons de baas spelen is ongerijmd; die daarom (naar mijn oordeel) velerlei genoemd worden, aangezien de zinnelijke lusten, door welke de vleselijke mens zich laat omvoeren, als het ware tegengestelde golven zijn, die, wanneer zij met elkaar in botsing komen, de mens zelf hier en daarheen wentelen, zodat hij verandert en wisselt bijna van ogenblik tot ogenblik. Zodanig is stellig de onrust van allen die zich overlaten aan de verlangens van het vlees, omdat er geen enkele vastheid is dan in de vreze Gods.

4. *Maar nadat de goedheid en liefde jegens de mensen van God onze Redder verschenen is,*
5. *heeft Hij, niet uit de werken die in gerechtigheid zouden zijn, die wij gedaan zouden hebben, maar naar Zijn barmhartigheid ons behouden door het bad der wedergeboorte en der vernieuwing van de Heilige Geest,*
6. *dat Hij rijkelijk heeft uitgestort in ons door Jezus Christus onze Redder;*
7. *opdat wij gerechtvaardigd door Zijn genade, tot erfgenamen gemaakt zouden worden overeenkomstig de hoop op het eeuwige leven.*

Of het voornaamste woord in deze volzin is, dat God ons door Zijn barmhartigheid behouden heeft, óf de manier van spreken is gebrekkig. Zo zal men er heimelijk in moeten horen, dat zij ten goede veranderd zijn, en nieuwe mensen zijn geworden, sinds God Zich over hen erbarmd heeft; alsof hij zeide: *toen zijt gij eerst begonnen van hen te verschillen, toen God u door Zijn Geest wederomgeboren heeft.* Omdat echter in de woorden van Paulus de betekenis volkomen vaststaat, is het niet nodig er iets aan toe te voegen. Voorts telt hij zich onder de anderen, opdat de aansporing des te meer doeltreffend zij.

4. *Nadat verschenen is...* Vooreerst zou gevraagd kunnen worden of de goedheid Gods toen begonnen is bekend te worden aan de wereld, toen Christus is geopenbaard in het vlees. Want stellig hebben de vaderen van het begin af gevoeld en ervaren, dat Hij zowel goed en goedertieren, als hun gunstig gezind was. Dit is derhalve niet de eerste openbaring van Zijn goedheid en Vaderlijke liefde jegens ons geweest. Het antwoord is gemakkelijk: dat de vaderen onder de wet de goedheid Gods niet anders gesmaakt hebben dan door te zien op Christus, van wiens komst heel hun geloof afhankelijk was. Zo wordt gezegd dat de goedheid Gods verschenen is, toen Hij het onderpand daarvan aan het licht gebracht heeft, en metterdaad bewezen heeft dat Hij niet tevergeefs zo dikwijls aan de mensen het heil beloofd had. Zó heeft God de wereld liefgehad (zegt Johannes 3 : 16), dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gaf. Elders ook Paulus: God bevestigt Zijn liefde jegens ons, dat Hij, toen wij vijanden waren, Zijn Zoon heeft gezonden, enz. (Rom. 5 : 8). Dit is een gebruikelijke spreekwijze in de Schriften, dat door de dood van Christus de wereld i's verzoend met God; van Wie wij toch weten dat Hij voor alle eeuwen een goedgunstig Vader is geweest. Maar omdat wij de oorzaak van de Goddelijke liefde jegens ons en de inhoud van ons heil niet dan alleen in Christus vinden, wordt niet zonder goede reden gezegd dat God de Vader Zijn goedheid in Hem ons getoond heeft.

Ofschoon de redenering van deze tekst een andere is, waar Paulus niet spreekt over die gemeenschappelijke openbaring van Christus, toen Hij als mens in de wereld gekomen is, maar over de openbaring die geschiedt door het evangelie, wanneer Hij Zich in het bijzonder aan de uitverkorenen aanbiedt en bekend maakt. Want niet door die eerste komst van Christus is Paulus vernieuwd; integendeel, Christus was weer opgestaan tot heerlijkheid, het heil in Zijn naam had aan zeer velen niet slechts in Judéa, maar ook door naburige landstreken tegengestraald, toen Paulus, door ongeloof verblind, op alle mogelijke manieren zorg droeg om dit genadelicht uit te doven. Dus bedoelt hij dat toen voor hem en *anderen* de genade Gods verschenen is, toen zij verlicht zijn tot de kennis van het evangelie. Maar anders zou de toepassing niet kloppen; omdat hij niet zonder onderscheid spreekt over de mensen van zijn tijd, maar in het bijzonder hen aanspreekt, die afgezonderd waren uit het overige aantal; alsof hij gezegd had, dat zij eertijds gelijk geweest zijn aan de ongelovigen, die nog in duisternis gedompeld zijn; nu echter niet door eigen verdienste, maar door Gods genade van hen verschillen, zoals hij in 1 Kor. 4 : 7 door dezelfde redenering alle aanmatiging van het vlees terugstoot: *Want wie onderscheidt u, of maakt u voortreffelijker dan anderen?*

Goedheid en liefde... De goedheid heeft hij terecht op de eerste plaats gezet, omdat zij God neigt om ons lief te hebben. Want in ons zal Hij niet vinden wat Hij Indoet liefhebben; maar daarom heeft Hij lief, omdat Hij goed is en barmhartig. Maar hoe Hij ook Zijn goedheid en liefde aan allen betuigt, toch leren wij die niet kennen dan door het geloof, wanneer Hij Zich in Christus als Vader te kennen geeft. Paulus genoot, voordat hij geroepen was tot het geloof in Christus, ontelbare goederen van God, die hem een proeve van Gods vaderlijke goedertierenheid konden geven: hij was van kindsbeen opgevoed door het onderricht der wet. Toch dwaalt hij in de duisternis zodat hij Gods goedheid niet bemerkt, totdat de Geest zijn verstand verlicht, en Christus tussenbeide komt als getuige en borg van de genade van God de Vader, aan welke wij, zonder Hem, allen vreemd zijn. Zo begrijpt hij de mensenzelfde Gods, niet anders dan door het licht des geloofs openbaar gemaakt.

5. *Niet uit de werken...* Laten wij ons herinneren dat Paulus hier het woord richt tot de gelovigen, en de wijze beschrijft waarop zij in het Koninkrijk Gods zijn ingegaan. Hij ontkent dat zij ook maar iets door hun werken verdiend hebben om het heil deelachtig te worden, zodat zij bijvoorbeeld met God verzoend zouden worden door middel van het geloof; maar hij zegt dat zij dit goed alleen door Gods barmhartigheid verkregen hebben. Daarom maken wij uit zijn woorden op, dat wij God niets aanbrengen, maar dat de loutere genade Gods ons vóórkomt, zonder enige aanmerking van onze werken.

Want wanneer hij zegt: *niet uit de werken die wij gedaan zouden hebben*, geeft hij te kennen dat wij niets kunnen dan zondigen, totdat wij wederomgeboren zijn door God. Want deze ontkenning hangt af van de vroegere bevestiging, waar hij gezegd had dat zij, die nog niet herschapen zijn in Christus, dwaas en ongehoorzaam zijn, en aan velerlei begeerten onderworpen; en inderdaad, welk goed werk zou toch tevoorschijn komen uit een zo verdorven massa? Waanzinnig zijn dus zij die verzinnen dat de mens door zijn eigen voorbereidselen (zoals zij het noemen) nadert tot God. Want gedurende heel de kringloop van hun leven gaan zij verder van Hem af, totdat Hij met eigen hand hen van de dwaling terugtrekt op de weg. Kortom dat wij, eerder dan anderen, verkozen zijn tot het deelgenootschap aan Christus, dat schrijft Paulus geheel toe aan Gods barmhartigheid, omdat er in ons geen werken der gerechtigheid geweest zijn. Deze redenering zou niet van kracht zijn, indien hij niet dat als algemeen erkend aannam, dat onrechtvaardig is al wat wij vaar (dat wij komen tot) het geloof ondernemen. Dwazen echter zijn zij die uit de verleden tijd van het werkwoord de drogreden zoeken dat de toekomstige verdiensten der mensen door God in aanmerking genomen worden, wanneer Hij hen

roept. Paulus, zeggen zij, wanneer hij zegt dat God er niet door onze verdiensten toe aangezet wordt, om ons Zijn genade waardig te keuren, beperkt dit tot de verleden tijd. Dus indien er slechts voor een voorafgaande gerechtigheid geen plaats is, dan komt de toekomstige gerechtigheid in rekening. Maar zij laten een beginsel gelden, dat Paulus overal verwerpt, wanneer hij de verkiezing uit enkel genade vaststelt als het fundament der goede werken. Indien wij krachtens Gods genade alleen dit hebben, dat wij bekwaam zijn om goed te leven, op welke toekomstige verdiensten van ons zal God dan kunnen zien? Indien vaar de roeping Gods de boosheid zulk een heerschappij in ons inneemt, dat zij niet zal ophouden met voort te schrijden totdat zij haar toppunt bereikt, door welke aanmerking van onze toekomstige gerechtigheid zal God dan aangelokt kunnen worden om ons te roepen? Wèg dus met zulke beuzelarijen! Paulus heeft om geen andere reden de werken *van* het verleden genoemd, dan om elke verdienste uit te sluiten. Want zijn woorden hebben eenzelfde betekenis, alsof hij gezegd had: Indien wij ons op enige verdienste beroemen, hoedanig zijn dan onze werken geweest? Want die grondstelling staat vast, dat de mensen niet beter zullen zijn dan zij geweest zijn, tenzij de Heere hen door Zijn roeping verbeteren zou.

Hij heeft ons behouden ... Hij spreekt over het geloof; en hij leert dat wij het heil reeds verkregen hebben. Dus hoe wij ook, in de zonde verstrikt, het lichaam des doods met ons omdragen, toch zijn wij zeker van ons heil, indien wij tenminste door het geloof zijn ingeplant in Christus; overeenkomstig dat woord (Joh. 5 : 24): Wie gelooft in de Zoon Gods, is overgegaan uit de dood in het leven. Een weinig later echter, nadat het woord „geloof” tussengevoegd is, zal hij er op wijzen dat wij in werkelijkheid nog niet verkregen hebben wat Christus door Zijn dood gewaarborgd heeft. Waaruit volgt, dat van Gods zijde ons heil vervuld is, waarvan de genieting wordt uitgesteld tot aan het einde van onze krijgsdienst. En dat is het wat ook elders dezelfde Paulus leert, dat wij in hope behouden zijn (Rom. 8 : 24).

Door het bad der wedergeboorte ... Ik twijfel niet of hij maakt althans een toespeling op de doop. Integendeel zal ik gaarne toelaten dat de tekst wordt uitgelegd aangaande de doop: niet omdat in het uitwendige zinnebeeld van het water het heil besloten ligt, maar omdat de doop ons het door Christus verworven heil bezegelt. Paulus handelt over de betoning der genade Gods, waarvan wij gezegd hebben dat zij bestaat in het geloof. Daar dus een deel der openbaring bestaat in de doop, namelijk voorzover hij bestemd is om het geloof te bevestigen, maakt hij terecht melding van hem. Vervolgens, daar de doop als het ware de ingang is tot de kerk, en het zinnebeeld van onze inplanting in Christus, wordt hij hier te rechter tijd aangehaald door Paulus, wanneer hij er op wil wijzen op welke wijze de genade Gods ons is verschenen. Zodat de samenhang van het betoog is: God heeft ons behouden door Zijn barmhartigheid, van welk heil Hij een zinnebeeld en onderpand heeft gegeven in de doop, ons kiezende tot lid van Zijn kerk, en ons inplantende in het lichaam van Zijn Zoon. En de apostelen plegen aan de sacramenten een argument te ontleen, om de daar betekende zaak te bewijzen; omdat dat beginsel van kracht moet zijn onder de Godvruchtigen, dat God niet door lege vormen met ons speelt, maar door Zijn kracht van binnen geeft wat Hij door het uitwendig teken aanwijst. Daarom wordt de doop passend en naar waarheid genoemd het bad der wedergeboorte. De kracht en het nut der sacramenten zal hij goed vatten die de zaak en het teken zó verbindt, dat hij het teken niet leeg en zonder uitwerking maakt, en toch niet om dat (teken) luister bij te zetten aan de Heilige Geest onttrekt wat het Zijne is. En alhoewel de goddelozen door de doop nóch afgewassen, noch vernieuwd worden, desniettemin behoudt hij die kracht wat God betreft; omdat, hoe zij ook de genade Gods weer uitspuwen, zij hun toch wordt aangeboden. Verder spreekt Paulus hier de gelovigen aan, en omdat in hen de doop altijd uitwerking heeft, wordt hij terecht met zijn waarheid en uitwerking verbonden. Wij worden echter door deze spreekwijze gewaarschuwd dat, indien wij de heilige doop niet leeg willen maken, zijn kracht door vernieuwing des levens bewezen moet worden.

Der vernieuwing des Heiligen Geestes ... Ofschoon hij van het teken melding maakt, om de genade Gods voor ons zichtbaar te maken, toch roept hij ons, opdat wij niet daarin blijven steken, aanstonds tot de Geest terug; opdat wij weten dat wij door Zijn kracht, niet door water gereinigd worden, overeenkomstig dat woord van Ezechiël: *Ik zal over u rein water uitgieten: namelijk Mijn Geest* (Ezech. 36 : 25). En stellig stemmen de woorden van Paulus zo met de woorden van de profeet overeen, dat hetzelfde door beiden gezegd blijkt te worden. En daarom heb ik in het begin gezegd, dat Paulus, hoewel hij in eigenlijke zin over de Heilige Geest spreekt, tegelijk een toespeling maakt op de doop. Dus is het de Geest Gods, die ons wederbaart en maakt tot nieuwe schepselen; maar omdat Zijn genade onzichtbaar en verborgen is, wordt haar zichtbaar zinnebeeld in de doop aanschouwd. Sommigen lezen „vernieuwing” in de vierde naamval, wat ik voor mij weliswaar niet afkeur; maar de andere lezing past (naar mijn oordeel) beter.

6. *Dat Hij heeft uitgestort...* Het betrekkelijk voornaamwoord past bij de Grieken zowel bij het *bad* als bij de *Geest*; want bij hen is elk van beide woorden onzijdig, alhoewel het, voorzover het de betekenis betreft, niet van veel belang is; toch zal de beeldspraak sierlijker zijn indien het betrekkelijk voornaamwoord in verband wordt gebracht met het bad. Maar met dit gevoel is niet in tegenspraak dat allen zonder onderscheid gedoopt worden; want wanneer hij leert dat het bad is uitgestort, spreekt hij niet zozeer over het teken als over de betekende zaak, in welke de waarheid van het teken gelegen is.

Wanneer hij zegt: *rijkelijk*, geeft hij te kennen dat, naarmate ieder van ons door grotere gaven uitmunt, hij des te meer aan Gods barmhartigheid verplicht is, welke alleen ons rijk maakt, daar wij van onszelf geheel en al arm en leeg aan alle goederen zijn. Indien iemand tegenwerpt, dat niet alle kinderen Gods in het volle bezit *van* een zo grote rijkdom zijn, ja dat veeleer de genade Gods in velen maar schraaltjes druppelt, dan is het antwoord, dat aan niemand een zo bekrompen maat wordt uitgedeeld, of hij kan naar waarheid rijk geschat worden; aangezien de kleinste druppel van de Geest (om zo te zeggen) als het ware een voortdurende bron is die nooit opdroogt. Dus is zij voldoende tot rijkdom, omdat zij, hoe weinig ons ook gegeven wordt, nooit te kort schiet.

Door Jezus Christus ... Want Hij alleen is het in Wie wij worden aangenomen. Dus is Hij het tevens door Wie wij de Geest deelachtig gemaakt worden, Die het onderpand en de getuige is van onze aanneming. Derhalve leert Paulus door dit woord, dat geen anderen begiftigd worden met de Geest der wedergeboorte, dan die lidmaten van Christus zijn.

7. *Opdat wij gerechtvaardigd ...* Indien wij „wedergeboorte” opvatten in de eigenlijke en gebruikelijke zin, zou het kunnen schijnen dat de apostel „gerechtvaardigd” zet voor „wedergeboren”; en dit betekent het soms, maar vrij zelden. Geen enkele noodzaak evenwel dwingt om van de eigenlijke en meest echte betekenis af te wijken. De bedoeling van Paulus is dat wij, al wat wij zijn en hebben, te danken hebben aan de genade Gods, opdat wij ons niet hoogmoedig verheffen tegenover anderen. Dus beveelt hij hier de barmhartigheid Gods aan, aan hen de oorzaak van ons heil voor het volle pond toekennende. Maar omdat hij over de ondeugden der ongelovigen gesproken had, mocht hij niet de genade der wedergeboorte overslaan, die een medicijn is om hen te genezen. Maar dit verhindert hem toch niet om terstond tot de aanbeveling der barmhartigheid terug te keren; integendeel mengt hij beide dooreen, dat ons om niet onze zonden vergeven zijn, en dat wij tot gehoorzaamheid aan God vernieuwd zijn. Dit staat wel vast, dat Paulus staande houdt dat de rechtvaardiging is een gave Gods uit enkel genade; slechts rijst de vraag wat hij bedoelt met het woord „rechtvaardiging”. Het tekstverband schijnt te eisen dat hij het verder uitstrekt dan tot de toerekening

der gerechtigheid; in welke betekenis het (zoals ik gezegd heb) zelden wordt gevonden bij Paulus. Niets verhindert echter dat het tot de vergeving der zonden beperkt kan worden.

Dat hij zegt: *door Zijn genade*, past zowel bij Christus als bij de Vader; er moet ook niet over een van beide uitleggingen gestreden worden, omdat altijd dit vast zal staan, dat wij door Gods genade door middel van Christus de gerechtigheid verkregen hebben.

Erfgenamen overeenkomstig de hoop... Dit zinsdeel is bij wijze van uitlegging toegevoegd. Hij had gezegd dat wij door Gods barmhartigheid behouden zijn; nu is echter ons heil tot nog toe verborgen; daarom zegt hij dat wij nu erfgenamen van het leven zijn, niet omdat wij het bezit ervan onmiddellijk zullen aanvaarden, maar omdat de hoop ons de volle en vaste zekerheid ervan aanbrengt. De hoofdzaak is, dat wij, hoewel wij dood waren, teruggebracht zijn tot het leven door de weldaad van Christus; wanneer God de Vader ons met Zijn Geest begiftigd heeft, door Wiens kracht wij gereinigd en vernieuwd zijn, dat dan in Hem ons heil gelegen is; maar omdat wij tot nog toe in de wereld verkeren, dat wij daarom nog niet het eeuwige leven genieten, (maar) het slechts verkrijgen door erop te hopen.

8. *Betrouwbaar is dit woord: aangaande deze dingen wil ik dat gij bevestiging geeft, opdat zij die God geloofd hebben er voor zorgen vooraan te staan in goede werken. Want deze dingen zijn eervol en nuttig voor de mensen.*
9. *Maar laat varen dwaze strijdvragen en geslachtsregisters, en twisten en gevechten over de wet: want zij zijn nutteloos en overbodig.*

8. *Betrouwbaar is dit woord...* Deze spreekwijze gebruikt hij, wanneer hij iets ernstig staande wil houden; zoals wij in de beide brieven aan Timotheüs gezien hebben. Daarom laat hij aanstonds volgen: *ik wil dat gij bevestiging geeft*; (met kracht verzekeren) in passieve vorm heeft actieve betekenis. En het betekent: met nadruk iets zeggen. Daarom krijgt Titus het bevel om, met achterstelling van andere dingen, deze dingen, die zeker zijn en ontwijfelbaar, mede te delen, hierop aan te dringen, hierin te volharden; terwijl anderen over ijdele dingen fabelen. Waaruit wij ook opmaken, dat een opziener niet zó maar alles, wat het ook is, moet staande houden, maar die dingen, waarvan hem de waarheid duidelijk gebleken is. Deze dingen, zegt hij, verzeker die, aangezien zij waar zijn en geloofwaardig. Maar wederom worden wij er aan herinnerd dat dit de taak van een opziener is: moedig en krachtig te verzekeren en te verdedigen de dingen die zowel zeker zijn voor het geloof, alsook de Godsvrucht opbouwen.

Opdat zij ... in goede werken... Hij vat samen al wat hij over ieders taak en over de ijver om Godvruchtig en heilig te leven tevoren uiteengezet heeft; alsof hij de vreze Gods en goed geordende zeden tegenover nutteloze bespiegelingen stelde. Want hij wil dat het volk zó onderwezen wordt, dat zij, die God geloofd hebben, als eerste zorg hebben die voor goede werken. Maar aangezien het weekwoord betekent: vooraan, aan het hoofd staan; leiding geven) verschillend opgevat wordt bij de Grieken, laat ook deze tekst uiteenlopende verklaringen toe. Chrysostomus legt uit: *opdat zij hun best doen hun naasten met aalmoezen te helpen*. Weliswaar is het Griekse woord somtijds: hulp bieden; maar dan zou de zinsbouw eisen dat wij begrijpen, dat de goede werken geholpen worden, wat hard zou zijn. Beter zou passen het werkwoord: promoveren (zich naar voren bewegen), wat wij in het Frans noemen: *a(d)vancer*. Wat, indien wij zeggen: Zij zijn ingespannen bezig? zoals zij, die een (staats)ambt dragen (een commando bekleden): wat ook één betekenis van het werkwoord is.

Tenzij iemand liever wil wat ik voor mij tussen haakjes ingevoegd heb: laten zij zorgen de eerste

plaats te geven aan goede werken. En het past stellig ook niet slecht, dat Paulus beveelt dat die overheersen in het leven der gelovigen, daar zij anders plegen verwaarloosd te worden. En hoe dubbelzinnig de spreekwijze ook mogen zijn, de bedoeling van Paulus is duidelijk genoeg, dat het doel van het christelijk onderricht is, dat de gelovigen zich oefenen in goede werken. Zó wil hij dat zij hun ijver en zorg hierop richten. En de apostel schijnt, wanneer hij zegt: *dat zij er voor zorgen*, op smaakvolle wijze een toespeling te maken op de lege beschouwingen van hen, die zonder vrucht en buiten het leven om filosoferen. Overigens is hij niet zó verontrust over de goede werken, dat hij, terwijl hij de vruchten verzamelt, de wortel veracht, namelijk het geloof. Met beide delen houdt hij rekening; en aan het geloof kent hij ook, zoals het behoort, de eerste plaats toe. Want hij beveelt dat zij die God geloofd hebben ijverig moeten zijn in goede werken; waarmee hij bedoelt dat het geloof zó moet vooropgaan, dat de werken op de voet volgen.

Want deze dingen zijn eervol ... Ik voor mij breng het liever met het onderricht dan met de werken in verband, in deze zin: Het is voortreffelijk en nuttig dat de mensen zo onderwezen worden; dus zijn diezelfde dingen goed en nuttig voor de mensen, waarvan hij Titus tevoren onderricht heeft zich er op toe te leggen die staande te houden. Wij kunnen vertalen, óf: goede dingen, óf: schone of eervolle dingen; ofschoon wij (zoals ik meen) beter zullen vertalen: *voortreffelijke dingen*. Want hij geeft een wenk dat welke andere dingen ook overgeleverd worden, deze van geen enkele waarde zijn, omdat zij tot geen enkel nut of voordeel zijn; zoals omgekeerd lofwaardig is, wat dienstig is tot het heil.

9. *Maar de dwaze...* Geen lang betoog is nodig voor de uitlegging van deze tekst: de strijdvrage stelt hij tegenover het gezonde en zekere onderricht. Want alhoewel het noodzakelijk is te vragen, opdat ge moogt vinden, toch is er een maat in het vragen, opdat ge moogt vatten wat nuttig is om te leren kennen; vervolgens, opdat ge in de erkende waarheid vast blijft staan. Maar wie op nieuwsgierige wijze alle dingen naspeuren, vervolgens nergens standhouden, zijn naar waarheid kwestiemakers. Kortom, wat de universiteiten van Sorbonne voor bijzondere lof houden, wordt hier door Paulus veroordeeld. Want heel de theologie der papisten is niets anders dan een doolhof van twistvragen. Hij noemt ze dwaas, niet omdat ze op de eerste aanblik als zodanig verschijnen (ja zelfs dikwijls door een hol vertoon van wijsheid bedriegen), maar omdat ze in niets tot Godsvrucht dienstig zijn.

Wanneer hij er aan toevoegt: *geslachtsregisters*, stelt hij één soort van dwaze strijdvrage als voorbeeld, wanneer namelijk nieuwsgierige mensen, verzuimende de vrucht uit de heilige geschiedenissen te verzamelen, 'de afstammingen der geslachten en dergelijke beuzelarijen aangrijpen, waarmee zij zich vermoeien zonder vrucht. Over deze ijdelheid hebben wij gesproken in het begin van de eerste brief aan Timotheüs.

Twisten voegt hij er terecht aan toe; omdat, daar de eerezucht overheerst in strijdvrage, het niet anders kan of weldra breken zij uit in twisten en scheldpartijen; want daar wil ieder overwinnaar zijn. Hier komt nog bij de vermetelheid in het verzekeren aangaande onzekere zaken, welke onvermijdelijk botsingen veroorzaakt.

Gevechten over de wet noemt hij hatelijk (die gevechten), die onder voorwendsel der wet tweeggebracht werden door de Joden; niet omdat de wet die uit zichzelf voortbrengt, maar omdat zij, terwijl zij de verdediging der wet voorwendden, de vrede der kerk verstoorden door hun verkeerde strijd over de waarneming der ceremoniën, over de keuze der spijsen, en dergelijke.

Want zij zijn nutteloos ... Dus in het onderricht moet altijd op de nuttigheid gelet worden: zodat al wat tot de Godsvrucht niets bijdraagt, nergens plaats vindt. Toch is het niet twijfelachtig of die sofisten (drogredenaars), wauwelende over dingen van niets, verkondigden met ophef dat ze bij uitstek

waardig en nuttig zijn om ze te leren kennen; maar Paulus erkent geen enkele nuttigheid, dan in de opbouw van het geloof en een heilig leven.

10. *Vermijd een ketterse mens na de eerste en tweede vermaning;*
11. *wetende dat hij te gronde gericht is die van die aard is, en zondigt, door zichzelf veroordeeld.*
12. *Wanneer ik Artemas of Tychicus tot u zal zenden, geef u dan moeite om tot mij te komen te Nicópolis. Want ik heb besloten daar te overwinteren.*
13. *Begeleid Zenas de wetgeleerde en Apollos ijverig, opdat hun niets ontbreke.*
14. *En laten ook de onzen leren, vooraan te staan in goede dingen tot noodzakelijk gebruik; opdat zij niet onvruchtbaar zijn.*
15. *U groeten allen die bij mij zijn. Groet hen die ons liefhebben in het geloof. De genade zij met u allen. Amen.*

10. *Een ketterse mens ...* Dit heeft hij terecht er bij geplaatst; omdat er aan scheldwoorden en woordenwisselingen geen einde zal zijn, indien wij halsstarrigen willen overwinnen door te betogen. Want nooit zal het hun aan woorden ontbreken, en hun zal hun onbeschaamdheid meer moed geven, zodat zij nooit vermoeid worden van het vechten. Nadat hij dus aan Titus heeft voorgeschreven welke vorm van onderricht hij moet overleveren, verbiedt hij nu, veel tijd te slijten door te botsen met ketteren, omdat altijd het éne gevecht het andere, en het éne betoog het andere zou baren. Want dit is de listigheid van Satan, door de onbeschaamde breedsprakigheid van zulke mensen de goede en trouwe herders te verstrikken, om hen van de ijver om te onderrichten af te brengen. Derhalve moeten wij oppassen dat niet twistdebatten ons in beslag nemen; omdat wij intussen ook geen tijd zullen hebben, onze moeite te besteden aan de kudde des Heren, en twistzieke mensen nooit zullen ophouden lastig voor ons te zijn. Dat hij dus beveelt dat zij vermeden worden, betekent zoveel alsof hij zou zeggen, dat niet erg veel moeite gedaan moet worden opdat zij voldaan zijn; dat integendeel niets beter is dan dat de aanleiding om het zwaard te kruisen, welke zij gretig aangrijpen, hun wordt afgesneden. Een zeer noodzakelijke vermaning. Want ook zij, die overigens graag zich zouden onthouden van woordentwisten, worden somtijds door schaamte in het strijdperk getrokken; omdat te wijken schijnt te getuigen van schandelijke lafhartigheid. Bovendien prikkelen de overmoedige snoeverijen der vijanden een ook nog zo vreedzame inborst; omdat het niet te verdragen schijnt dat zij *ongestraft* de waarheid (zoals zij doen) honen. En intussen ontbreken ook niet de mensen, óf begerig, óf al te vurig, die opruien tot een botsing. Maar toch wil Paulus niet, dat een knecht van Christus in beslag genomen wordt door veel en lang te redeneren met ketteren. Nu moeten we zien wat hij verstaat onder het woord „ketter”.

Over het algemeen is dikwijls gebruikt de onderscheiding tussen ketter en scheurmaker, welke evenwel hier door Paulus (als ik mij niet vergis) wordt vermengd. Want hij duidt niet slechts hen aan, die een besliste dwaling of een of andere verkeerde leerstelling koesteren en verdedigen; maar in het algemeen allen die het niet eens zijn met de gezonde leer, welke hij nog kort geleden voor ogen heeft gesteld. Zo vat hij onder dit woord samen alle eerzuchtigen, hardnekkigen, twistzieken, die door zinnelijke lust aangedreven de vrede der kerk verstoren en scheidingen teweegbrengen. Kort en goed, al wie door zijn onstuimigheid de eenheid der kerk verbreekt, die wordt een ketter genoemd door Paulus. Maar er moet gematigdheid betracht worden, opdat wij niet, al wie ons gevoelen niet onderschrijft, terstond tot een ketter maken. Want er zijn sommige dingen waardoor de Christenen, indien zij daarover onderling van mening verschillen, toch niet in secten verdeeld worden. Dat het namelijk zo gaan moet, schrijft Paulus eveneens elders voor, wanneer hij beveelt om, met behoud van

de eendracht, de openbaring Gods af te wachten, (in de brief) aan de F'ilippenzen, hfdst. 3 : 15. Maar zo dikwijls de eigenzinnigheid tot zover voortschrijdt, dat iemand, wie hij ook zij, aan zichzelf toegewijd, óf een scheiding van het lichaam bewerkt, óf sommigen aan de kudde onttrekt, óf de loop van het gezonde onderricht belemmert, dan moet hier met kracht tegen ingegaan worden. Kort en goed, een ketterij of sekte, en de eenheid der kerk, zijn aan elkaar tegenovergestelde zaken. Daar deze (eenheid) bij God kostbaar is, en voor ons de hoogste waarde moet hebben, behoort die (ketterij of sekte) zeer verfoeid te worden. En daarom is de naam van sekte of ketterij, al is hij onder wijsgeren en staatkundigen ook nog zo eervol ⁴⁾, terecht ontrendend onder de Christenen. Nu vatten wij, wie Paulus toch wel bedoelt, wanneer hij beveelt dat men ketters moet laten varen en vermijden.

Maar tegelijk moet opgemerkt worden wat onmiddellijk daarop volgt, namelijk: *na de eerste en tweede vermaning*. Want anders zal men niet kunnen onderscheiden wie toch wel een ketter is, en het zou niet geoorloofd zijn hem te verwerpen, indien wij niet tevoren beproefd zouden hebben hem tot een gezonde denkwijze terug te brengen. Voorts bedoelt hij niet elke mogelijke vermaning, of die van een particulier persoon, maar die, welke gegeven wordt door een dienaar (des Woords), door het openbaar gezag der kerk. Want zijn woorden betekenen zoveel alsof hij zeide, dat zij op ernstige wijze als door een terechtwijzing door censuur bedwongen moeten worden. Wie echter uit deze tekst opmaken, dat de uitvinders van verkeerde leerstellingen alleen door de excommunicatie (kerkelijke ban) binnen de perken gehouden moeten worden, en dat niet verder tegen hen gewoed moet worden, die redeneren niet op zeer passende wijze. Want de taak van een opziener is een andere dan die van een overheidspersoon. Als Paulus schrijft aan Titus, houdt hij geen uiteenzetting over de plicht van een overheidspersoon, maar (zegt hij) wat voor een opziener past. Ofschoon gematigdheid altijd het beste is; opdat zij niet zozeer (met geweld en gewapenderhand beteugeld worden, als wel terechtgewezen door de tucht der kerk, indien zij tenminste geneeslijk zijn.

11. *Wetende dat hij te gronde gericht is ...* Te gronde gericht noemt hij hem, met betrekking tot wie er geen enkele hoop op berouw is; omdat, indien iemand, wie hij ook zij, weer terecht gebracht zou kunnen worden door onze inspanning, men hem geenszins zou mogen laten varen. De beeldspraak is ontleend aan een gebouw, dat niet slechts in een of ander van zijn onderdelen ingevallen is, maar tot de grond toe verwoest, zodat er voor vernieuwing geen plaats is. Als teken van deze verwoesting voegt hij er aan toe: het kwade geweten, wanneer hij zegt, dat dezulken, die aan de vermaningen niet gehoorzamen, *door zichzelf veroordeeld* zijn. Want daar zij hardnekkig de waarheid versmaden, is het zeker dat zij uit eigen beweging en met opzet zondigen; derhalve zouden zij zonder enig resultaat vermaand worden. Maar tegelijk maken wij uit de woorden van Paulus op, dat niemand zo maar of hals over kop voor een ketter gehouden mag worden. Want hij zegt: wetende dat hij te gronde gericht is. Laat dus de opziener op zijn hoede zijn dat hij niet, aan zijn eigen lichtgeraaktheid toegevend, te hard behandelt, als een ketter, iemand van wie hij nog niet weet dat hij het is.

13. *Zenas de wetgeleerde ...* Het is onzeker, of hij bedoelt: ervaren in het burgerlijk recht of in de Mozaïsche wet; doch daar men uit de woorden van Paulus kan afleiden, dat hij een zwak mens geweest is en de hulp van anderen behoevend, is het waarschijnlijker dat hij van dezelfde stand is geweest waartoe Apollos behoorde; dat is: een uitlegger der wet Gods bij de Joden . Want zulken plegen veelvuldiger honger te lijden, dan zij die rechtszaken voor de balie leiden door hun raad. Ik heb gezegd dat de behoefte van Zenas uit de woorden van Paulus opgemaakt kan worden, omdat „begeleiden” hier betekent: reisgeld meegeven op weg, zoals uit het tekstverband duidelijk is. Want opdat de Kretensers, aan wie hij dit aan last oplegt, zich niet beklagen dat zij door de grote uitgaven bezwaard worden, vermaant hij dat zij niet onvruchtbaar moeten zijn; en dat er daarom bij hen op

aangedrongen moet worden dat zij ingespannen bezig zijn met goede werken. Maar over deze spreekwijze is al eerder gesproken. Hetzij hij dus hen beveelt om boven anderen uit te munten door goede werken, hetzij om daaraan een uitstekende plaats te geven, hij geeft te kennen dat het nuttig voor hen is, dat hun gelegenheid verschaft wordt om vrijgevigheid te beoefenen, opdat zij niet onvruchtbaar zijn, onder dit voorwendsel: dat de gelegenheid ontbreekt, of de nood het niet eist. Wat er volgt, is reeds in andere brieven uitgelegd.

BRIEF VAN APOSTEL PAULUS AAN FILEMON

1. *Paulus, een gebondene van Christus Jezus, en Timotheüs de broeder, aan Filémon, onze vriend en medewerker,*
2. *en aan Appia de geliefde, en aan Archippus onze medestrijder, en aan de gemeente die te uwen huize is:*
3. *Genade zij u en vrede van God onze Vader en de Heere Jezus Christus.*
4. *Dank breng ik aan mijn God, altijd melding van u makende in mijn gebeden,*
5. *horende uw liefde en het geloof dat gij hebt jegens de Heere Jezus en jegens al de heiligen;*
6. *opdat het mededelen van uw geloof werkzaam worde door de erkenning van al het goede dat in ulieden is jegens Christus Jezus.*
7. *Want wij hebben veel dankbaarheid en vertroosting over uw liefde; omdat de ingewanden der heiligen door u verkwikt zijn, broeder.*

Hoe groot de verhevenheid van de geest van Paulus geweest is, daarvan is, ofschoon het uit zijn belangrijker geschriften beter doorzien kan worden, ook deze brief getuige; in welke hij, hoewel hij een onderwerp behandelt dat overigens onaanzienlijk en verachtelijk is, toch naar zijn gewoonte zich hoog tot God verheft. Terwijl hij een voortvluchtige slaaf en dief aan zijn heer terugzendt, smeekt hij voor hem vergiffenis af. Maar terwijl hij deze zaak bepleit, spreekt hij zo ernstig over de christelijke gelijkmoedigheid, dat hij meer op heel de kerk schijnt te letten, dan persoonlijk te zorgen voor de aangelegenheid van één mens; zó bescheiden en smekend voor de geringste mens vernedert hij zich, dat nauwelijks ergens elders méér naar het leven is geschilderd de zachtmoedigheid van zijn inborst.

1. *Een gebondene van Jezus Christus ...* In dezelfde zin als elders een apostel of dienaar van Christus, noemt hij zich hier een gebondene van Christus; omdat zijn banden, door welke hij om het evangelie geboeid werd gehouden, de onderscheidingsteken en herkenningsteken waren van het

gezantschap, dat hij voor Christus waarnam. Derhalve vermeldt hij die om zich gezag te verschaffen; niet omdat hij verachting zou vrezen (omdat het volstrekt niet twijfelachtig is dat de eerbied en hoogachting voor hem bij Filémon te groot zijn geweest, dan dat hij enige lofspraak nodig had), maar omdat hij de zaak zou bepleiten van een voortvluchtige slaaf, in welke zijn voorspraak zeer veel vermocht.

Aan Filémon ... Het is geloofwaardig dat deze Filémon geweest is uit de stand der herders. Want deze titel, waarmee Paulus hem tooit, als hij hem *medewerker* noemt, pleegt hij niet toe te kennen aan een particulier persoon. Hij voegt er ook *Archippus* aan toe, die eveneens een dienaar der gemeente blijkt te zijn geweest; indien hij tenminste diegene is, van wie melding gemaakt wordt omstreeks het einde van de brief aan de Kolossenzen; wat met een waarschijnlijk vermoeden niet strijdig is. Want dat hij deze tweede noemt een *medestrijder*, dat komt ook in het bijzonder aan de dienaren (des Woords) toe. Want alhoewel de Christelijke krijgsdienst gemeenschappelijk is voor allen, toch, omdat daarin de leraars als het ware de aanvoerders zijn, daarom moeten zij méér dan anderen bereid zijn om te strijden, en is ook Satan juist hun het meest vijandig. En het kan gebeuren dat Archippus van sommige gevechten, welke Paulus verduurd heeft, de metgezel en deelgenoot geweest is, en stellig gebruikt Paulus dit woord, zo dikwijls als hij melding maakt van vervolgingen. En aan het gezin van Filémon kent hij de hoogste lof toe, wanneer hij het een *huishgemeente* noemt. En dit is ook geen geringe lof van de huisvader, dat hij zijn gezin zó onderwezen heeft, dat het een beeld der gemeente is, en dat hij *het* ambt van herder ook binnen de muren van zijn eigen huis waarneemt. En men moet ook niet uit het oog verliezen dat zijn vrouw gelijk geweest is, omdat Paulus niet zonder goede reden haar aanbeveelt.

4. *Dank breng ik...* Men moet opmerken dat hij voor dezelfde, voor wie hij dank brengt, tegelijkertijd bidt. Want nooit is er zelfs voor de meest volmaakten zoveel stof tot danken, zolang zij in deze wereld leven, of zij hebben gebeden nodig; opdat God hun geve, niet slechts te volharden tot het einde toe, maar ook van dag tot dag vorderingen te maken. En deze lof, welke hij aan Filémon toekent, vat in het kort samen heel de volmaaktheid van de christenmens. Zij bestaat in twee delen: het geloof in Christus, en de liefde jegens onze naasten. Want hiertoe worden alle handelingen en alle plichten van ons leven teruggebracht. Ook het geloof in Christus, omdat het op Hem in het bijzonder ziet; daar toch niet anders dan door Hem alleen God de Vader gekend kan worden, noch ergens anders dan in Hem gevonden wordt al wat het geloof aan goederen zoekt. De liefde echter beperkt hij niet zó tot de heiligen, alsof zij er jegens anderen volstrekt niet moet zijn. Want daar dit de leer der *liefde* is: op ons eigen vlees niet met verachting neer te zien, en het beeld Gods, dat aan onze natuur is ingegrift, met eerbied te *bejegenen*, (daarom) omvat zij stellig heel het menselijk geslacht. Maar *aangezien* de huisgenoten des geloofs door een nauwere band van vriendschap met ons verbonden zijn, en God hen in het bijzonder aanbeveelt, daarom nemen zij met recht de eerste plaats in. De samenhang der woorden is wat verward, maar in de betekenis is er volstrekt geen duisterheid. Behalve dat het twijfelachtig gis of het bijwoord *altijd* samenhangt met het eerste lid, of met het volgende. Want deze betekenis kan er uit tevoorschijn gehaald worden, dat zo dikwijls als de apostel voor Filémon gebieden uitsprak, door hem een dankzegging ingevoegd is, omdat namelijk diens Godsvrucht stof tot blijdschap gaf. Wij bidden immers dikwijls voor sommigen in wie niets gevonden wordt dan wat smart en tranen waardig is. Ofschoon de tweede onderscheiding meer algemeen aanvaard is, dat Paulus dank brengt voor Filémon, en altijd van hem melding maakt in zijn gebeden. De keuze zij voor de lezers dus vrij; maar mij komt *het* voor dat de eerste betekenis beter past. In het overige

tekstverband is een omkering der volgorde; omdat hij, nadat hij over de liefde en het geloof gesproken heeft, er aan toe voegt: *jegens Christus en de heiligen*; hoewel de tegenstelling veeleer zou vereisen, dat Christus op de tweede plaats gesteld werd, op Wie ons geloof heit oog slaat.

6. *Opdat het mededelen van uw geloof ...* Dit zinsdeel evenwel is enigszins duister. Maar ik zal beproeven het zo duidelijk te maken, dat de lezers de gedachte van Paulus hoe dan ook vatten. Ten eerste moet men weten, dat de apostel niet voortgaat met de lof van Filémon, maar veeleer tot uitdrukking brengt wat hij voor hem van de Heere verlangt. Want deze woorden hangen samen met dat, wat hij tevoren gezegd had: dat hij hem gedachtig was in zijn gebeden. Wat heeft hij dan voor Filémon gebeden? Dat diens geloof, door zich te openbaren door goede vruchten, als echt en niet als inhoudloos bewezen zou worden.

Want hij noemt het mededelen van het geloof, wanneer het van binnen niet werkeloos verborgen blijft, maar door echte uitwerkingen zich toont aan de mensen. En alhoewel *het* geloof zijn verborgen zetel in het hart heeft, toch deelt het zich aan de mensen mede door goede werken. Dus is het zoveel alsof hij gezegd had: Opdat uw geloof, door zich mede te *delen*, zijn werkzaamheid bewijze in al het goede. En de kennis van al het goede wordt genomen voor: de ervaring. Hij wenst immers dat het geloof uit zijn uitwerkingen als werkzaam bewezen worde. En dat gebeurt, als de mensen, met wie wij omgaan, ons Godvruchtig en heilig leven leren kennen. Daarom zegt hij: *van al het goede dat in ulieden is*. Want al wat er goeds in ons, maakt ons geloof openbaar. Het zinsdeel etc. kan worden uitgelegd als: *jegens Christus*. Ik voor mij evenwel, als het mag, zou het liever opvatten als *in Christus*. Want de gaven Gods wonen zó in ons, dat wij toch aan hen niet deelachtig zijn, dan voorzover wij lidmaten van Christus zijn. Omdat evenwel voorafgegaan is: *in ulieden*, vrees ik dat de stroefheid van de spreekwijze aanstoot geeft. Derhalve heb ik in de woorden niets durven veranderen; slechts heb ik gewild dat de lezers gewaarschuwd zijn, opdat zij, na alles te hebben overwogen, uitkiezen wat van beide hun behaagd heeft.

7. *Wij hebben dankbaarheid...* Alhoewel bij de Grieken deze lezing meer algemeen aanvaard is, toch meen ik dat vertaald moet worden: vreugde. Want omdat er tussen *χάριν* en *χάραν* weinig verschil is, is het gemakkelijk geweest zich in één letter te vergissen; vervolgens gebruikt Paulus elders *χάρις* voor: vreugde, indien men tenminste Chrysostomus geloof schenkt. Wat heeft nu dankbaarheid met vertroosting te maken? En het staat voldoende vast, wat hij hier toch wel wil zeggen: namelijk, dat hij met grote blijdschap en troost vervuld wordt, omdat Filémon aan de Godvruchtigen in hun noden hulp geboden heeft. En dit getuigt van een zeldzame liefde: tengevolge van het goede van anderen een zo grote vreugde te gevoelen. Voeg daarbij, dat de apostel niet slechts zijn persoonlijke vreugde uitsprekt, maar dat verscheidenen verblijd zijn geweest, omdat Filémon vriendelijk en mild Godvruchtige mensen te hulp gekomen was. *De ingewanden verkwikken wordt* bij Paulus genomen voor: verlichting van lasten aanbrengen; of: ellendigen zo te hulp snellen, dat zij met een hart, dat tevreden en van alle last en droefheid vrij is, tot rust komen. Want de ingewanden duiden de aandoeningen aan. Het echter betekent zoveel als: rust; daarom vergissen zij zich een heel eind, die dit verdraaien met betrekking tot de buik en de voedingsmiddelen.

8. *Daarom, hoewel ik in Christus veel vertrouwen heb om u te gebieden wat betaamt:*

9. *om de liefde vraag ik het meer, daar ik zo iemand ben, namelijk Paulus, een oud man; nu echter ook een gebondene van Jezus Christus.*

10. *En ik vraag u voor mijn zoon, die ik heb verwekt in mijn banden, Onésimus;*

11. *die eens voor u nutteloos is geweest, nu evenwel nuttig, zowel voor mij als voor u.*
12. *En ik heb hem teruggezonden; maar gij, neem hem, dat is mijn ingewanden, aan.*
13. *En ik voor mij wilde hem bij mijzelf houden, opdat hij in uw plaats mij zou dienen.*
14. *Maar zonder naar uw mening te vragen heb ik niets willen doen, opdat het goede dat gij doet niet als het ware uit dwang, maar vrijwillig zou zijn.*

8. *In Christus veel vertrouwen ...* Dat is: ofschoon ik u overeenkomstig mijn recht kan gebieden, maakt uw liefde dat ik liever wil vragen. Op de macht om te bevelen echter maakt hij aanspraak op tweeërlei grond: omdat hij zowel *een oud man is*, als *voor Christus gebonden*. Daarom zegt hij, dat hij om de liefde van Filémon het meer vraagt, omdat wij opdragen overeenkomstig het recht om te bevelen, wat wij door dwang willen ontwringen, zelfs aan onwilligen; maar bij hen, die uit eigen beweging gehoorzamen, is een bevel niet nodig. En omdat zij, die uit eigen beweging bereid zijn tot dienstvaardigheid, liever horen dat hun vriendelijk wordt voorgehouden wat er te doen is, dan door tussenkomst van een bevel, wendt Paulus niet zonder goede reden bij een inschikkelijk mens smeekbeden aan, en leert door zijn voorbeeld, dat de herders zich moeite moeten geven om hun leerlingen liever vleidend te lokken, dan te slepen. En stellig, wanneer hij, door af te dalen tot smeekbeden, afstand doet van zijn recht, vermag dit veel meer om iets gedaan te krijgen, dan indien hij het beval. Verder matigt hij zich niets aan, dan in Christus, dit is: wegens het hem opgelegde ambt. Want Christus wil niet dat zij, die Hij tot apostelen heeft aangesteld, gezag missen.

Maar wanneer hij er aan toevoegt: 'wat betaamt', geeft hij te kennen dat niet al wat zij maar willen aan de leraars geoorloofd is, naar dat hun macht binnen deze grenzen wordt gehouden, dat zij niets bevelen dan wat betaamt, en ook overigens met ieders plicht in overeenstemming is. Vandaar worden (zoals ik nog kort geleden gezegd heb) de herders vermaand, dat de gemoederen door de grootste vriendelijkheid, die maar mogelijk is, gestreeld moeten worden, zo dikwijls als men op deze wijze meer vordert; maar zó dat zij, die zo vleidend behandeld worden, weten dat minder van hen geëist wordt dan zij schuldig zijn. Het woord *een oud man* duidt hier niet de leeftijd aan, maar het ambt. En dat hij zich niet apostel noemt, geschiedt daarom, dat hij te maken heeft met een collega in de dienst des Woords, met wie hij vertrouwelijk spreekt.

10. *Ik vraag voor mijn zoon ...* Aangezien smeekbeden, aan welke geen enkele oorzaak van rechtmatige aanbeveling ten grondslag ligt, minder gewicht plegen te hebben, wijst Paulus er op dat hij er door een noodzakelijke plicht toe gebracht wordt om voor Onésimus tussenbeide te komen. Hier echter is het de moeite waard om te overwegen hoezeer hij zich vernedert, wanneer hij de naam van „zoon” verleent aan een slaaf, en *een voortvluchtige*, en *een dief*. Maar dat hij verklaart dat hij door hem verwekt is: dat is geschied door zijn dienst, niet door zijn kracht. Want het is geen mensenwerk, de ziel van een mens opnieuw te vormen en te herstellen naar het beeld Gods. Maar over deze geestelijke verwekking gaat het nu. Omdat echter de ziel wederomgeboren wordt door het geloof, en het geloof is uit het gehoor, daarom speelt de bedienaar van het onderricht de rol van de vader. Vervolgens, daar het Woord Gods, door een mens gepredikt, *het zaad van het eeuwige leven* is, is het geen wonder dat vader genoemd wordt hij, uit wiens mond wij dat zaad ontvangen. Ofschoon intussen vastgehouden moet worden, dat de dienst van een mens zó werkzaam is in het herboren doen worden van de ziel, dat in eigenlijke zin God Zelf door de kracht van Zijn Geest herboren doet worden. En daarom laten die spreekwijzen God volstrekt niet met de mensen voor een wedstrijd op elkaar los, maar wijzen zij er slechts op wat God door mensen doet. Wanneer hij zegt, dat hij hem *in*

zijn banden verwekt heeft, dan vermeedert deze omstandigheid het gewicht van de aanbeveling.

12. *Hem, dat is mijn ingewanden...* Niets heeft hij met betere uitwerking kunnen zeggen om de toorn van Filémon tot bedaren te brengen. Want indien hij tegen zijn slaaf onverbiddelijk geweest was, dan woedde hij op deze wijze tegen de ingewanden van Paulus. Verwonderlijk echter is de goedheid van Paulus, dat hij niet heeft gearzeld een armzalige slaaf, verder een dief en zwerver, in zekere zin op te nemen in zijn ingewanden, om hem te beschermen tegen de toorn van zijn heer. En stellig, indien de bekering van een mens tot God door ons op haar waarde geschat werd, zouden ook wij op dezelfde wijze hen welkom heten, van wie het zou vaststaan dat zij oprecht en zonder opmaak berouw gekregen hebben.

13. *En ik wilde hem bij mij...* Een ander argument om Filémon zacht te stemmen: dat Paulus hem de slaaf terugzendt, wiens dienst hij overigens zeer nodig had. Het zou immers onmenselijk geweest zijn, zulk een ijver van Paulus af te wijzen. En op bedekte wijze geeft hij aan dat het voor hemzelf een niet onaangenaam geschenk zal zijn, indien hij teruggezonden wordt: dat dit liever moge geschieden dan dat hij thuis ruw behandeld wordt. Ofschoon hij er ook andere omstandigheden aan toevoegt: dat Onésimus de taak van zijn heer in een dienstvaardigheid van die aard vervulde; vervolgens, dat hijzelf uit bescheidenheid in niets afbreuk heeft willen doen aan het recht van Filémon; ten derde, dat Filémon meer lof zal verdienen, indien hij de in zijn macht teruggegeven slaaf uit eigen beweging en royaal terugzendt.

En uit dit laatste maken wij op, dat de martelaren van Christus met alle mogelijke diensten, waarmee wij maar kunnen, geholpen moeten worden, wanneer zij lijden voor het getuigenis van het evangelie. Want indien wij overwegen dat ballingschap, gevangenschap, geseling, mishandeling, beroving van goederen eigen zijn aan het evangelie, zoals Paulus het hier noemt, dan scheidt ieder, die weigert hun lotgenoot en deelgenoot te zijn, zich af van Christus Zelf. De verdediging van het evangelie is stellig aan allen gemeen. Derhalve moet hij, die terwille daarvan vervolging verdraagt, niet meer als een of ander particulier persoon beschouwd worden, maar (als iemand) die de openbare taak der kerk waarneemt; waaruit volgt, dat de gemeenschappelijke zorg voor hem op alle Godvruchtigen neerkomt, opdat zij niet in de persoon van één mens het evangelie in de steek laten; zoals dikwijls pleegt te gebeuren.

14. *Opdat niet als het ware ...* Dit is ontleend aan de algemene regel, dat geen andere offers God behagen dan die vrijwillig zijn. Zo spreekt ook over de aalmoezen eveneens Paulus in 2 Kor. 9 : 7. 'Het goede' wordt hier genomen voor: weldadigheid. En *dwang* stelt hij tegenover (goede) wil, wanneer de proef van vrije opgewektheid niet genomen kan worden. Want wat in vrijheid als plicht wordt aanvaard, niet op aandrang van een ander, verdient eerst volledige lof. Het is ook opmerkenswaardig dat Paulus, terwijl hij de schuld van het verleden voor Onésimus erkent, verzekert dat hij veranderd is; en opdat Filémon niet moge betwijfelen, dat zijn slaaf met andere inborst en nieuwe zeden tot hem terugkeert, zegt Paulus, dat diens berouw hem door eigen ervaring duidelijk gebleken is.

15. *Want misschien is hij daarom voor een tijd gescheiden geweest, opdat gij hem voor eeuwig zoudt behouden.*

16. *Niet meer als een slaaf, maar als een boven een slaaf geliefde broeder vooral voor mij, hoeveel te meer voor u, zowel in het vlees als in de Heere?*

17. *Indien gij derhalve mij houdt voor een deelgenoot, neem hem dan op als mijzelf.*

18. *Indien hij u echter in enig opzicht schade gedaan heeft, of u iets verschuldigd mocht zijn, reken dat mij toe:*
19. *ik, Paulus, heb het geschreven met eigen hand, ik zal het betalen; om u niet te zeggen dat gij ook uzelf aan mij verschuldigd zijt.*

14. *Want misschien is hij daarom gescheiden ...* Indien wij tengevolge van de zonden der mensen ons enigerlei toorn op de hals gehaald hebben, behoort die getemperd te worden, wanneer wij zien dat dingen, die zij overigens verkeerd gedaan hadden, door Gods raad tot een ander doel zijn omgewend. Want een blijde afloop in rampen is als het ware een geneesmiddel, dat ons door Gods hand wordt toegereikt om beledigingen uit te wissen. Zo zegt Jozef, wanneer hij overdenkt dat het door de wonderbaarlijke voorzienigheid Gods geschied is dat hij, als slaaf verkocht, desniettemin tot die plaats verheven zou zijn, van waar hij zijn broeders en zijn vader kon voeden, de trouweloosheid en wreedheid van zijn broeders vergeten hebbende, dat hij vooruit gezonden is om hunnentwil. Paulus vermaant dus Filémon, dat hij zich door de vlucht van zijn slaaf niet zo zeer beledigd moet voelen, omdat het de oorzaak van een niet te versmaden goed geweest is. Want toen hij door zijn gezindheid een voortvluchtige was, bezat Filémon hem niet naar waarheid, al had hij hem in zijn huis; daar hij slecht was en onbetrouwbaar, kon hij niet in behoorlijke mate van hem genieten. Hij zegt dus dat hij een korte tijd gezworven heeft, opdat hij door verandering van plaats een ander zou worden, en zou wederkeren als een nieuw mens. En op verstandige wijze verzacht hij alles, wanneer hij de vlucht een scheiding noemt, en er aan toevoegt, dat die *voor een tijd geweest is*.

Tenslotte stelt hij tegenover een kort verlies *van* gemak een eeuwigheid van nut. Ook een ander voordeel van zijn vlucht voor het algemeen welzijn haalt hij aan: dat Onésimus niet alleen bij die gelegenheid verbeterd is, zodat hij een degelijke slaaf begint te zijn, maar dat hij geworden is een broeder van zijn heer. Verder, opdat niet een gemoed, door een nog vers in het geheugen liggende belediging verbitterd, de broedernaam moeilijk zou toelaten, erkent Paulus hem in de eerste plaats als zijn *broeder*. Hieruit maakt hij de gevolgtrekking, dat Filémon veel meer met hem verbonden is, omdat er in de Heere één en dezelfde nauwe betrekking is voor beiden, tenminste naar de geest; naar het vlees echter Onésimus een lid is van zijn gezin. Hier wordt eerst recht duidelijk gezien de zeldzame bescheidenheid van Paulus, die een waardeloze slaaf de titel van broeder waardig keurt; ja zelfs hem een ten nauwste met hem verbonden broeder noemt. En het zou stellig van al te grote hoogmoed getuigen, indien men zich schaamt sommigen voor broeders te houden, die God onder Zijn kinderen rekent. En dat hij zegt: *hoeveel te meer voor u*, door deze woorden duidt hij niet aan dat Filémon een trap hoger staat naar de geest; maar de bedoeling is: Daar hij juist voor mij een broeder is, moet hij het voor u nog meer zijn, daar er tussen u een dubbele band is, die u verbindt. Maar omdat met zekerheid vastgesteld moet worden dat Paulus niet zo maar, noch op onbetrouwbare wijze (zoals zeer velen gewoon zijn) borg stond voor een man, die hem niet voldoende bekend was, en diens geloof ophemelde, voordat hij dat door vaste bewijzen ervaren had, (daarom) wordt ons in Onésimus een merkwaardig voorbeeld van berouw voor ogen gesteld. Men weet, hoe slecht de inborst der slaven is geweest, zodat nauwelijks één op de honderd ooit tot goede vrucht kwam. Reeds uit zijn vlucht kan men vermoeden, dat Onésimus door gewoonte en houding verhard was tot doortraptheid. Dus een zeldzame en bewonderenswaardige deugd, zó plotseling de ondeugden, die hij ingedronken had, af te leggen, dat de apostel naar waarheid kan getuigen, dat hij nu een ander mens geworden is. Uit dezelfde bron ontspringt voor ons een nuttig onderricht: dat de uitverkorenen Gods somtijds op ongelooflijke wijze boven het gewone verstand langs kronkelende omwegen, ja zelfs door doolhoven tot het heil worden toegebracht. Onésimus leefde in een Godvruchtig en heilig huis;

daar uit verbannen zijnde door zijn eigen misdaden, verwijderd hij zich als het ware met opzet heimelijk ver van God en het eeuwige leven. Maar toch bestuurt God door Zijn verborgen voorzienigheid op wonderbaarlijke wijze zijn verderfelijke vlucht, zodat hij bij Paulus terecht komt.

17. *Indien gij derhalve mij houdt voor een deelgenoot ...* Hier vernedert hij zich nog meer, „door zijn eigen recht en eer aan een voortvluchtige over te geven, en als het ware hem in zijn eigen plaats te stellen; zoals hij zich een weinig later als borg in diens plaats zal stellen. Want het was van groot belang, dat zijn heer voor Onésimus verzoeningsgezind en menselijk was, opdat onmatige hardheid hem niet tot wanhoop zou drijven. Daarom spant Paulus zich zo angstvallig in. En wij, wij worden door zijn voorbeeld vermaand met hoe grote ijver een zondaar, die zijn berouw ons heeft bewezen, geholpen moet worden. Maar indien het tot onze taak behoort, bij anderen tussenbeide te komen om voor berouwhebbenden vergiffenis te verkrijgen, moeten zij veel meer door ons welwillend en zachtmoedig ontvangen worden.

18. *Indien hij u echter in enig opzicht schade gedaan heeft ...* Hieruit kan men opmaken, dat Onésimus ook iets aan zijn heer ontstolen had, zoals bij voortvluchtigen gewoonte was. En toch verzacht hij de blaam van de misdaad, wanneer hij er aan toevoegt: *of indien hij u iets verschuldigd is*. Want er was geen burgerlijk contract tussen hen afgesloten, maar een slaaf was slechts door eigen schuld verplicht aan zijn heer. Des te groter derhalve de menslievendheid van Paulus, dat hij bereid is ook voor een misdaad te voldoen.

Door dat zinsdeel: *om niet te zeggen dat gij ook uzelf aan mij verschuldigd zijt*, heeft hij willen uitdrukken hoe groot vertrouwen hij heeft om het gedaan te krijgen. Alsof hij zeide: er is niets dat gij in staat zijt mij te weigeren, al zou ik ook uzelf eisen. Op hetzelfde ziet wat er volgt over het nachtverblijf en andere dingen, zoals wij aanstonds zullen zien.

Rest nog één kwestie: hoe hij de betaling van geld kan beloven, hij die, indien hij niet ondersteund was door de gemeenten, niets had om er zuinig en matig van te leven. Stellig schijnt in dit gebrek en deze armoede de belofte belachelijk te zijn; maar het is gemakkelijk in te zien dat Paulus door deze vorm *van* spreken Filémon smeekt om niets van zijn slaaf terug te eisen, want ofschoon hij niet ironisch spreekt, verzoekt hij toch door een zijdelingse wending om deze post ⁴) door te halen en uit te wissen. De betekenis is dus: Ik wil niet dat gij een proces voert +met uw slaaf, tenzij gij mij in zijn plaats tot schuldenaar wilt hebben. Want terstond voegt hij er aan toe dat Filémon geheel en al de zijne is. Wie echter op heel de mens voor zich aanspraak maakt, er is geen reden waarom hij verontrust zou zijn over de betaling van geld.

20. *Ja broeder, laat mij van u genieten in de Heere; verkwik mijn ingewanden in de Heere.*
21. *Overtuigd van uw gehoorzaamheid heb ik u geschreven, daar ik ook weet dat gij zult doen boven datgene, wat ik schrijf.*
22. *Tegelijk echter: maak voor mij een nachtverblijf gereed; want ik hoop dat ik ook door uw gebeden aan u gegeven zal worden.*
23. *U groeten Epafras, mijn medegevangene in Christus Jezus, Marcus, Aristarchus, Demas en Lucas, mijn medewerkers.*
24. *De genade van onze Heere Jezus Christus zij met ulieder geest. Amen.*

20. *Ja broeder...* Deze bevestiging is neergeschreven met het oog op de onstuimigheid van het

aansporen. Alsof hij gezegd had: dan eerst zal het vaststaan, dat gij niets hebt, gescheiden van mij, of gij zijt ook zelf mij inderdaad toegewijd, en dat al het uwe tot mijn beschikking is, indien gij, na uw grieven opzij gezet te hebben, in genade aanneemt hem, die zo nauw met mij verbonden is. En nog eens herhaalt hij dezelfde manier van spreken over de *verkwikking der ingewanden*. Hieruit echter maken wij de gevolgtrekking, dat door het geloof in het evangelie de staatsorde niet omvergeworpen wordt, noch aan de heren wordt ontnomen het recht en de heerschappij over hun slaven. Want Filémon was ook niet één uit het gepeupel, maar een medewerker van Paulus in het bearbeiten van de wijngaard van Christus; en toch wordt hem niet ontrukkt de heerschappij over een slaaf, die door de wetten toegestaan was, maar wordt hem slechts bevolen om hem, na hem vergiffenis te hebben geschonken, vriendelijk te ontvangen. Ja zelfs smeekt Paulus deemoedig, dat hij zijn vroegere plaats moge behouden. Verder waarschuwt de zo bescheiden smeekbede van Paulus ons, hoe ver van het ware berouw nog verwijderd zijn zij, die hooghartig hun ondeugden verontschuldigen, of zonder schaamte en zonder teken van nederigheid zó bekennen dat zij gezondigd hebben, alsof zij nooit gezondigd hadden. Stellig heeft Onésimus, toen hij een zo doorluchtig apostel van Christus zo angstvallig om zijnentwil zag vragen, veel meer vernederd moeten worden, om daardoor het hart van zijn heer tot zachtmoedigheid te bewegen. Hierop heeft het betrekking, dat hij zich verontschuldigt dat hij met meer vertrouwen geschreven heeft, omdat hij wist dat Filémon zou doen, meer dan hem gevraagd was.

22. *Tegelijk echter: maak gereed ...* Dit vertrouwen moest gelijk zijn aan een prikkel om Filémon over te halen; vervolgens geeft hij hem hoop op een dankbetuiging door zijn komst. En ofschoon men niet weet of Paulus later uit de gevangenis losgelaten is, toch is het niets ongerijms, indien een hoop, zoals hij die had opgevat aangaande een tijdelijke weldaad Gods, hem teleurgesteld heeft. Want hij is niet op andere wijze overtuigd geweest van zijn bevrijding, dan indien het God zo goed gedacht had. Derhalve heeft hij zijn hart altijd in gespannen verwachting gehouden, totdat Gods wil door de uitkomst openbaar werd. Ook moet opgemerkt worden dat hij zegt, dat aan de gelovigen gegeven wordt al wat zij door hun gebeden verkrijgen. Want hieruit maken wij op, dat, hoezeer ook onze gebeden niet hun uitwerking missen, zij toch niet van kracht zijn door hun eigen verdienste; omdat het om niet is, wat hun wordt toegestaan.

25. *Demas ...* Deze is het door wie hij later in de steek gelaten is, zoals hij klaagt in de tweede brief aan Timotheüs (4 : 10). Maar indien de ijdelheid der wereld één uit de helpers van Paulus, door tegenzin gebroken, nog eens tot zich teruggetrokken heeft, laat dan niemand te veel vertrouwen op het vuur van één jaar; maar laat hij, overdenkende welk een groot stuk van de weg in de renbaan er voor hem nog overblijft, van de Heere volharding vragen.

EINDE